

Sirkka Nivala

Kokemuksellinen vanheneminen sotainvalideilla

Suomalaisten sotainvalidien kokemus
elämäkulustaan ja ikääntymisestään

Sirkka Nivala

Kokemuksellinen vanheneminen
sotainvalideilla

Suomalaisten sotainvalidien kokemus
elämäkulusta ja ikääntymisestään

Esitetään Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Musica-rakennuksen salissa M103
syyskuun 10. päivänä 2010 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Sport and Health Sciences of the University of Jyväskylä,
in the building Musica, hall M103, on September 10, 2010 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2010

Kokemuksellinen vanheneminen sotainvalideilla

Suomalaisten sotainvalidien kokemus
elämäkulustaan ja ikääntymisestään

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH 153

Sirkka Nivala

Kokemuksellinen vanheneminen
sotainvalideilla

Suomalaisten sotainvalidien kokemus
elämänkulustaan ja ikääntymisestään

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2010

Editor
Harri Suominen
Department of Health Sciences, University of Jyväskylä
Pekka Olsbo, Sini Rainivaara
Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

URN:ISBN:978-951-39-4040-9
ISBN 978-951-39-4040-9 (PDF)

ISBN 978-951-39-3972-4 (nid.)
ISSN 0356-1070

Copyright © 2010, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2010

Mutta, ennen kuin lähden
minun täytyy tunnustaa omaksi itseni kokonaan,
ennen kuin luovutan sen unohdukselle
ja kiitän lainasta. Niin ei yksikään päivä
ole tyhjä ja turha.

Solveig von Schoultz 1980: Sormiharjoitusta

Kiitollisena omille rakkailleni:
Laurille, Kaarinalle ja Olaville

ABSTRACT

Nivala, Sirkka

Disabled war veterans and experiential ageing. Finnish disabled war veterans and their experience of the course of their lives and growing older.

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2010, 178 p.

(Studies in Sport, Physical Education and Health

ISSN 0356-1070; 153)

ISBN 978-951-39-4040-9 (PDF), 978-951-39-3972-4 (nid.)

English summary

Diss.

There are 9,500 disabled war veterans still alive in Finland. The wartime Finland, the wars and the lives of Finnish disabled war veterans and war veterans have been the objects of writings and research, depictions and conclusions. In the point of view of the disabled war veterans participating in the present research, their expertise in matters regarding their own lives have not been utilised well enough. In this study, the war veterans were asked how they have experienced the course of their lives and ageing. The data were collected by interviewing 20 disabled veterans. This is a qualitative study with Grounded Theory (GT) as the research method. The core category of the research was found to be the Finnish disabled war veterans' *lifelong battle for personal freedom*, and the substantive theory of a life-time of *private and lonely battle* was generated. In addition to that, four main categories were found: 1. The lost childhood and youth; 2. The burden of traumatic war experiences; 3. Starting over with nothing; 4. Finding one's own space. After this, a fifth question was asked of the data, namely that of the nature of the lifelong battles. The disabled war veterans' experience of the lifelong battle for their personal freedom was brought up on several different occasions while recounting the trials of wartime and the post-war life. Based on the results, it can be said that the lives of the disabled war veterans can be divided into three periods: the war, rebuilding the country, and the lifelong battle of the veterans for finding a space of their own. This battle, which also became the core category of the study, was depicted in the stories of warfare and the post-war life. According to the substantive theory, what had been characteristic to their lifelong battle for finding their own space had been the personal nature of the battle as well as its privacy and loneliness.

Keywords: Finnish disabled war veteran, war trauma, experiential ageing, retirement age

Author's address Sirkka Nivala
Jyväskylän yliopisto
40014 Jyväskylän yliopisto

Supervisors Docent, Director Anneli Sarvimäki, PhD
Age Institute, Helsinki, Finland

Professor Katri Vehviläinen-Julkunen, PhD
Faculty of Health Sciences
Department of Nursing Science
University of Eastern Finland

Reviewers Professor Antti Karisto, PhD
Department of Social Sciences
University of Helsinki, Finland

Pia Laukkanen, MD, PhD
Center for Care and Rehabilitation for War Veterans
Jyväskylä, Finland

Opponents Professor Arja Isola, PhD
Faculty of Medicine
Institute of Health Sciences, Nursing Science
University of Oulu, Finland

ESIPUHE

Hyvillä ja kiitollisin mielin jätän tämän tutkimuksen käsistäni. Tämä on ollut kuin pitkä matka, jonka olen saanut tehdä ja johon tulen palaamaan ajatuksisani vielä monta kertaa. Kiitän aivan erityisesti todellisia matkakumppaneitani, tutkimukseen osallistuneita ”poikia”, joita ilman tätä tutkimusta ei olisi syntynyt. Haluan osoittaa teille kaikille mitä kunnioittavimmat ja sydämellisimmät kiitokseni. Kiitos myös teille sotainvalidien vaimot, jotka monin eri tavoin edistitte ja autoitte haastattelujen järjestämisissä kodeissanne.

Aiheen tälle tutkimukselle antoi professori Eino Heikkinen, joka toimi työn ohjaajana dosentti Riitta-Liisa Heikkisen kanssa eläkkeelle siirtymiseensä saakka. Kiitos ohjauksestanne sekä kärsivällisyydestänne tilanteessa, jossa en voinut toimia tutkimuksen tekemisen suhteen niin määrätietoisesti kuin olisin toivonut. Heikkisten jälkeen ohjaajinani ovat toimineet dosentti Anneli Sarvimäki ja professori Katri Vehviläinen-Julkunen. Kiitos tuntuu aivan liian pieneltä sanalta kertomaan siitä, miten paljon antamanne ohjaus ja tuki on merkinnyt minulle ja työn etenemiselle. Olen saanut tehdä työtäni ohjauksessanne kannustavassa ilmapiirissä, mikä on merkinnyt minulle paljon. Väitöskirjatyöni esitarkastajille professori Antti Karistolle ja ylilääkäri Pia Laukkaselle kiitokset saamastani palautteesta, mikä on ollut omiaan avaamaan mielenkiintoisia näkökulmia työhöni.

Professori Arja Isolalle kiitos lupautumisesta vastaväittäjäkseni lyhyellä varoitusajalla. Sydämellinen kiitokseni ma. professori Pertti Eralle, joka olit lähettämässä minut tälle tutkimusmatkalleni tilanteessa, jossa luulin matkani peruuntuvan. Kuin matkalippuina ja hyvän matkan toivotuksina annoit minulle tutkimuksen aiheeseen soveltuvaa materiaalia ja rauhoittavat sanasi. Näin matkani alkoi. Nyt olet vastaanottamassa, kun matkani on tehty.

Sotainvalidien Tuki- ja Perinneliittoa kiitän saamastani stipendistä sekä Arthur ja Ellen Nyyssösen -säätiötä työni loppuvaiheessa saamastani apurahasta. Molemmat apurahat rohkaisivat ja kannustivat tämän muutoin taloudellista tukea vaille jääneen tutkimuksen tekemisessä. Kiitos, kun uskoitte kanssani tämän tutkimuksen merkitykseen! Kiitos Jyväskylän Seudun Sotainvalidit ry:n emeritus toiminnanjohtaja Reijo Lindströmille sekä osaston sihteeri Pekka Elo-maalle, jotka mahdollistivat haastateltavien saamisen tutkimukseen. Kiitos kaikesta vaivannäöstänne tutkimukseni onnistumisen eteen. Pekka paneutui perusteellisesti hänelle myöhemminkin esittämiini kysymyksiin. Pekalle siis aivan erityinen kiitos kaikesta avuliaisuudesta. Lämmin kiitokseni myös Jyväskylän Sotainvalidien Sairaskodin osastonhoitaja Eira Rautiaiselle. Autoit tutkimukseni pilottivaiheessa merkittävällä tavalla ja olit sellainen hyvän hengen luoja. Sotainvalidien Sairaskodille oli aina mukava tulla.

Kiitos julkaisun tieteelliselle toimittajalle professori Harri Suomiselle sekä Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuyksikön Pekka Olsbolle ja Sini Rainivaaralle työn saattamisesta julkaisukuntoon. Englanninkielisten osuukien käännöstyöstä esitän lämpimät kiitokseni Hannele Palviaiselle, jonka kanssa yhteistyö oli mutkatonta ja mukavaa. Kiitokset myös dosentti Gustaf Molanderille,

terveydenhuoltoneuvos Liisa Ollikaiselle, terveystieteiden tohtori Terhikki Miettiselle ja professori Tatu Miettiselle sekä kirjailija Ulla Riutalle. Teistä on löytynyt uskomaton määrä viisautta ja rohkaisua erityisesti työni alkuvaiheissa. Liisalle kiitos näiden vuosien aikana käymistämme monista mielenkiintoisista ja innostavista keskusteluista. Kiitos ”hyvistä säteistä”; niitä on todella tarvittu!

Olen saanut elämältä lahjaksi todellisia ystäviä, matkakumppaneita, joista jokaisesta iloitsen ja olen kiitollinen. Tässä yhteydessä ajattelen lämpimästi ja kiitän aivan erityisesti kasvatustieteiden tohtori Pirjo-Liisa Poikosta perheineen sekä todellista rinnalla kulkijaa, aina sydämellistä ystävääni ja entistä työtoveriani Tuula Suurosta. Teidän kanssanne olen saanut jakaa mitä erilaisimmat vaiheet ja saanut ystävydestänne aivan erityisen paljon voimaa.

Kiitos ”arkienkeileilleni” Markulle ja Aulille, Tuulalle ja Olaville, Mikolle ja Nyytille sekä Tiinalle. Olette tukeneet minua ja Lauria kukin omalla ainutlaatuisella tavallanne. Mikon kohtaloksi on koitunut yksipuolisesti tekemäni ”adoptio”. Olet tuonut minun ja isäsi elämään paljon iloa ja lämpöä, mistä olemme onnellisia ja kiitollisia. Nyytille kiitos pulppuavasta ilosta ja ystävydestä, josta Laurin kanssa saamme nauttia täysin siemauksin. Rakasta puolisoani Lauria kiitän siitä, että saatoin tehdä tämän tutkimukseni loppuun saakka. Olet jaksanut väsymättä tukea, kannustaa ja myötäelää kaikki nämä väitöskirjan tekemiseen liittyvät vaiheet, vieläpä varsin innostuneena. Kiitos rakkautestasi ja huolenpidostasi. Vanhempiani, Olavia ja Kaarinaa, ajattelen erityisellä rakkaudella ja kiitollisuudella. Omalla elämälläne olette opettaneet enemmän kuin koskaan osaatte aavistaa. Kiitos elämän lahjasta!

Väitöskirjaprosessini aikana koin, mitä on olla lähiomaisensa hoitaja ja sen loppuvaiheissa, mitä on menettää hänet, jota on niin rakastanut. Äitini Kaarina kuoli helmikuussa 2008 ja jätti jälkeensä syvän kiitollisuuden tunteen olemassa olostaan ja merkityksestään meidän läheistensä elämään. Viisi viikkoa äitini kuoleman jälkeen menetin rakkaan ystäväni, oikean sielunsisareni Maija-Liisan. Maija-Liisa itsekin jo vakavasti sairaana jaksoi puolisonsa Paulin kanssa tukea sekä myötä elää äitini sairautta ja sen eri vaiheita. Maija-Liisa osoitti myös jatkuvaa mielenkiintoa ja kannustusta tätä tutkimuksellista ponnistustani kohtaan vielä viikkoa ennen kuolemaansa. Koko sydämeni kiitollisuudella ja rakkaudella osoitan kunnioitustani näille elämäni merkittävästi vaikuttaneille naisille, Kaarina-äidilleni ja Maija-Liisalle. He molemmat ovat lähtemättömästi sydämessäni.

Sanotaan, että me kaikki jätämme jälkeemme jonkinlaisen jäljen, tahdoimmepa sitä tai emme. Elämme vielä kuoltuammekin heidän sydämissään joita rakastamme ja rakastimme, samoin myös tavalla tai toisella kanssamme kosketuksissa olleiden ihmisten sydämissä ja mielissä. Olen saanut tämän matkan aikana osakseni paljon kohtaamisia, jotka ovat jättäneet lähtemättömän jäljen elämäni. Kiitollisena kaikesta kätken ne sydämeeni.

Ainolanrannassa heinäkuun helteillä 2010
Sirkka Nivala

SISÄLLYS

ABSTRACT
ESIPUHE
SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	11
1.1	Tutkimustehtävät.....	14
2	KIRJALLISUUSKATSAUS.....	15
2.1	Sotainvalideja ja sotaveteraaneja koskevat tutkimukset.....	15
2.2	Elämäntutkimus vanhenemisen näkökulmasta.....	20
2.3	Kokemuksellinen vanheneminen.....	23
2.3.1	Kokemuksellinen vanheneminen käsitteenä.....	23
2.3.2	Kokemuksellisen vanhenemisen tutkimisen tarpeellisuudesta	26
2.3.3	Yhteenveto.....	27
3	TUTKIMUSMENETELMÄT.....	29
3.1	Grounded Theory tutkimuksen menetelmällisenä lähtökohtana	29
3.2	Tutkimuksen haastateltavat, aineiston keruu ja analyysi.....	33
3.2.1	Pilottitutkimus	33
3.2.2	Haastateltavat	35
3.2.3	Aineiston keruu	36
3.2.4	Analyysi.....	37
3.3	Etiikka.....	39
3.3.1	Vapaaehtoinen suostumus.....	40
3.3.2	Luottamuksellisuus.....	41
3.3.3	Anonymiteetti ja haastateltavien kunnioittaminen.....	42
4	KATSAUS TULOSSIIN.....	44
5	MENETETTY LAPSUUS JA NUORUUS.....	46
5.1	Työn täyttämä lapsuus ja menetetty nuoruus	46
5.1.1	Lapsuus.....	46
5.1.2	Nuoruus.....	49
5.2	Sota kaiken muuttavana riittinä aikuisuuteen	50
5.2.1	Sotaan lähtö.....	50
5.2.2	Tavat kertoa sodasta	51
5.2.3	Sotakokemukset muistoissa.....	54
5.2.4	Kertoja sodassa	57
6	SODAN AIHEUTTAMIEN TRAUMOJEN PAINOLASTI	64
6.1	Sodan kipeys ja raadollisuus.....	65

6.2	Haavoittumisen konteksti	67
6.3	Sodasta selviytymisen monet kasvot	71
6.3.1	Ihmissuhteet sotaoloissa.....	75
6.3.2	Stressireaktiot ja traumat.....	77
6.4	Sota osana sotainvalidin elämää sen loppuun saakka	83
6.4.1	Sotavammaprocentin merkitys yhteiskunnan osoittaman arvostuksen mittana.....	83
6.4.2	Kiistattomat ja kiistanalaiset sotavammat	87
6.4.3	Itsestään muistuttava sota.....	89
7	ELÄMÄN ALOITTAMINEN TYHJÄSTÄ.....	92
7.1	Mutkikas polku työelämään	93
7.1.1	Sodan jälkeisen elämän aloittamisen vaikeus.....	93
7.1.2	Ihmissuhteet.....	93
7.1.3	Elämän aloittaminen tyhjästä	94
7.1.4	Työelämään siirtyminen, sitoutuneisuus ansiotyöhön.....	97
7.1.5	Asumishistoria elintason nousun mittarina	98
7.2	Perheen merkitys	98
7.2.1	Vaimo ja perhe.....	98
8	OMAN TILAN LÖYTYMINEN	104
8.1	Aika eläkevuosista vanhuuteen.....	104
8.1.1	Katse menneisyyteen	104
8.1.2	Eläkkeelle siirtymisen ihanuus.....	105
8.1.3	Eläkevuodet elämän parasta aikaa	108
8.1.4	Harrastustoiminta eläkevuosina	109
8.1.5	Kodin merkitys vanhuudessa.....	115
8.2	Sotainvalidin kokemuksellinen vanheneminen.....	117
8.2.1	Vanhenemisen kokemuksista	117
8.2.2	Eletyn elämän uusi merkitys	122
8.2.3	Sotainvalidien Veljesliiton merkitys vanhuudessa	123
8.2.4	Vaimo vanhuuden turvana.....	126
8.2.5	Avuttomuuden kokemuksia.....	128
8.2.6	Kokemus Jumalasta	130
9	ELÄMÄNMITTAINEN TAISTELU HENKILÖKOHTAISEN VAPAUDEN SAAVUTTAMISEKSI.....	133
9.1	Sotainvalidin elämänkulku	133
9.2	Ulkoisen vapaus suhteessa vanhemmiten koettuun sisäiseen vapautumiseen.....	135
9.3	Sotainvalidin kokemuksellinen vanheneminen tämän tutkimuksen valossa.....	137
10	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	140
10.1	Tulosten pohdinta.....	140
10.1.1	Elämänmittaista selviytymistä	140

10.1.2 Elämäntehtävän tietämistä	146
10.2 Elämänmittaisen taistelun luonne	149
10.3 Tutkimuksen luotettavuus	152
10.4 Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet.....	156
YHTEENVETO (SUMMARY).....	160
LÄHTEET	164
LIITTEET.....	174

1 JOHDANTO

”Mitä kauemmaksi sota jää historiaan, sitä enemmän nousee esille yksittäisen ihmisen näkökulma. Miten nuoret pojat – heitähän suurin osa oli – selvisivät rintamalla? Miten jaksettiin kotona? Mitä ajattelivat vanhemmat, lapset ja puoliset? Nyt eletään viimeisiä vuosia, jolloin sodan taistelut kokeneita on vielä keskuudessamme. Siksi on hyvä kysyä ja kuulla vastaukset.” (Kalliokoski 2007).

Maamme sotainvalidit ovat ainutlaatuinen ja jo korkean ikänsä puolesta joukostamme katoava ryhmä. Viime sodissamme pysyvästi vammautuneista 94 000 sotainvalidista elossa on noin 9 500 sotainvalidia. Heidän keski-ikänsä on tällä hetkellä noin 87.5 vuotta. Sotainvalidien Veljesliiton arvion mukaan vuonna 2020 sotainvalideja on jäljellä noin 900 ja heidän keski-ikänsä on 94 vuotta (Sotainvalidien Veljesliitto 2010). Aineiston keruuvuonna 2003 tutkimusaineiston nuorin kertoja oli 77-vuotias ja vanhin 87-vuotias, jolloin kertojien keski-ikäsi tuli hieman vajaa 81 (80.8) vuotta sotainvalidien keski-ikä ollessa tuolloin valtakunnallisesti 82 vuotta (Sotainvalidien Veljesliitto 2003).

Sotainvalidin tyypillisen elämänkaaren voidaan sanoa alkaneen haavoittumisen hetkestä. Haavoittumiskokemus oli jokaiselle sotainvalidille erilainen, omanlaisensa kokemus. Yhteistä kaikille sotainvalideille oli kuitenkin vammauttavan tapahtuman äkillisyys ja odottamattomuus, erilaiset vaiheet taistelupaikalta sairaanhoidollista apua saamaan ja näiden vaiheiden jälkeen orientoituminen kenties hyvin totaalisesti muuttuneeseen elämäntilanteeseen. Monen sotainvalidin tuonaikaisia ajatuksia varjosti pelko siitä, etteivät he kykenisi enää niin sanottuun normaaliin elämään. Se oli pelkoa, joka oli omiaan aiheuttamaan ahdistusta, huolestuneisuutta ja masentuneisuuden tunnetta (Honkasalo 2000, Riutta 2002).

Sotainvalideiksi tai heihin rinnastettaviksi katsottavat henkilöryhmät käyvät ilmi sotilasvammalaista:

”sotilasvammalakea sovelletaan vahingoittumis-, sairastumis- ja kuolemantapauksiin, jotka ovat aiheuttaneet:

- 1) Suomen sodissa tai niihin liittyvissä sotatoimissa niin hyvin sotilas- kuin siviilihenkilöillekin; viimeksi mainittuihin kuuluvat siten esim.: työvelvolliset, puolustuslaitoksen työssä sotatilasta annetun lain nojalla olleet, eräiden naisjärjestöjen jäsenet, ilmapommituksessa, sodan aikaisten miinojen tai kranaattien räjähtäessä, tai muista sota-aseista vahingoittuneet,
- 2) Suomen sotiin osallistuneille ulkomaalaisille vapaaehtoisille,
- 3) ulkomailla Suomen sotaan osallistumisen johdosta Suomen kansalaiselle tapahtuneesta internoinnista,
- 4) vapausrajoituksista, joita Suomen sotaan osallistumisen vuoksi on kohdistettu ulkomailla oleskelleeseen tai vieraalle valta-alueelle omaa syyttään joutuneeseen Suomen kansalaiseen,
- 5) Suomen kansalaisten osallistumisesta ulkomaiseen sotaan vieraan vallan joukoissa silloista Suomen vihollista vastaan (Lain 1 ja 2 §§).

Nämä henkilöryhmät siis katsotaan sotainvalideiksi tai heihin rinnastettaviksi sotilasvammalain mukaista korvausta määrättäessä. On huomattava, että korvausta ei makseta sodanaikana tai edellä tarkoitetuissa muissa olosuhteissa ilmenneestä sairaudesta, ellei kyseinen sairaus ole sotapalveluksen tai näiden olosuhteiden aiheuttama tai pahentama.” (Kosunen 1966, 10–11).

Sotainvalidien Veljesliitossa vahvistettiin vuonna 1985 liiton kehittämisohjelma vuosille 1986–1995. Kehittämisohjelma painottui kahteen sotainvalidien huollon järjestämistä koskevaan tekijään: sotainvalidien ikääntymiseen ja kasvavaan kuolevien sotainvalidien määrään. Sotainvalidien Veljesliitto sitoutui turvaamaan jäsentensä ja heidän omaistensa vanhuudenhuollon tulevalle vuosituhannelle saakka. Vuonna 1986 astui voimaan muutos sotilasvammalaisissa. Tämän muutoksen myötä yhteiskunta alkoi taata asteittain kuntoutusta yhä lievempivammaisille sotainvalideille. Sotavammaisten vanhuudenhuollon porrastus on jaettu kolmeen ajanjaksoon ja tavoitteeseen:

I	1985-1995 (70 v. - 76 v.)	Huollon painopistekausi
II	1996-2005 (77 v. - 85 v.)	Jatkohuollon kausi
III	2006-2015 (85 v. - 90 v.)	Jälkihuollon kausi

(Seppälä 1990, 376–377)

Raimo Seppälä on muotoillut Veljeä ei jätetä -kirjansa yhden luvun otsikoksi Sotainvalidi, unohdettu? (Seppälä 1990, 15). Seppälä toteaa, että niin kauan kuin on ollut sotia, on ollut myös sotainvalideja. Hänen mukaansa maailman sodista on palannut miehiä kotiin eri tavoin vammautuneina, mutta vammoistaan huolimatta heidän on ollut selviytyttävä elämässään eteenpäin pääasiassa omin voimin ja läheistensä turvin. Suomessa säädettiin vuonna 1895 ensimmäinen vammaisia koskeva ja työnantajaa velvoittava laki, jonka mukaan työnantajan tuli maksaa ruumiinvamman aiheuttamasta työkyvyttömyydestä

korvausta työntekijälle. Vuosi vapaussodan päättymisen jälkeen vuonna 1919 eduskunta sääti lain maksettavista korvauksista sodassa haavoittuneille sotilaille samoin kuin kaatuneitten ja sairauksiin kuolleiden sotilaiden perheenjäsenille. Kokonaisuudessaan laki edellytti sotainvalideille pyrittävän turvaamaan sellainen elintaso, mikä heillä oli ollut ennen haavoittumista (Kojonen & Saari 1983, 9; Seppälä 1990, 18). Vapaaehtoistoiminta sotainvalidien elinolojen parantamiseksi alkoi ennen yhteiskunnan heräämistä pastori Robert Immosen toimesta vuonna 1918 (Seppälä 1990, 15–16).

Usein kuulee käytettävän ilmaisua ”sotiemme veteraanit” myös silloin, kun kysymyksessä ovat nimenomaisesti sotainvalidit omana ryhmänään. Tämä tutkimusaineisto muodostuu 20 sotainvalidin haastattelusta, jossa he kertovat elämänsä ja ikääntymisestään. Tutkimuksessa kuvataan sotainvalidien omakohtaista kokemusta ja kertomaa siitä, millaiseksi he ovat kokeneet elämänsä ja vanhenemisensa muodostuneen. Tutkimuksen keskeinen perusteema ja – kysymys kiteytyvät vastauksen hakemisena siihen, mitä he ajattelevat elämästään nyt, kun se alkaa olla takanapäin ja elettyä. Tutkimus tuo esille sotainvalidien näkemyksen siitä, miten sota on vaikuttanut heidän oman käsityksensä mukaan heidän elämäänsä. Esille nousi myös kysymys siitä, olisiko heidän elämänsä voinut mennä toisin, jos sotaa ei olisi ollut? Kauttaaltaan tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien kerronnan kautta syntyi yhteneväinen käsitys siitä, mitkä olivat olleet ja mitkä ovat tällä hetkellä heidän toiveensa ja odotuksensa niin oman elämänsä kuin myös yhteiskunnan suhteen.

Tutkimuksessa mukana olleiden sotainvalidien yhteisen kertomuksen ytimenä oli kokemus sodan varjostavasta vaikutuksesta elämään aina lapsuudesta siihen saakka, kunnes sodasta oli tullut totisinta totta ja sota oli muuttunut omakohtaiseksi kokemukseksi, todellisuudeksi. Sota oli myös muistuttanut itsestään monin eri tavoin vielä sotien päättymisen jälkeen. Sotainvalideilla oli ollut elämässään käytännöllisiä ongelmia, joihin ei ole ollut heillä itsellään, yhteiskunnalla eikä valtiolla selkeitä määrittelyjä eikä näin ollen myöskään selkeitä toimintaohjeita tai ratkaisuja. Valtion korostaminen tässä yhteydessä on huomionarvoista, koska vammat ja niiden kerrannaisvaikutukset sotainvalidien elämässä katsottiin valtion aiheuttamiksi. Ongelmien moninaisuus oli vaikuttanut siihen, että sotainvalidien henkilökohtaiset ratkaisut olivat olleet monilta osin varsin yksilökohtaisia. Sotainvalidien elämää on pyritty helpottamaan yhteiskunnan säätelykeinojen avulla, mutta viime kädessä he itse ja heidän läheisensä ovat joutuneet ratkomaan sodan jälkeisten vuosien käytännöllisiä ongelmia.

Vaikka tämä tutkimus selvittelee taannehtivasti suomalaisten sotainvalidien kokemusta omasta elämästään, niin globaalisti ajateltuna joka päivä tulee uusia sotainvalideja. Tämä laajempi yleismaailmallinen näkökulma voi tulla koskemaan myös suomalaisia sotilaita kansainvälisissä rauhanturvaamistehtävissä. Sotien käyntitavat muuttuvat, mutta sodankäyntiin tarvitaan edelleen miehiä, jotka voivat vammautua fyysisesti, psyykkisesti tai molemmilla tavoilla. Sota on edelleen ajankohtainen asia; maailmanlaajuisesti

ajateltuna mitä todennäköisimmin enenevässä määrin. Sodan ja sen aiheuttamien traumojen ajankohtaisuutta ja ongelmallisuutta kuvaa mielenterveysongelmista kärsineen Vietnamin sotaveteraanin toteamus: "Kun sotilaat palaavat Irakista ja Afganistanista, heitä odottaa sama kuin Vietnamin veteraaneja. Kukaan ei oppinut mitään Vietnamin sodasta." (Helsingin Sanomat 19.11.2007). Tutkimuksellisesti on voitu osoittaa, että sodan kokemusten ja muistojen käsittely hyödyttää sodan kokeneita vielä myöhemminkin (Tuomaala 2008, 246; Seal ym. 2007). Myös tämän tutkimuksen tavoitteena oli hyödyttää sodan läpikäyneitä sotainvalideja antamalla heille itselleen puheenvuoro. Sotiemme historiaa on tutkittu paljon ja perusteellisesti, mutta yksityisten ihmisten kokemusten tavoittaminen ei ole mahdollista virallisten asiakirjojen perusteella (Tuomaala 2008, 41). Näin on vaarassa käydä myös suomalaisten rauhanturvaajien heidän palatessaan kotimaahan. Menneestä ja koetusta voi oppia. Jaetun kokemuksen merkitystä ei voi väheksyä kertojilleen itselleen, heidän läheisilleen eikä huomionarvoisina ja käytäntöön siirrettävinä asioina tulevaisuutta ajatellen.

1.1 Tutkimustehtävät

Tutkimuksen tavoitteena oli kysyä ja dokumentoida tutkimuksessa mukana olevien sotainvalidien oma käsitys siitä, millaiseksi he itse ovat kokeneet elämänsä ja vanhenemisensa muodostuneen. Tutkimus tuottaa tietoa, syventää ymmärrystä ja dokumentoi tutkimuksessa mukana olleiden sotainvalidien henkilökohtaisen käsityksen siitä, millaiseksi he olivat kokeneet elämänsä ja vanhenemisensa muodostuneen. Tutkimuksen tarkoitus syvimmiltään ja perustellusti on eettinen. Se tuo esille suomalaisten sotainvalidien omat ajatukset ja tulkinnat elämästään heidän ulkopuoleltaan tulevan arvioinnin sijasta.

Tutkimustehtäviksi muodostuivat tutkimuksessa mukana olleiden sotainvalidien

1. itsensä tuottama kuvaus ja kokemus elämästään;
2. henkilökohtainen/oma käsitys sodan vaikutuksista elämäänsä;
3. ajatukset ja kokemukset elämästään nyt, kun se alkaa olla elettyä ja
4. suhde ympäröivään yhteiskuntaan.

2 KIRJALLISUUSKATSAUS

Kirjallisuuskatsaus on rakennettu esittelemällä sotainvalideja ja sotaveteraaneja koskevia aiempia tutkimuksia, elämäntutkimuksia sekä kokemuksellista vanhenemista koskevia tutkimuksia. Tutkimuksen lähtökohtana ovat sotainvalidit, joita omana ryhmänään kokemuksellisen vanhenemisen näkökulmasta on tutkittu vähän. Tutkimuksen teoreettisen ja menetelmällisen viitekehyksen muodostavat kokemuksellinen vanheneminen ja elämäntutkimus. Kokemuksellista vanhenemista ei voida tutkia ilman elämäntutkimusta, mikä tulee esille esimerkiksi Elderin tutkimuksessa. Elderin mukaan elämäntutkimuksen muodostumisen lähtökohtana on inhimillinen kehitys ja ikääntyminen, jotka on nähtävä elämäntutkimuksena prosesseina. Tällaisten kehityksellisten prosessien ymmärtämiseksi käyttöön on otettava elämäntutkimuksellinen näkökulma (Elder ym. 2003, 10–14).

2.1 Sotainvalideja ja sotaveteraaneja koskevat tutkimukset

Suomalaisia sotainvalideja ja sotaveteraaneja koskevaa tutkimusta on tehty, mutta aloittaessani tekemään tutkimusta suomalaisten sotainvalidien kokemuksellisesta vanhenemisestä, en havainnut Suomessa laajempaa tutkimuskiinnostusta sotainvalideja kohtaan. Yleisimmäksi syyksi sotainvalidien ja sotaveteraanien tutkimattomuudelle on esitetty puutteellisia tilastoja (esim. Ponteva 1993). Viime vuosina on ollut huomattavissa kasvavaa mielenkiintoa heidän tutkimisekseen erityisesti yhteiskuntatieteiden piirissä. Keskeisenä vaikuttimena tällaiselle kasvulle voidaan nähdä se, että lähitulevaisuudessa sotainvalidit eivät ole enää itse kertomassa omaan elämäänsä ja Suomen sotiin liittyvistä asioista. Heidän ainutkertaiset elämänsä ovat arvokas ja korvaamaton osa kansallista historiaamme, jonka taltioimisessa ei voida enää viivytellä.

Suomessa sotainvalideja ja sotaveteraaneja koskeva tutkimus on rajoittunut lähinnä lääketieteen sekä fyysisen että psyykkisen tutkimuksen ja kuntoutuksen piiriin (esim. Hautamäki & Coleman 2001, Heikkinen, J. 1990, Ponteva 1993). Matti Ponteva on sodan aiheuttamia psyykkisiä vammoja tutkiessaan päätenyt laskelmaan Suomen vuosina 1939–1945 käymissä sodissa hoidetun sota- ja kenttäsairaloissa psyykkisistä syistä noin 18 000 miestä, kun eriasteisissa sairaaloissa oli hoidettu haavoittumisia ja muita sotatapaturmia arviolta yli 200 000 ja sairaustapauksia yli 900 000. Joukkosidontapaikalla tapahtuneiden lievimpien tapausten määrästä ei ole tietoa. Pontevan mukaan erityisen vaikeaa on ollut selvittää jälkepäin psyykkisen trauman aiheuttamien stressireaktioiden todellista määrää, koska nykyiset käsitykset stressireaktioista olivat em. sotien aikaan vielä tuntemattomia. Tutkimusten mukaan keskimääräisesti psyykkisten häiriöiden esiintyvyys sotaveteraaneilla ei eroa olennaisesti ”keskiväestön häiriöluvuista”. Suomalaiselle aineistolle ominaista on ollut melko pieni reaktiivisten häiriöiden osuus, kun sitä vastoin keskivaikeita psykiatrisia diagnooseja on ollut enemmän kuin muissa vastaavissa länsimaisissa aineistoissa. Jatkosodan aikana psykiatrista hoitoa saaneiden suomaisotilaiden myöhempi psykiatrinen sairastuvuus on ollut Pontevan mukaan noin 2,5-kertaista eli 35 %:n luokkaa, mikä vastaa ulkomaisia havaintoja (Ponteva 1993).

Jorma Heikkinen on arvioinut lähes kaksikymmentä vuotta sitten julkaisemassaan artikkelissa sotavammaista vanhuksena siten, etteivät vanhuusiän saavuttaneet sotavammaiset eroa lääketieteellisesti muista vanhuksista lukuun ottamatta heidän sotavammojaan. Arvioidessaan sotavammaisten vanhusten tulevaisuutta Heikkinen on esittänyt jäävän nähtäväksi, minkälaisia psyykkisiä häiriötiloja vanhuus tuottaa jo muutoinkin mahdollisesti taantuneissa aivotoinnoissa, jos ikäviä sotamuistoja alkaa ilmaantua uudelleen. Fyysiseen terveyteen on voitu vaikuttaa säännöllisellä kuntoutuksella ja jo se, että sotavammaisen on saavuttanut vanhuusiän, on Heikkisen mukaan merkki siitä, ettei sotavamma itsessään ole ollut kuolettava. Heikkinen huomauttaa kuitenkin vertailukelpoisen aineiston puuttumisesta samanikäisistä miehistä suurimman osan oltua rintamamiespalveluksessa (Heikkinen, J. 1990, 12).

Irmeli Hännikäinen on tutkinut sotavammaisten ja muiden sotaveteraanien elinoloja ja niihin vaikuttamista yhteiskunnan säätelykeinojen avulla (Hännikäinen 1982) sekä sotainvalidien vaimoja miestensä rinnalla (Hännikäinen 1998). Hännikäisen mukaan uusien korvausvaatimusten ilmaantuminen on kertonut omaa kieltään sotavamma-käsitteen mukautumisesta ja sen sisällön laajenemisesta (Hännikäinen 1982, 2). Tänäpä, lähes 30 vuotta Hännikäisen julkaisemaa tutkimusta myöhemmin, sotavamma-käsite on edelleen muutoksessa ja murroksessa sotainvalidien ja sotaveteraanien saavutettua vanhuuden ikävaiheen. Sodan kokeneiden joukot ovat harventuneet kuoleman kautta ja jäljellä olevien hoidon tarve on lisääntynyt (Tuomaala 2008). Jaakko J. Ranta-Knuuttila on todennut jo vuonna 1962 ilmestyneessä väitöskirjassaan sotavammaisten huoltamisen olevan

jatkuvaa ja uusien tarpeiden alaista (Ranta-Knuuttila 1962, 1). Ranta-Knuuttila on kirjallisuuden ja käymiensä keskustelujen perusteella laatinut kuuden kohdan yhteenvedon sodanaikaisesta ja sodanjälkeisestä ammatillisen kuntoutusjärjestelmän periaatteesta, jonka hän on nimittänyt kuntoutusihanteeksi.

”Ammatillisen kuntoutusjärjestelmän mukaan:

1. Vaikeakaan vamma ei ole ylipääsemätön este. Vammaisen on palattava yhteiskuntaan sen hyödyllisenä jäsenenä, koska vain työ antaa ihmiselämälle arvon ja sisällön.
2. Ammattiin on päästävä käsiksi mahdollisimman pikaisesti, koska toimettomuus on pahasta.
3. Ammatin vaihto tulee suhteellisen harvoin kysymykseen. Vammaisen luontaiset edellytykset on otettava huomioon, ja siirtyminen ruumiillisesta työstä henkiseen voi yleensä tapahtua menestyksellisesti vain erikoistapauksissa.
4. Ennen haavoittumistaan henkisessä työssä toimineet voivat yleensä pysyä edelleenkin samalla alalla.
5. Suuria muutoksia vammaisen olosuhteissa on vältettävä. Jos vaikeavammaisen kykenee toimimaan entisessä ammatissaan, on uudelleen kouluttautumista vältettävä. Ammattikoulutus on annettava siten, että koulutusala on mahdollisimman lähellä entistä ammattia. Ammattitasoa on pyrittävä kohottamaan entisessä ammatissa, samoin on pyrittävä hankkimaan lisäammatteja, joita voidaan harjoittaa entisen ammatin ohella asuinpaikkaa vaihtamatta. Erityisesti maaseudulla asuneet on pysytettävä entisessä ympäristössään, varsinkin ne, jotka ovat toimineet maataloudessa ja omistavat maata.
6. Jalka-amputoitukin kykenee harjoituksen avulla liikkumaan suhteellisen hyvin. Jalka-amputoidut on kuitenkin mahdollisuuksien mukaan sijoitettava verstastyöammatteihin, joissa liikkumisen tarve on vähäinen. Käsiamputoitujen kohdalla ammattikoulutuksen antaminen on harkittava erityisen tarkkaan.” (Ranta-Knuuttila 1962, 85).

Ranta-Knuuttila (1967) on kirjoittanut kattavasti sotavammaisten huollosta Suomessa jatkotutkimuksena edellä siteeratulle väitöskirjalleen. Väitöskirjatutkimuksensa tekemisen yhteydessä hän oli pannut merkille suomalaisen amputoitujen sotavammaisten huollon tehtävien ja toteutuksen laajassa kentässä kolme merkittävää sotavammaisten huollon voimatekijää, jotka ovat ohjanneet merkittäväällä tavalla sotavammaisten sopeuttamista ja sopeutumisen ongelmia. Hänen mukaansa uudet kuntoutusmenetelmät merkitsivät murrosta suhtautumisessa koko vammaiskysymykseen. Toisena huomion kiinnittävänä seikkana olivat voimakkaat aatteelliset tekijät, jotka saivat sodanajan sosiaalisessa paineessa heränneen yhteiskuntavastuun kannustamat kansalaispiirit mukaan sotavammaisten huollon käytännön

toteutukseen ja tekivät näin mahdolliseksi korvausjärjestelmän periaateratkaisun kehittämisen kuntouttavaksi järjestelmäksi. Kolmantena ja merkittävänä tekijänä olivat sotavammaisen itse ja hänen pyrkimyksensä omatoimisen veljesavun sekä valtion ja kansalaistuen turvin luoda mahdollisuudet jatkuvaan fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kuntoutumiseen (Ranta-Knuutila 1967).

Ranta-Knuutilan ja Hännikäisen tutkimuksista käy selväksi, että sotavammaisten hoitoideologiaan on kuulunut alusta asti ns. normalisoitumisen periaate (Hännikäinen 1982, Hännikäinen 1991, Ranta-Knuutila 1962, Ranta-Knuutila 1967). Vaikeavammaiselta ei odotettu roolin muutoksia vammautumista edeltäneeseen aikaan verrattuna. Tutkimuksin on osoitettu, että vaikeastakaan pysyvästä vammasta huolimatta sotainvalidin/sotavammaisen elämäntilanne ei eroa ikätovereittensa, sodasta vammautumatta selvinneiden miesten elämäntilanteesta (Hännikäinen 1991, 28). Suomalaiset sotainvalidit ovat hyväksyneet ja omaksuneet tämän ideologian.

Kansainvälisesti sotaveteraaneista tehdyt tutkimukset painottuvat psyykkisten sotavammojen, kuten Post-Traumatic Stress Disorder - oireyhtymän (PTSD) käsittelyyn (Hautamäki & Coleman 2001). PTSD-oireyhtymä on kieltämättä keskeinen asia niiden ihmisten elämässä jotka ovat joutuneet kokemaan sodan aiheuttamat vaikeudet ja kärsimykset. Hautamäen ja Colemanin tutkimuksessa yhtenä mielenkiintoisena tarkastelukulmana on silminnäkijyys sodassa sekä silminnäkijyyden aiheuttamat vaihtelut kokemuksissa ja seuraamuksissa. Tutkimuksen tekijöiden mukaan myös asenteet sotaa kohtaan vaikuttavat tämän tyyppisten tutkimusten tutkimustuloksiin. Sodalla ja sotakokemuksilla saattaa olla hyvin kauaskantoiset ja laajat vaikutukset myös muuhun väestöön ja jälkipolviin. Hautamäki ja Coleman tuovat tutkimuksessaan esille Hassin (Hass 1990) ja Bar-Onin (Bar-On 1995) tutkimukset holokaustin vaikutuksesta erityisesti seuraaviin sukupolviin Euroopan juutalaisten keskuudessa (Hautamäki & Coleman 2001). Näiden tutkimusten perusteella on esitetty, että erilaisia vaihteluita traumakokemuksissa voi esiintyä yhtä lailla myös ryhmä-, sukupolvi-, yhteisö- kuin kulttuuritasolla.

Sealin PTSD-oireyhtymästä tekemän tutkimuksen mukaan sodasta palaavien keskuudessa esiintyvät mielenterveydelliset sairaudet ja psykososiaaliset ongelmat olisivat ehkäistävissä puuttamalla niihin varhaisessa vaiheessa. Sealin tutkimusaineisto muodostui 104 000 Irakista ja Afganistanista palaavasta amerikkalaisesta sotilaasta, jotka kärsivät mielenterveydellisistä häiriöistä (Seal ym. 2007). Toisen maailmansodan traumaattisia kuormituksia ja psykiatrisia oireita on tutkittu Yhdysvaltojen sotaveteraaneilla samoin kuin Korean sodan veteraaneilla (Fontana & Rosenheck 1994). Kyseisen tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli verrata traumaattisen altistumisen suhdetta psykiatriisiin oireisiin, mutta myös oireiden suhdetta ikään sekä sosiokulttuurisiin eroihin. Fontana ja Rosenheck viittaavat muutamiin tutkimuksiin, joissa on tuotu esille

vanhempien henkilöiden raportoivan psykiatrisista oireista nuoria henkilöitä harvemmin (Fontana & Rosenheck 1994, 27).

West on tutkinut henkistä uupumista Yhdysvaltojen Veteraaniasiain osaston (the Department of Veterans Affairs) raportoiminen tutkimustulosten valossa. Em. raportin mukaan Irakin ja Afganistanin taisteluista palanneiden amerikkalaisten sotilaiden keskuudessa PTSD-oireyhtymän esiintyvyys lisääntyi. Se ilmeni yleisenä ahdistuneisuutena, merkittävänä masentuneisuutena ja alkoholiongelmia. Sotaperäisten tapahtumien voitiin siis havaita lisäävän ahdistusta ja mielenterveysongelmia jo sotapalveluksensa päättäneiden veteraanien keskuudessa. Mielenterveydellisistä ongelmista kärsivien ei-veteraanien, muiden veteraanien sekä Irakista ja Afganistanista palanneiden sotilaiden sairastumisten määrä oli pysynyt vakaana vuodesta 2000 vuoteen 2003. Kuitenkin nuoremmat Irakista ja Afganistanista palanneista sotilaista kertoivat vuonna 2003 yhteneväisesti mielenterveydellisesti heikoimmista ajoista kahtena eri ajanjaksona. Tällaisiksi mielenterveydellisesti heikoimmiksi ajanjaksoiksi he määrittivät Irakin sodan valmisteluvaiheen ja maahan hyökkäyksen ajan sekä myöhemmin vastarinnan vahvistumisvaiheen maataisteluissa. Samanaikaisesti heidän fyysisessä terveydessään ei ollut havaittavissa muutoksia (West ym. 2006).

Useissa tutkimuksissa on tuotu esille näkökulma, jonka mukaan vanhenemisen myötä sotakokemusten aiheuttamat traumat ovat aktivoituneet uudelleen. Kysymyksessä voidaan katsoa tällöin olevan sotakokemuksen pitkäaikaisvaikutuksista. Esimerkiksi vanhuusiän depressiosta puhuttaessa on syytä ottaa huomioon, että kenties kysymys ei olekaan vanhuuden mukanaan tuomasta piirteestä, vaan sodan aiheuttamista traumoista (Bender 1997, 339). Benderin mukaan, olipa kysymys sotilaista tai siviileistä, sodan aiheuttamista traumaattisista muistoista ei ole juurikaan julkaistu tutkimuksia muistelullisena työnä (Bender 1997). Hän arvelee Britanniassa olevan lukuisia vanhempia henkilöitä, jotka voidaan jakaa kahteen ryhmään: heihin, joiden elämään sotakokemus on vaikuttanut vahingollisesti aina sodasta saakka ja heihin, jotka ovat ahdistuneet myöhemmin elämässään sotakokemustensa seurauksena (Bender 1997). Cullyn tutkimuksen mukaan psykologisesti ahdistuneempi henkilö näyttää hyötyvän muistelemisesta psykologisesti terveempää verrokkia enemmän (Cully ym. 2001). Muistelutyö vanhuudessa voi parhaimmillaan merkitä sovinnon tekemistä, sovittelutyötä oman itsen kanssa; oman elämän hyväksymistä sellaisena kuin se on ollut ja sellaisena kuin sen olisi toivonut olevan (Coleman 1999).

Erkki Kujala on tarkastellut väitöskirjassaan sotainvalideja ja sotaveteraaneja sodanaikaisten pienten poikien, "sodan poikien", perspektiivistä käsin (Kujala 2003). Vaikka Kujalan tutkimuksen funktio onkin sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksissa omasta isyyden näkökulmastaan käsin, tarkastelee tutkimus aiheeseen olennaisesti liittyvänä asiana myös näitä heidän sodassa olleita ja siellä vammautuneita isiään. Sodan poikien isät olivat joutuneet kouluttautumaan sotilaiksi jo ennen kuin heille oli kehittynyt miehen identiteettiä. Tutkimus käsittelee isältä pojalle siirtyviä

elämänhallinnan tapoja, ”siirtymiä”, jotka ovat vaikuttaneet sodanaikaisten pienten poikien myöhempään elämäntapaan ja siihen, millaiseksi he itse kuvaavat oman isyytensä muodostuneen (Kujala 2003, 178–207). Kujalan näkemyksen mukaan sota ja sen jälkeinen aika ovat vedenjakajana ikäpolvien elämänhallinnan osalta monessa asiassa (Kujala 2003, 209).

Sodan vaikutuksia on tutkittu myös siitä näkökulmasta, miten sotakokemukset ja niiden aiheuttamat traumat ovat mukana ikääntyneiden ihmisten myöhemmässä elämässä. Kari Virolaisen tutkimustulosten mukaan ikääntyneillä lappilaisilla on sotavuosilta peräisin olevia traumaattisia kokemuksia. Hänen tutkimuksensa mukaan kokemusten tausta ja luonne ovat kollektiivisia, mutta kokemustapahtuma ja muistot ovat yksilöllisiä. Traumaattiset muistot ovat tallella yksityiskohtaisen tarkasti mieliin tallentuneina (Virolainen 1999, 194).

Kuten edellä referoitujen tutkimusten valossa on käynyt ilmi, niin sodalla ja sotakokemuksilla on laajoja ja kauaskantoisia merkityksiä ei vain sodan aikana tai sodan läpikäyneille sotilaille, vaan myös jälkipolville. Mielenkiintoinen piirre tehdyissä tutkimuksissa on se, että lähes kaikissa niissä puhutaan yleisellä tasolla sotaveteraaneista. Osasta tutkimuksia voidaan olettaa, että sotaveteraani-käsitteeseen on sisällytetty myös sotainvalidit. En ole löytänyt sellaisia tutkimuksia, joissa olisi mainittu erikseen tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien määrä erotukseksi sotaveteraaneista eikä sitä, millä tavoin tutkimustulokset olisivat saattaneet erota heidän kohdallaan sotaveteraanien vastaavista tuloksista. En ole myöskään löytänyt tutkimusta sotainvalidien kokemuksellisesta vanhenemisestä heidän itsensä kertomana. Tutkimuksissa näyttää olevan enemmänkin kysymys siitä, minkälaisen kontekstien kautta heitä ja heidän elämäänsä tarkastellaan. Tarkastelun kohteena ei ole niinkään se, mitä he itse ajattelevat tai miten he itse kokevat tutkimuksen kohteena olevat asiat, vaan kysymyksessä on enemmänkin heidän ulkopuoleltaan tuleva ja tapahtuva arviointi.

2.2 Elämäntapututkimus vanhenemisen näkökulmasta

Ihmisen elämäntapa muodostuu ikävaiheista, joille määritetään erilaisia odotuksia ja tehtäviä. Arkisessa ajattelussa vanheneminen mielletään usein omaksi elämäntapavaiheeksi, jota edeltää jonkinlainen erityinen siirtymävaiheensa sen sijasta, että vanheneminen nähtäisiin koko elinajan kestävässä prosessina (Palomäki 2004, 13). Koko elämäntapututkimuksen huomioon ottavassa ajattelussa vanhuus nähdään yhtenä elämäntapavaiheena muiden elämäntapavaiheiden joukossa. Vanhuusiällä on muiden ikävaiheiden tavoin omat erityispiirteensä, joita voidaan käsitellä, tutkia ja käsitteellistää samalla tavoin kuin muitakin ikävaiheita (Jylhä 1990). Elämäntapaan kohdistuvassa tutkimuksessa (Ruth & Öberg 1996) Ruth on korostanut, ettei vanhuutta voi ymmärtää ottamatta huomioon elämäntapullista perspektiiviä. Ruth mainitsee myös sen, että vanhuutta ”luodaan” suhteessa ulkonaiseen tapahtumiin sekä

sisäisiin voimavaroihin. Kysymys on näiden osatekijöiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta (Ruth 1995).

Elderin ym. (2003) mukaan elämäntietäminen tuottaa kehityksen tutkittavalle ilmiölle sosiaalisten polkujen, kehityskulkujen ja sosiaalisen muutoksen ketjuna. Elderin teoriassa on viisi keskeistä sosiaali- ja käyttäytymistieteellistä lähtökohtaa. Ensimmäisenä, elämäntietäminen kehityksen lähtökohtana on inhimillinen kehitys ja ikääntyminen, jotka ovat elämäntietämisprosessien prosesseja. Kehityksellisten prosessien ymmärtäminen edellyttää elämäntietämisnäkökulmaa. Toisena lähtökohtana on muutos. Muutos tarkoittaa sitä, että ihminen rakentaa elämäntietämisensä niiden valintojen ja tapahtumien kautta joita hänellä on olemassa oman historiansa ja sosiaalisten olosuhteittensa perusteella. Ihmiset ovat aktiivisia toimijoita, jotka eivät ole vain passiivisesti kiinnitettyinä sosiaalisiin merkityksiin tai kahlittuina rakenteisiin. Kolmantena lähtökohtana ovat aika ja paikka. Ihmisen elämäntietäminen muotoutuu hänen elämänsä ajan historiallisissa ajanjaksoissa ja kokemuksissa paikoista. Yksilöillä ja syntymäkohorteilla on merkitystä historiallisen kontekstin ja paikan kanssa. Neljäntenä lähtökohtana on ajoitus. Ajoituksella tarkoitetaan kehityksellisiä edellytyksiä ja seuraamuksia elämäntietämisprosessien siirtymä- ja ylimenokausissa, elämän tapahtumissa sekä käyttäytymismalleissa. Samanlaiset kokemukset ja tapahtumat ihmisten elämässä voivat vaikuttaa eri tavalla eri ihmisiin. Viidentenä ja viimeisenä lähtökohtana on elämisen yhdysside, riippuvuus, kun eläminen on keskinäisessä riippuvuussuhteessa niin sen sosiokulttuurisiin merkityksiin kuin henkilökohtaisen elämän verkostoihin. Ihminen on monin tavoin riippuvainen yleishistoriallisista tapahtumista, mutta myös oman lähimmän verkostonsa, tavallisimmin perheensä, tilanteista ja vaikutuksesta elämäänsä. (Elder ym. 2003).

Elämäntietämisestä perspektiivistä tarkasteltuna on todettu, että vanhenemisesta huolimatta ihminen kokee usein olevansa samanlainen kuin nuorempana. Jos ikäkokemusta tarkastellaan kalenteri-ikä perusteella, niin ikävalinnaksi tulee useimmin omaa ikäryhmää nuorempia kuin vanhemmat ikäluokat. Tutkimuksissa on havaittu, että mitä vanhempia ollaan, sitä aliarvioidumpi on oma ikä (Uutela ym. 1994). Ikäkokemus on moniulotteinen käsite, jota voidaan tarkastella sen subjektiivisen, biologisen, sosiaalisen tai kronologisen ulottuvuuden kautta. Subjektiivisella iällä tarkoitetaan yksilön omaa arviota iästään. Biologinen ikä on ihmisen kokemus itsestään biologisessa mielessä. Sosiaalinen ikä muotoutuu sosiaalisen merkityksenannon kautta, kun taas kronologinen ikä (tai kalenteri-ikä) kuvataan vuosina etenevänä aikajonona. Subjektiivisesta iästä on esitetty, että subjektiivisen iän kokemusten taustalla vaikuttavat tekijät ja niiden keskinäinen suhde eivät pysy samoina elämäntietämisprosessien eri vaiheissa. Esimerkiksi siirtyminen elämäntietämisvaiheesta toiseen saattaa muuttaa yksilön kokemusta subjektiivisesta iästään (Uotinen 2005, 50–52; Tikka 1994).

Ian Stuart-Hamiltonin mukaan ei ole olemassa vanhuudelle tyypillistä persoonallisuustyyppiä. Hän viittaa havaintoihin siitä, kuinka iäkkäät ihmiset saavat persoonallisuuspiirteensä jo varhaisaikuisuudessa. Tämän jälkeen

tapahtuvat muutokset ovat lähinnä muutoksia vain tunteiden ja asenteiden voimakkuuden vähenemisissä (Stuart-Hamilton 2003, 152). Persoonallisuuden peruspiirteitä koskevan tutkimuksen mukaan elämäntapaan liittyvien pysyvien persoonallisuuden peruspiirteiden nähdään ohjautuvan paljolti geneettiseltä perustalta. Jos peruspiirteiden muutoksia on havaittu, niiden taustalta on löytynyt sairauksien tai tapaturmien aiheuttamia muutoksia tai muutoksia elämän eri vaiheissa yksilön kiinnostuksen kohteissa, motiiveissa sekä psyykkisen energian määrässä (Uotinen ym. 2004).

Erik H. Eriksonin (esim. Erikson 1982, Erikson 1994) psykososiaalinen kehitysteoria tuo esille eri ikäkausille ominaiset ikäkriisit ja niiden merkityksen elämäntapassa. Eriksonin mukaan yksilön psykososiaalinen kehitys on kahdeksanvaiheinen, portaittainen jatkumo, jossa kehitysvaihe seuraa toistaan. Tähän kehitysteoriaan on sisällytetty ajatus siitä, että jokaiseen portaaseen liittyy oma, siihen vaiheeseen liittyvä erityinen kehitystehtävänsä ja sen ratkaiseminen. Vanhuudella elämäntapana on omat yhteytensä elämän aiempiin vaiheisiin, mutta myös oman erityisen kehitystehtävän ratkaiseminen. Vanhuuden kehitystehtävä on minän integraatio (Erikson 1982, 254–257). Coleman ja McCulloch (1985) kuvaavat vanhojen ihmisten olevan ihmisiä, jotka ovat kasvaneet vanhemmiksi. Vanhuusvaihe voidaan nähdä niin eletyn elämän arviointina kuin myös eteenpäin katsomisena mm. sen suhteen, voisiko vielä tehdä jotakin itseä kiinnostavaa ja itselle merkityksellistä. Dunderfelt tulkitsee Eriksonia tällä kohden siten, että tällainen asenne ja toiminta ovat viisautta. Se on avoimuutta ja kiinnostusta elämään vielä lähestyvän kuolemankin edessä (Dunderfelt 1996, 216).

Elämänmittaisen selviytymisen kannalta erityisen tärkeänä pidetään viisautta, jonka tunnusomaisia piirteitä ovat ristiriitojen sietäminen ja sitkeys ratkaisujen etsimisessä. Nämä ominaispiirteet ovat osa viisauden ja luovuuden tunnusomaisia persoonallisuuden piirteitä. Niitä ovat myös avoimuus uusille kokemuksille ja uuden oppimiselle (Ruoppila 2003). Viisauden käsitteeseen, samoin kuin elämäntapaan liittyviin ratkaisumalleihin ja -tapoihin, liittyy olennaisesti ns. hiljaisen tiedon käsite (tacit knowledge). Hiljaisen tiedon määrittelyn monitulkintaisuus huomioon ottaen (Kiikeri & Ylikoski 2004, 49) se voidaan tulkita toimintasuuntautuneeksi tiedoksi, jonka yksilö on omaksunut ilman toisten ihmisten yksiselitteistä tukea ja joka auttaa kyseistä yksilöä saavuttamaan itselleen tärkeiksi kokemiaan elämän tavoitteita. Hiljaisen tiedon merkitys korostuu erityisesti silloin, kun yksilöllä on uudelleen määriteltävänä elämässään huonosti määriteltävissä olevia käytännöllisiä ongelmia (Ruoppila 2003, 188).

Elämäntapomukset tuottavat tietoa kertojiansa päämäärästä ja tapahtumista elämässä, kertojiansa koko elämäntapasta. Ne kertovat myös siitä, mitä kertojat eivät ole. Laajassa mittakaavassa ikääntyminen luo peilin tai peilikuvan, jossa ihminen näkee heijastettuna omat elämänaikaiset toiveensa ja pelkonsa (Cohler & Cole 1996). Elämäntapomusten tuottaessa tietoa sosiaalisella tasolla ne antavat pilkahduksia myös siitä yhteiskunnan historiallisesta tilanteesta, jossa kertoja on elänyt. Tällöin voidaan puhua

yhdessä koetusta yksilöllisyydestä tai kollektiivisesta samuudesta (collective subjectivity). Nämä ovat kokemuksia sellaisista yhteiskunnallisista tapahtumista, kuten sodat sekä vaikeat taloudelliset ajat, joilla on vaikutuksensa mm. kulttuurin kehittymiselle (Ruth & Kenyon 1996).

Anni Vilkkonen on todennut elämänsä tapahtumista ja elämänsä kerronnasta ihmisen kertovan niitä niin itselleen kuin myös muille henkilökohtaisina näkemyksinään, tarinoina elämänsä tapahtumista (Vilkkonen 2001, 74). Kertomalla muodostettua tietämistä toiminnan ja tapahtumien kanssa kertojat voivat käyttää antamaan koherenssin ja järjestyksen tunnetta omille kokemuksilleen ja elämälleen (Polkinghorne 1996). Episodeja kokoamalla ja yksittäisten tapahtumien sijasta kertojat muodostavat mielekkään ja kokonaisen elämänsä tarinan. Kun vanheneminen itsessään on jo jonkinlaista käsittelyä ja sopeutumista vaativa tapahtuma elämässä, niin tällöin elämänsä tarinan merkityksen tärkeys vahvistuu (Saarenheimo & Suutama 1995). Traumaattisista kokemuksista kertomisen voidaan katsoa hyödyttävän kertojia vielä vuosikymmeniä myöhemminkin. Menneiden ikävien kokemusten muistelemisen voi aiheuttaa surua. Kuitenkin ikävistä ja traumaattisista asioista puhuminen ja niiden käsitteleminen käsillä olevan hetken näkökulmasta saattaa helpottaa kertojan yksin kantamaa taakkaa. (Tuomaala 2008, 246).

2.3 Kokemuksellinen vanheneminen

2.3.1 Kokemuksellinen vanheneminen käsitteenä

Vanhenemisen ja vanhuuden kokemusta voidaan kuvata sanoilla aika ja kehollisuus, jolloin ajan ei ajatella olevan vain ulkoista aikaa, vaan myös kokijansa sisäistä aikaa. Ajan olemukseen kuuluu, että se on olemassa meille ja voimme mitata sitä nykyisyydestä käsin. Nykyisyydestä käsin katsomme niin menneeseen kuin myös tulevaan aikaan. Ajankulkua voimme rytmittää elämän aikana koettujen suurempien tai pienempien merkittäviksi koettujen tapahtumien tai elämän taitekohtien yhteyteen. Tällöin aika ei ole vain kronologisesti etenevää aikaa, vaan sitä voidaan tarkastella eri tavoin ja eri lähtökohdista käsin (Kenyon 1994, Palomäki 2001). Kehollisuus puolestaan korostuu sairauksien, kipujen ja raihnaisuuden kokemusten kautta vanhetessa. Keho vanhenee, mutta se sama keho läpi elämän elää ja on olemassa myös vanhenevan ja vanhan ihmisen nykyisyydessä. Samoin menneisyyskin elää vanhenevassa kehossa ja kehossa aistitaan myös tulevaisuutta (Heikkinen, R-L. 1994; Heikkinen, R-L. 2000, Merleau-Ponty 1962). Vanhetessa aika ja kehollisuus kietoutuvat toisiinsa siten, että sairaudet ja vammat alkavat haitata arkisia toimintoja. Tässä yhteydessä voidaan puhua ruumiillisuudesta ja psyykkisyydestä, jolloin: "Ruumis ilmaisee itseään mielenmaailmassa ja mieli ruumiissa." (Siltala 2004).

Kokemus vanhenemisestä on kokonaisvaltainen. Ulospäin näkyvimmin vanheneminen tulee esiin muutoksina, kuten aistitoimintojen heikkenemisinä, liikuntakyvyn ja siinä usein tasapainokyvyn heikkenemisinä sekä lisääntyvinä sairauksina. Fysiologisten vanhenemismuutosten yleispiirteitä alkaa ilmetä vääjäämättä jossakin vaiheessa yksilön elämänkaarta. Vanhenemismuutokset etenevät hitaasti ja ne ovat palautumattomia. Ne vähentävät elimistön toiminnallista kapasiteettia eivätkä ole primaaristi ulkoisten tekijöiden aiheuttamia (Tilvis 1993). Pia Laukkanen on tutkinut iäkkäiden henkilöiden selviytymistä päivittäisistä toiminnoista. Tutkimuksessa kartoitettiin lähinnä fyysistä toimintakykyä. Asioiden hoitaminen edellyttää kuitenkin myös psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä (Laukkanen 1998, 22). Tutkimuksen mukaan huomattavalla osalla tutkituista henkilöistä oli vaikeuksia päivittäisissä toiminnoissa. Vaikeudet olivat lisääntyneet iän myötä. Esimerkiksi 65–69 -vuotiaista joka toisella ja 80–84 -vuotiaista miehistä neljällä viidestä ja naisilla yhdeksällä kymmenestä oli vaikeuksia arkirutiineista selviytymisessä. Vaikeudet painottuivat asioiden hoitamisesta selviytymiseen. Tutkimuksen mukaan myös ulkona liikkuminen vaikeutui erityisesti vanhemmilla naisilla (Laukkanen 1998, 75).

Vanhusikään ehtineet ovat yleensä tyytyväisiä niin kauan, kun terveys ei aiheuta huolta (Hervonen & Pohjolainen 1991, 208). Hervonen ja Pohjolainen ovat luetelleet ”vahvan vanhuuden eväiksi” sellaiset asiat kuin hyvän itsetunnon; positiivisen käsityksen itsestä; elämänasenteen optimistisuuden; itsemääräämisoikeuden; kontrollin omasta elämästään; vapauden valita saamansa avun muoto; mahdollisuuden tulla kuulluksi; oikeuden omiin elintapoihin, ihmissuhteisiin ja sukupuolisuuteen; mahdollisuuden siedettävään taloudelliseen asemaan ja kohtuulliseen fyysiseen terveyteen sekä elämäkokemukseen (Hervonen & Pohjolainen 1991, 212). Tarkemmin katsoen edellä oleva vahvan vanhuuden eväiksi laadittu luettelo pitää sisällään ainekset kokemuksellisesti hyvään vanhuuteen, mutta aineksia myös nuorempien sukupolvien mahdollisimman hyväksi koettuun elämään. Vanhuuteen liitetään kuitenkin muita elämänvaiheita enemmän erilaisia myyttejä. Tällaiset myytit, kuten vanhuuden yhdistäminen automaattisesti sairauksiin, yksinäisyyteen tai riippuvuuteen, vaikuttavat oletettavasti omalta osaltaan vanhusväestön kokemuksiin meneillä olevasta elämänvaiheestaan (Auvinen 1982).

Jan-Erik Ruth puhuu kokemuksellisuuden malleista, joita hänen mukaansa on kaksi tutkimuksen päälinjaa. Ensimmäisen päälinjan mukaan vanheneminen on sosiaalinen konstruktio, jossa päähuomio kiinnittyy sosiaalishistoriallisten olojen vaikutuksista vanhuuteen sekä siihen, kuinka ikääntyvä ihminen itse selvittää eri tilanteet. Tässä päälinjassa on kysymys ihmiseen ulkopäin tulevista vaikutuksista ja toisaalta hänen omasta yksilöllisestä kyvystään sekä mahdollisuuksistaan selviytyä eri tilanteissa. Toisessa päälinjassa huomio kohdistuu yksilön subjektiivisiin kokemuksiin, jolloin kysymyksessä on vanhenemisen kokemuksen kuvaaminen sekä vanhenemisen kuvaaminen arkisena toimintana. Tällöin elämäntilanteita

kertomuksia tarkastellaan fenomenologisesta näkökulmasta, sisältäpäin, yksilön omasta näkökulmasta. (Ruth 1995, 445).

Elämän tarkoituksellisuuden kokemuksen tiedetään olevan yksi keskeinen ja elämää ylläpitävä kokemus myös vanhuudessa. Elämäntarkoituksellisuuden kokeminen tai tunne sen olemassa olosta ovat osa kokemuksellista vanhenemista ja vanhuutta (Takkinen 2000). Elämän tarkoituksellisuuden tunnetta on määritelty siten, että se viittaa yksilöllisellä tasolla kokemukseen siitä, missä määrin ja miksi elämä koetaan mielekkääksi ja elämisen arvoiseksi (Takkinen 2003). Takkinen tutkimusten mukaan elämän tarkoituksellisuutta pohditaan erityisesti vanhuudessa oman heikkenevän terveyden ja toimintakyvyn myötä, mutta myös läheisten kuolemien sekä oman lähestyvän kuoleman kautta (Takkinen 2003). Kokemuksellista vanhenemista pidetään yhtenä peruselementtinä uudessa vanhenemiskäsityksessä. Esimerkkeinä kokemuksellisesta vanhenemisestä on esitetty vanhenevan tai jo korkean iän saavuttaneen henkilön kokemuksia elämänsä eri vaiheista, vanhuuden alkamisesta, vanhenemiseen sekä itse vanhuuteen liittyvistä myönteisistä ja kielteisistä seikoista (Koskinen 2006).

Vain vanhenevat ja vanhat ihmiset voivat henkilökohtaisesti kokea vanhenemista ja vanhuutta ja näin myös sanoa kokemuksensa perusteella siitä jotakin (Heikkinen, R-L. 2003, Koskinen 1997; Koskinen 2006). Kokemuksellinen vanheneminen on ikääntyneen ihmisen kokemuksia elämänsä eri vaiheista. Kielteiset ja myönteiset tunteet liittyvät vanhenemiseen ja vanhuuteen. Simo Koskinen vertaa nuorempien ikääntyvien kokemuksia ja niiden erilaisuutta hyvin vanhoihin. Hänen mukaansa nuorempien ikääntyneiden vanhenemisen kokemukset ovat erilaisia verrattuna hyvin vanhojen kokemuksiin. Esimerkiksi hän ottaa kolmanteen ikään ehtineet, jotka voivat kokea ikääntymisensä elämänsä parhaimpana aikana. Käsitys muuttuu kuitenkin vanhetessa, jolloin vanhenemiskokemukset ovat yhä enemmän yhteydessä kehollisiin muutoksiin, kuten kehon antamiin merkkeihin sekä mahdollisiin sairauksiin ja toimintakyvyn vajavuuksiin (Koskinen 2006, 1–2). Tutkimuksissa on tuotu esille myös näkemys, jonka mukaan vanhemmat ihmiset kertovat nuoria ja keski-ikäisiä vähemmän positiivisiksi kokemiaan ja ajattelemiaan tärkeitä tapahtumia tulevaisuuden suhteen (Birren & Schroots 2006). Mitä vanhemmaksi ihminen tulee, sitä varauksellisemmin hän joutuu suhtautumaan tulevaisuuteen, jota ajallisesti ei ole enää odotettavissa kovin paljon. Korkean iän saavuttaneiden osalta on nähtävissä Raamatussa esitetty ajatus: ”Mitä on ollut, sitä on tulevinakin aikoina, mitä on tapahtunut, sitä tapahtuu edelleen: ei ole mitään uutta auringon alla. Vaikka jostakin sanottaisiin: katso, tämä on uutta, on sitäkin ollut jo muinoin, kauan ennen meitä. Menneistä ei jää muistoa, eikä jää tulevistakaan – mennyt on unohdettu, ja tulevakin unohdetaan kerran.” (Raamattu, Saarnaajan kirja 1:9–11). Korkean iän saavuttaneiden pitkä elämä on ennättänyt jo tuottamaan sellaisen elämäkokemuksen, että mitään merkittävää uutta ei ole enää odotettavissa ja toisaalta tunteen siitä, että oma elämäntehtävä aletaan kokea tehdyksi.

Kokemuksellisuus on enemmän kuin pelkkää tietoa tai jonkin asian tietäminen. Kokemuksellisuudessa on kysymys emootioista, jotka ovat monella tapaa osa ihmisen elämää (Jyrkämä 2008). Pelkkä tieto ja tietäminen eivät riitä kokemuksen syntymiselle. Omakohtainen kokemus sisältää tiedollisen tason lisäksi tunteita, jotka sävyttävät tietoa ja niillä voi olla tätä kautta ihmisen toimintaa tai ajattelua muuttavia vaikutuksia. Kokemus on jotakin sisäistä, ihmiselle itselleen tärkeää. Kokemus voi olla myös yhteisöllinen. Kuitenkin yhteisöllisessäkin kokemuksessa jokaisella kokijalla on vielä oma erityinen kokemuksensa, joka on kytköksissä kokijan persoonallisuuteen, tunteisiin ja elämänkulkuun. Kokemuksellinen vanheneminen voidaan määritellä ikääntyvän ihmisen omakohtaisena kokemuksena elämänsä kulusta ja siihen vaikuttaneista tekijöistä nykyhetkestä käsin nähtynä ja ymmärrettynä. Riitta-Liisa Heikkinen on todennut: "Kokemuksellisen vanhenemisen tarkastelu on itsessään vanhenemisen merkityksen ja merkitysten tarkastelua." (Heikkinen, R-L. 1994).

2.3.2 Kokemuksellisen vanhenemisen tutkimisen tarpeellisuudesta

Baltes ja Freund esittävät, että merkittävä muutos eliniän pitenemisessä on tapahtunut sadan vuoden aikana. Heidän mukaansa tällainen muutos on ajallisesti mitattuna varsin nopeaa ja herääminen, sopeutumisesta puhumattakaan, tällaiseen kulttuuriseen muutokseen on vasta muotoutumassa. Muutoksen nopeus on merkinnyt sitä, että ikääntyneiden ihmisten kulttuuri on jäänyt jälkeen suhteessa kehityksen nopeuteen. Baltes ja Freund viittaavat tutkimuksiin, joiden mukaan ihmiset eivät ole geneettisesti sopeutuneita vanhuuteen ja tämän tilanteen korjaamiseen tarvittaisiin heidän mukaansa omaa erityistä vanhuskulttuuria. Vanhuskulttuuria tarvitaan, koska vanhusten oletetaan ikääntymisestään ja sen aiheuttamista muutoksista huolimatta jatkavan osallistumistaan sosiaaliseen elämään ja tulevan toimeen mahdollisimman itsenäisesti (Baltes & Freund 2006).

Tällaiseen kulttuuriseen muutokseen herääminen edellyttää ensisijaisesti ikääntyvien ja vanhuusvaihettaan elävien henkilöiden itsensä kuulemista oman elämänsä ja elämänvaiheensa asiantuntijoina. Ihmisten mielissä vanhuudella ja vanhenemisella on "myös subjektiivinen, kokemuksellinen ulottuvuutensa". Itsensä vanhaksi kokeminen riippuu siitä, mihin itseään vertaa tai millaiseen tilanteeseen kokemus liittyy (Jyrkämä 1990). Mielenkiintoiseksi tämän asian selvittämisen tekee vanhenemiseksi koetun tai kuvatun tapahtumasarjan monimuotoisuus. Tällöin mielenkiinnon kohteena ei ole yksinomaan vanheneminen ilmiönä, vaan sen ohella on tarkasteltava koko elämää.

Vanhenevan tai vanhan ihmisen itsensä näkökulmasta ikääntymisen mukana muuttuu se tapa, miten hän katsoo itseään ja mitä hän itsestään sekä elämästään ajattelee. Myös se muuttuu, millä tavalla ja minkälaisia merkityksiä vanha ihminen antaa asioille. Vanhenemistä tarkastellaan usein pääasiassa yhteisten vanhuutta koskevien ja yleisesti tiedossa olevien käsitysten varassa. Vanheneminen on kuitenkin yksilöllinen tapahtuma, mutta vanhenemisen kokemuksiin vaikuttavat myös yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset.

Yhteiskunnalliset muutokset tuovat mukanaan erilaisia arvostuksia, oletuksia sekä rakenteita, jotka vaikuttavat omalta osaltaan vanhojen ihmisten käsityksiin omasta itsestään. Samalla ne vaikuttavat myös heidän käsityksiinsä heihin kohdistuvista odotuksista yhteiskunnassa (Lindqvist 2002).

Kokemuksellisen vanhenemisen tutkiminen on muodostunut tarpeelliseksi ja ajankohtaiseksi tutkimusten kohteeksi ihmisen elinvuosien määrän pidentyessä viimeisten vuosikymmenien aikana. Vanhenemisestä ei voi saada riittävää käsitystä yksinomaan mittaamalla vain ulkoisesti esiintyviä vanhenemiseen liittyviä muutoksia. Kokemuksellisesta vanhenemisestä voidaan saada käsitystä vain iäkkäiden henkilöiden itsensä sitä kuvaamana (Heikkinen, R-L. 2003).

2.3.3 Yhteenveto

Sotainvalidien ja sotaveteraanien vanhetessa ja heidän riviensä harvetessa mielenkiinto heitä ja heidän elämäänsä kohtaan on lisääntynyt. Viime vuosina sotaveteraanien elämää on tutkittu mm. yhteiskuntatieteissä heidän elämänsä eri vaiheista ja näkökulmista käsin (esim. Kujala 2003, Näre ym. 2007, Näre ym. 2008). Yhtenä osoituksena sotainvalideihin kohdistuvasta mielenkiinnosta voidaan pitää erilaisia sotainvalidien ja sotaveteraanien jälkipolvien järjestöjä, kuten vuonna 1994 perustettua Sotainvalidien jälkipolvet -järjestöä (vuodesta 2009 alkaen Sotainvalidien perinnejärjestö). Viime vuosina on julkaistu myös sotilaiden jälkeläisten elämäkertoja, joissa tarkastellaan sodan vaikutuksia perheen, lasten ja lastenlasten näkökulmasta (esim. Wendisch 2009).

Taannehtivasti katsottuna suomalaisia sotainvalideja ja sotaveteraaneja koskeva tutkimus on suuntautunut pääasiassa lääketieteelliseen sekä fyysiseen ja psyykkiseen tutkimusperinteeseen. Syiksi tutkimuksen vähäisyydelle on esitetty puutteellisia tilastoja (Ponteva 1993). Suoranaista sotainvalideihin omana ryhmänäan kohdistuvaa tutkimusta niin Suomessa kuin kansainvälisesti on ollut vaikea löytää. Rajanveto sotainvalidin ja sotaveteraanin välillä voi olla vaikeaa erityisesti vanhuusvaiheessa, jolloin sodan läpikäyneet miehet joutuvat pohtimaan sairauksiaan, vaivojaan ja vammojaan mm. sen suhteen, mitkä niistä ovat sodan aikaansaamia ja mitkä vanhenemiseen tai perimään liittyviä muutoksia tai sairauksia. Jorma Heikkinen on esittänyt arvionaan kaksikymmentä vuotta sitten, etteivät vanhusiän saavuttaneet sotavammaiset eroa lääketieteellisesti muista vanhuksista muutoin kuin sotavammojensa suhteen (Heikkinen 1990).

Vanhuuden ymmärtämiseen tarvitaan elämäkulullista perspektiiviä (Ruth & Öberg 1996). Elämäkulun kehittymisen elämänmittaisia prosesseja ovat inhimillinen kehitys sekä ikääntyminen. Ihminen rakentaa elämäkulkunsa tekemiensä valintojen ja tapahtumien kautta joita hänelle on kertynyt oman historian ja sosiaalisten suhteiden kautta. Passiivisuuden sijasta ihminen on nähtävä aktiivisena toimijana omassa elämässään. Kokemus vanhenemisestä on kokonaisvaltainen. Vanhenemismuutokset tapahtuvat hitaasti etenemällä ja ne ovat palautumattomia muutoksia (Tilvis 1993). Vain ikääntynyt ihminen itse voi määrittellä kokemuksellista vanhenemista

kokemuksinaan elämänsä eri vaiheista ja kokemuksina omaan vanhenemiseensa ja vanhuuteensa liittyvinä asioina (Koskinen 2006).

Sotainvalidien elämäntulkintaan on liittynyt lähes koko elämänmittaisesti ensin sotaan joutumisen odotus, sittemmin sota ja lopulta sotamuistot, jotka ovat luoneet vielä myöhempään elämän sodattomaan vaiheeseen omat varjonsa. Millaisia nuo varjot ovat olleet heidän oman käsityksensä ja tulkintansa mukaan? Millaiseksi he itse näkevät elämänsä muodostuneen ja miten he nyt vanhuudestaan käsin elämänsä tulkitsevat? Mitä he ajattelevat tästä päivästä ja tulevista päivistä? Nämä ajatukset toimivat viitekehystenä tälle tutkimukselle.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Kysymyksessä on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana pidetään todellisen elämän kuvaamista, jolloin tutkimuksen kohdetta pyritään ymmärtämään mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Todellisuuden ollessa moninaista tutkimuksen kautta on löydettävissä toinen toisiinsa vaikuttavia suhteita ja tapahtumia. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on löytää tai paljastaa tosiasioita jo olemassa olevien käsitysten, oletusten tai väittämien sijasta (Hirsjärvi ym. 2000).

3.1 Grounded Theory tutkimuksen menetelmällisenä lähtökohtana

Tutkimusprosessi lähtee liikkeelle usein tutkijan mielessä olevasta tutkimuskysymyksestä. Grounded Theory -tutkimusmenetelmässä tutkimuskysymyksen sijasta tutkijaa kiinnostaa enemmänkin jokin tietty aihepiiri. Tutkimusprosessin aikana alkuperäinen tutkimusintressi säilyy tai syvenee, mutta tutkimusprosessi voi vaikuttaa siihen, että alkuperäisiä ajatuksia ja muotoiluja on mietittävä uudelleen (Koskela 2007). Tutkimussuunnitelma elää tutkimuksen etenemisen mukana (Eskola & Suoranta 1998).

Tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit antoivat omista lähtökohdistaan käsin merkityksiä elämälleen kertomalla elämänsä elämänsä sellaisena kuin he sen kokivat kerronnan hetkellä. Tutkimuksen lähtökohtana oli heidän oman äänensä kuulemisessa ja esilletuomisessa. Heidän elämänsä elämänsä ja eri asioille antamansa merkitykset tulevat tulkituiksi ja välitetyiksi kauttani tutkijana tulkintojen lähtökohdan ollessa kuitenkin heidän omassa kertomassaan (Molander 1999, Rauhala 1993).

Aineiston laadullisen analyysin ja tulkintojen tekemiseen valittiin Grounded Theory –tutkimusmenetelmä (GT). GT on metodologinen viitekehys, jonka avulla voidaan pyrkiä tarkastelemaan jotakin vähemmän tutkittua asiaa tai ilmiötä. GT- tutkimusmenetelmää voidaan pitää myös menetelmällisenä lähestymistapana. Sen avulla pyritään selvittämään tutkimuksen kohteena olevan asian perustaa ja sitä kautta muodostamaan uutta teoriaa. Tutkimuksen tarkoituksen ohjatessa tutkimusstrategisia valintoja, on GT-tutkimusmenetelmän jatkuvan vertailun periaate perusteltu. Tämän tutkimuksen lähtökohta oli sotainvalideja itseään kuulevaa, jolloin GT-tutkimusmenetelmä antoi mahdollisuuden rakentaa tulkintoja suoraan aineistosta käsin Leino-Kilpi 1990, Strauss & Corbin 1991, Strauss & Corbin 1997, Syrjälä ym. 1994). Jos aineiston analysoinnissa olisi käytetty GT-tutkimusmenetelmän sijasta valmista viitekehystä käsitteistöineen, sen mukana olisi menetetty asioita ja ilmiöitä, koska valmis käsitteistö olisi asettanut aineistossa esille tulleita asioita ennalta määrättyihin kehyksiin (Metsämuuronen 2000, 24). GT-tutkimusmenetelmä perustuu kiinteästi empiiriseen aineistoon, joka antaa tutkijalle mahdollisuuden luoda oma teoria tutkimastaan aiheesta. GT-tutkimusmenetelmästä on käytetty myös nimitystä empiiriseen aineistoon perustuva teoria (Field & Morse 1988, 125), mikä ei merkitse kuitenkaan sitä, ettei myös muilla menetelmillä voitaisi luoda empiiristä teoriaa. GT-tutkimusmenetelmää voidaan käyttää joko yksinään tai yhdistettynä muihin menetelmiin. Tässä tutkimusaineistossa GT-menetelmää ei kuitenkaan yhdistetty muihin menetelmiin.

Grounded Theory –tutkimusmenetelmä on kehitetty 1960-luvulla sosiologien Barney G. Glaserin ja Anselm L. Straussin toimesta. He kehittivät GT-tutkimusmenetelmän tutkiessaan kuolemaa kuolevan potilaan, kuolevan perheen ja terveydenhuollon näkökulmista (Hallberg 2006, Isola 1997). Tällöin he kirjoittivat teoksensa *Awareness of Dying* (1965), *The Discovery of Grounded Theory* (1967) ja *Time of Dying* (1968). *Awareness of Dying* -teosta käyttävät edelleen monet tutkijat puhuessaan GT-tutkimusmenetelmän puolesta tai sitä vastaan (Bryant & Charmaz 2007). GT-tutkimusmenetelmän kehitystä voidaan kuvata kolmella eri vaiheella, joista ensimmäinen ns. klassinen GT-tutkimusmenetelmä (the classic grounded theory) alkoi Glaserin ja Straussin toimesta 1960-luvulla. 1990-luvulla Glaserin ja Straussin teiden erkaannuttua syntyi Straussin ja Corbinin yhteistyönä uudelleen muotoiltu GT-tutkimusmenetelmä (the reformulated grounded theory). Kolmantena vaiheena syntyi 2000-luvulla Kathy Charmazin kehittämä ns. konstrukttiivinen GT-tutkimusmenetelmä (the constructivist grounded theory) (Hallberg 2006).

Klassinen Grounded Theory on Glaserin versio tutkimusmenetelmästä. Glaser ei painottanut ajatusta objektiivisesta ulkoisesta, ulkopuolisesta tosi todellisuudesta (real reality), missä tutkija on nähtävä neutraalina observoijana. Glaserin ajattelun mukaan data tuottaa tai siitä nousee kaikki ilman sitä, että tutkija tekee mitään. Tämä ajatus näyttäisi viittaavan siihen, että tutkijan löydettävissä on objektiivinen tosi todellisuus. Glaserin mukaan GT-tutkimusmenetelmä on tarkka metodologia, joka on punottu yhteen jatkuvan

vertailun ja käsitteellistämisen kanssa. Juuri käsitteellistämisen ansiosta Glaser väittää, että GT on ylivoimainen verrattuna muihin kuvaileviin metodeihin. Tätä tutkimusmenetelmää käyttävä tutkija voi Glaserin mukaan jättää huomiotta olemassa olevan varsinaisen tutkimusalueen kirjallisuuden merkityksen ja mennä tutkimusalueelle omat silmät ja korvat avoimina ja niin vähäisin ennakkokäsityksin kuin mahdollista (Hallberg 2006).

Straussin ja Corbinin yhteistyön tuloksena syntyi uudelleen muotoiltu Grounded Theory -tutkimusmenetelmä. Heidän GT-kuvauksensa on muotoutunut heidän omista tutkimuskokemuksistaan. Hallbergin mukaan Straussin ja Corbinin GT-tutkimusmenetelmä on heidän itsensä näkökulmasta Glaserin teoriaa käytännöllisempi ja se vaikuttaisi käsittävän positivismin aseman hylkäämisen. Strauss ja Corbin ilmaisevat selkeästi kantansa sen suhteen, ettei todellisuus voi olla täysin tiedetty, mutta se voi olla aina tulkittavissa. GT-tutkimusmenetelmällä tehdyn tutkimuksen tuloksena voi olla käytäntöön sopivan teorian kehittäminen ja GT-tutkimusmenetelmällä tehty tutkimus on osoitettavissa todeksi läpi koko tutkimusprosessin kulun (Hallberg 2006).

Charmazin konstruktiivinen Grounded Theory -tutkimusmenetelmä painottaa tutkimusdatan olevan konstruoitu jatkuvan toiminnan vuorovaikutuksen kautta tutkijan ja tutkittavan välillä. Tällöin on oletettavissa, että toiminta ja tarkoitus ovat dialektista: tarkoitus muotoilee toiminnan ja toiminta vaikuttaa tarkoitukseen. Tutkija tutkii refleksiivisellä otteella, kuinka ja joskus myös miksi, tutkittavat konstruoivat tarkoituksen ja toiminnan määrättyissä tilanteissa. Charmaz korostaa, että yksittäinen haastattelu on harvoin riittävä. Hänen mukaansa haastattelun pitäisi mieluummin johtaa toistuvaan haastatteluun, jolloin tutkija voi havaita, mikä on tärkeää haastateltujen ihmisten näkökulmasta ja mitkä asiat merkitsevät heille todella jotakin. Tutkijan tulkitseva ymmärtäminen on selitystä oleellisempaa sen suhteen, kuinka tutkimukseen osallistujat luovat todellisuutensa ymmärtämistä ja tarkoitusta. Tätä kautta syntyy analyysin tulos. Charmazin malli on nähtävä lähestymisenä positivismin ja postmodernismin välillä. Konstruktivismi otaksuu moninaisten sosiaalisten todellisuuksien olevan mieluummin samanaikaisia kuin yksi ja ainoa todellinen todellisuus, "real reality" (Hallberg 2006).

Grounded Theory on aineistolähtöinen teoria, jonka avulla on mahdollista rakentaa tulkintoja aineistosta käsin ja tehtyjen tulkintojen avulla pyrkiä muodostamaan teoriaa. Se antaa välineistön lähestyä ja käsitellä tutkimusaineistoa. Tutkimusaineisto itsessään ohjaa sekä muovaa tutkimusprosessia ja avaa sitä kautta aineistosta esille tulevia asioita. Aineistosta itsestään nousee analysoinnin näkökulma. Teorian muodostaminen etenee empiriasta kohti teoreettista tulkintaa eriasteisten koodausvaiheiden kautta. GT-tutkimusmenetelmän työkaluina ovat tutkijan aineistolleen esittämät kysymykset samoin kuin jatkuvan vertailun periaate. (Molander 1999, Rauhasalo 2003, Strauss & Corbin 1991, Syrjälä ym. 1994.) Menetelmän tarkoituksena on tuottaa kategorioita, jolloin analyysin myötä kategoriat

muotoutuvat, nousevat, aineistosta ja eri kategorioiden väliset suhteet selventyvät. Kategorioiden ei voida kuitenkaan katsoa nousevan itsekseen aineistosta eikä kategorioiden välisten suhteiden selvittää ilman, että tutkija nostaa esille havaintoja tulkinnoissaan ja tekee johtopäätöksiä kategorioiden keskinäisistä suhteista (vrt. Karisto 2009).

Grounded Theory -tutkimusmenetelmässä otanta voi olla teoreettinen (theoretical sampling) tai valikoiva (selective sampling). Kun teoreettisessa otannassa tutkija kerää ja analysoi aineistoa samanaikaisesti, niin valikoivassa otannassa otos päätetään etukäteen (Locke 2001, Isola 1997). Tässä tutkimusaineistossa on käytetty valikoivaa otantaa, johon päädyin aineiston keruun jo aloitettuani. Aineiston keruuvaiheessa palasin vielä uudelleen metodologisiin kysymyksiin ja päädyin GT-tutkimusmenetelmään sen aineistolähtöisyyden vuoksi. Menetelmän käyttöä ovat puoltaneet myös käytössäni olleet henkilökohtaiset sekä taloudelliset resurssit.

Grounded Theory -tutkimusmenetelmässä aineiston suoraa koodaamista voidaan suorittaa joko avoimella tai valikoivalla tavalla. Avoimen koodauksen vaiheessa aineistoon tutustutaan lukemalla litteroituja haastattelutekstejä sekä kuuntelemalla haastattelunauhoja. Tällä tavoin pyritään löytämään aineiston sisältö, jossa ajatuskokonaisuudet on tiivistetty sisällöllisiksi eli substantiiviksi koodeiksi. Samanaikaisesti tapahtuu jatkuvaa vertailua, jonka avulla pyritään hahmottamaan aineistosta nousevat kategoriat. Tämän jälkeen tutkija koodaa nimeämänsä kategoriat aksiaalisesti, mikä tarkoittaa avoimen koodauksen vaiheessa hahmottuneiden kategorioiden muokkaamista ja täsmentämistä. Aineisto kootaan uudella tavalla, jolloin huomioidaan aineiston ominais- ja erityispiirteet. Tätä kautta kategoriat jäsenyivät lopulta sisällöllisistä koodeista ja niistä yhdistetyistä ominaisuuksista (properties) ja niistä edelleen yhteen koodatuista alakategorioista (subcategories). Lopuksi tapahtuu valikoiva (selective) koodaus yhtenäistämällä ja tunnistamalla tuotettujen kategorioiden väliset suhteet, joiden perusteella voidaan nimetä tutkitun ilmiön ydinkategoria. Tämä tarkoittaa käytännössä kategorioiden kokoamista yhdeksi lyhyeksi tarinaksi. Tarinan juoni on vastaus tutkimusongelmaan. Se on teoreettinen kokonaisuus, jolloin pienehköllä määrällä käsitteitä saatetaan lopuksi selittää tutkittava ilmiö (Molander 1999, Strauss & Corbin, 1991). Analyysin tekeminen GT-tutkimusmenetelmällä voidaan todeta olevan työlää ja aikaa vievää prosessia, koska aineiston avautuminen tapahtuu hitaasti lähtiessään avautumaan kaukaa ydinkategoriasta (Koskela 2007).

Grounded Theory -tutkimusmenetelmän käytön etuna voidaan pitää sen systemaattisuutta. Analyysi pysyy hallinnassa ja tutkija tietää, mitä koodausten eri vaiheissa tapahtuu verrattuna sellaisiin kvalitatiivisen tutkimuksen muotoihin, joissa ei välttämättä tiedetä, mitä tutkimuksen eri vaiheissa tapahtui. GT-tutkimusmenetelmää on arvosteltu sen liiallisesta induktiivisuudesta. Teorian kehittäjien Glaserin ja Straussin tiet erkaantuivat tästä syystä; Glaser jatkoi induktiivisuuden painottamista ja Strauss vähensi menetelmän induktiivisuutta kehittämällä koodausparadigmalla (Molander 1999, Strauss & Corbin 1991). Tämän tutkimusaineiston analysoinnissa sijoitetaan näiden

menetelmien keskivaiheille, koska pyrkimyksenä oli mahdollisimman avoin työtapa analysoinnin eri vaiheissa.

Grounded Theory -tutkimusmenetelmää on arvosteltu siitä, ettei tulosten pätevyyttä ole helppoa osoittaa tutkimusprosessista riippumattomalla tavalla. Sitä on arvosteltu myös siitä, ettei aineistopohjaisen lähestymistavan kautta olisi mahdollista yhdistää makro- ja mikrotasoa, koska siihen vaadittaisiin teoreettisuutta. Tällaisen ajattelun taustalla on käsitys siitä, että tutkimuksen olisi perustuttava johonkin aiempaan teoriaan tai sillä tulisi olla ainakin jokin niin sanottu esiteoria. Teoreettisuuden vaalimisessa on havaittavissa analyttisten käsitteiden ohella esiintyviin arkikäsitteisiin kohdistuvaa kritiikkiä (Metsämuuronen 2000).

Seuraavassa luvussa 3.2 esitetään tutkimuksen haastateltavat, aineiston keruu ja analyysi. Analyysiä käsittelevässä kohdassa 3.2.4 kuvataan tarkemmin tutkimuksen metodologinen kulku.

3.2 Tutkimuksen haastateltavat, aineiston keruu ja analyysi

Luvun alussa kuvaan lyhyesti pilottitutkimuksen kulun. Pilottitutkimuksen kuvaamisen jälkeen esittelen tutkimukseen haasteltujen koulutuksellisia ja ammatillisia taustoja sekä sotavammoja siinä määrin kuin ne tulivat ilmi haasteltujen itsensä kertomina. Lopuksi tuon esille tutkimuksen aineiston keruun sekä analysoinnin eri vaiheet.

3.2.1 Pilottitutkimus

Pilottitutkimuksen tein keväällä 2000 haastatteleamalla neljää sotainvalidia Sotainvalidien Sairaskodilla. Kaksi (82- ja 75-vuotiaat) haastatelluista asuivat vakituisesti Sairaskodilla, yksi (74-vuotias) haastateltava oli siellä kaksi viikkoa kestäväällä kuntoutumisjaksolla ja yksi (80-vuotias) haastateltava oli ns. päiväpoikana. "Päiväpoikana" oleminen tarkoitti kyseiselle sotainvalidille hänen itsensä kertomana paria sellaista päivää viikossa jotka hän vietti Sairaskodilla saaden siellä ruuan ja tarvitsemiaan hoitoja. Pilottitutkimuksessa mukana olleista sotainvalideista yhdellä oli elossa oleva puoliso ja muut kolme kertojaa oli leskiä.

Pilottitutkimuksen tarkoituksena oli testata haastattelurunkoa sekä saada tuntumaa haastattelutilanteeseen. Käsitteenä "tuntuman saaminen" haastatteluun kuvaa mielestäni haastattelun harjoittelemista paremmin pilottitutkimuksen tekemisen tarkoitusta. Oikeanlaisen ja sopivan tuntuman saaminen haastateltaviin ja haastattelutilanteisiin olivat tavoitteinani pilottitutkimuksessa. Haastattelutilanteiden harjoittelu tuo mieleeni mekaanisen harjoittelun, kun sitä vastoin tuntuman saaminen on asettautumista koko persoonallaan haastattelutilanteeseen. Pyrkimykseni jo tutkimuksen pilottivaiheessa oli se, että haastateltavat kertoisivat mahdollisimman vapaasti ja itselleen ominaisella tavalla elämänkulustaan ja -

kokemuksistaan minun ohjailemattani kerronnan kulkua. Haastattelurunko oli hyvä olla olemassa luonnollisesti sen vuoksi, jos haastattelutilanne ei olisi lähtenyt vaivattomasti käyntiin. Yhteenvedonomaaisesti todettuna tutkimuksen haastattelurungon punaisena lankana olivat sodan vaikutukset kertojien kokemuksiin elämänkulusta.

Pilottitutkimukseen haastatellut sotainvalidit olivat haastattelun aikaan keski-ikältään lähes 78-vuotiaita (77.8 v). Pilottitutkimuksessa mukana olleet sotainvalidit toivat kertomuksissaan esille yhteisinä tekijöinä ja piirteinä elämästään sellaisia seikkoja, kuten sairaudet ja vammat sekä terveydelliset menetykset sodassa. Edellä mainittujen teemojen lievä korostuminen saattoi johtua pilottitutkimuksen paikkasidonnaisuudesta haastattelujen tapahduttua Sotainvalidien Sairaskodilla.

Sotavammojen arveltiin pahentuneen ajan myötä ja etenkin vanhuudessa. Sotavammat olivat alkaneet huolestuttaa ja pelottaa uudella tavalla. Pelon ydin vaikutti olevan tulevaisuudessa eli siinä, jos vaivat pahenevat ja terveydentila heikkenee, niin miten kertojat tulevat selviytymään jatkossa? Suurin yksittäinen uhka oli omatoimisuuden menettäminen ja sen seurauksena mahdollinen laitoshoitoon joutuminen. Nämä pohdinnat päättyivät kuitenkin usein toteamukseen, että *”kyllä tässä iässä jo jotain kuuluu ollakin”*. Vaikka sotavammojen aivan kuin uutta tulemista vanhuudessa murehdittiinkin, niin sodan ja sen aiheuttamat menetykset pyrittiin sulkemaan ajatuksista pois. Murehtimisen ei katsottu kannattavan, auttavan eikä rakentavan mitään. Päinvastoin suremisen ja murehtimisen arveltiin tuovan mielenterveydellisiä ongelmia sekä tekevän elämästä raskaan.

Arjesta selviytyminen edellytti vaimojen ja ammatti-ihmisten apua. Pilottiaineistossa se merkitsi kaikkien kertojien kohdalla toisten ihmisten apua, koska kaksi aineiston sotainvalideista olivat näkövammaisia, kahdella raaja-amputaatio ja sen lisäksi heistä yhdellä oli vielä keuhkosairaus. Vaimojen merkitystä päivittäisessä selviytymisessä korostettiin lähes poikkeuksetta.

Perhekontekstin lisäksi oma koti sai varsin myönteisen merkityksen kerronnassa. Oma koti oli usein itse kovalla työllä rakennettu ja tyhjästä aloittamalla hankittu. Asumishistoria vaikutti hyvältä mittarilta osoittamaan elintason kehittymistä positiiviseen suuntaan. Samansuuntaisia tuloksia on saatu vanhoja pariskuntia koskevissa tutkimuksissa (mm. Andersson 2007, 133). Lapsista ja lastenlapsista kerrottiin, joskaan ei yhtä runsaasti kuin mitä todennäköisimmin naiset olisivat vastaavassa tilanteessa kertoneet. Oma lapsuus tuli pilottitutkimuksen kerronnoissa esille myös kaikkien kertojien kohdalla selkeästi kuvailtuna.

Vertaisryhmät, *”meikäläiset pojat”* tai *”toiset pojat”*, koettiin tärkeinä. Yhteydenpitoa toisten sotainvalidien kanssa olivat alkaneet haitata sairauksien ja vammojen tuomat esteet. Sen lisäksi usein kerrottiin myös jo *”poisnukkuneista”* sotainvalideista, kavereista, jotka elivät yhteisesti koettujen asioiden kautta vahvasti vielä muistoissa. Näissä yhteyksissä esille tulivat ystävyyskokemukset, mutta sen ohella myös vanhenemisen myötä lisääntyvässä määrin yksinäisyyden kokemukset. Yksinäisyyden kokemuksiin vaikuttivat mm.

leskeys ja liikuntarajoitteisuus. Terveystilan estäessä liikkeelle lähdön, esimerkiksi sotainvalidien järjestötoimintaan osallistumisena, saattoi se tuoda tullessaan kokemuksen siitä, että kotiin jäävä unohdettiin kokonaan. Omatoimisuudesta, toiminta- ja liikuntakyvyn ylläpitämisestä sekä ajan- ja päiväkulusta kerrottiin runsaasti. Suoranaisiksi elinehdoksi koettiin omalla toiminnalla vaikuttamisen toiminta- ja liikuntakyvyn ylläpitämiseksi.

Pilottitutkimuksen perusteella sain hakemaani tuntumaa ja kokemusta haastattelutilanteisiin. Pilottitutkimus antoi käsitystä siitä, miten haastattelutilanteet pääsääntöisesti etenevät ja siitä, miten yksilökohtaista asettautumista ne vaativat tutkijalta, mutta myös haastateltavalta. Pilottitutkimus ei antanut aihetta muutoksiin haastattelurungossa.

3.2.2 Haastateltavat

Tutkimusaineisto käsittää 20 sotainvalidin haastattelut ajalla 26.2.-26.6.2003. Haastateltavat tavoitin Sotainvalidien Veljesliiton Sisä-Suomen piiri ry:n kautta. Em. piirin toimesta 45 sotainvalidille lähetettiin tiedustelu halukkuudesta osallistua tutkimukseen. Annettuun määräaikaan mennessä haastatteluun halukkaita ilmoittautui 15 ja varalle lupautui kolme sotainvalidia. Tiedustelukirjeen saajiksi sattumanvaraisesti valitut sotainvalidit oli luokiteltu sotavammojen haitta-asteiden mukaan ryhmiin: <10 %, 10-15 %, 20 %, 25 %, 30-35 %, 40-45 %, 50-55 %, 60-65 %, 70-75 %, 80-85 % ja 90-100 %. Tiedusteluun myönteisesti vastanneet 15 sotainvalidia edustivat em. jaottelun mukaisesti <10-100 %:n haitta-astetta. Se, että sain 20:n pyytämäni haastateltavan sijasta 15 haastateltavaa, johtui inhimillisestä katkoksesta tiedonkulussa. Henkilö, jolle tehtävän konkreettinen suorittaminen oli annettu, oli saanut haastateltavien lukumäärästä virheellisen tiedon. Virhe oikaistiin siten, että ko. henkilö otti yhteyttä uudelleen sotainvalideihin ja hankki puuttuvat viisi haastateltavaa. Otoksen edustavuutta mietittäessä on huomattavaa, että käytännössä sotilasvammalain mukaisen vahinkopäätöksen saaneista sotainvalideista 99 %:a on Sotainvalidien Veljesliiton jäsenenä (Elomaa 2005, kirjallinen tiedonanto 19.1.2005).

Haastattelut tapahtuivat haastateltavien itsensä valitsemina ajankohtina heidän kodeissaan. Haastattelut kestivät runsaasta yhdestä tunnista runsaaseen kolmeen tuntiin. Äänitin haastattelut ja litteroin ne välittömästi haastattelun jälkeen autenttiseen muotoon. Autenttisuus merkitsee tekstin kirjoittamista puhekielisenä eli juuri sellaisena kuin se on puhuttu. Tällä tavoin esille tulivat epäröinnit, äännähdykset ja keskeneräisiksi jääneet lauseet sekä mahdolliset omat kysymykseni ja kommenttini tutkijan ominaisuudessa. Nauhoitettuja haastatteluja kertyi yhteensä noin 30 tuntia ja litteroitua tekstiä 305 sivua.

Esitän taustatiedoiksi haastateltavista muutamia rakenteellisia asioita, jotka auttavat hahmottamaan, minkälaisesta kokoonpanosta sotainvalideja tutkimusaineistossa on kysymys. Kaikki haastateltavat asuivat omissa kodeissaan. Heistä muutama kävi parina päivänä viikossa ns. päiväpoikana Sotainvalidien Sairaskodilla. Kaikille tutkimusaineiston sotainvalideille kuului myös vuosittainen oikeus neljän viikon mittaiseen kuntoutuslomaan, joka

koettiin mieluisana ja tervetulleena vaihteluna arkisessa elämänmenossa. Terveystilansa ja sotavammaprosenttinsa puolesta tutkimusaineiston miehet erosivat toisistaan, samoin kuin kyvyiltään ja tavoiltaan tulla toimeen omissa kodeissaan. Vielä elossa oleva puoliso ei aina ollut välttämättä, joskin näin pääsääntöisesti oli, kotona asumisen ja elämisen mahdollistaja. Esimerkiksi tutkimusaineiston yksi vanhimmista sotainvalideista monine sairauksineen ja hankaline vammoineen eli vaikeasti sairastuneen ja monivammaisen vaimonsa kanssa omassa kodissaan. Puolisoiden roolit olivat voineet vaihtua vanhuudessa verrattuna aikaan, jolloin sotainvalidin vaimo oli ollut miehensä apu ja hoitaja sekä joutunut ottamaan kodin ja perheen elämässä miehistäkin vastuuta.

Siviilisäädyltään kaikki 20 miestä olivat avioliitossa, neljä heistä oli kokenut leskeyden ja yksi oli eronnut. Yksi leskistä oli avioitunut uudelleen ja toisella oli seurustelusuhde, jonka hän halusi tuoda esille, koska koki ystävättärensä merkitykselliseksi vaikuttajaksi elämässään. Yhtä miestä lukuun ottamatta kaikilla kertojilla oli omia lapsia. Tutkimusaineiston sotainvalidien koulutukset ja työurat muotoutuivat siten, että ammatillisen koulutuksen sotainvalideista oli saanut 10 miestä. Heistä yksi oli suorittanut ylioppilastutkinnon sekä akateemisen loppututkinnon (nykyisin ylempi korkeakoulututkinto). Muita koulutuksen kautta hankittuja ammatteja olivat: kirjapainoalan koulutus, insinööri, merkonomi, poliisi, kunnallistutkinto (mikä vastaisi tällä hetkellä alemmista korkeakoulututkinnoista yhteiskuntatieteiden kandidaattia) sekä työnantajan järjestämät eri tavoin koko työuran kestäneet koulutukset, kuten esimerkiksi SOK:n osuuskauppakoulutus. Samassa ammatissa kuin isä ja/tai isän opettamassa ammatissa olivat olleet sahatyöntekijä, laivuri ja betonimies. Yrittäjinä miehistä oli ollut neljä ja työmiehiä oli ollut kuusi. Nykyisestä lyhyiden työsuhteiden leimaamasta ajasta poiketen tyypillistä tämän tutkimusaineiston miehille olivat pitkäkestoiset työsuhteet. Kuitenkin sodan jälkeen työelämään kiinnipääseminen ja palkallisen työn löytäminen olivat olleet kovan yrittämisen takana. (Yhteenveto em. taustatiedoista Liitteen 2 Taulukossa 1, s. 178.)

3.2.3 Aineiston keruu

Tutkimuksessa mukana olleet sotainvalidit suhtautuivat kotiinsa tulleeeseen tutkijaan luontevasti ja myönteisesti. Muutamalla haastattelukerralla kävi tosin niin, että haastateltava katseli naispuolista tutkijaa eteisessä hyvin ihmettelevän näköisenä ja kysyi: *”missäs se tutkija on?”*. Nämä haastateltavat olivat tehneet sellaisen tulkinnan, että puhelimesta haastattelun ajankohdasta sopinut nainen oli miespuolisen tutkijan sihteeri. Nopeasti he kuitenkin toipuivat hämmästyksestään toden, että onhan se hyvä, kun naisetkin ovat kiinnostuneita sotaan liittyvistä asioista.

Haastattelukohtaamisissa haastateltavien kodeissa puhuttelevaa oli se aitous ja avoimuus, mikä – jos ei aivan heti, niin suhteellisen nopeasti kuitenkin – haastattelun edetessä tuli esille. Se, että haastattelut tapahtuivat tutkimukseen osallistuvien sotainvalidien kodeissa, oli selkeä etu niin haastateltavien kuin

minun kannaltani tutkijana. Kertojat olivat kodeissaan vapautuneita ja minä tutkijana sain toisenlaista tuntumaa heihin heidän omassa luonnollisessa ympäristössään sen sijasta, mitä se olisi saattanut olla jossakin heille vieraammassa ja minulle neutraalimmassa tilassa.

Haastatteluissa ei käytetty strukturoitua haastattelu- tai kyselymallia, vaan kysymyksessä oli avoin haastattelu. Käytössäni oli etukäteen mietitty keskustelurunko, joka sisälsi tutkimusongelmaan liittyviä perusteemoja ja muutaman jäsennellyn kysymyksen siltä varalta, ettei haastattelu tai itse asiassa paremminkin kertominen olisi päässyt vaivatta alkuun. Kolmen haastateltavan kohdalla jouduin turvautumaan etukäteen mietittyihin kysymyksiin: kahden kohdalla muistisairauksiin liittyvien ongelmien ja kolmannen kohdalla jännittämisen vuoksi. Haastateltavat kertoivat vapaassa muodossa elämästään sekä vanhenemiseensa liittyvistä asioista ja ajatuksista. Toisin sanoen tutkimuksessa käytettiin narratiivista menetelmää, jossa haastateltavat tuottivat kerronnallisen kuvauksen omista elämän ja vanhenemisen kokemuksistaan (Grönfors 1982, Molander 1999).

Tarvittaessa pyysin haastateltavia tarkentamaan epäselväksi jääviä kohtia sekä kertomaan enemmän aiheelliseksi katsomissani asioissa. Tällaista täsmentämisen tai tarkistamisen tarvetta tuli esille vain harvakseltaan. Haastattelun lähtökohtana oli se, että haastateltavat itse määrsivät viime kädessä rajat sille, mitä kertoivat ja minkä puitteissa saatoin tutkijan ominaisuudessa kommentoida tai esittää kysymyksiä. Tämä haastateltavien tekemä rajanveto tuli esille muutaman kertojan kohdalla selvästi, mutta ei kuitenkaan siinä mielessä kuin etukäteen olin ajatellut. Muutaman kerran tapahtui niin, että tarkentavaan kysymykseen ei välttämättä vastattu. Haastateltavan kerronta pysähtyi ja hän jäi ajatuksissaan johonkin kertomaansa asiaan. Tällainen toiminta ei syntynyt asian arkaluontoisuuden tai muun vastaavanlaisen syyn seurauksena, vaan kysymys oli enemmänkin kertojan mielen vallanneesta tai mieltä askarruttaneesta asiasta. Siitä haluttiin kertoa minulle, koska jostakin syystä asian kertominen tuntui tärkeältä.

Haastatteluja tukevana ja täydentävänä työvälineenä käytössäni on ollut tutkimuspäiväkirja, jota olen pitänyt koko tutkimusprosessin kulusta. Olen merkinnyt siihen muistiinpanot jokaisesta yhteydenotosta haastateltavieni kanssa. Tutkimuspäiväkirjaan olen kirjannut välittömästi haastattelukäynniltä palattuani myös vaikutelmat, mahdolliset poikkeamat haastattelujen kulussa (kuten esimerkiksi keskustelut ennen tai jälkeen nauhoituksen, erityistoivomukset yms.) sekä haastattelun esille nostamat ajatukset. Tätä kautta myös ei-kielelliset viestit ovat vaikuttaneet tekemiini tulkintoihin.

3.2.4 Analyysi

Varsinaisen analysoimisprosessin aloitin tutustumalla litteroituun aineistoon lukemalla ja otsikoimalla sitä kappalekohtaisesti, toisin sanoen tekemällä avointa koodausta (open coding) (vaihe 1). Tämän jälkeen muodostin sotainvalidikohtaisen profiilin, johon sisällytin kuvausta kerrontatilanteesta, sen aikana esiin tulleista asioista, vaikutelmista sekä ensimmäisistä

havainnoistani tulkinnallisessa mielessä. Tässä yhteydessä pohdin myös omaa olemistani kerrontatilanteessa sekä hahmotin mielikuvaa kertojasta (vaihe 2). Tällaisen alustavan aineistoon tutustumisen jälkeen perehdyin tarkemmin tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien kertomaan ja siihen, minkälaisia ajatuksia kuulemani ja tapaamiset kaiken kaikkiaan olivat herättäneet minussa. Etsin ydinkohtia ja -asioita, jota kuvaisin työskentelyksi avoimen ja aksiaalisen koodauksen välimaastossa (vaihe 3). Seuraavaksi kävin läpi litteroidut haastattelut rivi riviltä edeten (vaihe 4). Tämä vaihe aiheen inhimillisyyden huomioon ottaen tuntui tekniseltä, työläältä ja ulkokohtaiselta tavalta tulkita kertomuksia ja kertojia. Hylkäsin mielessäni tämän itse asiasta loitontavalta tuntuvaan koodauksen, niin työläs kuin se oli ollutkin tehdä. Kuitenkin myöhemmin olen löytänyt tämän tekemäni analyysivaiheen kautta ajatuksiani ja tulkintojani tasapainottavia sekä selkeyttäviä näkökulmia.

Seuraavassa vaiheessa kirjoitin analysointimielessä vielä sotainvalidikohtaiset elämäntarinapaketit sekä niiden kirjoittamisen yhteydessä merkitsin janalle havainnoita oman tulkintanani kertojien merkittävimmiksi tulkitsemista asioista elämässään (vaihe 5). Tällöin laskin esimerkiksi kertojan iän eri sotien aikana ym. lukemia ja havainnoita (diagramming). Merkitsin janalle haastatteluhetkestä käsin lasketun kertojan elämän puolenvälin. Se tuotti havainnon, jonka mukaan elämän ensimmäiselle puoliskolle mahtui huomattavasti enemmän kerrottua ja merkittäviksi koettua tapahtumia henkilökohtaisessa elämässä. Tämä havainto herätti luonnollisestikin kysymyksen miksi? Oliko niin, että haastatteluvaiheessa elämän merkittäviksi koettuja tapahtumia oli vähemmän, kun aktiivinen työelämä oli päättynyt jo vuosia sitten, perhe-elämä hiljentynyt ja oma askel hidastunut? Vai oliko niin, että elämän ns. toisen puoliskon tapahtumia ei nähty tai koettu niin merkityksellisinä kuin ensimmäisen puoliskon vaiheita? Vai eikö niistä koettu tarpeelliseksi puhua samalla tavoin kuin elämän aiemmista vaiheista?

Lopuksi nimesin aineistosta useimmin esille tulleet asiat jokaisen sotainvalidin kohdalta. Tein komparatiivista vertailua etsimällä samankaltaisuudet ja muodostamalla yhteisen kertomuksen, siitä alakategoriat ja lopuksi muodostin pääkategoriat (axial coding) (vaihe 6). Edellä esittelemieni monipolvisten vaiheiden jälkeen palasin alkutekstiin, jolloin tein vielä kerran muistiinpanoja (vaihe 7). Tämä vaihe ei enää tuottanut uusia huomioita eikä vaikuttanut oleellisesti aiemmin tekemiini havaintoihin ja johtopäätöksiin. Koko tutkimusprosessin ajan tein havainnoivaa muistiinmerkitsemistä (memoing). Havainnoivan muistiinmerkitsemisen muotona olen tehnyt erilaisia tulkintamalleja sekä luokitteluja kertojista oman ajatteluni monipuolistamiseksi ja selventämiseksi.

Edellä kuvaamastani analysointiprosessista saa jonkinlaista käsitystä Grounded Theory -tutkimusmenetelmän työllistävistä vaikutuksista. Esimerkkinä mainittakoon, että tämän tutkimusaineiston 20 kertojasta tutkimusmateriaalia kertyi noin 1100 sivua. Tämä ei ole tietenkään mikään absoluuttinen mittari GT-tutkimusmenetelmän käytön mukanaan tuomasta työmäärästä, vaan se kertonee enemmän minusta ja tavastani työskennellä.

Olen kieltämättä ahkera kirjoittaja ja sillä tavoin itselleni asioita selväksi tekevä. Yksi GT-tutkimusmenetelmän työllistävästä vaikutuksesta selittyy sillä, että tutkimustapana GT edellyttääkin muistiinmerkitsemistä prosessinomaisuutensa vuoksi. Elleivät eri vaiheet ja tapahtumat ole tarkasti kirjattuina, ne unohtuvat helposti. Tutkimuksen kulku ei ole myöskään enää osoitettavissa, jos ei kirjaa muistiin sen eri vaiheita.

Kokemuksekseni muodostui, että haastattelujen kerääminen ja litteroiminen itse, samoin kuin muistiinpanojen tekeminen, edesauttoivat huomattavasti analysointivaiheessa ja tutkimuksellisen kokonaisuuden hahmottamisessa. Haastattelutilanne, samoin kuin litteroiminen, ovat hyvin intensiivisiä tapahtumia, jotka jättävät mieleen helposti ja elävästi palautettavia tilanteita ja tunnelmia erityisesti analysointivaihetta ajatellen.

Yhteenveto tutkimustuloksista on esitetty liitteen 1 taulukoissa 1-3:

- Taulukko 1: Yhteenveto tuloksista: pääkategoriat ja alakategoriat sekä ydinkategoria (sivu 174)
- Taulukko 2: Koodeista alakategorioiksi (sivu 175)
- Taulukko 3: Pääkategorioista substantiiviseksi teoriaksi (sivu 177)

3.3 Etiikka

Tieteen etiikka merkitsee sellaisten eettisten kysymysten tarkastelua, jotka tulevat esille tutkimuksen tekemisen eri vaiheissa ja jotka saattavat liittyä tutkittavan kohteen erityislaatuun. Tutkimusaiheen valinta itsessään on jo eettinen ratkaisu. Kysymys on mm. siitä, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään (Hirsjärvi ym. 2000, Pietarinen & Launis 2002). Narratiivisessa tutkimuksessa eettinen näkökulma on yhteydessä alkuperäisen aineiston sitaattien valinnassa ja käytössä. Tutkijan on raportoitava aineistonsa kokonaisuus kattavasti ja huolellisesti sekä varoa aineiston yksipuolistamista vain tietynlaisten sitaattien valitsemisen ja julkittuomisen muodossa (Eriksson ym. 2008).

Vanhempien henkilöiden tutkimukseen liittyvät omat erityiset riskinsä, kuten yleensäkin inhimilliseen elämään liittyvissä tutkimuksissa (Kayser-Jones & Koenig 1994, Butler 1990). Tässä tutkimuksessa oltiin tekemisissä niin vanhempien henkilöiden kuin myös inhimillisen elämän kanssa. Tutkittavani kuuluivat ns. haavoittuviin ryhmiin (Eriksson ym. 2008). Tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien ”*jo oli aikakin kysyä*” -toteamus toi esille heidän tarpeensa kertoa itse omasta elämästään ja ajatuksistaan. Kertominen antoi heille itselleen mahdollisuuden luoda kuvaa elämästään sen sijasta, että sitä kuvaa olisivat luoneet toiset ihmiset. Tämän tutkimuksen tarkoitus on perustellusti eettinen. Se tuo esille tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien omat ajatukset ja tulkinnat omasta elämästään heidän ulkopuoleltaan tulevan arvioinnin sijasta.

3.3.1 Vapaaehtoinen suostumus

Aineiston muodostaneet 20 sotainvalidia tulivat tutkimukseen mukaan Sotainvalidien Veljesliiton Sisä-Suomen piiri ry:n kautta. Em. piirin toimesta 45 sotainvalidille lähetettiin kysely osallistumishalukkuudesta tutkimukseen (ks. 3.2.2 Haastateltavat, s. 34). Sotainvalidien Veljesliiton lähettämässä kirjeessä mainittiin, kenen valvonnassa (Jyväskylän yliopisto) ja minkälaisesta tutkimustyöstä (väitöskirja) on kysymys. Myös tutkimuksen aihe kerrottiin sekä se, että kysymyksessä on luottamuksellinen haastattelu. Tämän jälkeen olin yhteydessä puhelimitse jokaiseen haastattelupyynnöön myöntävästi vastanneeseen sotainvalidiin saatuani heidän yhteystietonsa. Varmistin tällä yhteydenotolla henkilökohtaisesti heidän suostumuksensa haastatteluun ja sovin samassa yhteydessä haastattelun ajankohdan. Tässä yhteydessä haastateltavilla oli henkilökohtaisesti mahdollisuus kysyä tutkimukseen ja haastatteluun liittyvistä asioista sekä harkita osallistumistaan, mikäli olisivat epäroineet sitä (Vehviläinen-Julkunen 1997). Heillä oli myös vielä haastattelutilanteessa tilaisuus esittää mieleensä nousevia kysymyksiä, kuten tapahtuikin. Katson haastateltavieni kohdalla olleen perehtyneesti annettu suostumus (Hirsjärvi ym. 2000).

Osa sotainvalideista käytti hyväkseen mahdollisuutta kysyä haastatteluun liittyvistä asioista. Tyypillisin kysymys oli haastateltavan epäily siitä, *”osaanko vastata kysymyksiin”* tai toisin sanoin kysyttynä *”onko minusta hyötyä”*. Tällaisten kysymysten edessä pyrin asettamaan sanani kysyjää rohkaiseviksi, mutta vähemmän ohjaileviksi tutkimukseen osallistumisen suhteen. Tämä ei tarkoittanut käytännössä sitä, että en olisi neuvotellut osallistumisesta tutkimukseen, mutta varsinaiseen suostutteluun en halunnut ryhtyä. Pidän ensiarvoisen tärkeänä sitä, että haastateltavat kokivat itse tekevänsä päätöksen osallistumisestaan tutkimukseen. Näin tapahtunut sitoutuminen tutkimukseen lähti haastateltavasta itsestään.

Haettaessa haastateltavia tutkimukseen suostuttelu sanana kalskahtaa epäeettiseltä ja arveluttavalta, jopa kielteiseltä. Ilmaisisin asian ennemminkin tutkijan ja haastateltavan välisenä neuvotteluna tai sopimisena osallistumisesta tutkimukseen. Esimerkiksi yksi haastateltavaehdokas ei osannut päättää osallistumisestaan, vaikka osoitti tulkintani mukaan mielenkiintoa ja uteliaisuutta haastattelua sekä tutkimusta kohtaan. Sovimme pariin otteeseen hänen mieltävän osallistumistaan. Ensimmäisellä toivomallaan tarkistussoittokerralla hän ilmoitti osallistumisestaan, mutta pyysi minua vielä tarkistamaan tilanteen ennen tapaamistamme. Soittaessani toistamiseen pyydetyn tarkistussoiton haastateltavaehdokas ilmoitti, ettei hän juuri nyt ennätä kiireiltään haastateltavaksi, mutta voisiko haastattelun siirtää jonnekin tulevaisuuteen. Tämän jälkeen soitin hänelle vielä kerran. Hänen puheistaan oli tulkittavissa heikon terveydentilan lisäksi päättämättömyyttä, joten esitin hänelle poisjäämistä tutkimuksesta, minkä hän itsekin tuntui pitävän järkeväenä ratkaisuna. Toinen haastateltava pohti asiaa parin viikon ajan ja antoi sen jälkeen selkeästi suostumuksensa (vrt. Hirsjärvi & Hurme 1991, 70–73).

Suostumukset haastatteluihin annettiin suullisina, minkä katsoin riittävän, kun otetaan huomioon Sotainvalidien Veljesliiton Sisä-Suomen piiri ry:n tekemät toimenpiteet ennen minun yhteydenottojani haastateltaviin. Suostumus annettiin useampivaiheiseksi katsottavan henkilökohtaisen tiedottamisen kautta sen sijasta, että olisin haastattelutilaisuuden alussa tehnyt haastateltavan kanssa kirjallisen sopimuksen tutkimukseen osallistumisesta.

3.3.2 Luottamuksellisuus

Haastattelutilanteissa haastateltavien kodeissa sotainvalidien vaimot olivat pääsääntöisesti kotona. Tutkijana jouduin tällaisissa tilanteissa joka kerta pohtimaan haastateltavien intymiteettisuoja, vaikka paikalla olikin niin läheiseksi luokiteltava henkilö kuin vaimo. Vaimon kotona olosta ei kokemukseni mukaan aiheutunut yhdellekään haastateltavalle haittaa eettisessä mielessä, koska haastateltavat itse olivat kutsuneet minut kotiinsa ja oletettavasti huomioineet perhetilanteensa haastatteluhetkeä ajatellen. Osa vaimoista siirtyi haastattelun ajaksi toiseen huoneeseen. He saattoivat myös poistua kotoa asioilleen varsinaisen haastattelun ajaksi. Yksi haastateltava asetti haastattelun etukäteisehdoksi vaimon läsnäolon haastattelutilanteessa. Hän perusteli esitystään sillä, että vaimolla oli omat näkökulmansa haastateltavan sotainvalidiuteen ja sotainvalidin puolisona olemiseen sekä puolisona oma sanottavansa tutkimusaiheeseen. Haastattelutilanteessa pariskunta osoittautui toinen toistaan kunnioittavaksi ja huomioivaksi. Heillä oli pitkä yhteinen taival takanaan ja yhteenkuuluvuuden kokemus oli käsin kosketeltava. Haastateltavan vaimo totesi miehelleen haastattelua aloitellessamme, että haastattelu on tämän, ei hänen. Vaimo oli kuitenkin läsnä haastattelun ajan ja kommentoi puheita miehensä pyytäessä tai vetäessä hänet mukaan keskusteluun. Toisen haastateltavan vaimon kanssa oli sitä vastoin vaikeuksia sikäli, että vaimo pyrki hallitsemaan haastattelutilannetta. Jos hän ei saanut tilaisuutta sanoa sanottavaansa, hän pyrki puhumaan miehensä puheen päälle ääntään korottamalla. Ymmärrettävistä syistä mies oli ilmeisen harmistunut ja yritti pidätellä ärtymyksensä julkituomista. Kyseinen haastattelu vaati myös minulta tutkijana aikaa, kärsivällisyyttä ja haastattelutilanteen ohjailua. Sain rauhoitettua tilanteen kuitenkin siinä määrin, että haastattelu saatiin tehtyä. Miehen virallisen haastatteluosuuden päätyttyä jäin vielä kuuntelemaan vaimon asioita ja ajatuksia. Yleisemminkin oli havaittavissa, että myös sotainvalidien vaimot kaipasivat haastattelijan huomiota. Kukaan muu ei kuitenkaan ottanut paikkansa haastattelutilanteessa näin voimallisella tavalla kuin mitä edellä kerrotussa tilanteessa tapahtui.

Haastattelutilanteet etenivät niin pariskuntien kuin myös leskeytynneiden tai yksinelävien sotainvalidien kodeissa siten, että saavuttuani haastateltavien kotiin tervehtimisseremonioiden jälkeen minut kutsuttiin peremmälle ja siinä vaiheessa kävimme pienimuotoista aloituskeskustelua. Aloituskeskustelu saattoi olla vaikkapa haastateltavan spontaani toteamus hyvin tai huonosti nukutusta yöstä tai jotakin muuta vastaavaa. Minulle saatettiin myös esitellä kotia. Lähdin siitä, että tällaisten pienten keskusteluhetkien aikana

haastateltavat saivat tuntumaa minuun niin tutkijana kuin ihmisenä. Tällaisissa tilanteissa tapahtui molemminpuolista tutustumista, jossa rakennettiin tutkijan ja haasteltavien keskinäistä luottamusta, tutkimussuhdetta (Vehviläinen-Julkunen 1997). Haastateltavien luottamuksen saavuttamista pidin ensiarvoisen tärkeänä ja siihen olen käyttänyt kaikin tavoin aikaani ja ymmärrystäni. Olin tutkijana entuudestaan tuntemattomana vieraana tullut niin intiimille alueelle kuin haastateltavien kotiin. Sitäkin tärkeämpi näkökulma on se, että harva meistä mitenkään tutustumatta vieraaseen ihmiseen avaa tälle elämänsä niin kuin näissä haastattelutilanteissa tapahtui. Yleisinhimillisesti ja eettisesti ajateltuna tällainen aloituskeskustelu oli välttämätön. Yleisin tapa tällaiselle molemminpuoliselle tutustumiselle oli konkreettisesti sellainen, että haastatteluhetki alkoi kauniisti katetun kahvipöydän ääressä luontevasti keskustellen (Hirsjärvi & Hurme 1991, 82-84).

3.3.3 Anonymiteetti ja haastateltavien kunnioittaminen

Haastattelutilanne intensiivisyydessään ja intiimiydessään, samoin kuin koko tutkimusprosessi, asettavat tutkijan monta kertaa pohtimaan tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja velvoitteita. Yhtenä tärkeänä ja onnistuneena ratkaisuna eettisessä mielessä pidän sitä, että olen käsitellyt itse aineiston eri vaiheet tutkimuksen alusta sen loppuun. Erityistä eettistä pohdintaa vaativat kysymykset liittyivät tutkimusaineistossa muutaman kerran sotaa ja sotainvalideja koskevien epämiellyttäviksi tai erityisen arkaluonteisiksi koettujen asioiden julkituomista koskeviin kokemuksiin ja näkökulmiin, joista tutkimusraportin julkistamisen jälkeen olisi tullut julkisia (Poikonen 2003, 135). Niin tutkimusaineistossa kuin myös pilottitutkimusaineistossa molemmissa oli haastateltava, joka halusi tiettyjen asioiden osalta niiden kertomatta jättämistä tutkimusraportissa. Olen toiminut haastateltavien pyyntöä kunnioittaen. Kuten luonnollista on, niin haastatelussa tuli esille myös haastateltavien henkilökohtaiseen elämään liittyviä, heille itselleen merkittäväksi luokiteltavia asioita, joiden julkistamisen perusteella heille olisi voinut aiheutua vahinkoa tai mikä olisi voinut loukata heidän yksityisyyttään (Butler 1990; Sand 2003, 54). Kaikki edellä mainitutlaiset luottamuksellisesti esille tulleet asiat olen säilyttänyt omana tietonani. Haastateltujen sotainvalidien samoin kuin haastattelutilanteissa esille tulleiden henkilöiden ja paikkakuntien nimet on muutettu. Tutkimukseni tiedollisena tavoitteena on ollut totuudenmukaisuus, mikä ei ole vaarantunut haastateltavien luottamuksen säilyttäessäni ja eettiset seikat huomioidessani (Rolin 2002).

Tutkimusprosessia aloitellessani jouduin pohtimaan myös sitä, kuinka traumaattisten kokemusten muistelemisen ja niistä puhuminen vaikuttaisivat haastateltaviin. Haastattelujen aikana pyrin seuraamaan haastateltavien mielentilaa samalla tavoin kuin fyysistä vireystilaa. Varsinaista ahdistuneisuutta ei haastateltavilla esiintynyt yhtä kertojaa lukuun ottamatta. Kysyessäni haastattelutilanteissa esiintyvien voimakkaiden tunnetilojen yhteydessä haastateltavilta itseltään haluavatko, jaksavatko tai voivatko he jatkaa kertomistaan, he totesivat, etteivät muistot ahdistaa heitä enää. He

perustelivat tätä sillä, että tapahtumista oli kulunut jo riittävästi aikaa ja että he olivat käyneet näitä asioita läpi lukemattomat kerrat. Kokemuksekseni syntyi, että osalla haastateltavista esiintyvistä vaihtelevista tunnetiloista huolimatta omasta elämästä ja sotakokemuksista kerrottiin mielellään. Haastattelijan ominaisuudessa koin olleeni odotettu vieras.

Eettisten vaatimusten mukaan koko tutkimusprosessin ajan on kaikin tavoin suojeltava tutkittavien yksityisyyttä ja sitä, ettei tutkittaville koidu vahinkoa missään vaiheessa tutkimusprosessia, ei ennen eikä jälkeen tutkimuksen. Myös tutkimuksen analysointi- ja raportointivaiheessa on varottava mahdollisia tahattomia virheellisiä johtopäätöksiä, puhumattakaan tahallisesti manipuloituista johtopäätöksistä. Tutkijan tulee olla erityisen harkitseva ja nähdä vaivaa kantamalla huolta osallisuudestaan ongelman ratkaisussa (Olesen 2007).

4 KATSAUS TULOSSIIN

Sotainvalidien elämänhistorian keskeisiksi asioiksi tässä tutkimuksessa nousivat lapsuus, sota-aika, oman yksilöllisen ja yhteiskunnallisen elämän rakentaminen, elämän vakiintuminen ja nyt käsillä oleva elämän vanhusvaihe. Lopputuloksen ovat määränneet pitkälle yksilöllinen selviytymiskyky sekä ulkoiset selviytymismahdollisuudet. Sotainvalidien elämän vakiintumisen kokemukset tulivat esille arkisen elämän rakentamisen ja järjestyksen kuvauksina sekä niiden ohella viimeistään eläkevuosina tapahtuvana elämän seestymisenä. Vanhuusvaihe antoi mahdollisuuden tarkastella koko elämäntulkua kokonaisuutena mikä koettiin positiivisena ja eheyttävänä tapahtumana.

Sotainvalidit tuottivat tutkijalle elämäntulkullisia narratiiveja heille itselleen sopivalla tavalla antamalla mielen sille, kuinka selvässä vuorovaikutuksessa heidän elämänsä tapahtumat olivat suhteessa käsillä olevaan hetkeen. Sotainvalidien vanhenemisen kokemuksiin liittyvät kertomukset muotoutuivat muisteltaessa elämän eri ikäkausia ja elämäntulkun sekä elämän tapahtumien eri vaiheita. Näiden kertomusten kautta sotainvalidit ilmaisivat erilaisia elämäntulkullisia tapahtumia sekä niihin liittyviä tunteita. Ne kerrottiin sellaisina kuin ne muistettiin ja koettiin kerronnan hetkellä. Tällaisessa tarkastelussa olivat läsnä yhtä lailla niin menneisyys, tämä hetki kuin myös tulevaisuus (Heikkinen, R-L. 2003).

Kokemuksellisuuden lähtökohtana oli kerronnan hetkestä käsin luotu katsaus omaan elämään sellaisena kuin kertoja sen kertoessaan eli kertomisensa hetkellä määritti, näki ja koki. Kysymys oli yksilön, tässä tapauksessa tutkimukseen osallistuneen sotainvalidin, kokemuksesta elämäntulkustaan ja itsestään; siitä, millaiseksi hän itse elämänsä koki ja millaiseksi hän elämänsä kuvasi. Tutkimusterminologiaa vapaasti ja kuvainnollisesti käyttäen kysymys ei ollut "poikkileikkausasetelmasta", hetkellisestä tapahtumasta, vaan enemmänkin taaksepäin suuntautuvasta "pitkittäistutkimuksesta", missä kertojan pitkä elämäntulkokokemus ja elämä kaikkine kokemuksineen antoi mahdollisuuden laajempien merkitysten tarkasteluun ja kokonaisuuden ymmärtämiseen. Tällaista näin henkilökohtaista ja kokijalleen merkityksellistä

elämän kokonaisuutta, kokemusta, ei voi esittää omasta itsestään, oman elämänsä tapahtumista eikä koko tähänastisesta elämästään ennen kuin elettyä elämää on riittävästi takanapäin. Sotainvalidien kertomuksista kuvastui tietynlainen iättömyys ikävuosissa laskettaessa, mutta kuitenkin vahva kokemus pitkästä elämästä ja elämän kokemuksesta.

Ennen kuin käyn käsittelemään tutkimustuloksia yksityiskohtaisemmin kategoria kategorialta, esitän tutkimuksen neljä pääkategoriaa ja niiden alakategoriat Taulukossa 1.

TAULUKKO 1 Yhteenveto tuloksista

Pääkategoriat	I Menetetty lapsuus ja nuoruus	II Sodan aiheuttamien traumojen painolasti	III Elämän aloittaminen tyhjistä	IV Oman tilan löytäminen
Alakategoria 1	Työn täyttämä lapsuus ja menetetty nuoruus	Sodan kipeys ja raadollisuus	Mutkikas polku työelämään	Aika eläkevuosista vanhuuteen
Alakategoria 2	Sota kaiken muuttavana riittinä aikuisuuteen	Haavoittumisen konteksti	Perheen merkitys	Sotainvalidin kokemuksellinen vanheneminen
Alakategoria 3		Sodasta selviytymisen monet kasvot		
Alakategoria 4		Sota osana sotainvalidin elämää sen loppuun saakka		

5 MENETETTY LAPSUUS JA NUORUUS

Pääkategoria I muodostuu tutkimusaineistossa selkeästi esille tulleista menetetyin lapsuuden ja nuoruuden kokemuksista, jolloin menetettyä lapsuutta voi luonnehtia varhaisella työhön osallistumisella ja koulun keskeyttämisellä. Menetettyä nuoruutta luonnehtivat elämä sodan varjossa, sodan odotus ja lopulta sotaan joutuminen. Pääkategorian I alakategoria (1) kertoo lyhyestä ja työn täyttämästä lapsuudesta sekä menetetyistä nuoruudesta, jotka muokkasivat voimakasta vastuullisuuden tunnetta ja selviytymisen tarvetta. Toinen alakategoria (2) pitää sisällään ajatuksen sodasta kaiken muuttavana riittinä aikuisuuteen.

5.1 Työn täyttämä lapsuus ja menetetty nuoruus

5.1.1 Lapsuus

Sotainvalidien lapsuutta ja nuoruutta koskevista kertomuksista välittyi useimmilla kertojista hyvät ja lämpimät muistot lapsuuskodista, vanhemmista tai aikuisesta ihmisestä, joka korvasi mahdollisesti menetetyin tai poissaolevan vanhemman. Tällainen ihminen saattoi olla vanhempien lisäksi myös jostakin muusta syystä lapselle tärkeä aikuinen ihminen. Tällaisia tärkeitä aikuisia ihmisiä olivat luonnollisestikin molemmat vanhemmat, mutta usein erityisesti kertojan vanhemmista äiti. Äidin ensisijaisuutta perusteltiin sillä, että isä oli aina työssä, jos työtä vain oli tarjolla. Toisaalta isän kuolema merkitsi myös äidin runsasta poissaoloa kotoa elannon hankkimisen vuoksi ja melko pienten lasten keskenään toimeen tulemista kotona vailla aikuisen ihmisen läsnäoloa. Lasten keskenään toimeen tuleminen kotona merkitsi käytännössä varhaista vastuunottoa nuoremmista sisaruksista sekä itsenäistä selviytymistä kotitöistä.

Antti kertoi isästään, joka oli lähtenyt hankkimaan perheelle elantoa Australiaan useiden peräkkäin olleiden halluvuosien jälkeen Antin ollessa vasta

alle vuoden ikäinen. Isä oli kuitenkin olemassa ja läsnä perheelleen kirjeiden välityksellä, jotka loivat Antille mielikuvia isästä ja isän elämästä:

”Että oikeastaan lapsuudesta, siitä varhaislapsuudesta ei minulla ole mitään muuta kun hyviä kuvia siitä kaipuusta ja isästä. Isä oli kuitenkin aina olemassa. Se oli sillä tavalla läsnä, että kun tuli kirjeitä, niin sitä kuvitteli aina, että miten se siellä nyt on ja tällöisiä mielikuvia.”

Antin isä palasi kotiin kymmenen vuoden kuluttua, jolloin kotielämä oli *”piristynyt aivan eri tavalla kuin mitä se oli ollut äidin ja siskojen hoidossa”*.

Merkittävä aikuinen ihminen saattoi olla myös kummisetä tai joku läheinen sukulainen, kuten esimerkiksi eno. Yleensä hän oli henkilö, johon perheellä tai lapsella oli tiivis yhteys tai joka oli ottanut kantaakseen huolta kyseisestä lapsesta. Yleisimmin tällainen ydinperheen ulkopuolinen henkilö oli isoäiti, *”mummo”*, joka esimerkiksi äidin sairastelun tai huonokuntoisuuden vuoksi hoiti ja piti lasta luonaan mahdollisimman paljon.

”Kun se oli tavallaan niin kun minun kasvatusäitini tää minun äitinäiti. Oikeastaan se ol läheisempi mulle, kun äeti.”

Monet kertojista kohdistivat sanallisesti elämänsä hellimmät ja onnellisimmat muistot äitiin tai mummoon. Äidin ja mummon neuvot ja tavat toimia eri tilanteissa muistettiin vielä vanhuudessakin. He olivat olleet tärkeällä sijalla myös sodan aikana pitämällä yhteyttä kertojiin (vrt. Lehtonen 2000). Yleensä perheen ulkopuoliseen aikuiseen liittyvissä muistoissa korostuivat kertojien lapsuudenaikaiset positiiviset kokemukset aikuisesta ihmisestä ja tätä kautta hyväksyvistä tasavertaisuudesta, lapsen arvostuksesta omana persoonanaan. Tasavertaisuus tällaisen tärkeäksi koetun aikuisen kanssa merkitsi lupaa ja oikeutta olla yksinomaan lapsi niillä edellytyksillä, jotka kertojalla oli ollut käytössään kerrotunaikaisissa tilanteissa tai tapahtumissa.

Tärkeäksi koetun aikuisen kanssa oli opeteltu olosuhteiden pakosta myöhemmässä elämässä tarvittavia taitoja ja asioita. Tällaisiksi taidoiksi ja asioiksi kertojat määrittivät useimmiten monet juuri tällä tavalla opetetut taloudenhoitoon liittyvät taidot. Samoja taitoja oli opetettu ja vaadittu myös oleellisena asiana lapsuuskodissa. Kuitenkin nimenomaan enon, mummon, papan tai jonkun muun positiiviseksi koetun perheen ulkopuolisen aikuisen antamat neuvot oli koettu lasta kohtaan osoitettuna luottamuksena ja arvostuksena. Ne muistettiin ja koettiin vielä vanhuudessakin arvokkaina, tärkeinä ja muistamisen arvoisina asioina. Ne olivat olleet kuin juuret omalle ihmisarvolle ja arvostukselle.

Aikuisen osoittama hyväksyntä ja arvostus olivat edesauttaneet myös merkittävien sosiaalisten taitojen oppimisessa. Tällaisesta tilanteesta oli esimerkkinä Vilho, jolle äidinäiti ja äidinisiä olivat merkityksellisiä ja heistä erityisesti juuri *”mummo”*. Mummo oli opettanut arkisia askareita, mutta myös hengellisiä ja käyttäytymistä koskevia asioita. Niinpä Vilho muisteli mummon olleen ensimmäinen ihminen, jonka hän oli joutunut hyvästelemään kädestä pitäen. Tämä oli tapahtunut silloin, kun Vilho oli ollut lähdössä sotaan. Hänen

silmissään kiittelivät vieläkin liikituksen kyyneleet hänen kertoessaan mummon *"kapsahduksesta kaulaan"*. Kerronnasta kuului ajatus tilanteen merkityksellisyydestä, juhlallisuudesta ja Vilhon siirtymisestä mummon saattamena uuteen aikuisen miehen elämänvaiheeseen.

Lapsuuskotiin sinänsä liittyi usein tarkahkosti kuvattuja maisemallisia muistoja, mutta pääasiassa lapsuuskoti tuli kuvailluksi vanhempien ja läheisiksi koettujen henkilöiden kautta. Lapsuuskotia kuvattiin ja määritettiin myös työnteon kautta. Tällöin isän osuus pojan elämässä tuli näkyviin selkeimmin miehisiin pidetyissä töissä, kuten metsätyöt, hevosen käsittely, viljelytyöt ja jossain määrin myös navettatyöt – toisin sanoen maatalon ulkotöissä. Jos isä oli sairastunut, se oli saattanut merkitä pojan koulunkäynnin loppumista ja miehisen vastuun ottamista talon töistä. Koulunkäynnin keskeytymiseen liittyi yleensä perheen taloudellinen ahdinko, minkä vuoksi poikalapsen oli lähdeittävä ansaitsemaan perheen elantoa aikuisten mukana. Lapselle työnteon todettiin olleen fyysisesti raskasta, mutta sen katsottiin kasvattaneen fyysistä kuntoa, minkä puolestaan katsottiin auttaneen sodassa selviytymisessä. Toisaalta näin oli myös opittu hoitamaan arkisia asioita ja tekemään työtä. Kuitenkin jo osallistuminen kodin töihin koulupäivän jälkeen koettiin kasvavalle pojalle raskaaksi, kuten yksi kertoja kuvasi sen olleen *"aika raakoo"*.

Omista sisaruksista ei kerrottu juurikaan muutoin kuin kysyttäessä. Tuolloinkin kerronta oli ylimalkaista ja kerronnasta oli pääteltävissä, etteivät sisarukset olleet enää muistoissa niin merkityksellisiä kuin mitä edellä kerrotut aikuiset tai mitä sisarukset olivat olleet lapsuudessa ja nuoruudessa. Kertojista vain yhden kohdalla ilmeni, että hän oli vanhempiensa ainut lapsi. Muiden lapsuuttaan muistelleiden kohdalla kävi ilmi, tosin pääasiassa asiasta vain erikseen kysyttäessä, sisarusten lukumäärä. Mielikuvaksi kerrotun perusteella syntyi, että tärkeydessään vanhemman ja lapsen suhdetta voisi kuvata vertikaaliseksi ja suhdetta sisaruksiin horisontaaliseksi. Pystysuorayhteys kuvasi tällöin suhteen erityistä merkityksellisyyttä, jolloin vanhemmat olivat edelleen sisaruksia oleellisemmalla paikalla kertojan elämässä ja mielikuvissa. Sisarukset sijoittuvat kertojien asteikossa vaakatasolle, jolle sijoittuvat monet muutkin kertojien elämään liittyvät ihmiset.

Kertojat arvelivat lapsuusmuistojensa *"kultaantuneen"* ajan mukana, mutta olivat pääosin sitä mieltä, että lapsuutta oli mukava muistella ja että se näyttäytyi heille nykyisessä elämänvaiheessa hyvänä ja mukavana aikana. Toisenlaisiakin lapsuuskokemuksia oli, mutta niistä ei ehkä haluttu kertoa häpeän tunteen tai asian arkaluontoisuuden vuoksi. Tällaisesta tilanteesta kertoi Mikko, joka koki jääneensä siskonsa varjoon. Hän kertoi vanhempiensa panostaneen siskon koulutukseen sen jälkeen, kun hän itse oli epäonnistunut koulunkäymisessä lähinnä urheiluharrastustensa koulutyöltä viemän ajan vuoksi. Mikko arveli vanhempiensa yrittäneen parhaansa, kun he olivat yrittäneet kaikesta huolimatta kouluttaa häntä. Hän koki kuitenkin vanhempien näin *"latistaneen"* häntä ja tuo tunne oli seurannut häntä koko elämän ajan. Se oli vaikuttanut myös hänen tekemiinsä ratkaisuihin vielä vanhuudessakin.

Lapsuutta koskevassa kerronnassa koulumatkojen pituus puhututti lähes poikkeuksetta kaikkia kertojia. Koulumatka oli yleensä useita kilometrejä ja se taivallettiin joko kävellen tai hiihtäen. Koulumatkojen koettiin vahvistaneen fyysisesti, kuten myös lapselle raskaaksi kuvattu työntekoon osallistuminen kotona tai isän apuna palkkatyössä oleminen. Fyysisesti vahvistavaksi koettiin myös urheilu, jota harrastettiin lapsuudessa ja nuoruudessa jopa kilpailutasolla. Urheilun ja liikunnan merkitystä korostettiin ja se otettiin lähes poikkeuksetta esille useampaan otteeseen haastattelun aikana. Urheiluharrastus jossakin muodossaan oli jatkunut mieluisana harrastuksena läpi kertojien elämän sodassa vammautumisista huolimatta.

Lapsuutta koskevan kerronnan läpi kuului vahvasti ajatus omasta kasvamisesta työntekoon ja sitä kautta vastuullisuuteen elämässä. Vahvasti sisäistetyin työntekoon eetoksen syntysanat oli lausuttu lapsuudessa. Aiempien tutkimusten mukaan 1900-luvun alkupuolella varsinkin maaseudulla lapset osallistuivat kodin töihin niin pian kuin kykenivät (Tepora 2007). Tuon ajan lasten osallistuminen koti- ja palkkatyöhön saattoi olla joidenkin kertojien kohdalla suoranaista ehtoa. Työnteko nähtiin kuitenkin myös todellisena siunauksena elämässä selviytymisen kannalta. Kaiken kaikkiaan juuri lapsuudessa opitun ahkeran työntekoon ja liikunnan harrastamisen merkitykset asetettiin keskeiselle sijalle niin sodassa kuin elämässä selviytymisen kannalta.

Sotainvalidit, jotka kertoivat lapsuudestaan vähemmän tai jättivät sen käsittelemättä, saattoivat todeta lapsuudesta kuluneen jo sen verran aikaa, että se oli unohtunut: *”Vähänhän niistä nyt enää muistaa”*. Lapsuudesta kerrottiin kuitenkin tavalla tai toisella siitäkkin huolimatta, että kertominen saattoi olla aluksi vaikeaa. Joidenkin kertojien kohdalla lapsuudesta kerrottiin kuin eilisestä päivästä, kun taas joidenkin kertojien kohdalla lapsuusmuistot tulivat ilmi muun elämäkerronnan yhteydessä. Tarkemmin tutkittuna painotuseroja lapsuuskokemusten kertomisessa ei kuitenkaan ollut. Kysymys oli lähinnä siitä, millä tavoin kertoja rakensi elämäkertomustaan lapsuuden osalta. Kertojien suhde omaan lapsuuteensa näytti ilmenevän takautuvasti perusluottamuksena tai sen puutteena. Lapsuudenaikaisilla yksittäisillä tapahtumilla tai perheolosuhteilla ei tietoisesti selitetty myöhempää elämää, mutta monet perustavat käsitykset asioista, elämästä ja tavoista selviytyä elämässä nousivat lapsuuden kokemuksista. Tästä hyvänä esimerkkinä on vahva työntekoon eetos.

5.1.2 Nuoruus

Lapsuus ja nuoruus olivat olleet aikaa, jolloin sota ja työ olivat vuorotelleet. Sodan vaikutusten kerrottiin olleen läsnä niin lapsuudessa kuin myös nuoruudessa. Nuoruuden ajasta todettiin, että se oli sodan ja sotaan lähtemisen odotusta. Sotaan lähteminen oli tapahtunut joidenkin kertojien kohdalla jo 17-vuotiaana. Kotoa lähtemistä kuvattiin *”maailmalle lähtemisenä”*. Maailmalle lähteminen tarkoitti asepalvelukseen astumista ja sotaan lähtemistä, minkä jälkeen harva kertojista oli palannut enää pysyvästi lapsuuskotiinsa. Nuoruuden kokemuksiin oman henkilökohtaisen sotakokemuksen lisäksi saattoi kuulua veljen tai useamman veljen, isän tai jonkun muun läheiseksi

koetun miehen kaatuminen tai haavoittuminen sotaolosuhteissa. Erään kertojan perheessä viisi veljestä oli samanaikaisesti sodassa. Heistä kaksi oli kaatunut, kaksi haavoittunut ja vain yhden veljen ohi oli ammuttu, kuten kertoja asiaa kuvasi.

Se, että nuoruuden ajasta ei juurikaan puhuttu, saattoi johtua kokemuksesta, että nuoruutta ei yksinkertaisesti ollut sen varsinaisessa merkityksessä sodan vuoksi: *”Sota vei nuoruuden tietysti, sen se vei. Sen ajan, milloin ihminen kokee itsensä niin kun just aikuiseksi tulevaksi.”* Tai niin kuin Sari Näre kuvaa nuoruutta sodan hävityksessä: *”Nuoruutta oli eletty aivan kuin sitä ei erityisenä ikävaiheena olisi ollutkaan.”* (Näre 2008). Nuoruuden ajasta kertominen tai sen kuvaaminen ikäkaudelle ominaisin tapahtumin jäi kerronnoissa vajaaksi ja puutteelliseksi. Lapsuutta sitä vastoin kuvattiin mieleen painuneena vaiheena, vaikka siitäkin vaiheesta saatettiin todeta, että varsinaista lapsuutta ei ollut ollutkaan. Nuoruus oli yhtä kuin sota. Sota ja sotakokemukset eivät antaneet enää henkistä sijaa kokea nuoruuden huolettomuutta pienimmäskään määrin, ei edes takautuvasti. Myös sotien jälkeinen itsenäisen Suomen ja oman elämän rakentaminen tekivät tuon ajan miehistä nopeasti aikuisia. Heillä ei ollut mahdollisuutta sellaisen nuoruuden kokemiseen, joka olisi suonut heille mahdollisuuksia omaan tahtiinsa aikuistumiseen sekä oman elämän haltuun ottamiseen esimerkiksi koulutuksen ja työelämään siirtymisen kautta.

5.2 Sota kaiken muuttavana riittinä aikuisuuteen

5.2.1 Sotaan lähtö

Nuoruus meni sotaan lähtemistä odotellessa. Odottamisen koettiin vievän tärkeäksi koetun osan nuoruutta. Yksi kertojista mainitsi ensimmäiseksi sotakokemuksekseen ehjien keksien etsimisen kranaatin sirpaleiden joukosta ruokakaupassa työskennellessään. Sotaan lähteminen ja samalla lapsuuskodin taakse jättäminen tapahtumana oli painunut mieleen merkityksellisen oloisena asiana. Se oli ollut myös joillekin kertojille ensimmäinen kerta, jolloin he olivat joutuneet hyvästelemään toisen ihmisen. Kertojista Anssi pohti vieläkin, tuliko edes kunnolla hyvästeltyä isää, joka oli kyydinyt hänet esikuntaan. Hän lievitti tilanteen epämääräisyyttä ja sen vieläkin aiheuttamaa ahdistusta toteamalla, ettei sota-aikaan oikein mikään ollut kohdillaan:

”Mie menin sitten aamusella isän kyytiin, isävainaa kyytis minut Sortavallaan ja esikuntaan. Mää sanoin vaan, että mene pois. Ei siu tartte, ettei sinnuu enää kaivata tänne. Sanoin näkemiin ja sillä sipuli, mutta tulko se silloin sanottuu sitäköön? Mutta se oli se elämä sellasta, että ei se oikein ollu kohallaan.”

”Ajan tapa”, kuten kertojat usein asian ilmaisivat, oli ollut lähteä vapaaehtoisena sotaan. Sotaan lähteminen oli merkinnyt luonnollisesti monen muun asian ohella koulunkäymisen keskeytymistä. Rintamalle oli saatettu joutua myös

ilman minkäänlaista sotakoulutusta. Tosin mahdollinen suojeluskuntaan kuulumisen ja sen antaman koulutuksen kerrottiin auttaneen sodassa selviytymisessä.

Sotaolosuhteiden epämääräisyys koetteli nuorukaisia alussa mm. pelon ja kovan koti-ikävän tunteina. Jo se, että linjaan vietäessä ei ollut vastaanottajaa, oli saanut monet pojista itkemään. Autot olivat jättäneet heidät yöllä tiettyyn paikkaan, mistä heidän oli pitänyt lähteä kävelemään tuntemattomaan määränpäähän. Anssi kertoi, kuinka heidät kokemattomat nuoret miehet oli laitettu omaksi ryhmäksi rintamalle siten, että vain *”jokunen kokeneempi”* oli joukossa. Hän totesi kuitenkin, että siinä tilanteessa rintamalla *”sitä sitten opittiin ja tutustuttiin”*. Ensimmäisenä vuorokautena yön tullessa miehet olivat olleet niin peloissaan, että he olivat ampuneet aidan seipäätkin nurin.

”Ensimmäisen vuorokauden aikana siellä rintamalla etulinjassa yön tullessa ammuttiin aijan seipäätkin nurin. Seuraavana päivänä tuli kauhee komennus, että nyt täytyy säästää patruunoita eikä saa enää ampua. En tiijä, kun siinä rupes liikkumaan kaikki aijan seipäät ja muut, mitä pimeydessä pystyi erottamaan.”

5.2.2 Tavat kertoa sodasta

Sodasta kerrottiin pääasiassa konkretian kautta: mistä mihin ja milloin kertoja oli kulkenut, miten oli haavoittunut ja miten oli selvinnyt haavoittumistilanteesta joukkosidontapaikalle ja sairaalaan. Kerronnoista syntyi vaikutelma siitä, että tavanomaisimmaksi ja miehisimmäksi tavaksi kertoa oli valittu teknisluonteiselta vaikuttava sotakertomus. Kertomuksessa ei annettu tunteille kovinkaan paljoa sijaa, saati sitten valtaa. Tällainen tapa kertoa kuvastanee kertojan persoonallisuutta sen suhteen, miten hän oli kertomansa tilanteet kokenut ja mitä hän halusi kertoa. Kertomistapaan vaikutti myös se, kuinka vaarallisissa tilanteissa kertoja oli ollut. Reinolle vaikein kokemus sodassa oli ollut nähdä, kuinka hänet majoittaneen talon väki oli joutunut lähtemään evakkoon välittömästi ilmoituksen saatuaan. Koti oli pitänyt jättää aivan kuin sieltä olisi poistuttu vain hetkeksi ja palattu pian takaisin. Reino antoi muutaman muun sotainvalidin tavoin ymmärtää, ettei hän ollut joutunut sodassa ollessaan vaikeisiin paikkoihin tai tilanteisiin, jotka olisivat liittyneet itse varsinaiseen sodankäyntiin rintamalla. Kaikesta huolimatta myös hän oli astunut miinaan mennessään hakemaan ruumista sillä seurauksella, että toinen jalka oli jouduttu amputoimaan. Reino kertoi oman henkilökohtaisen sotansa kulusta asiallisesti ja totesi lopuksi talvisodan osalta näin: *”Että tää oli tää talvisota tämmönen. Kyllähän sitä kaikenlaista näki.”* Jalan menettämisen ja amputoimisen hän aivan kuin vain ohitti toteamuksella, että siihen loppuivat hänen sotansa.

Pohdinnan arvoista kerronnassa on sen vaikutus, kuinka kertojat muistivat sodan ja kuinka he tulkitsivat sotakokemuksiaan vuosikymmenien jälkeen. Muistinvaraisten tietojen tutkimusten kohdalla on käyty keskustelua menneisyyttä koskevien tulkintojen moninaisuudesta, muuttuvuudesta ja suhteellisuudesta (Eskola & Peltonen 1997, 11). Tämän voinee todeta myös

kertojista Pekan sanomana, kun hän toteaa jossakin vaiheessa kerrontaansa elämänsä kulkua muisteltuaan:

”Kyllähän se kaikki tämmöinen vanha asia näyttää jälestäpäin paljon toisen näköselältä kuin silloin kun siinä elää koko ajan.”

Eeva Peltonen on julkaissut artikkeleita viime sotiin liittyvästä muistista ja muistelusta, mihin on sisältynyt myös omaelämäkerrallista pohdintaa. Hän ei käsittele sotaan liittyvää muistia ja muistelemista niinkään yksilön, vaan erilaisten edusryhmien näkökulmasta. Peltonen esittämänsä ajatus siitä, ”keiden muisti tai millainen tulkinta on ollut milloinkin vallitseva ja millaiset tulkinnat ovat olleet piilossa, repressoituja tai peräti vaiennettuja ja kiellettyjä ei ole aivan yksinkertainen.” pätee myös tässä aineistossa yksilötasolla (Peltonen 1997). Useat kertojista saattoivat omasta aloitteestaan mitätöidä tai vahvistaa toisen sotainvalidin sotaan liittyvän kokemuksen tai näkemyksen, joka ei välttämättä tullut esille haastattelutilanteen aikana. Tällöin kertoja arveli minun tutkijana kuulleen tai olevan tietoinen kyseisestä asiasta, vallitsevasta käsityksestä tai näkökulmasta.

Toinen tapa kertoa sodasta oli avoin kerronta, joka saattoi ajoittain nostattaa kyynleet kertojan silmiin tai kertoja saattoi alkaa itkeä. Varmistelllessani kertojan halua tai jaksamista lähinnä sotaan liittyvistä asioista puhuttaessa kaikki heistä vakuuttivat asioiden olevan niin moneen kertaan läpikäytyjä, ettei kertominen enää ollut heille rasitukseksi. Vilhon kertoessa vajaan parituntisen tapaamisen loppuvaiheessa edelleenkin hyvin tunnepitoisiksi kokemiaan asioita huolestuin ja kysyin: *”Ettehän väsy liikaa?”*, mihin Vilho vastasi:

”Eeen minä, kun nämä asiat on jo niin monneen tuhanteen kertaan vatkattuja, ettei niistä niin kun sen puoleen. Mutta joku tuommonen, jos minä jotenkin säikähän, niin sitten tahtoo tulla se painajainen. Niin ettei minuun vaikuta se ennea se puhuminen, mutta kyllä se aikoinaan kävi”.

Tällaiset kertojat eivät peitelleet sotakokemustensa kipeyttä eivätkä sitä, että sota oli heidän oman käsityksensä mukaan jättänyt jälkensä heihin.

Kolmas tapa kertoa sodasta oli joko vähätellä tai suurennella sotakokemuksia. Tällöin vaikeista asioista kerrottiin toisten miesten kautta siten, että kertoja jätti itsensä vaikeiksi luokitteliemiensa asioiden ja tapahtumien ulkopuolelle. Keskustelun edetessä saattoi kuitenkin käydä niin, että kertoja päätti kertomuksensa ajatukseen tai toteamukseen siitä, kuinka mikään ei ollut elämässä oikein kohdillaan noina aikoina. Tällaisen toteamuksen saattoi tulkita lieventämään joskus hyvin jyrkiltäkin kuulostavia ajatuksia ja kommentteja.

Pääosin tutkimukseen osallistuneet miehet kertoivat spontaanisti ja pyytämättä sotakokemuksistaan ja henkilökohtaisen sotansa eri vaiheista. Kesken kerrontansa he saattoivat havahtua ja kysyä, haluanko kuulla tällaista ja oliko näistä asioista kertominen nyt sitä, mikä on tutkimuksen kannalta tarpeellista. Muutama kertoja ei maininnut juuri lainkaan sotavaiheistaan tai jos mainitsi, se tapahtui vain ohimennen. Yhden kertojan kohdalla elämäntilanteen

raskaus ja ristiriitaisuus tuntuivat ohittavan sotaan liittyvät asiat kerronnan ulkopuolelle. Muutaman kertojan kohdalla sotaan lähtemistä painotettiin enemmän kuin varsinaista sota, sotakokemuksia ja -tapahtumia.

Tutkimusaihetta ajatellen yksi omintakeinen ja mielenkiintoinen tapa oli käyttää valokuvia kerronnan apuna. Tutkimusaineiston kahdestakymmenestä miehestä kolme käytti oma-aloitteisesti tätä mahdollisuutta. He rakensivat kertomuksensa siten, että heistä esimerkiksi Ensio kaivoi keittiön kaapista välittömästi haastatteluhetken alkaessa keltaisella teipillä reunustetun mustavalkoisen komppaniakuvan. Hieman hapuillen hän lähti liikkeelle kuvan miehistä, näiden kohtaloista ja siitä, että kuvanottohetkellä syksyllä 1944 oli ollut ensimmäinen rauhanpäivä. Hän piti kuvaa *”kullan arvoisena”* ja oli sitä mieltä, etteivät nykyihmiset edes ymmärrä tällaisen kuvan arvoa. Ension oli vaikea tunnistaa kuvasta eri henkilöitä, kun hän totesi: *”Siit on aika vaikee löytye kyllä.”* Myöhemmin selviää, että syy löytämättömyydelle ei ollut niinkään niissä lähes 60 vuodessa, jotka olivat kuluneet kuvanottohetkestä, vaan kertojan huomattavan heikossa näkökyvyssä. Vaikka kysymyksessä oli kappalemääräisesti vain yksi komppaniakuva, niin siihen sisältyi monta asiaa, kertomusta ja näkökulmaa menneisyyteen. Ensiksikin Ensio muisteli hapuillen kuvassa olevien miesten nimiä ja joitakin henkilökohtaisempia muistoja heistä. Toiseksi hän totesi hyväntuulisesti naurahdellen: *”Niin, ei siinä kovin tappia olla, tässä me oomme.”* Tappi-sanalla hän tarkoitti, ettei kuvan ottamisen aikoihin oltu vielä kovinkaan kummoisia elämänkokemuksen, iän ja sen tuoman vakauden suhteen. Kolmanneksi hänen mukaansa kuva oli myös maisemallisesti harvinainen, koska valokuvassa olevaan maisemaan oli tullut kovin paljon muutoksia ajan kuluessa. Hän kuvasi maisemaa korsun ja juoksuhaudan sijoittumisina kuvan kautta, vaikka kyseiset paikat sijoittuvat tosiasiaassa kuvan ulkopuolelle. Ulkopuoliselle katselijalle maisema ei luonnollisestikaan auennut postikortin kokoisen kuvan välityksellä, vaan se oli kaltaiselleni katsojalle lähinnä ryhmäkuva sotilaista.

Reino puolestaan esitteli varsinaisen kerrontansa päätteeksi ja äänityslaitteen ollessa jo suljettuna pieniä mustavalkoisia valokuvia sodan aikana suunnittelemistaan ja tekemistään silloista, jotka olivat hänen rakentamiseen liittyvää alaansa. Valokuvat elävöittivät kerrontaa, mutta ne myös vapauttivat hänet lopullisesti muistelevaan näitä elämänsä vaiheita. Hieman ennen valokuvien katselua ja varsinaisen haastatteluosuuden lopettamista Reino totesi itseään luonnehtien: *”Tää elämä on menny ihan mukavasti rakentaessa.”*

Kolmas kertoja, Pekka, oli käynyt 50 vuotta myöhemmin sotapaikoilla ja kesken haastattelun hän kysyi, voisiko hän esitellä matkalta ottamiaan valokuvia. Hän levitti valokuvat keittiön pöydälle, vaikka toisessa huoneessa ollut vaimo vastusti ponnekkaasti puolisonsa tekemää ehdotusta. Myös Pekan kohdalla kerronta elävöityi ja tiivistyi valokuvien esille ottamisen myötä. Tutta Palin on esittänyt muutokuvia koskevassa artikkelissaan ajatuksen, että muistelun välineinä käytettäviä valokuvia voidaan ajatella erityisen teknisinä ja anonyymeinä (Palin 1997). Näin voisi ajatella myös näistä kolmesta kertojasta ja

heidän esittämistään muistoihin perustuvista kertomuksista valokuvineen. Kuitenkin valokuvat toimivat – mitä Palin ei kiistäneekään – hyvin muistelun välineinä elävöittäen kerrottuja asioita ja tapahtumia miellyttävällä ja mielenkiintoisella tavalla.

5.2.3 Sotakokemukset muistoissa

Tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien kerronnasta kuului läpi, sodan muunlaisia vaikutuksia unohtamatta, sodan olleen rajun repäisyn lapsuudesta ja nuoruudesta aikuisuuteen rauhassa kasvamisen ja kypsymisen sijasta. Se oli sotakokemusten muistoista kertomisen lähtökohta. Tässä vaiheessa otettiin esille usein erillisenä asiana, kuinka sota oli keskeyttänyt koulunkäynnin. Tämä asia oli koettu puutteena, joka harmitti ja jonka tarpeellisuutta – siis aivan toisenlaisia mahdollisuuksia kuin mitä itsellä oli ollut – painotettiin omien lasten kohdalla.

Vakinainen palvelukseen astuminen, kuten kertojat asian ilmaisivat, saattoi merkitä kertojalle käsitteenä joko asepalvelukseen astumista tai sotaan osallistumista. Joka tapauksessa *”vakinaiseen palvelukseen astuminen”* oli koettu varsin merkityksellisenä ja esimerkiksi sen siirtäminen myöhäisempään ajankohtaan kuin muilla ikätovereilla, tuotti paineita sekin. Tutkimusaineistoni rajallisen koon ja asian arkaluonteisuuden huomioon ottaen tällaisesta myöhennetystä sotaan lähtemisen tilanteesta rohkaistui kertomaan yksi aineiston miehistä. Hän kertoi menneensä yhtä vuotta ikätovereitaan myöhemmin vakinaiseen palvelukseen, vaikka olisi halunnut mennä toisten kanssa samaan aikaan, ja hän kyseli vieläkin syytä lykkäykselle: *”...mistä mä olin liian heikko? Sitä mie en osaa ollenkaan aatella.”* Hieman myöhemmin hän antoi ymmärtää, että hänet olisi kyllä haluttu palvelustehtäviin, mutta hän oli ollut myös kovin haluttu muihin tehtäviin. Hän korosti *”muiden poikien”* olleen kateellisia hänelle, hänen oman kokemuksensa mukaan, sodanaikaisista muista poikia paremmista olosuhteistaan. Hän aivan kuin kompensoi ikäväksi kokemaansa tilannetta kertomalla muita paremmista sodanaikaisista olosuhteista, kun hänen oma astumisensa vakinaiseen palveluun oli tällä tavoin lykkääntynyt vuodella eteenpäin.

Sotaan oli lähdetty pääosin vapaaehtoisena. Kertojat totesivat karuksi tosiasiaksi sen, että jokainen mies, joka vähänkin kykeni osallistumaan sotaan, lähti puolustamaan maata:

”Jos nyt aattelee rintamalla oloa, niin senhän voi arvata, että se ei oo hääppöstä, mutta kun sinne oon vapaaehtoisena minä menny. Että mä halusin mennä sinne, kun kaikki muutkin menivät ja katsoin, että miesten on mentävä. Mää olin semmonen laiha koulupoika. Poikanen tavallaan olin. Arvelin, että täällä pitää olla miestä nyt”.

Kuten aiemmin tuli jo esille, niin rintamalle oli saatettu joutua ilman minkäänlaista koulutusta, jolloin mahdollisesta suojeluskuntataustasta oli koettu olevan hyötyä sotatilanteessa: *”Menin suoraan rintamalle ilman mitään koulutusta. Suojeluskunnassa olin ollu ja siellä kyllä koulutuksen saanu”.*

Vuoden 1941 elokuussa 17-vuotiaana vapaaehtoisena jatkosotaan lähtenyt Hannes kertoi hämmentyneistä tunnelmistaan, kun hänet oli kotiutettu selityksittä saman vuoden lokakuussa. Syy menettelylle oli selvinnyt vasta sotien jälkeen. Tapahtumahetkellä kansainväliset lehdet olivat kirjoitelleet Suomen sotivan lapsityövoiman avulla. Hanneksen mukaan marsalkka Mannerheim oli tällaisten uutisointien jälkeen antanut määräyksen, minkä mukaan kaikki rintamalla taistelutehtävissä olleet alle 18-vuotiaat oli kotiutettava. Kotiutuksen jälkeen Hannes ennätti olla 2-3 kuukautta kotona ennen varsinaisen asevelvollisuusaiensa alkamista. Astuttuaan palvelukseen hän olikin sitten kertomansa mukaan kokenut olevansa hieman eri asemassa kuin muut alokkaat rintamakokemusta jo omaavana ja pitänyt tästä asemastaan kiinni. Kaikesta huolimatta kotiuttamistapahtuma oli omalla tavallaan hämmentänyt ja luonut paineita sotaan osallistumattomuudesta ja kelpaamattomuudesta, kuten Hannes antaa ymmärtää:

”Vasta sotien jälkeen mä sain kuulla. Siit ei sotien aikana ei puhuttu. Siin oli sellainen tarina, jonka sitten olen kertonut omia kohtalotovereitakin tavatessani. En ollut yksin enkä ainoa, joka vaan tommosen koki sillon”.

Sota merkitsi myös sotilaiden elämän muuttumista sodanaikaisen siviiliväestön elämää epävakaammaksi ainakin niiltä osin, etteivät sotaan joutuneet nuoret miehet voineet suunnitella elämäänsä mitenkään eteenpäin. Aikanaan juuri 20 vuotta täyttänyt ja talvisotaan vapaaehtoisena lähtenyt Ossi kertoi, että hän ei ollut päässyt välirauhan aikaan lainkaan siviiliin. Kun sodasta vapautumisen päivä oli koittanut, hänelle oli ilmoitettu muiden miesten kanssa, että ketään ei vapauteta. Miehillä oli annettu aseet takaisin. Eino puolestaan kuvasi sodasta tulleen kuin työn. Hän oli lähtenyt sotaan 18-vuotiaana ja sodan päätyttyä hän oli jäänyt suorittamaan asevelvollisuuttaan, joka oli kestänyt yli rauhanajan uuteen sotaan saakka. Hän kuvasi tilannetta näin:

”Sitä tuli sitten jo sellainen tunne, että kun elämässä nyt ei ollu oikeestaan tehny mitään muuta kun vähän koulunpenkkiä hankannut. Se tuntu vähän, että tää on niin kun työmaa ja että elämä on tällaista. Ettei elämä muuta oookkaan”.

Rauhan tultua Eino oli vaikeasti haavoittunut ja oli vielä puoli vuotta sodan jälkeenkin sairaalassa jalka amputoituna. Hän arveli, että rauhan tuleminen olisi kokenut toisella tavalla rintamalla kuin sairaalassa:

”Kun rauha tuli, niin se oli tietysti hiukan toisenlainen tilanne. Sitä oli sillon ite haavottunu justiin nelkytneljä kesällä viimesen kerran. Toi jalka meni vaikeasti sillon, joten olin sotasairaalassa. Ei siihen sillon jaksanu niin paljon syventyä siihen asiaan niin kun se jossain rintamalla koettiin, se rauhan tuleminen sitten silloin. Sitä oltiin vaan siihen asti ja katsottiin elämä sellasenaan. Odotettiin koska päästään kotiin ja pääsihän sitten minäkin jo ennen joulua”.

Sota oli koettu fyysisesti kuormittavaksi. Tästä osoituksena olivat monet kertomukset raskaista hiihtäen tai patikoiden tehdyistä välimatkoista. Lapsuuden ja nuoruuden urheiluharrastuksesta sekä kodin töihin osallistumisesta koettiin olleen näillä fyysisesti raskailla reissuilla hyötyä

kestävyyden ja selviytymisen suhteen. Olosuhteet rintamalla eivät olleet myöskään kehuttavat. Eniten epämiellyttävistä ja epäedullisista olosuhteista kerrottiin kylmän ja kosteuden suhteen. Myös heikko ravinto ja sen aiheuttamiksi arvellut puutostilat sekä sairaudet mainittiin siinä mielessä, kuinka ne olivat ilmenneet ja vaivanneet sotaolosuhteissa ja kuinka ne saattoivat muistuttaa olemassaolostaan nykyisin.

Sodan psyykkisestä kuormittavuudesta ja sodan aiheuttamista traumaista, kuten painajaisunista ja sodan aiheuttamista jälkitiloista, kerrottiin joko omakohtaisesti koettuna tai toisten kautta havainnoiden:

”En minä tiijä, onko minun henkinen kantti minkälainen, mutta niitä on niin kun henkisestikin sellaisia, jotka puhuu vaikka mitä.”

Yksi tapa kertoa oli kertoa omasta tilanteestaan sisällyttäen itsensä ajatukseen siitä, että sodasta ei kukaan tullut mielenterveydeltään terveenä takaisin, kuten sen teki Arvo:

”Mää sanoinikin justiin, että jos neljäsataatuhatta ukkoo meni, niin kolmesataayheksäkytyheksäntuhatta tuli hulluna takasin jollakin tappaa. Siitä ei pääse mihinkään. Se on turha kenenkään sanoa, että ei se mihinkään muuta. Näihin vuosiin saakka itsestään selvyyksinä pitämät asiat eivät olekaan enää niin selviä. Enkä ole varmaan ainut, joka sen on todennu, mutta ehkä yks melko harvoja, joka uskaltaa sen sanoa, ett kyl se muuttaa”.

Sodan psyykkisestä kuormittavuudesta saatettiin myös vaieta tai kieltää sodan kuormittavuus. Tällaisessa tilanteessa oli vaikea ryhtyä arvioimaan kertojan kokemuksia ja olosuhteita sodassa tai arvioida kertojan psyykeä ja sen kestokykyä. Joissakin tilanteissa heräsi kuitenkin ajatus asian kipeydestä ja sen sulkemisesta tästä syystä pois kerronnasta. Sodanaikaiset ahdistukset ja pelot saattoivat kuitenkin olla luettavissa rivien välistä, tosin sodasta tähän päivään kuluneiden vuosien ahdistusta jo lieventäneenä.

Sodan psyykkistä kuormittavuutta saattoi lisätä myös sotaa edeltänyt elämäntilanne, joiksi voi katsoa mahdolliset lapsuuden vaikeudet ja varhainen aikuiselle kuuluva vastuunotto esimerkiksi sairastelevista vanhemmista tai yksin jääneen vanhemman kanssa perheen elatukseen osallistumisesta. Sairastelevista vanhemmistaan koko elämänsä huolta kantanut Vilho totesi, ”*että kaikki semmonen niin ku lapsuuteen kuuluva, niin sitä semmosta ei ollu*”. Vilhon elämästä piirtyi kuva monista raskaiksi koetutuista asioista, jotka lapsuudesta saakka olivat ohjanneet hänen elämäänsä ennen ja jälkeen sotavaiheiden. Vaikka monet kertojista eivät maininneet suoranaisesti sodanaikaisesta huolestaan kotona olijoiden suhteen, tuli se kuitenkin ilmi mm. kertomuksista kotiväen vaiheista sodan aikana. Lapsuusperheensä kanssa talvisodan aikana evakkoon lähtenyt Kauko kertoi lapsuusperheensä ensimmäisestä kodin jättämisestä. Lähtö kotoa oli tapahtunut puolenyön jälkeen Kaukon perheelle toimitetun käskyn mukaisesti:

”Ensimmäinen lähtö oli vielä sillä tavalla, että yöllä puoli yhden aikaan tultiin sanomaan, että niin pian kun mahdollista pitää lähteä Länsi-Suomeen. Ei siinä keritty ottaa mukaan muuta kuin mikä nyt sitten oli ihan välttämätöntä. Isä oli vielä halvaantunu. Minä olin vanhin kotona olevista lapsista siihen aikaan, semmonen alta kuudentoista.”

Jatkosodan jälkeen perhe oli siirretty vielä useampaan kertaan eri paikkakunnille. Kauko ei kuitenkaan tiennyt enää perheensä myöhemmistä vaiheista, koska hän oli siinä vaiheessa itse sodassa. Hän kertoo myös heistä viidestä veljeksestä vanhimman haavoittuneen vaikeasti ja siinä samassa rytkäksä kaksi auttamaan mennyttä veljeä haavoittuivat myös. Kauko kuvailee perheensä ja oman elämänsä vaiheita sodan vuosina ja kokoaa tapahtumat toteamukseen sen olleen sellaista ”*hankalaa aikaa*”. Vilho kertoi äidinäidin olleen kuin oma äiti vanhempien sairastellessa. Hän muisteli, kuinka ”*pappavainoo*” haki hänet pyhäamuisin kotoa mummolaan. Hän kertoi myös monenlaisista mukavista muistoistaan mummolassa sekä sen, että muisto mummosta ja mummon rukouksista oli varjellut hänet itsemurhalta sodan aikana. Vilhon elämäntarinassa tuli selvästi ilmi jo pienenä opittu työnteon tärkeys sekä Vilhon vanhempien eliniän kestänyt huoli heistä ja heidän selviytymisestään. Tämä huoli oli ollut taakkana myös Vilhon ollessa sodassa. Kotitilanteen raskaus ja vaikeudet sekä sodan kauhut yhdessä saivat Vilhon harkitsemaan itsemurhaa.

5.2.4 Kertoja sodassa

Sodan järkyttävyys kokemuksena tuli esille Olavin pohdinnoissa:

”Jos aattelee semmosia ihmisiä, jotka oli sodan aikana kotirintamalla, niin heidän oli otettava lukemisesta se tieto. Se pahin asia ei tule kuitenkaan lukemisen kautta. Kyllä ne hyvin totuuden mukaisesti kirjoittavat, on filmit ja kaikki, mutta ei tule se ihan pahin. Niin saatanallinen se sotatilanne oli.”

Olavi oli ollut haavoituttuaan ”*ryssän*” puolella ja oli ollut joutua tilanteeseen, jossa hänen oli arveltu vammojensa perusteella olevan niitä miehiä, jotka eivät selviäisi enää joukkosidontapaikalle, saati sotasairaalaan.

Arvo oli mennyt sotaan alaikäisenä väärennetyn syntymäajan turvin. Hän oli jäänyt yksin saarroksiin vihollisen puolelle toisten oltua vetäytyneenä omalle puolelle. Hän kuvasi sotatalveansa:

”Se oli sitten mun elämäni talvi. Siis sellanen elämäni käännekohta oli tää taisteluvaihe siellä.”

Olavi ja Arvo olivat pystyneet käsittelemään sodan traumaattiset kokemuksensa ja vaiheensa perusteellisesti. He olivat voineet jättää nämä asiat menneisyyteen ja kyenneet suuntaamaan katseensa elämässään eteenpäin. He kertoivat kokemuksistaan niihin intensiivisesti eläytyen, mutta ei niihin jääneinä.

Hämmäntävintä, eikä vain välittömästi sotaan mentäessä, tuntui olevan kokemattomuus ja tietämättömyys sodasta ja toimintatavoista sodassa. Sotaan lähtemistä tai joutumista odotellessa oli mennyt jo osa nuoruutta, kuten

tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit siitä kertoivat. Se, millaista sota sitten itse asiassa oli tullut olemaan, sitä eivät kertojat olleet osanneet kuvitella, kuten seuraavasta kertojana olleen Ossin toteamuksesta ilmenee:

”Niin yks kaverihan sano, ettei tää pojat taija naurun asia ollakaan, helekutti!”

Kertoja painotti aivan erityisesti, ettei sitä todellakaan osannut aavistaa, minkälaista se sota tuli olemaan. Ossi kertoi poikia ”menneen” alkuvaiheessa rintamalle tullessa aivan turhan takia, kun he eivät olleet ottaneet tosissaan tilanteen vakavuutta: *”Eivät ottaneet tosissaan sitä, että mikä on eessä.”*

Pelko ja itku olivat saattaneet tulla siinä vaiheessa, kun kokemattomat miehet oli jätetty talviseen pakkasyöhön tuntemattomalle paikalle, missä kukaan ei ollut vastassa, saati neuvomassa, kuinka heidän olisi tullut toimia. Siinä vaiheessa joidenkin miehistä oli ollut otettava ohjat käsiinsä ja muutaman kilometrin marssin jälkeen oli löytynyt myös kokoontumispaikka. Kertojana olleen Ossin ”naapuriksi” kutsuma vihollinen oli kuullut kovasta pakkasilmasta johtuen jotakin ääntä, jolloin *”se paino valojuovilla”* ja jolloin moni poika oli hypännyt mahalleen *”eikä siinä kysyny, että hyppäänkö vai enkö.”* Ossi kertoi sodan alusta hieman hermostuneesti ja väkinäisesti naurahdellen sekä tarkkaillen tiiviisti, kuinka kuulija reagoi kertomukseen.

Sodan fyysinen rasitus pitkien hiihto- ja kävelymatkojen sekä huonojen olosuhteiden ja heikon ravinnon tai jopa ravinnotta jäämisen vuoksi toistui kertomuksissa kaikin tavoin miehiä rasittaneina asioina. Pieniksi koetuista tai vähäpätöisiksi luokitelluista vaivoista ja vammoista ei haluttu mennä joukkosidontapaikalle eikä sotasairaalaan. Muutamasta päivästä yhteen viikkoon kestänyt poissaolo oli merkinnyt yleensä eroa omasta komppaniasta, johon oli totuttu ja jonka kanssa oli jollakin tapaa hitsauduttu yhteen. Uuteen porukkaan mukaan pääseminen ja totuttautuminen tuntuivat ajatuksenakin vähemmän toivotulta tilanteelta. Hoitoon menemättömyyden syyksi kerrottiin usein myös se, että komppaniassa oli itseä huomattavasti huonommassa kunnossa olevia miehiä, minkä vuoksi ei kehdattu lähteä hakemaan apua omiin vammoihin ja vaivoihin. Sairaudet olivat kuitenkin arkea rintamalla ja sotaolosuhteissa eivätkä kaikki sairaudet ja vammat olleet varsinaisen sodankäynnin, vaan myös huonoiksi luokiteltujen olosuhteiden seurausta.

Sota kuormitti miehiä myös henkisesti niin omien koettelemusten kuin oman komppanian miesten, kavereiden tai naapureiden vammautumisten ja kuolemien vuoksi. Ruumisvaunujen näkeminen puhututti vielä kerrontahetkellä, toisin sanoen näinkin pitkän aikaa sodan jälkeen:

”Viipuri oli justiin vallattu, kun myö oltiin siinä Antrean kohdalla tulossa junakuljetuksena ja kyllähän myö nähtiin sitten, ku siellä oli semmonen pitkä juna ja monta vaunuu. Sinne oli ruumiita lastattu joka vaunuun pino ja siirretty jos johonkin, missä ne sitten laitettiin arkkuun. Että tiijettiin, että osa meistä ol siinä porukassa kans.”

Pekan kerronnasta oli aistittavissa ajatus siitä, että edellä mainitunlainen tilanne olisi saattanut olla myös hänen oma osansa tai että vaunussa saattoi olla itselle

joku läheinen henkilö. Huoli ja epä tietoisuus kaikesta olivat sotilaan päivittäisinä seuralaisina. He olivat kantaneet huolta omasta, korsukavereittensa ja läheistensä selviytymisestä. Heillä oli ollut huoli kotona olijoiden selviytymisestä. Huoli kotiväestä tarkoitti usein käytännössä sitä, että sodassa oleva nuorukainen oli kantanut jo ennen sotaa ja vielä sodan jälkeenkin vastuuta vanhemmistaan, sisaruksistaan ja kotona olevien perheenjäsenten elatuksesta.

Pienenä kuriositeettina tämän tutkimusaineiston kohdalla kerrottakoon Matin juhannukseksi 1944 suunniteltujen häiden äkkinäisestä peruuntumisesta. Tilanteen karuus kuvastui Matin suorasukaisesta kuvauksesta, kuinka hän toimi kyseisessä tilanteessa:

”Sotilaanhan ei parane löpötellä pitkiä, joten minä laitoin vaan sitten semmosen lyhytsanasen tiedon Saimille tulemaan, että minä en tule sitten juhannuksena niin kun ol sovittu. Laitoin myös paketin. Asemasodan aikana, korsussa kun asuttiin ja käytiin siellä vaan niin kun työmiehet poteroissa, niin sinne keräänty kaikkea semmosta kamaa, mikä lisäs sotilaan mukavuutta, mutta vei repussa tilaa. Niistä minä laitoin paketin tänne ja kyllä se kotia tuli.”

Edellä olevaan tapaukseen viitaten myös koko elämän epävakauden täytyi olla melko rasittava kokemus niin kotona kuin sodassa oleville perheenjäsenille. Matti oli haavoittunut juhannuksen jälkeen. Elokuussa hän oli esittänyt lääkärille kysymyksen:

”Siinä vaiheessa sanoin sille lääkärille, että mahtaakohan näijen reikien tukkoomisessa mennä aikaa kauan, kun minun piti yks tyttökkin vihille viijä juhannuksena.”

Lupa ei ollut hellinnyt vielä siinä vaiheessa ja Matti totesi, ettei uskaltanut ottaa toista kertaa puheeksi ”ylenpalttista toivomustani”.

Muistot sodan raakuuksiksi koetuista asioista ja tapahtumista saattoivat ahdistaa kertojia edelleen, vaikka asioihin oli suurimmaksi osaksi saatu etäisyyttä. Vilho muisteli tilannetta, jossa hän oli ollut ruumiin kanssa samassa ”*montussa*”, johon vihollinen oli tämän ampunut. Vilho oli joutunut monttuun taistelutilanteen alkaessa yllättäen ja hän oli nostanut ruumiin montun reunalle, missä oli ollut kolme tai neljä muutakin vihollisen ruumiista. Kangasmaisema, missä ruumiit ja mainittu monttu olivat olleet, oli sytytetty palamaan:

”Niin ne palo siinä, minun vieressä se meikäläinen ruumis ja se hirveä, se on hirmunen haju, mikä lähtöö ihmisestä, kun se korvennettaan. Se on ihan mahoton”.

Vilho muisteli myös taistelutilanteen tauotessa paikalle pyydettyä sotilaspappia, joka oli ollut Vilhon tekemien havaintojen mukaan ”*lopen uupunut*”. Vilho mainitsi tässä yhteydessä samanaikaisista omista itsemurha-aikeistaan. Hänen mieltään olivat kuormittaneet vaikea tilanne rintamalla. Osa hänen henkilökohtaisista tovereistaan oli kaatunut, suurin osa omasta komppaniasta oli paennut vaaralliseksi koettua sotatilannetta, eivätkä esimiehetkään olleet ottaneet todesta tilanteen vaarallisuutta. Kaiken lisäksi häntä itseään olivat

vaivanneet sairaudet ja väsymys. Vaaralliseksi ja vaikeaksi koettu sotatilanne, palavien ruumiiden haju, uupunut pappi ja oma väsymys olivat rankka yhdistelmä, jotka ahdistivat Vilhoa vieläkin.

Sodan raakuuksia kohtaan saatettiin tulla myös välinpitämättömiksi.

”Neljäkytäkaks keväällä, kun lumet suli ennen ku myö lähettiin sieltä Ala-Syväriältä Ylä-Syvärielle, niin meitähän ol kolome kaveria, ja yhdellä ol kamera. Siel ol kymmeniä niitä kaatuneita. En tiijä, olko siinä Suomen sotilaita, kun ei myö sen paremmin niitä kahtottu. Kyllä ne ol aika kaameita, ku hiukset ja silimät ol poissa päästä. Sitten ol pieniä elukoita, jotka ol tietysti syöneet kaiken. En tiijä, mitenkä se ihminen muuttuu jotenkin niin välinpitämättömäksi.”

Kokemuksestaan kertonut Ossi ihmetteli itsekkin näin jälkeinpäin, miten he tulivatkaan lähteneeksi katselemaan edellä mainittua aluetta. Hän kertoi kuitenkin naurahdellen, ettei tiedä syytä asialle ja ettei asia ole ”*vaiwannu*” häntä paljoakaan. Enemmän hän ihmetteli venäläisten tapaa ampua vartiossa olleet haavoittuneet sotilaansa sen sijasta, että olisivat yrittäneet hakea heidät pois Suomen puolelta.

Kertojissa oli myös sotainvalideja, jotka olivat sitä mieltä, että sota ei ollut muuta työtä kummempaa. Sodan aikana vartiointitehtävissä neljän tunnin välein ollut Anssi kertoi:

”Eihän se nyt loppujen lopuks tavallisest työtä ku tehään ei se raskasta ole, mutta se rupiaa kolmeen vuoteen tuntumaan vähän puulle! Ku ei mihinkään muualle, kun on aina se sama reitti.”

Ossi oli sitä mieltä sodasta, että ”*siinä ihminen sitten niin kun rakentuu jotenkin niihin omiin tehtäviinsä*”. Hän kuitenkin muistutti, ettei sodan todellisuutta osannut ennakkoon aavistakaan.

Kuvaukset sodasta saattoivat olla myös maltillisia, vähäisiä ja itse asiassa hyvinkin taka-alalla kerronnassa. Kuvaukset oli suhteutettu pitkäksi koettuun elettyyn elämään, sen erilaisiin vaiheisiin ja kokemuksiin. Käsityksekseni syntyi tällaisten kertojien kohdalla heitä kuunnellessani, että syyt sotakokemusten painumisesta taka-alalle saattoivat olla kerronnan hetkellä seuraavat: sodan jälkeinen elämänura oli koettu merkityksellisemmäksi kuin sota. Tai kertojalla saattoi olla vireillä ajankohtaisempia asioita, jotka veivät ajatuksia pois sodasta, kuten esimerkiksi vaimon tai oma vakava sairaus. Myös vuodet ja niiden mukana tuoma unohtaminen olivat tehneet tehtävänsä. Sotakokemukset saattoivat olla myös varsin hyvin muistoissa. Ne oli kuitenkin läpikäyty niin moneen kertaan, etteivät vaikeimmatkaan sotakokemukset ahdistaneet enää. Sota-ajan tehtävät olivat saattaneet olla myös vähemmän vaarallisia ja komppaniassa oli saattanut olla välillä hyvin rauhalliseksi kuvattuja ajanjaksoja.

Käsitykset sota-ajan taka-alalla olemisesta vahvistuivat, kun vastakkaiseksi koetussa tilanteessa, kuten etulinjassa, vaikeissa paikoissa tai olosuhteissa olleet miehet kuvasivat hyvin toisin kuin edellä sodan ankaruutta, pelkotilojaan ja sodan tuleamista uniin vieläkin. Painajaisunekseen he kuvasivat usein haavoittumishetkensä epätoivoisen tilanteen tai muun vastaavan pelkoa ja ahdistusta voimakkaasti aiheuttaneen tilanteen. Tällainen tilanne saattoi

liittyä esimerkiksi ammusten loppumiseen kriittisellä hetkellä, vieressä olleen kaveriksi kutsutun ja koetun miehen haavoittumiseen tai kuolemaan. Tilannetta pahensi tietoisuus siitä, jos rinnalla ollut haavoittunut tai kuollut oli toiminut eloonjääneen kertojan hyväksi tai tämän antamien ohjeiden mukaan, kuten Olavin kohdalla oli tapahtunut. Olavi näki kymmenen vuotta sodan jälkeen samaa painajaisunta panosten loppumisesta ja siitä, kuinka hänen kaverinsa oli etsinyt niitä kaatuneiden taskuista ja sitten:

”Ja se toi mitä toi ja minä käytin. Viimeinen kourallinen oli rintataskussa. Vieressä oli alikersantti Simonen. Mää muistan Simosen siinä vieressä, kun ryssä tuli ihan lähelle, kymmenen kakskytä metriä oli enää väliä. Niitä oli tulossa, ne hyökkäs sutena päälle sieltä koko porukka. Minä sanoin panevani viimeiset panokset lippaaseen; että minä aukasen nyt lippaan, ammu sinä vuorostasi, jotta minä kerkeen, niin minä ammun sitten omani pois. Ammutaan niin kun jatkuvasti. Minä aukasin lippaan kannen ja rupesin panemaan panoksia, niin silloin sattui Simoseen vierelläni. Luoteja tuli ja meni samasta suunnasta, mutt kun sillä Simosella oli pää tällä lailla minun päätä ylempänä. Minä sitten käskin, että varo, ammu sinä nyt, jotta minä saan panokset lippaaseen. Minun pää meni matalampaan. Luoti meni sinne sisään Simosen otsalohkon sisäpuolelle saakka ja Simonen oli kuollu sen seurauksena. Se oli päässy sieltä rintamalta pois, mutta Savonlinnaa mennessä hän oli jo kuollu. Että siksi minusta tuntukin niin kauhealta, kun minä sanoin ja se teki niin kun minun puolesta työtä siinä tavallaan. Se oli se mejän asentokysymys het sitten sillä tavalla. Että semmonenkin pikku juttu siinä joka jäi uneen, semmonen kauhee, että kun ei oo ammuksia. Että vihollinen tulee päälle ja minä koetan ampua. Ase ei laukea, kun ei oo panoksia. Ja se oli totta siellä”.

Olavi oli herännyt näistä painajaisistaan vaimonsa herättelemänä ja hiestä märkänä.

Jos sodasta ja sodan olosuhteista jätettiin kertomatta tai kerrottiin vähän, niin joidenkin kertojien kohdalla oli vaikea päätellä sitä, miksi asia ei tullut esille kerronnassa. Sota muistutti heitä olemassa olostaan yhtenä ajanjaksona elämässä mm. sotavamman muodossa. Sotaa ei voinut täysin sivuuttaa kerronnan aikana siksikään, että sotainvalidit rakensivat kertomuksensa pääasiassa kronologisesti, jolloin sota nousi muun kerronnan ohella selkeästi esiin. Sota ja sen vaiheet eivät rajoittuneet kerronnassa ainoastaan yhteen tiettyyn kerronnan vaiheeseen, vaan sota kietoutui siviilielämän aloittamisen vaikeuteen ja elämän eri vaiheisiin. Yhden kertojan kohdalla sodasta kertominen tuotti vaikeuksia ja hänen ilmaisutapansa muuttui vihaiseksi, kun hän otti esille joitakin epäoikeudenmukaiseksi kokemiaan yhteiskunnallisia asioita. Hieman ennen haastattelutilanteen päättymistä hän halusi kuitenkin sanoa muutaman sanan sotaan lähtemisestään, koska se oli *”niin mielenkiintoista”*:

”No kyllä mä nyt haluan vähän kertoo tonne sotaan lähdöstä kuitenkin. Se oli niin mielenkiintonen.”

Tämän jälkeen hän kertoi lähtemisestään sotaan junalla, parista matkan aikana nukutusta yöstä sekä lyhyesti nukkumaolosuhteista sodassa verraten niitä nykysotilaiden olosuhteisiin.

Se, että sodasta selvittiin elävänä takaisin siviiliin, oli lähes kaikista kertojista ihme. Suomalaisten selviytymisen syyksi arveltiin mitä erilaisimpia

asioita. Järkiperäisenä ja konkreettisenä ajatuksena esitettiin muun muassa sitä, että suomalaisilla oli motivaatiota:

”Meillä oli motivaatio. Venäläiset oli otettu millon kuka mistäkin tatarasta. Niillä oli vaikka mistä niitä joukkoja. Eivät ne tienneet, minkä takia heijät oli sotaan pantu, mutta ne oli tietysti erikoisen hyvin koulutettuja joukkoja. Oikein sellaisia erikoisjoukkoja ja tulihan sinne semmosia valiojoukkojakin, jotka oli oikein opetettu tappamaan. Mutta meillä oli vaan tämmönen kansan armeija, otettu tästä näin vaan. Vanhaan perinteeseen kuuluu, että isät ja pojat ja vielä isoisätkin lähtee, koska muuten menee kaikki.”

Monet sotainvalideista näkivät Suomen ja henkilökohtaisen selviytymisensä sodasta myös siinä valossa, että kaiken yllä oli ollut Jumalan erityinen varjelus, suoranainen Jumalan ihme. Em. kaksi erilaista näkemystä eivät olleet toinen toisensa pois sulkevia, vaan niin oma kuin Suomen selviytyminen sodasta esitettiin usein toisiinsa liittyvinä kokemuksina.

Sodasta selviytymiskertomusten yhteydessä tuli esille Ossin äidin sanat, jotka haavoittunut Ossi oli kuullut haavoittumishetkellä:

”Niin se vaan on, vaikka en minä tiijä, mikä sen aiheuttaa. Kuitenkin silloin, kun haavotuin, niin minä olin kuulevinani, kuinka äiti ol sanovinaan, että kyllä sinä selviät! Se on ihmeellistä. Mää tän äitille kun kerroin vielä, niin äiti sano, että jospa hän aatteli silloin sinua”.

Samantyyppinen kokemus oli myös Vilholla hänen lähtiessään sotaan. Mummo oli halannut Vilhoa ja todennut tämän kyllä palaavan sodasta takaisin, mutta millaisessa kunnossa, sitä mummo ei ollut osannut sanoa. Asiasta kertonut Vilho korosti mummon esirukousten vaikutusta elämäänsä:

”Usko on oikeestaan mulla ollu aena. Kai se usko mummosta tarttu; mummon ajatukset ja kaikki tällainen. Että oikeestaan niin kuin hyökkäysvaiheenkin aikaan, niin mulle semmosta pelekoo ollu. Se ol jotennii semmonen ihmeellinen tunne, ettei tullu semmosta hirveätä pelekkoa niin kun toisillen tulj. Ne saatto vapista niin, että niitä täyty auttoa ihan sen henkisen asian takiakin. Sellaista ei kuitenkaan mullen tullu. Että kaipa se jotennin vaikutti.”

Mummon rukouksella oli koettu olevan niin välillisiä kuin välittömiä vaikutuksia. Välillisiä siten, että Vilho oli selvinnyt sodasta ja välittömiä siinä mielessä, että hän ei ollut pelännyt vaikeissa ja pelottavissa sotatilanteissa.

Patricia Tudor-Sandahl on todennut ihmisten käyttävän varsin säästeliäästi sellaisia sanoja kuin armo, kiitollisuus, siunaus, anteeksianto sekä kärsimys. Hänen mukaansa käytämme niitä harvemmin sen vuoksi, koska ne tuntuvat meistä niin kovin suurilta. Tudor-Sandahl esittää samalla mielenkiintoisen näkökulman tällä tavoin valikoivaan kielenkäyttöömme: unohdamme nopeasti sen, minkä jätämme sanomatta ja tämän sanomatta jättämisen pienentävän meitä ihmisinä (Tudor-Sandahl 2006, 123). Myös sotainvalidien kertomuksissa tämä asia tuli esille säästeliäänä sanakäänteinä em. suuriksi koettujen asioiden ja sanojen kohdalla. Tudor-Sandahlin esimerkkinä esittämät sanat kuuluvat uskonnolliseen sanastoon, jonka käyttämistä myös

tässä aineistossa hieman arasteltiin, vaikka oma henkilökohtainen uskonnollinen vakaumus saatettiin tuoda suhteellisen selkeästi esille.

Edelleen mitä tulee sodasta pois pääsemiseen ja selviytymiseen, niin *"ihmeellinen varjelus"*, *"rukous"* ja *"Jumalan armo"* kuuluivat arkaluontoisimpiin arveluihin, joista kerrottiin varauksellisemmin kuin näkyvistä tai järjellä pääteltävistä olevista asioista. Ihmeellisen varjeluksen kokemus oli kuultavissa myös vaikeasti vihollisen puolella haavoittuneen Olavin kertomuksesta. Häntä ei aiottu enää viedä joukkosidontapaikalle. Tajuttomuudesta herätessään ja vielä sotatantereella olemistaan Olavi muisteli:

"Niin sitten arvelin, että jos mä tästä selviän, niin kyllä mulla Jumala on olemassa. Kummallisesti sieltä sitten selvisin... ihmeellisesti".

Hän arveli myös kaikilla muillakin pahasti sodassa loukkaantuneilla olevan samanlaisia tunteita kuin itsellään se suhteen, että millä *"ihmeellä"* sitä on selvinnyt kaikesta. Olavin mukaan selviytyminen elämään ja sodanjälkeiset hyviksi koetut vuodet ovat olleet *"armona"*.

Rukouksen merkitys ilmeni Jumalan olemassa olon tunnustamisena sodassa koetuissa kriittisissä hetkissä, sodasta selviytymisessä sekä kertojan tietoisuutena esirukousten voimasta ja vaikutuksesta. Rukousten arveltiin myös tyynnyttäneen pelkoa aiheuttavissa tilanteissa. Edesmennyt kenraali Adolf Ehrnrooth kertoo kokeneensa ja nähneensä itsekin uskon Jumalaan ja lapsena opitun iltarukouksen vahvistuneen nimenomaisesti sodan ankarissa olosuhteissa. Hän huomauttaa samalla tällaisten asioiden kuitenkin helposti unohtuvan hyvinä päivinä, mutta toisaalta myös vahvistuvan vaikeina aikoina (Riutta 2002, 17).

6 SODAN AIHEUTTAMIEN TRAUMOJEN PAINOLASTI

Pääkategoria II muodostuu tutkimusaineistossa esille tulleista ajatuksista sodan traumoista selviämättömyyden ja sotakokemuksista tapahtuvan jatkuvan eri tahojen suorittaman arvioinnin painolastista. Eri tahojen suorittama arviointi oli merkinnyt painolastia ja sen merkitys tässä tutkimusaineistossa mukana olleille sotainvalideille oli se, että heillä ei ollut heidän oman kokemuksensa mukaan täyttä sananvaltaa omaan elämäänsä sitä arvioitaessa ja siitä päätettäessä. Heidän kokemuksensa mukaan kysymys oli helposti väärinymmärretyksi tulemisen kokemuksesta niin sota-aikana kuin vielä nykyisinkin. He olivat oppineet vaikenemaan erityisen arkaluonteiseksi ja henkilökohtaisiksi kokemistaan asioista. Vaikeneminen oli miellyttävämpi vaihtoehto silloin, kun kertoja oli arvellut pahoittavansa mielensä tai tulevansa loukatuksi. Imbi Paju kuvaa tilannetta Francois Dossea lainaamalla: "Mykkyys syntyy tilanteissa, joissa ihminen ei jaksakaan enää vastustaa – se onkin keino torjua äärimmäisen väkivallan kokemukset. Yksityisen ihmisen haavoittuvuus kätkeytyy vaikenemiseen." (Paju 2006, 234).

Pääkategorian II neljä alakategoriaa kuvaavat sotaa ja sen vaikutuksia elämään. Ensimmäinen alakategoria (1) käsittelee sodan koettua kipeyttä ja raadollisuutta, minkä vaikutusta lievensi hyväksi koettu aseveljeys, mutta aseveljeyden rakoillessa kielteiset kokemukset korostuivat. Toinen alakategoria (2) kuvaa haavoittumisen kontekstia, josta ei yleensä kerrottu niinkään pelkkänä yksilöllisenä tapahtumana. Haavoittumiskertomuksiin liittyi oman henkilökohtaisen kokemuksen lisäksi yleensä tarkka yhteisöllinen tilannekuvaus. Siihen saattoi liittyä myös valokuvamaisen tarkka muistikuva ennen haavoittumishetkeä miehen painuneesta maisemasta, jossa haavoittuminen oli tapahtunut. Kolmatta alakategoriaa (3) luonnehtii sodasta selviytymisen monet eri tavat, sillä sotaan lähtemisenhän oli kyseenalaistanut sotainvalidien koko elämän. Sotaan lähdön oli koettu olevan pakko ja luonnollinen asia senaikaisessa Suomen historiallisessa tilanteessa. Tällaisesta asenteesta vaikutti nousevan myös myönteinen asenne sodan vaikutuksia arvioitaessa oman henkilökohtaisen elämän suhteen. Neljännessä

alakategoriassa (4) tulee esille, että sota on sotainvalidien elämän loppuun saakka heidän elämässään mukana. Yhtenä osoituksena tästä tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit pitivät sotavammojen aiheuttamaa kipua ja kärsimystä, jota mitataan sotavammaprosentin käsitteellä. He kokivat sotavammaprosentin keskeisenä yhteiskunnan osoittamana arvostuksen mittarina. He pohtivat keskuudessaan sotavammaprosentteihin liittyen kiistattomien sotavammojen suhdetta kiistanalaisiin sotavammoihin.

6.1 Sodan kipeys ja raadollisuus

Ensimmäinen pääkategoria käsitteli sodan ja sotaan lähtemisen vaikutuksia sotainvalidien lapsuuteen ja nuoruuteen. Sodan varjo oli levännyt niin heidän kuin myös heidän läheistensä yllä jo ennen kuin he itse olivat joutuneet lähtemään sotaan. Noina aikoina elämä oli koettu kaikin puolin epävakaaksi. Sodan ahdistavuutta oli lisännyt varsinaisessa sodassa koettujen tapahtumien ohella myös huoli perheestä ja kotitilanteesta. Omassa perhepiirissä tapahtunut jonkun perheenjäsenen haavoittuminen tai kuolema rintamalla olivat aiheuttaneet surua, josta kertojat kuitenkin puhuivat tässä elämänsä vaiheessa varsin levollisesti, lähinnä kuin todeten näin aikoinaan tapahtuneen. Näistä edellä mainituista huomioista voi päätellä, että koko tutkimusaineistossa kerrotuista asioista määrällisesti eniten puhuttiin sodasta ja sen kulkuun liittyvistä asioista. Puheet eivät rajoittuneet vain konkreettiseen sotaan osallistumisen aikaan, toisin sanoen kuvaukset eivät alkaneet sodasta ja loppuneet sodan päättymiseen. Sota ei jatku enää mielessä, mutta se on aina osa sotainvalidin elämänkaarta ja elämäkokemusta.

Aikoinaan perhepiirissä tapahtuneista rintamalla haavoittumisista tai kuolemantapauksista voitiin puhua sotainvalidien tässä vaiheessa elämää levollisin mielin. Tällaisesta kerronnasta esimerkkinä mainittakoon Hanneksen toteamus, kuinka heitä oli ollut viisi veljestä, joista *”yksi ainoastaan oli ohiammuttu. Kaikki muut saivat osuman ja kaksi kuolettavan.”* Tällaiset lämmöllä ja huumorilla esitetyt sanakäänteet ja lauserakenteet palvelivat oletettavasti kertojan omaa psyykeä, vaikka varmasti myös aika oli tehnyt armahtavan tehtävänsä lievittämällä kipeitä kokemuksia. Sitä vastoin sodassa kaatuneen hyvän kaverin tai saman kylän pojan sankarikuolemiksi luonnehdituista kuolemista, mukaan lukien vainajan senaikainen perhetilanne, saatettiin kertoa vieläkin hyvin tunnepitoisesti. Esimerkiksi Vilho muisteli omaa ihmeellistä selviytymistään vaikeaksi kokemastaan sotatilanteesta, minkä yhteydessä hänen viereltään oli kaatunut *”semmonen mukava hiljanen kaveri”*. Hän kertoi miehen ruumiin rautatieasemalta hakeneen isän tilanteesta, kun poikaansa hakemaan menneelle isälle oli kerrottu *”täällä on toinenkin teijän poika”*. Vilho oli muistellut kaatunutta *”kaveriaan”* vuosia myöhemmin tämän haudalla ja oli vieläkin sitä mieltä, että hän itse olisi joutanut lähtemään vainajan sijasta. Syyksi omalle sodanaikaiselle toiveelleen kuolla Vilho esitti senaikaisen elämänsä kovuuden ja vaikeudet. Sodanaikaisista itsetuhoisista ajatuksistaan huolimatta hän oli

kuitenkin löytänyt syytä jatkaa elämäänsä. Kokonaisuutena hän kuvasi elämänsä olleen kovin raskasta ja ankaraa taistelua monin eri tavoin, mutta hyväksyneensä oman osansa.

Tällaisia erilaisia tapoja kertoa sodanaikaisista tapahtumista ja kokemuksista on syytä tulkita koko tutkimustilanteessa kerrottua kokonaisuutta vasten. Erilaiset kerrontatavat on hyvä liittää kertojan haastattelutilanteessa ilmitulleisiin persoonallisuuden piirteisiin, joiksi voi katsoa mm. kertojalle ominaiset tavat ilmaista asioita. Edellä esitetyn kaltaiset lyhyet esimerkkilausehdukset eivät aina ilmaise kokonaiskuvaa luonnehditusta tilanteesta, puhumattakaan kertojan paikalla olleesta sotainvalidista.

Sodan kipeyteen ja raadollisuuteen kuuluivat myös sodanaikaiset ihmissuhteet, joita käsitellään tarkemmin kohdassa 6.3.1 Ihmissuhteet sotaoloissa (s. 74) Niiden vaikutus saattoi olla sotaolosuhteissa ja -aikoina joko positiivinen tai negatiivinen. Vastinpareina olivat tällöin sota-aikainen aseveljeys, jota saatettiin pitää biologista veljeyttä vaikuttavampana tai vallitsevat syvät ristiriidat lähinnä metsäkaartilaisten kanssa. Metsäkaartilaisiksi kutsuttiin sotavuosina 1939–45 metsissä piileskelleitä sotilaskarkureita (Nykysuomen sanakirja 1966, 460).

Olosuhteet ja tapahtumat niin kertojan kotona perheenjäsenten kesken kuin muut sodanaikaiset ihmissuhteet olivat se kehys, jonka sisälle kertojat sijoittivat kertomuksensa varsinaisista sotakokemuksistaan rintamaolosuhteissa. He aivan kuin rakensivat elämästään ympyrän, joka muodostui elämänkaaren eri vaiheista ja olosuhteista. Sota oli sotainvalidien kerronnassa selkeä ja keskeinen oma lukunsa, mutta varsinainen tutkimuksessa tuotettu elämäntarina sijoitettiin ympyränmuotoiseen kehykseen, minkä keskellä olivat em. välittömät sotakokemukset. Toisin sanoen huolimatta sodan vaikutuksesta elämäntarkkuuteen ja siihen, että sota ja sen kokemukset olivat sotainvalidien kertomuksissa heidän elämässään keskeisellä paikalla, niin aivan yhtä vahvasti sotakeskeisyyden ympärille oli muotoutunut työelämä, muu elämä sekä ihmissuhteet sekä elämänaikaiset muut tapahtumat. Heidän kertomuksistaan oli pääteltävissä sodan suhde muuhun elettyyn elämään ja muun elämän suhde läpikäytyyn sotaan.

Kertomuksista mainittakoon myös, että ne etenivät usein varsin spontaanisti kronologisessa järjestyksessä. Jos kertoja alkoi kertomuksensa elämänsä jostakin muusta kuin lapsuusvaiheesta, hän saattoi helposti palata kesken kertomuksen lapsuuteensa, lähinnä vanhempiaan tai läheiseksi tullutta ihmistä perhepiiristä koskevan maininnan myötä. Kerronta sotakokemuksista ja -muistoista oli kaikilla tutkimuksessa mukana olleilla sillä tavoin hallinnassa, että he saattoivat kuvata niitä ja kertoa niistä.

Aineiston keräämisen alkamisen aikoihin uutisoitiin USA:n ja Irakin välisen sodan syttymisen mahdollisuudesta. Sota alkoi 20.3.2003 eli noin vajaa kuukausi haastattelujen aloittamisesta. Tutkimusaineiston sotainvalidit kommentoivat kyseistä selkkausta spontaanisti ollen sitä mieltä, että sota on kauhea asia ja että siihen ei pitäisi ryhtyä. Vain Kalle piti hyvänä sitä, että USA meni Irakiin vapauttamaan sen kansan ja etenkin naiset:

”Hyvä juttu, että jenkit meni sinne. Kyllähän niitten ihmisten ja varsinkin naisten elämä siellä on ollut kamalaa! Sellaisessa köyhyydessä semmonen öljyvaltio siellä ankaran kurin alla. Toivottavasti selviää siitä kunnolliseen demokratiaan”.

Kertojat vertailivat omien sotakokemustensa perusteella oman aikansa ja nykyajan sotatekniikoita ja ylimalkaan sotaan liittyviä asioita. Yleinen mielipide heidän keskuudessaan oli, että pahin onnettomuus maalle ja kansakunnalle on se, jos maa joutuu sotaan. He olivat yksimielisiä siitä, että asiat pitäisi kyetä ratkaisemaan muutoin kuin sotimalla.

6.2 Haavoittumisen konteksti

Sodasta ei voinut kertoa kertomatta siitä nimenomaisesti kokemuksena. Haavoittumisista kerrottiin suhteessa siihen, kuinka raju tapahtuma sota oli ollut kertojalle niin fyysisesti kuin henkisesti. Fyysinen haavoittuminen ja vammautuminen eivät nousseet kerronnoissa psyykkisesti niin kuormittaviksi tekijöiksi kuin sodan muut tekijät, joiksi mainittiin pelko, yleisesti koettu sodan aiheuttama ahdistus, epätietoisuus, taistelutilanteiden aiheuttama stressi ja huonoiksi sekä puutteellisiksi koetut elinolosuhteet. Kuitenkin mm. haavoittumisen, yhdessä edellä mainittujen muiden stressaavien tekijöiden kanssa, koettiin olleen ja olevan edelleen osalla sotainvalideja hyvinkin traumatisoivan kokemuksen.

Oma henkilökohtainen haavoittumiskokemus esitettiin usein laajemmassa yhteydessä, pääasiassa kuvaamalla taistelu- ja haavoittumisolosuhteita. Kuvaus olosuhteista antoi kasvot tilanteelle ja tapahtumalle. Kuvaus joko korosti tai vaimensi itse tapahtuman henkilökohtaisesti koettua painoarvoa. Kollektiivisuuden kokemus kerrontatilanteissa toisiin samassa tilanteessa olleisiin muovasi myös tämän tutkimuksen yhteistä sukupolvikokemusta (Saarenheimo 1997, 175). Kertomus haavoittumiskokemuksesta saatettiin aloittaa varsin etäältä, mitä itse sotaan ja haavoittumistilanteeseen tuli. Tällaisina aloituksina toimivat esimerkiksi sotaan lähtemisen hetket, läheisten ihmisten hyvästeleminen ja näissä tilanteissa lausutut sanat. Lausutut sanat oli koettu merkityksellisinä ja niistä kerrottiin mielellään. Niihin sisältyneet ennakkoavistukset tai etukäteistuntemukset olivat oma lukunsa jotka juonsivat alkunsa ja juurensa aikaan ennen sotaan tai juuri sotaan lähtemisen vaiheeseen. Perheen muistelemine ja luottamus Jumalan varjelemaan vaikutukseen olivat olleet usein keskeisellä sijalla antamassa rohkaisua vaikeissa olosuhteissa ja tilanteissa.

Yksi yleisimmistä tavoista oli kertoa samanaikaisesti kertojan vierestä haavoittuneen tilanteen vakavuudesta, jopa mahdollisesta kuolemasta, mikä oli omiaan toimimaan kertojalle selkeänä kontrastina omasta ihmeellisestä selviytymisestä pahalta vaikuttavassa tilanteessa. Riston kohdalla tapahtui näin:

”Meijän heitin ol ison männyn juurella, niin se tuli se suorasuuntaustykin ammus just siihen mäntyyn. Minä en ymmärrä, että mitenkä se ei osunna minuun. Kun minä vilikasini taakseni, niin se justiin lenti se Nieminen selälleen. No minä ku katoisin ja koitin sitä siinä maassa, niin minä näin heti, että nyt se loppu kyllä tuohon. Olhan se ihme, kun toinen kaveri kuatu mun takkoa ja toinen eestä. Ja meillähän ei ollu ku korkeintaan kuus metriä välimatkaa ja minä jäin ihan ehjäksi siihen väliin. Ol se kumma, että mitenkä se sillä matkalla saattoi jättää minnuun sattumata, kun yks mies män eestä ja toinen takkoa.”

Pekka näki vieläkin painajaisia varmalta kuolemalta vaikuttaneesta tilanteesta, josta pelastumistaan hän kuvasi ihmepeleistumiseksi. Hän kertoi ääni murtuen kyseisen tilanteen *”ottaneen koville ihan siviilissäkin”*. Hän kuvasi tarkasti sotatilanteen, mottiin jäämisen, oman joukkueen toiminnan tilanteessa ja sitten vihollisen antautumisen valkoista lippua heiluttamalla. Vihollisen antautumista edeltävästä yöstä Pekka kertoi kuvaten jopa säätä, mutta keskeisimmäksi asiaksi hänen kertomuksessaan nousi vieressä haavoittunut sotilas sekä oma ihmeellinen varjeltuminen:

”Yks yö sato räntää eikä ollu mitään sen kummempia odotuksia. Me oltiin suon reunassa ja meillä oli nuotiot. Seuraavana aamuna tuli keskitys. Ne osu melko tarkasti aina niihin nuotioihin. Me sen kaverin kanssa maattiin siinä ja oltiin kiinni toisissamme maantienpenkassa. Tää kaveri sai siinä palan ohimoonsa ja tuommonen paksu veri purskahti siitä. Siinä haavottu muitakin, mutta mää en sitten tiijä mitenkä mää säästyin. Ilmanpaine kuitenkin sillä tavalla räjäytti, että en kuullu mitään yhteen viikkoon.”

Kertoajat muistelivat oman haavoittumiskertomuksensa yhteydessä myös sodankäyntiä. Tällöin he saattoivat aloittaa haavoittumiskertomuksensa kuvaamalla valokuvamaisen tarkasti haavoittumishetkeä edeltäneet olosuhteet; maiseman, missä haavoittuminen oli tapahtunut sekä haavoittumishetkeen liittyvät muistikuvat. Tällaiset tarkat selonteot tuntuivat olevan kertojille tärkeitä ja mainitsemisen arvoisia. Niitä ilman haavoittumiskertomus ei olisi ollut se, millaiseksi se kertojan mielessä oli muovautunut ja millaiseksi hän sen tässä elämänvaiheessaan koki. Tutkimusaineiston vaikeimmin vammautunut sotainvalidi kertoi haavoittumistilanteestaan ensimmäiseksi paikan, missä hän oli ollut haavoittumishetkellä. Sen jälkeen hän palasi hyvin lyhyesti, aivan kuin vain kerraten, oman henkilökohtaisen sotansa vaiheisiin ennen kuin hän alkoi kertoa haavoittumistapahtumasta näin:

”Siellä oli kalliota joka puolella siinä metsässä. Eksytjärveltä kun ne kiers tuolla lailla hyvin kaukana ja se vihollinen varmaan huomasi meijät. Niin sieltä rupes tulemaan maataistelukoneita ja niiden semmosia pieniä pommeja heitettiin laijan yli. Sitten ne ampuivat konekivääreillä ja se maisema muuttu ihan kokonaan. Se ol semmosta hieman harvakkota mehtää, niin siit ei tullu ku ihan semmosta raiskiota. Minä siinä sitten sen verran huomasin, että nyt tapahtu jottain minulle. Siin ol sitten meijän porukkaa aika monta miestä. Niitä haavottu ja kaatu useita. Minä sain osuman tänne takaraivoon. Siin on semmonen lapsen kämmenen kokoinen aukile, joka on sitten kyllä jonkun verran luutunnu. Joo ja sieltä minä sitten, sen verran olin vielä tajuissan, että lähin johonkin toikkaroimaan. Vastaani tuli komppanian päällikkö ja rupes sitomaan minun päätän ja minä sanoin, että ehän minä tarvitte mittään, että tuolla on miehiä, että ne tarvittee. En minä huomannu ollenkaan omaa haavoittumistani.”

Risto jatkoi kertomustaan koruttomasti todeten tämän jälkeen pudonneensa polvilleen tajunnan ollessa hetken päästä poissa. Mielikuva haavoittumismaisemasta juuri ennen vammauttavaa tilannetta oli kuitenkin jäänyt mieleen hyvin yksityiskohtaisesti.

Yhtä usein kuin kertojat kuvasivat haavoittumistilanteensa tarkasti, niin samoin he kuvasivat myös pelastajansa. Pelastajiksi kuvatut miehet olivat erityisen merkityksellisiä, koska heidän oikein ajoittamansa avun koettiin vaikuttaneen siihen, että kertojat olivat selvinneet sodasta. Myös itse pelastustilanne saatettiin kuvata hyvin latautuneesti. Haavoittumishetki ja –tilanne järkyttävyydessään korostivat avunantajan kokemista todelliseksi pelastajaksi. Kysymyksessä koettiin olevan kirjaimellisesti elämän ja kuoleman:

”Haavotuini kranaatin sirpaleista päähän ja menetin tajuntani. Kun minä siinä aloin toipua, niin mä huomasin, että mä oon ryssän puolella ja että omat on hävinny. Ryssä kulki minun ohi, minä olin niitten jaloissa. Siitä sitten juoksi yks mies ohi minusta ja sen minä huomasin, että se on meikäläisiä. Huomasin, että sil on harmaat sarkahousut ja saappaat. Sille minä sanoin, että hei sido minut, mulla on ensiside tossa, niin kuin se oli aina puukon tupessa. Sillä näytti olevan kans. Se pysähty ja sano, että joo. Minä sanoin, että sido pää vaan, että anna näitten vuotaa jotka täällä olkapäässä on. Päähän kun saat sitä rähtiä”.

Olavi jatkoi kertomalla kehottaneensa miestä pään sitomisen jälkeen jatkamaan matkaansa, mutta

”Se sano, ettei hän sua jätä, kun hän on sitonukkin ja se otti minut. Se oli vankka mies, se otti minut selkäänsä heti siinä ja vei minut Vuoksen rantaan. Sitten se lähti vettä myöten kiertämään sitä, sillä ryssä oli sen pätkän ottanut siitä Sillanpäätä. Oma aluetta oli toisessa päässä siellä. Tämä lähti yrittämään sinne omalle alueelle ja minä tunsin kun jalat olivat vedessä. Välillä olin tajuissani, välillä en.”

Olavi kuvailee tilanteen etenemistä seikkaperäisesti, kuinka pelastaja oli laittanut hänet istumaan kannon juureen hajareisin niin, että selkä nojasi kantaan. Elintarvikkeita ja ammuksia tuova ruuhi tuli virtaa pitkin tuoden haavoittuneita ja tähän ruuheen Olavikin pääsi.

”Tuli sitten, kanto minut sitten sinne ja pisti siihen... että se halus sen asian hoitaa, minut hoitaa loppuun saakka, niin paljon kun tarvitsee.”

Risto totesi tarvinneensa myös onnea, kun tämän jälkeen oli ollut täpärällä se, että hän pääsi sairaskuljetuksen mukana kenttäsairaalaan mukaan otettavien selviytymismahdollisuuksia arvioitaessa. Haavoittumisesta johtuen hänen kätensä olivat olleet toimintakyvyttömät ja silmät olivat muurautuneet umpeen päästä vuotaneesta verestä, minkä vuoksi hänen oli ollut mahdotonta antaa itsestään elonmerkkiä.

Ainakin näin jälkepäin tarkasteltuna ja kerrottuna pelastajaksi koetun henkilön painoarvoa lisäsi, jos kyseinen henkilö oli ollut sota-aikana tai myöhemmin elämässään arvostetussa yhteiskunnallisessa asemassa. Tällöin saattoivat kertojan arvostama koulutus ja yhteiskunnallinen asema nousta kerronnassa avunsaamista keskeisemmälle sijalle. Tämä saattoi tulla esiin

esimerkiksi siten, että kertoja kuvasi enemmän pelastajansa yhteiskunnallisia ansioita kuin pelastustilanteeseen liittyviä taitoja:

”Haavotuin ja multa meni jalka sitten heti. Sain sirpaleita kasvoihin ja käsiin ja vähän joka puolelle. Se oli semmonen tilanne, että sinne mä olisin jäänytkin, jos ei siinä partiossa olis ollut semmonen mies joka oli sittemmin professorimies. Hän oli lääkintäupseerina siinä porukassa ja hällä oli laukussa kaikki vähän paremmat ensiapuvälineet, kun tavallisella lääkintämiehellä. Se oli niin kun se pelastus, että sattu semmonen mies siihen”.

Kysymyksessä saattoi siis olla näistä yhteiskunnallisista ansioista kerrottaessa varsin luonnollinen seuraamus kaikkinaisesta kunnioituksesta ja kiitollisuudesta auttajaa, todellista hengenpelastajaa, kohtaan.

Myös haavoittumisen yhteydessä tapahtunutta lääkärin antamaa lääkinnällistä apua arvostettiin huomattavasti enemmän kuin nykyisin saatavaa terveydenhoidollista ja lääkinnällistä apua. Tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista noin puolet oli sitä mieltä, että he olivat jääneet vaille heille kuuluvaa hoitoa. He perustelivat näkemystään sillä, että vammat olivat valtion aiheuttamia ja että valtion olisi tullut hoitaa aiheuttamansa vammat loppuun saakka. Vammojen rasittavuus tuntui päivittäisinä kipuina ja elämää rajoittavina haittoina.

”Mullahan sitten tietysti päätä särki jatkuvasti kymmenen vuotta. Voidaan sanoa, että ensimmäiset kymmenen vuotta oli päänsärkyä ja jatkuvasti nämä sota-asiat, kuten viimeinen taistelu justiin, jollonka ei ollut panoksia enää. Heräsin aina hiessä yöllä ja vaimo siinä autto, että se meni ohitse”.

Päänsärystään ja painajaisistaan kertoneella Olavilla oli muitakin vammoja ja kivunaiheuttajia kuin päänsärky. Hän kuului niihin haasteltaviin, jotka suhtautuivat rauhallisesti menneisiin ja tuleviin aikoihin. Hän kertoi erityisen lämpimästi ”omasta lääkäristään”, jonka kanssa oli käyty keskusteluja Olavin heikentyneestä terveydentilasta haastattelua edeltävinä päivinä. Olavi ounasteli puolisonsa kanssa, että Olavin elämä kotona alkoi olla lähitulevaisuudessa taakse jäänyttä elämää.

Haavoittumistilanteeseen ja yleensäkin varsinaiseen sotatilanteeseen liittyy myönteisessä mielessä fraasimaiseksi muodostunut ja tutkimusaineiston miehiä spontaanisti puhuttanut lausahdus ”*veljeä ei jätetä*”. He kyseenalaistivat sanonnan merkityksen nykyaikana sen monimerkityksellisyyden vuoksi. Heidän kertomastaan ilmeni, että sodan olosuhteissa veljeä ei jätetty. Tämä näkyi käytännössä tässä tutkimusaineistossa mm. veljiin kohdistuvan ensiavun antamisina, heikossa kunnossa olevalle veljelle ruuan hankkimisena, sekä oman turvallisuuden riskeeraamisina avun tarpeessa olevan vuoksi. Korsuveljeys merkitsi kirjaimellisesti sitä, että veljeä ei jätetty. Korsuveljeiden kerrottiin merkinneen enemmän kuin biologinen veljeys. Pienessä korsussa vaikeissa olosuhteissa nuorukaiset olivat kasvaneet kiinni toisiinsa. Esimerkiksi joukkosidontapaikalle tai kenttäsairaalaan ei haluttu lähteä kuin viimeisessä hädässä, koska se oli saattanut merkitä 1-2 poissaoloviikon myötä joutumista erilleen omasta komppaniasta. Kielteisiksi koetut ajatukset ”*veljeä ei jätetä*” –

sanontaa kohtaan liittyivät lähinnä välittömästi sodan jälkeisiin vaiheisiin yhteiskunnassa sekä kriittiseen suhtautumiseen valtiovallan toimia kohtaan sotavammojen hoidossa.

6.3 Sodasta selviytymisen monet kasvot

Bo Carpelan on kuvannut kirjassaan *Kesän varjot* Mattias Bergmarkin paluuta lapsuutensa maisemaan ja vuosikymmenten takaisen sotakesän kipeisiin muistoihin: ”Miten kovasti tämä kaikki koskeekaan minuun nyt, näin myöhään, kulkee muistojeni rojuvarastossa tekemässä pahojaan. Se, mitä on kertynyt, on elintärkeää. Merkittävää ei kai niinkään ole matkan pituus vaan rotkojen syvyys, tai umpeenkasvaneet ojat, yksinäisyys, pilvet, vainajien äänet?” (Carpelan 2005, 38). Carpelanin kuvauksessa ikääntyneen Mattias Bergmarkin paluusta lapsuutensa sotakesän muistoihin on aistittavissa samankaltaisuutta tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien kokemuksien kanssa. Taannehtivasti katsottuna matkan pituus ei ole ollut heille niin tärkeää kuin se, mitä matkan varrella oli tapahtunut ja miten he olivat selvinneet ”muistojensa rojuvaraston” kanssa. Vaikeitakin traumoja kohdanneiden sotainvalidien oli pitänyt oppia elämänsä aikana hallitsemaan kokemansa kielteiset tapahtumat, jotta he olivat voineet rakentaa elämäänsä eteenpäin. Heidän selviytymisensä mieltä vaivaavia asioita käsiteltäessä oli edellyttänyt stressinaiheuttajien ja sen herättämien kielteisten tunteiden hyväksymistä ja hallitsemista (Larsen ym. 2006). Sodasta selviytyminen oli keskeistä elämän jatkumisen kannalta.

Sotaan lähdeettäessä 1930-luvulla vapautuksen asepalveluksesta sai ainoastaan psykoosi- tai kehitysvammadiagnoosin omaavat. Jatkosodan aikana vapautettiin runsaat 4 000 henkilöä psykoosi-, vajamielisyyys-, persoonallisuushäiriö- ja vaikea neuroosi-diagnoosin perusteella. Sotilaspotilaiden mielenterveydelliset häiriöt oli luokiteltu tavanomaisia mielisairaalapotilaita lievemmiksi (Ihanus 2008). Sotilaspsykiatriassa ei tunnustettu sodanaikaisia pitkäkestoiksi luokiteltavia traumaperäisiä oireiluja, joita pidettiin lähinnä perinnöllisinä tai sotilaiden heikkoutena. Sotainvalidit toivat esille kertoessaan sodasta selviytymisestään, että sotien aikana ei ollut saatavilla nykyaikaisia kriisiapuun verrattavia terapioiden mieltä järkyttäneissä tapahtumissa ja tilanteissa. Sota-ajan psykiatriassa ei ollut muodostunut vielä käsitystä traumaattisesta stressihäiriöstä. Sotilaspsykiatrisissa hoitoyksiköissä jatkosodan aikana eniten todettuja diagnooseja olivat neuroosit, persoonallisuushäiriöt sekä reaktiiviset häiriöt, joilla tarkoitettiin paniikkireaktioita sekä tunnottomuus- ja uupumustiloja (Ihanus 2008).

Tutkimusaineistossa mukana olleiden sotainvalidien ajatukset ja konkreettiset selviytymistarinat sodasta olivat hyvin monimuotoisia. Sodasta selviytyminen tuntui kertojista lähes aina ihmeeltä. Selviytymistapoja tässä tutkimuksessa esiintyi kahdenlaisia: välitöntä selviytymistä ja koko elämänmittaista selviytymistä. Nämä kaksi selviytymistapaa eivät olleet toisensa poissulkevia, vaan paremminkin toinen toistaan täydentäviä.

Välittömällä sodasta selviytymisellä tarkoitetaan sellaisia kertojan sotakokemuksiin kuuluvia asioita ja tapahtumia, jotka kertoja oli käsitellyt joko välittömästi tai myöhemmin sodan jälkeen. Tällaista välitöntä selviytymistä voisi kuvata sotaa koskevin asioina, jotka olivat olemassa mutta jotka eivät enää suoranaisesti askarruttaneet mieltä, eivät ainakaan ahdistavasti. Elämänmittaisella selviytymisellä puolestaan tarkoitetaan sellaisia sotaan liittyviä asioita ja kokemuksia, joita kertojat työstivät edelleen joko passiivisesti tai aktiivisesti.

Välitöntä selviytymistä voidaan havainnollistaa kolmella erilaisella esimerkillä. Ensimmäinen on konkreettisesta sotatilanteesta selviytyminen. Mitä vaikeampi vammautumiseen johtava haavoittuminen tai sotakokemus oli ollut, sitä enemmän konkreettista selviytymistä sodasta ihmeteltiin. Siitä kerrottaessa selviytymistä pidettiin suoranaisena ihmeenä, Korkeimman tai Jumalan varjeluksena tai vain yksinkertaisesti ihmeen hyvänä tuurina. Tällaiset selviytymiskokemukset olivat elävän ja tuoreenoloisesti läsnä olevia, mutta niitä ei koettu psyykkisesti rasittavina. Toinen välitöntä selviytymistä havainnollistava esimerkki on se, että kertoja oli voinut jättää sotaan liittyvät asiakokonaisuudet mielessään sotaan kuuluviksi, elämänsä siihen vaiheeseen. Tämä ei merkinnyt kuitenkaan kipeiksi koettujen asioiden unohtamista, vaan kokemusta siitä, että ne asiat olivat jääneet taakse ja niiden tilalle oli tullut kokonainen pitkä elämä. Kysymyksessä oli asioiden suhteuttaminen toisiin. Hyvin lähellä tätä kokemusta on kolmas välitöntä selviytymistä kuvaava esimerkki, joka puolestaan eroaa elämänmittaisesta selviytymisestä siinä, että yksittäiset suuremmat tai pienemmät, mutta vaikeiksi koetut, sotakokemukset olivat hiipuneet mieltä tai elämää häiritsemättömiksi tekijöiksi. Tällaiset yksittäiset vaikeiksi koetut tapahtumat saattoivat kuitenkin traumatisoida edelleen kertojan elämää pääasiassa painajaisunien muodossa.

Elämänmittainen selviytyminen kuvasti hyvin sotainvalidien elämää heidän muistellessaan ja tulkitessaan elämänsä kerronnan hetkestä käsin, suurin osa elämää jo taakse jääneenä. Pääosin he olivat saaneet rauhan sotaan liittyvissä asioissa siitäkin huolimatta, että jotkut asiat tuntuivat häiritseviltä ja niiden työstämisestä oli jatkettava, vaikka henkilökohtaisesti koetuista sodista oli kulunut kymmeniä vuosia. Ominaista tällaiselle työstämiselle oli kuitenkin tapahtuneen hyväksyminen sellaisenaan, miten se oli eteen tullut sodan aikana ja millaisena kertoja koki sen nyt. Elämänmittaiseen selviytymiseen kuului oleellisena osana myös sotaan liittyvien asioiden arvioiminen kriittisesti parhaillaan elettyä historiallista ja yhteiskunnallista taustaa vasten. Tutkimusaineiston sotainvalidit kuuluivat tämän tutkimusaineiston perusteella pääosin tähän elämänmittaisen selviytymisen ryhmään.

Muutaman sotainvalidin kohdalla syntyi ajatus vaikeiden asioiden elämänmittaisesta aktiivisesta unohtamisyrityksestä tai kieltämisestä, minkä kautta kertojat olivat saaneet elämänsä jonkinlaiseen tasapainoon ja mikä oli auttanut heitä selviytymään vaikeaksi koetusta tilanteesta tai asiasta. Tämä saattoi ilmetä kerronnassa sodan vaarojen ja vaarallisten tilanteiden väheksymisenä tai mitätöintinä ja omien hermojen hyvän hallinnan

vakuuttamisena. Osoituksena tällaisesta tilanteesta tai asenteesta oli vaikeista asioista kertominen toisten sotainvalidien ja sotilaiden kautta siten, kuin ne eivät olisi koskettaneet itseä lainkaan. Tällöin kertoja antoi ymmärtää olevansa ulko- tai yläpuolella heikkouden ja pelon rohkeutta vaativissa tilanteissa. Tällaisia tilanteita voisi kutsua pelon näyttämisen peloksi. Kertojista Ossi totesi kysyessäni, mitä sota toi tai vei:

”Se on aikamoinen kysymys muuten, mutta sen minä sanon, että ehkä tässä elämänkaaressa on kaks tuntemattomuutta: silloin, kun sotaan lähti, rintamalle, ja toinen on varmaan, se on edessäpäin.”

Ossi jatkaa kuvaamalla heitä sotaan joutuneita *”pojankoltiaisiksi”* ja sitä, kuinka heistä moni, mutta ei siis kertoja itse, itki siellä. Hän myöntää myöhemmin sodan pelottavuuden sanomalla: *”sitei osannut aavistakkaan, että minkälaista se onkaan”*. Kautta koko hänen kerrontansa oli huomattavissa ja aistittavissa haluttomuus puhua mahdollisista omista peloista ja sodan jättämistä traumaista. Haastatelluista sotainvalideista Kallen puhe sodasta tyrehtyi muutamiin pintapuolisiin, epämääräisiin lausahduksiin, kuten esimerkiksi nuoruuden menettämisestä sodan vuoksi. Sodasta puhuminen tuntui ahdistavan häntä. Sodan sijasta hän puhui sodan jälkeisistä yhteiskunnallisista asioista, jotka selvästi harmittivat häntä ja jotka hän oli kokenut henkilökohtaisesti vaikeina ja ahdistavina.

Taannehtivasti konkreettinen perspektiivi ja yksi näkökulma sotaan ja siitä selviytymiseen oli Pekan noin 50 vuotta sodan jälkeen tapahtunut käynti Syvärillä niissä paikoissa, joissa hän itse oli ollut sodan aikana. Hän esitteli paikkoja matkalta otettujen valokuvien kautta. Pekka kertoi kaiken näyttäneen aivan toisenlaiselta, kun sinne oli mennyt näin pitkän ajan kuluttua, jolloin tiettyjen paikkojen tunnistaminen oli ollut vaikeaa. Hänen mukaansa ainoat maastomerkit, joista vanhat paikat oli saattanut tunnistaa, olivat olleet joet ja järvet. Pelloille oli kasvanut puita ja juoksuhaudatkin olivat muuttuneet syvyydeltään vain polvenmitan syvyisiksi. Kysyessäni, miltä noilla paikoilla käyminen vuosikymmenien jälkeen oli tuntunut, Pekka vastasi ähkäisten ja keittiön pöytää mietteliäästi sormillaan rummutellen kaikennäköistä muistuneen mieleen. Hän itki muistelllessaan sota-aikoja ja sodan tapahtumia sekä sodasta selviytymisensä kipeyttä. Hän kuvasi itkua pidätellen tukahtuneella äänellä omaa tilaansa ja sodasta selviytymistään välittömästi sodan jälkeen näin:

”Ei sitä oikein äiti eikä muut enää tuntenu. Että oli se sellanen kokemus. Ei silloin oikein ollu mittään semmosia apuja saatavana niin kun nykyään on kaikennäköisiä. Kun onnettomuuksia tulee, niin on näitä tämmösiä mielenterveys ja muita tämmösiä apuja”.

Pekka kertoi kuitenkin muutamien vuosien päästä sodan aiheuttamien ahdistusten hellittäneen, vaikka esimerkiksi sodan aiheuttamat painajaisunet eivät olleet loppuneet kokonaan. Tässä yhteydessä hän mainitsi spontaanisti avioitumisestaan kuin uuden, paremman elämän lähtökohtana sanoen: *”siitä*

alako sitten tällänen, tää elämä, mikä nyt on ollu". Pekka oli hyvä esimerkki siitä, että sotamuistojensa kipeydestä huolimatta hän oli saattanut suhteuttaa ne elämänsä kulkuun ja hyväksyä ne tällä tavoin osaksi omaa elämäänsä.

Kauaskantoisimpiin sodasta selviytymisstrategioihin kuuluivat Sotainvalidien Veljesliitossa toimiminen ja osallistuminen sotainvalidien yhteisiin tapaamisiin. Yhteiset kokoontumiset koettiin osana sodasta selviytymistä. Vain yksi tutkimusaineiston sotainvalideista ilmoitti, ettei ole lainkaan mukana sotainvalidien toiminnassa ja tapaamisissa. Tällä kohdin on hyvä huomioda se, että riippumatta osallistumisaktiivisuudesta sotainvalidien järjestötoimintaan, käytännössä sotilasvammalain mukaisen vahinkopäätöksen saaneista 99 %:a on Sotainvalidien Veljesliiton jäseniä (Elomaa 2005, kirjallinen tiedonanto 19.1.2005). Toisin sanoen myös tästä voi päätellä Sotainvalidien Veljesliiton monipuolisen merkityksen sodassa vammautuneiden miesten keskuudessa niin henkisellä kuin konkreettisella tasolla.

Sotainvalidit mainitsivat myös yhteisistä epävirallisemmista kokoontumisistaan, joissa miehet kävivät sotaansa olohuoneen puolella ja vaimot juttelivat omia juttujaan keittiössä. Tällaisten epävirallisista kokoontumisista kerrottiin vähän kuin arkailten, mutta niiden terapeuttisista vaikutusta sitä vastoin keuhuttiin estoita. Tämänkaltaiset yhteiset kokoontumiset pidettiin ulkopuolisilta suljettuina tilaisuuksina, joissa seura voitiin kokea luotettavaksi yhteisten sotakokemusten yhdistäessä miehiä sanoittakin. Myös muutamissa muissa tutkimuksissa on ilmennyt tällaisten yhteisten epävirallisten kokoontumisten positiivinen vaikutus traumaattisten kokemusten läpityöskentelyssä (Ponteva 1990). Pontevan tutkimuksessa tällaisiin kokoontumisiin liitettiin alkoholi, mikä koitui osalle sotainvalideista ja -veteraaneista kohtalokkaaksi. Tässä tutkimuksessa alkoholin käyttö ei tullut esille tällaisista kokoontumisista kerrottaessa.

Kertojista Eino arvioi sotainvalidien selviytymisen moninaisuutta välittömästi sodan jälkeen, mutta myös tänä päivänä. Hänen arvionsa mukaan ongelmakohdat sodasta selviytymisessä ovat tulleet esille myös sotainvalidien keskinäisissä suhteissa, kanssaihminen asenteissa sekä valtiovallan nihkeäksi koetussa suhtautumisessa sotainvalideihin. Näihin kysymyksiin palataan yksityiskohtaisemmin kolmannen pääkategoria kohdalla.

Ajatuksen sodan elämää muuttavasta vaikutuksesta toivat esille lähes kaikki sotainvalidit, mutta vähemmistöksi kertojissa jäivät he, jotka kertoivat siitä omakohtaisena kokemuksenaan. Jos asiasta kerrottiin, niin siitä mainittiin mieluiten toisista tehtyjen havaintojen perusteella, kuten esimerkiksi:

"En minä tiijä, onko minun henkinen kantti minkälainen, mutta niitä on niin kun henkisestikin, niin ne jotenkin on niin kun määrätynlaisesti unessa vieläkin sieltä asti. Ne puhuu vaikka mitä."

Sodan elämää muuttavasta vaikutuksesta kertoneet olivat hyväksyneet muutokseksi luonnehtimansa tilan omalle kohdalleen ja saattoivat puhua siitä sitä liiemmästi dramatisoimatta:

”Siis se muuttaa jotenkin, ei siitä pääse mihinkään. Se on turha kenenkään sanoa, että ei se mihinkään muuta taikka kyl siitä selviää. Ei siitä selviä. Mutta ei se tietysti mikään seinähullu oo, mutta siis monet arvot muuttuvat ihmisellä.”

Arvo mainitsee edellä lainatun kommenttinsa jälkeen olevansa kuitenkin niitä harvoja sotilaita, jotka uskaltavat puhua tästä asiasta ääneen. Hän kertoi haastattelun aikana muutoinkin hyvin avoimesti kokemuksestaan sodan käänteentekevistä vaikutuksesta henkilökohtaiseen elämäänsä.

Yksi yhteinen ja edelleenkin kertojia motivoiva ja sotaan lähtemisen luonnollisuutta osana omaa elämää kuvaava asia oli kokemus sotaan lähtemisen välttämättömyydestä. Se toimi oikeutuksena, mutta myös velvoittavana asiana sotaan lähtemiselle. Sotainvalidit luonnehtivat sotaan lähtemistään silloisessa Suomen historiallisessa tilanteessa sanoilla ”pakko” ja ”luonnollinen asia”. Heidän mukaansa sotaan lähtivät niin isät, pojat kuin isoisätkin; kaikki miehet, jotka vain suinkin pystyivät. Ilman tätä yhtenäistä miesten rintamaa Suomi olisi menettänyt itsenäisyytensä. Kertojien puheista kuului tarve painottaa tätä tosiasiaa. Heille ja heidän ikäpolvelleen asia oli osa kivuliasta menneisyyttä, jolle he hakivat elämässään edelleenkin oikeutusta ja ymmärrystä. He tuntuivat varmistelevan sanattomasti ja kiertoilmauksin, ymmärretäänkö heidän ratkaisunsa sotaan lähtemisestä? Heille itselleen yksiselitteinen vastaus oli, että vaihtoehtoja ei ollut. He korostivat myös monesti vapaaehtoisena sotaan lähtemistään, mikä ei ollut välittömästi sodan jälkeen kunniaa tuottavaa kertojalleen, mutta lähtijälle ainut mahdollinen vaihtoehto:

”Kyllähän tietysti jokaisella sotainvalidilla jäi mieleen ne sodan jälkeiset moitteet, mitä sai. Kyllähän nyt sit siitä, mitäs menitte sinne ja minäkin, kun olin vapaaehtoisena mennä, niin ei oo yhtään plussaa ollu. Että mä halusin mennä sinne, kun katsoin, että miesten on mentävä. Poikanen tavallaan olin, niin tuota minä arvelin, että pitää olla miestä nyt”.

6.3.1 Ihmissuhteet sotaoloissa

Sotainvalidit kertoivat siitä, kuinka heidän komppaniansa miehet olivat hitsautuneet yhteen. Tällä he tarkoittivat todellista, oikeanlaiseksi kuvaamaansa kokemusta aseveljeydestä. He arvelivat sen olleen aivan luonnollista vedoten nuoreen ikäänsä, yhteisiin sotakokemuksiinsa ja 2-3 vuoden mittaiseen tiiviiseen yhdessäoloon. Pekka kuvasi korsuveljien olevan melkein enemmän kuin omat biologiset veljet:

”Kun myö oltiin semmosessa pienessä korsussa kolme vuotta, tuli niin kun se toverihenki. Siinä liimaantuu jotenkin. Tulee niin kun se toverihenki, että se on kun veljensä kanssa, viel enempi.”

Myös naapurin pojan kanssa samaan joukkueeseen pääsemisellä oli turvaa antava vaikutus:

”Että se nuoresta pitäen, kun on häilätty yksissä, niin kai toinenkin aattelee, että jos sattuu jotakin tulemaan”.

Aseveljeyteen kuuluvaksi luettiin myös haavoittumisolosuhteissa saatu apu, jonka merkitystä painotettiin ymmärrettävistä syistä. Sota- ja haavoittumisolosuhteissa välittömän avun antajat ja tätä kautta pelastumisen kannalta keskeiseksi muodostuneet avunantajat koettiin edelleen erityisen merkityksellisiksi, kuten aiemmin on tuotu jo esille. Aseveljeys ei ollut aina edellä kuvatulla tavalla auvoista. Osa tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista kertoi toisenlaisistakin kokemuksista, kuten metsäkaartilaisista, jotka koettelivat komppanian yhtenäisyyttä ja joista ei voinut valittaa esimiehille oman itsensä tai kotona olevien perheenjäsenten turvallisuuden vuoksi.

Miesten välillä oli myös erimielisyyksiä. Rankaksi ja suorastaan raivostuttavaksi oli koettu naapurin isäntä, joka poikiensa kanssa oli viiltänyt sääriinsä haavoja ja vuodattanut viiltoihin lääkkeenomaista ainetta tai myrkyä, joka oli mädättänyt lihakset ja jättänyt sääriluun esille. Tällä tavoin miehet olivat vältäneet sotaan joutumisen. Isäntä poikineen oli sitten ivannut sodasta kotiin palannutta Vilhoa:

”Eihän siellä oikeitten ihmisten tarvinna olla ollenkaan; ne tais ajaa pois sieltä sinut. Niin sillon multa petti hermot ja minä meinasin papan viijä pihalle”.

Vilhon mukaan tällainen haavojen viiltely ja syövyttävien lääkkeiden valelu raajoihin oli melko yleistä. Kysymyksessä saattoi olla Metadonin (Metadon on kansainvälinen tuotemerkki täyssynteettiselle opiaatille) runsaan käytön aiheuttamat pahat sivuvaikutukset. Metadon suurina annoksina ihonalaisesti käytettynä aiheuttaa märkiviä haavaumia, jotka eivät parane niin kauan kuin Metadonin käyttö jatkuu (Ylikangas 2009, 189).

Toisenlaisten ikävien kokemusten joukkoon kuului tilanne, missä käskyjä tottelematon komppania oli hajotettu sen kieltäytyttyä menemästä vaaralliseksi arvelemalleen alueelle:

”Meijät hajotettiin, kun mejän komppania oli sellanen tuota, että se ei lähtenyt rajajoesta yli. Meil ol pyörät ja vehkeet, mutta ne pojat sano, että heille riittää tämä. Ne sano kylmästi Järvikylän pojat, että hyö ei tuosta yli tule. Ei niitä linnaan kyllä viety, mut mejät hajotettiin.”

Edellä olevan episodin kertojalla, Anssilla, oli ikäviä henkilökohtaisia muistoja omasta komppaniastaan, johon häntä ei olisi haluttu hyväksyä alun perinkään. Syytä itseensä kohdistuvasta kielteisestä asenteesta Anssi ei maininnut sanallakaan, mutta edellä kerrotusta koko komppanian tottelemattomuudesta hän kertoi tyytyväisen ja ulkopuolisen oloisena. Anssin kertomaa taustaa vasten vaikutti siltä, että koko komppanian epäonnistuminen tehtävässään kompensoi hänen omaa kokemustaan tulemisestaan ei-toivottuna jäsenenä komppaniaan.

Myös monia muunlaisia ristiriitoja ihmissuhteissa saattoi syntyä esimerkiksi komppanian johtajan kanssa. Ne olivat tilanteita, jotka saattoivat johtaa siirtymiseen eri komppaniaan tai jotka vaikuttivat Vilhon mukaan alhaiseksi määriteltyn haitta-asteeseen.

”Se on minun kohtan se. Minullahan ois joku kuus-seihtemänkymmentä rosenttia invaliditeetti, mutta kun joukkueen johtajan kanssa mejän vähän men niin kun telat poikittain”.

Vilho jatkoi kertomalla joukkueensa johtajan myöhäisemmistä vaiheista, jotka hänestä selittivät tämän toimia. Hän kertoi kyseisen miehen *”hermojen pettäneen”* ja miehen olleen muutoinkin *”ihan täys taneli”*. Myös toiselle kertojalle, Reinolle, oli tullut erimielisyyksiä komppanian päällikön kanssa:

”Jotenkin meni sitten niin kun sukset ristiin mejän tän komppanian päällikön kanssa ja minä tuumasin, että minäpä lähen tästä ja kirjoitin sitten armeijakunnan komentajalle siirtopyynnön”.

6.3.2 Stressireaktiot ja traumat

Tutkimusaineiston yhdeksi keskeisimmistä asioista nousivat sodan aiheuttamat henkiset traumat sotakokemuksista kertomisen ohella. Henkisistä traumoista kerrottiin fyysisiä vammoja peiteltymin muutamaa sotainvalidia lukuun ottamatta. Niistä kuitenkin kerrottiin. Fyysisistä vammoista kerrottiin lähinnä sotainvaliditeettiprosentin määräytymisen yhteydessä sekä fyysisten vammojen *”nuortumisesta miehen vanhetessa”*. Kivuliainta vammautumisten ohella sodan jälkeen oli ollut pilkka ja halveksunta. Henkisesti traumatisoiviksi koetuista tapahtumista kerrottiin joko omakohtaisina kokemuksina tai välillisesti jonkun toisen traumakokemuksien kautta. Osalla kertojista sodan aiheuttamat traumakokemukset eivät tulleet kerronnassa esille erityisesti painottuneina, vaan kerronnasta oli tulkittavissa, että niihin oli otettu henkistä välimatkaa. Kaikesta päätellen tällaiset kertojat eivät joko halunneet puhua asiasta tai sitten asia ei ollut heille enää kovin ajankohtainen tai mieltä askarruttava.

Monet kertojista mainitsivat ensimmäiseksi trauman välittömäksi oireeksi sodasta paluun jälkeen hillittömän väsymyksen ja runsaan unentarpeen. Arvo, joka oli lähtenyt sotaan alaikäisenä ja vanhemmiltaan lupaa kysymättä, kuvasi väsymystään:

”Mä olin kuulemma nukkunut. Mä olin nimittäin niin poikki silloin. Mää heräsin sitten lumihangessa istuallaan, kun kaveri oli raahannut mut autosta pois. Se veteli kahta puolta korville, ettei hän jouva sun kanssas pitkään pellaamaan, kun hänellä on kuus lavaa haavottuneita. Ne pitää saada sairaalaan ja sun pitäs lähtee nyt johonkin. Minä sitten sain tolkun takasin, ett mie osasin kadun toiselle puolelle kävellä ja mennä kotia sitten siitä. Kaks vuorokautta mää olin kotona nukkunu ja huutanu lähes koko ajan”.

Tällainen kokemus väsymyksestä ja unentarpeesta heti sodasta palaamisen jälkeen tuli esille monen sotainvalidin kerronnassa. Runsaaseen nukkumiseen liittyivät myös painajaisien alkaminen ja esiintuleminen. Tällaisista kokemuksistaan kertovat sotainvalidit kuvasivat myös unenaikaisia sängystä putoamisiaan, huutamisiaan ja unissa kävelyjään.

Painajaisunia nähtiin edelleen, kuka useammin ja kuka enää harvemmin. Painajaisunet olivat kerrotun perusteella stressireaktioiden ja traumojen

tavallisin ilmenemismuoto. Toinen harvemmin esille tuotu trauman muoto oli suojautumisreaktio tilanteessa, joka muistutti jotakin tiettyä tilannetta, maisemaa tai ääntä sodassa. Kolmas harvemmin esille tullut trauman muoto oli turtumus-sanalla kuvattava tila, jossa esimerkiksi mätänevien ruumiiden näkeminenkään ei enää hätkähdyttänyt. Neljäntenä trauman muotona, mutta myös stressitilanteiden laukaisijana, nousi esille alkoholi. Tutkimusaineiston 20 sotainvalidista yksi kertoi vaihtaneensa lääkärin määräämän ja käyttökokemuksensa perusteella huumaavan lääkkeen alkoholiin, josta hänen oli ollut myöhemmin taisteltava itsensä irti. Toinen sotainvalidi antoi ymmärtää alkoholiongelman olemassa olon, jonka kuitenkin haastattelun aikana paikalla ollut omainen otti sanallisesti esille. Kolmannen sotainvalidin kohdalla saattoi havaita selviä merkkejä runsaasta alkoholin käytöstä. Hän myös mainitsi asiasta omasta aloitteestaan. Alkoholin liikakäytön otti esille kymmenkunta sotainvalidia. Liikakäytöksi katsottavan alkoholin kulutuksen ei koettu olevan itselle merkittävä asia, saati sitten ongelma. Siitä puhuttiin osan sotainvalideja ongelmana ja eräs kertoja esitti omiana arvionaan, että alkoholia kului sotainvalideilta nuorempina enemmän kuin nykyisin.

Painajaisunista kerrottiin joko avoimesti tai peiteltymin. Tutkimusaineiston kertojista kaikki olivat nähneet niitä, vaikka muutamat heistä ensin kielsivätkin ahdistaviksi koetut sotaan liittyvät unet. Painajaisunista kertominen saatettiin nähdä ehkä vähemmän miehekkäänä piirteenä, joten niistä kertominen ei ollut välttämättä helppoa tai luontevaa. Painajaisunen sisällöksi kuvattiin usein ankara taistelutilanne, epätoivoiseksi ja mahdottomaksi koettu tilanne ennen omaa haavoittumista tai sitten sota kokonaisuudessaan. Kertojat saattoivat olla unissaan vieläkin sodassa. Painajaisunet eivät olleet kadonneet mihinkään, mutta ne olivat vähentyneet eivätkä unet ole enää niin *”radikaaleja”*. Herääminen unesta oli *”kauhea tuskatilanne”*, johon Seppo kertoi heräävänsä parkaisten. Hän totesi omalta kohdaltaan *”ettei siitä mihinkään päässy oo.”* Tai niin kuin Arvo ilmaisi: *”kyllä se otti koville ihan siviilissäkin.”* Hän kertoi painajaisunen aikana olleensa hyvin todentuntuisesti sodassa paikan päällä vielä muutamia vuosia sodan jälkeen.

Painajaisunia ei nähty niinkään paikan päällä sotaolosuhteissa kuin siviiliin pääsemisen jälkeen, jolloin painajaisunien kerrottiin alkaneen. Muutaman kertojan kohdalla painajaiset olivat alkaneet noin pari viikkoa kotiuttamisen jälkeen. Tällöin fyysiset oireet, kuten vapina ja vuoteesta putoilu, olivat olleet niin voimakkaita, että kertojien isien oli täytynyt pidellä poikiaan vuoteissa.

”Pääsin siviiliin ja olin viikon, toista siviilissä, niin rupes vapiseen käet ja sitten minä en pysynnä petillä yöllä. Isä vahti minua sitten, kun minä olin kerrankin lähtenä. Mul ol ollu jottain kainalossa ja minä olin sanonna, että se tulloo. Kai se ol jotennii siinä Äyräpäässä, ku oltiin, niin siitä jäi se jotennii semmonen mieleen tuonne. Isä oli peppuuttanna kauan ennen ko se sai minut siitä lattialta petillen takasin”.

Taito kielsi painajaisunia koskaan ollenkaan. Tällöin paikalla ollut Martta-vaimo kysyi varovaisesti, saisiko hän sanoa tähän jotakin. Hän kertoi hienovaraisesti avioliiton alkuaikoina, heti sodan jälkeen heränneensä

pelästyneenä yöllä siihen, että Taito oli ollut hänen kurkussaan kiinni. Martta kertoi yöllisten kohtausten menneen aina ohitse sekä sen, ettei Taito kenties tiennyt tai muistanut niistä välttämättä mitään.

Painajaisunista selviytymisessä hyväksi avuksi ja selviytymiskeinoksi arveltiin mm. alun ääneen huutamista purkauksenomaisena vapautumiskeinona:

”Kaks vuorokautta mä nukuin. Mä en muista kahesta vuorokaudesta yhtään mitään. Mutta isä ja äiti sano, että minulta aina välillä pääs hirvittävä huuto. Ilmeisesti se oli hyvä, että mä huusin sitten. Se siis purkautu sillä viisiin ja se siitä sitten lähti menemään.”

Myös työhön uppoutumista pidettiin varmana apuna painajaisunien karkottamisessa. Yleisluonteisena johtopäätöksenä kerrotun perusteella oli pääteltävissä painajaisunien vähentyneen ajan kuluessa. Kadonneet ne eivät olleet kuitenkaan täysin kertojien elämästä. Tilannetta osittain kuvaavana ja selittävänä tekijänä voitaneen pitää yhden kertojan toteamusta sotaan liittyvien asioiden unohtuvan siinä, missä kaikki muukin unohtuu.

Yhtenä posttraumaattisen tilan muotona esiintyi jonkinlainen suojaumisreaktio tai pelkoefekti, jota yksi kertoja kutsui ”*käsittämättömäksi refleksiksi*”. Tällainen pelkoefekti saattoi esiintyä vielä nykyiselläänkin jonkin sotaan liittyvän äänen, tilanteen tai maiseman vaikutuksesta. Se sai kokijansa suojautumaan aivan kuin sota-aikoina. Vilho kuvasi tällaista tilannetta rauhan aikana, kauniina kesäisenä iltana, kun hän oli ollut vaimonsa kanssa iltakävelyllä. Vilho oli hypännyt nopeasti ojaan kuultuaan lähistöltä aseiden paukahduksen. Hän kertoi vastaavanlaiselta vaikuttavan tilanteen olleen myös sotaolosuhteissa, jolloin miesten tietämättä omat joukot olivat ampuneet lähistöllä. Tällöinkin jokainen paikalla ollut mies oli hypännyt ojaan, vaikka heillä ei ollut ollutkaan todellista hätää. Hannes oli rauhan aikana lentokoneen lentäessä ylitse heittäytynyt maahan, ”*vaikka mie tiesin, että on rauha, mutt mä en osannu sitä siihen hetkeen sovittaa*”. Esimerkkinä kolmannesta tällaisesta suojautumistilanteesta oli sodasta tapahtumahetkellä toipumislomalla olleen Hanneksen kertomus siitä, kuinka hän oli kotipihalla maastoutunut pitkin pituuttaan maahan tuulen rämäyttäessä ränniä yllättäen. Hän kertoi pilke silmäkulmassa, kuinka häntä oli hävettänyt nousta maasta ylös ja kuinka huolissaan hän oli ollut siitä, näkikö joku ulkopuolinen tilanteen. Hannekselle oli tapahtunut huomattavasti myöhemmin sodan jälkeen myös siten, että hammaslääkärin poratessa hammasta poraamisen ääni pääkopassa oli muistuttanut kranaatin ääntä. Hän selvensi näitä kokemuksiaan todeten, että kyllä tällaiset asiat olivat iskostuneet ”*aivosykyryöihin*”. Toisaalta hän ihmetteli sitä, että vaikka valppaus ”*kranaattien ja paukkujen*” äänen perusteella tehtävistä tulkinnoista lisääntyi mm. siten, että äänen perusteella saattoi päätellä niiden sijainnin, niin kranaatin osuessa kohdalle siihen ei ennättänyt kuitenkaan reagoida. Matti kertoi sodan paineiden näkyneen myöhemmin marjareissuilla vaimon kanssa. Hän mukaansa hyviä marjapaikkoja olivat ”*vuorten syrjät*”, missä kallioiden lohkat ja niiden muodostamat onkalot olivat hätkähdyttäneet siinä mielessä, että sieltä olisi voinut tulla vihollinen. Myös

aukeiden paikkojen ylittäminen oli pelottanut vielä siviilissäkin. Matti kuitenkin korosti pariinkin kertaan kerrontansa aikana sodanaikaisen esimiehensä everstin todenneen hänelle: *"siin on terveet hermot, joo"*. Toisin sanoen hän halusi vakuuttaa terveydentilansa olleen tässäkin mielessä kunnossa.

Turtumustilaksi voidaan kutsua tilannetta, jossa esimerkiksi mätänevät ja hyönteisten peitossa olevat ruumiitkaan eivät järkyttäneet. Tällaisesta tilanteesta kertonut Ossi ihmetteli itsekkin, kuinka talven yli säilyneiden ruumiiden paljastuminen lumen alta ei hätkähdyttänyt. Hän kuvaili, kuinka mädäntyneistä ruumiista olivat poissa hiukset ja silmät sekä kuinka elukat vilistivät niissä: *"kyllä ne oli aika kaameita"*. Myös kolme muuta tutkimusaineiston sotainvalideista kertoi kuin mistä tahansa asiasta tällaisista raaoksi luokiteltavista tilanteista, joiden olisi voinut olettaa järkyttäneen mieltä. Yleisempää kuitenkin oli, että tämän tyyppisistä asioista kerrottaessa ne tuntuivat järkyttävän vieläkin kertojiensa mieltä.

Erotuksena tässä tutkimusaineistossa turtumustilan ja ahdistavaksi tai järkyttäväksi koetun tilanteen välillä toimi kertomuskokonaisuus. Tätä taustaa vasten huomio kiinnittyi siihen, kuinka kertojat kävivät läpi elämäänsä ja sodanaikaisia tapahtumia. Kertojissa oli selkeitä eroja kerrottaessa traumaattisiksi koetuista tapahtumista. Kertomuksista oli erotettavissa tässä suhteessa neljä erilaista tyyppiä: tunneihmiset, tapahtuman taaksensa jättäneet, ahdistuneet sekä neutraalit. Traumaattisen tapahtuman hyväksyneet tunneihmiset saattoivat kertoessaan edelleen itkeä, olla liikuttuneita ja tuntea järkytystä tapahtuneesta. He pystyivät kuitenkin puhumaan asiasta. Heistä oli havaittavissa tai he itse ilmaisivat sanallisesti saaneensa rauhan tapahtuman suhteen. Tapahtuman taaksensa jättäneillä ei vaikuttanut olevan tapahtumaan kosketusta enää tunnetasolla, vaan se oli läpikäyty ja sen oli voinut jättää taakseen. Ahdistuneiden kohdalla oli havaittavissa ilmiselvää ahdistuminen tapahtumasta puhuttaessa, jolloin kertojan oli vaikea saada ääntä, löytää sanoja ja koko olemus kertoi ahdistuneisuudesta. Ahdistuneita kertojia tässä tutkimusaineistossa oli tekemäni tulkinnan mukaan vain yksi. Neutraaleille asiat olivat kyllä tapahtuneet, järkyttäneetkin, mutta epäselväksi jäi, olivatko ne käyty läpi, hyväksytyt ja laitettu pois päiväjärjestyksestä vai eikö niistä nähty tarpeelliseksi kertoa. Kyky paneutua stressin aiheuttajiin sekä kyky kohdata ne, edistävät ihmisen mahdollisuuksia löytää tapahtuman merkityksellisyys ja tulla tätä kautta sinuiksi stressin aiheuttajien kanssa (Larsen ym. 2006). Tällaista kykyä kohdata omat stressin aiheuttajat oli selkeästi havaittavissa tunneihmisten ja tapahtuman taakseen jättäneiden kohdalla.

Traumaattisia kokemuksia ja sotastressiä helpotti myönteinen suhtautumistapa ja myönteisten sanallisten merkitysten antaminen vaikeiksi koetuille asioille. Tietoinen myönteisten ajatusten viljeleminen, asioiden positiivisesti näkeminen ja myönteisten tunneilmausten käyttäminen edistivät kertojien henkistä hyvinvointia varsinkin, jos sitä vertasi kielteisten ajatusten ja mielikuvien sävyttämään elämään. Samantyyppisiä tuloksia on saatu Larsenin tutkimuksessa, jonka mukaan myönteisempien tunnesanojen käytön voitiin

osoittaa hyödyttävän traumoja ja vaikean stressin kokeneita ihmisiä (Larsen ym. 2006, 221). Myös se, että elämää pohdittiin kerronnoissa aina suhteessa sotaan, vaikutti oletettavasti siihen, että elämä myöhemmin näyttäytyi hyvänä. Toisaalta kaikesta elämän varrelta koetusta johtuen oli opittu, *”ettei olla herkkiä pilaamaan elämää sillä, etteikö voisi olla avoin elämälle”*. Vain sota ja jalkavammat olivat häirinneet vähän nuoruutta, kun oli *”saatu vähän siipeensä”*, kuten Matti asiaa selvitti. Hän totesi elämän olleen tällaista tähän saakka ja tästä eteenpäin kaikki oli vain arvailua.

Alkoholi ja huumausaineet on otettu tässä tutkimuksessa myös trauman piiriin, koska niistä oli haettu apua traumatiloihin. Huumaaviksi luokiteltavat aineet olivat johtaneet muutaman kertojan kohdalla entistä suurempiin vaikeuksiin niin traumojen suhteen kuin sodanjälkeisessä elämässä yleisemminkin. Vilho kertoi syistä, jotka johtivat hänen alkoholisoitumiseensa. Lääkäri ei ollut voinut lähettää Vilhoa asianmukaiseen hoitoon. Hankaluuksia aiheuttavien vammojen vuoksi lääkäri oli määrännyt Vilholle lääkkeeksi tämän oman käsityksen mukaan huumaavaa ainetta. Lääke oli auttanutkin käsien vapinassa ja päivän askareista selviytymisessä, mutta se oli myös vaikuttanut Vilhon olotilaan huumaavan lääkeaineen tavoin. Vilho harmitteli vaihtaneensa kyseisen lääkkeen alkoholiin, josta hän oli myöhemmin joutunut taistelemaan itsensä irti. Hänen tähänastisen elämänsä mittaista kertomusta tulkitessa oli havaittavissa hänen kykynsä kohdata ilman sotakokemuksiakin raskaiden ja vaikeiden asioiden sävyttämän elämänsä tapahtumat siten, että hän oli pystynyt luhistumatta hyväksymään ne osaksi elämäänsä. Alkoholi oli vain yksi hänen elämäänsä hankaloittaneista tekijöistä. Vilhon elämän oli ollut lapsuudesta alkaen vaikeissa olosuhteissa elämistä. Vasta nyt vanhuudessa hänen elämänsä oli seestyneempää, jolloin kokonainen elämä tapahtumana, omana elämänä, tuntui tuovan hänelle merkityksen ja tarkoituksen.

Alkoholin runsas käyttö nuorempana oli pääteltävissä joidenkin kertojien tarinoista aseveljistään. Kertomuksista ei käynyt kuitenkaan suoranaisesti ilmi, kuinka yleistä alkoholin käyttö heidän käsityksensä mukaan oli sotainvalideilla vanhuudessa. Sotainvalidien yhteisistä retkistä ja matkoista puhuttaessa alkoholi tuli puheeksi Arvon kanssa, joka arvioi tilannetta näin:

”Kymmenkunta linja-autolastillista oli Isabellalla ja siellä oli erittäin mukavaa. Joku sitä sano, että eikö ne oo ryyppyreissuja. Mie sanoin, että kyllä ne vielä kaksikymmentä vuotta sitten oli ryyppyreissuja, kun Isabellan kokoiseen laivaankin meni, kun mejän porukka meni, niin sehän keinu kummasti. Nyt ei enää se viina maistu eikä se hurina käy sillä tavalla, mutta nyt tykätään olla yhdessä siellä.”

Runsaan alkoholinkäytön arveltiin kuitenkin olevan seurausta sodasta ja sodan aiheuttamista fyysisistä ja henkisistä traumoista, joita pyrittiin lievittämään alkoholilla (vrt. Kivimäki 2007; Kujala 2003). Taiton kohdalla alkoholin runsas käyttö tuli esille paikalla olleen vaimon puuttumisena puheeseen. Vaimon mukaan alkoholin vuoksi heiltä oli mennyt kertakorvauksena maksettu sotakorvaus, jolla oli ollut tarkoitus hankkia oma tontti kodin rakentamista varten.

Sotainvalidien alkoholin käyttö oli vähentynyt tutkimukseen osallistuneiden miesten kertoman mukaan. Samansuuntaiseen havaintoon on päätyntä Erkki Kujala väitöskirjatutkimuksessaan sodan läpikäyneistä miehistä heidän poikiensa kertoman perusteella. Kujala vetoaa Pippingin tutkimuksiin, joiden mukaan alkoholin käyttö todennäköisesti lisääntyi sodan aikana ja sen jälkeen (Kujala 2003, 108). Samassa yhteydessä Kujala toteaa, ettei pysty sitä todistamaan omassa tutkimuksessaan, koska enemmistö hänen haastattelemistaan sodanaikaisista pikkupojista ei ollut ottanut siihen kantaa. Samaan alkoholista puhumattomuuteen törmättiin myös tässä tutkimusaineistossa. Runsaasta alkoholin käytöstä puhuttiin yleisellä tasolla, mutta ei niinkään henkilökohtaisella tasolla.

Tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit yhtä lukuun ottamatta eivät puhuneet saamistaan lääkkeitä huumeina ja niiden käyttönä, mutta ilmaisivat ihmettelynsä sodanaikaisten lääkkeiden (esimerkiksi Pervitin) virkistävästä vaikutuksesta (Ylikangas 2009, 158). He kielsivät tietävänsä, minkälaisista lääkkeitä oli ollut kysymys. Mikko Ylikangas on tutkinut huumeita ja niiden käyttöä Suomessa 1800–1950 -luvulla. Hän kirjoittaa ”Unileipää, kuolonvettä, spiidiä” -nimisessä kirjassaan (Ylikangas 2009), kuinka vuoden 1944 Itsenäisyyspäivään mennessä rintamalta oli kotiutettu 457 000 miestä. Nämä rintamalta palanneet sotilaat joutuivat etsimään paikkaansa siviiliyhteiskunnassa, joka oli muuttunut erilaiseksi heidän sodassa olonsa aikana. Siviilissä odottivat omanlaisensa taistelut: mm. avioerojen määrä nousi huippulukemiinsa, 400 000 evakkoa etsivät omaa paikkaansa sodan jälkeisessä Suomessa, leskiä oli 30 000 puhumattakaan pysyvästi vammautuneista ja sairastuneista sotainvalideista. Ravitsemustilanne oli huono ja asunnot olivat pieniä ja huonosti varustettuja. Ylikankaan mukaan sota-aikana rauhoittavien ja unilääkkeiden kysyntä oli lisääntynyt. Hänen mukaansa lääkärit määräsivät erilaisiin särkyihin ja hengitysvaikeuksiin heroiniä. Myös amfetamiinia ja sen erilaisia johdannaisia oli saatettu käyttää rauhoittavassa tai piristävässä merkityksessä perheissä niin sota-aikana kuin vielä sota-ajan jälkeenkin (Ylikangas 2009, 177–178).

Vaikka sodan koettiin olleen traumojen suhteen se varsinainen koetinkivi, niin ei siviilielämäkään – ei ainakaan välittömästi sodan jälkeen – taannut traumoista ja stressistä vapautumisia. Sodan jälkeisiin tilanteisiin ja ihmissuhteisiin liittyi paljon ristiriitoja ja toisaalta aivan kuten Vilho totesi:

”Niin kun se rassas sitten hermoja vähän joka lähtöön, että ei se vielä asettunna, jos soasta pääs pois”.

6.4 Sota osana sotainvalidin elämää sen loppuun saakka

6.4.1 Sotavammaprocentin merkitys yhteiskunnan osoittaman arvostuksen mittana

Tutkimusaineiston sotainvalidien sotavammojen haitta-asteet, sotavammaprocentit kuten he itse asian ilmaisivat, vaihtelivat välillä 0-100 %:a. Pääsääntöisesti vaihteluväli oli 15-100 %:a. Tiedot perustuvat kertojien itsensä antamiin lukuihin. Yksi kertojista ei sanonut suoraan, mutta antoi ymmärtää sotavammaprocenttinsa olevan 0. Kolme kertojista ei maininnut virallisesti määriteltäviä sotavammaprocenttiaan, joskin yksi heistä arvioi sen olevan kerrontahetkellä noin 60-80 %:a.

Sotavammaprocentti puhututti tutkimusaineiston miehiä lähinnä pieneksi koettujen etuuksien määrän vuoksi. Kerronnoissa tuli usein esille epätietoisuus ja väärin ymmärretyksi tulemisen kokemus sen suhteen, mitkä ovat ne vammat, jotka hyväksyttiin sotaperäisiksi. Heidän pettymyksensä kohteina olivat lääkärit, jolloin puheissa vastakkain olivat oman maakunnan ja Helsingin asiantuntijalääkärit:

”Se oli semmonen aika tarkka tuommonen tietokonetutkimus vielä sitten siihen päälle. Lääkäri täällä määrätti seitsemäänkymmeneenviiteen prosenttiin. Siis ett se kaikki johtuu siitä, että vamma on purru tässä vaiheessa ikääntymisessä. Pitäs lähtee siitä, että pitäs niin kun kohottaa tää prosentti seitsemäänkymmeneenviiteen. Mutta koska Helsingissä on pätevät lääkärit, että potilasta näkemättä siellä niin tietää, mikä sitä vaivaa. Täältä lähetetään paperit sinne, että sil on sormet poikki, niin siellä ne kattoo, että ei sillä mitään oo, sillä on kaikki sormet tallella siellä, joo.”

Myös Valtion Tapaturmavirastolle ja vakuutusyhtiöille oltiin harmissaan olemattomiksi tai liian alhaisiksi koetuista sotavammaprocenteista.

”Ei niitä tietysti näin kaikkia ikäviä asioita halua muistellakaan, mutta kyllähän tosiaankin niin paljon on ollu niin kun sellasta vaivaa, jotka on ihan sotaperäisiä asioita. Niistä johtuvia. Mää silloin vuonna nelkytyhdeksän sitten aattelin, että jos tää vaiva siis rupee vaivaamaan sillä tavalla, niin mä oon niin kun silloin tehny sen anomuksen Tapaturmavirastolle siihen aikaan. Mutta eihän silloin, jos oli jotkut jäsenet tallella, niin nehän meni roskikseen sellaset anomukset, ei ne käsitelly niitä ollenkaan.”

Tutkimusaineiston sotainvalidit kritisoivat lääkäreiden toimintaa siviilivammoissa ja vakuutuslääkäreitä sotavammoihin liittyvissä asioissa. He tiedostivat sen, että joissakin sairauksissa ja tilanteissa oli vaikea päätellä, oliko kysymyksessä sotaperäinen vamma vai sairaus, joka oli saattanut alkaa vaivata ikääntymisen myötä. Noin puolet tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista ilmaisivat pettymystään ristiriitaisiksi kokemuksiensa lääkäreiden lausuntoihin, päätöksiin ja diagnooseihin. Heidän kohdallaan oli havaittavissa kaksijakoiseksi koettu tilanne, jossa oli epätietoisuutta omista oikeuksista ja mahdollisuuksista tarpeelliseksi koettuun hoitoon ja apuun. Epätietoisuus

rasitti ja ahdisti sitä enemmän, mitä heikommaksi oma tilanne arvioitiin. Oman tilanteensa huonoksi tai heikoksi arvioi viisi sotainvalidia:

”Mitä siellä nyt ruhjeita sitten sai sotareissulla, syvänviat ja reumat ja nämä punatauvit ja keripukit. Minäkin oon joutunna maksamaan hampaat yläälle ja vielä alaalle ne on tulossa.”

Sodan arveltiin vaikuttaneen esimerkiksi reuma- ja sydänsairauden syntyyn, tekohampaiden tarpeeseen ja moniin diagnoosia vaille jääneisiin sairauksiin ja kiputiloihin. Tutkimuksessa mukana olleet sotainvalidit olivat kaikista päätellen odottaneet lääkäreiltä selkeämpiä kannanottoja tilanteisiinsa. Ensio totesi kyllästyneen oloisena vielä vuosien päästä sydänvaivojensa vuoksi lääkärillä käyntiään:

”No eihän siitä mitään tullu. Se oli taas semmonen mies sitten, että sil ei ollu minkäänlaista ajatusta”.

Yksittäisenä käytännön elämää koskevana kommenttina mainittiin hyvin usein lääkärin vastaanotolla koettu kiire:

”Nythän on se paha puoli, että kun minä menen keskussairaalaan täältä, se on viistoista minuuttia minulle, vaan ei siinä kerkiä kellekään puhumaan yhtään mittään. Se korkeintaan kyssyy nimen”.

Lääkärien ajanpuutteen ja kiireen arveltiin olevan syy koettuun selkeämpien kannanottojen ja diagnoosien puutteeseen. Helinä Siikala on tutkinut ja kirjoittanut lääkärin ja potilaan vuorovaikutuksesta. Hänen mukaansa kymmenien vuosien käytännön kokemus lääkärin työstä on opettanut hänelle yhteyden syntyminen potilaan ja lääkärin välillä olevan jo itsessään parantavan: ”voimaa olen saanut niistä kohtaamisista, joissa olen uskaltanut olla läsnä koko ´minälläni´. Olen rohjennut niissä aueta katsomaan ja kuuntelemaan niin potilasta kuin itseänikin. Yhteyden syntyminen ihmisten välille on lahja, yllättävä ja ansaitsematon. Kaiken suorittamisen ja vaatimusten tason ylittävä ja siksikin niin parantava.” (Siikala 1997).

Hieman alle puolet tutkimusaineiston sotainvalideista koki lääkäriltä saamansa tiedon epämääräisenä ja ristiriitaisena, itsestään irrallisena tietona. Tällainen tilanne ahdisti varsinkin silloin, kun terveydentilassa esiintyi muutoksia. Positiivisena asiana koettiin lääkäreiden alttius tehdä lisätutkimuksia sotainvalidien tekemien omien tutkimuspyyntöjen perusteella. Kertomusten mukaan usein juuri tällaiset oma-aloitteisesti pyydetyt tutkimukset olivat tuottaneet tulosta, kuten Antti kertoi:

”Kuuskymmentäneljä vuonna minä jouduin sappileikkaukseen ja siel oli semmonen selkäekspertti, jolle minä sitten valitin sitä, että kun minua on aina vaivannu tuo selkä. Että voisko hän tutkia sen ja hän tutki ja röntgenkuvat otettiin, niin kiväärin luoti löyty täältä. Sit minusta tehtiin invaliidi. Että siihen asti ei ollu mitään, että se oli vain pelkkä haavottuminen.”

Antti arveli, että luodin poistoleikkaus tuli liian myöhään, kun kivut eivät hävinneet leikkauksen jälkeenkään. Hän kertoi kuitenkin kokeneensa helpotuksena sen, että epätietoisuuden tilalle tuli tieto siitä, mikä kivut aiheutti. Tässä yhteydessä 1960-luvulla Antti sai sotainvalidi-statusen ja hänelle määriteltiin sotavamman haitta-aste.

Sotavammoista ja niiden aiheuttamasta haitta-asteesta huolimatta sotainvalidien pyrkimys oli ollut elämää mahdollisimman normaalia elämää:

”Nythän tilanne on nimittäin sellanen, että yleensä sotainvalidit ovat hakeutuneet elämään ja elävät normaalia elämää, jos ovat kansalaiskunnoltaan pysyneet suunnilleen kunnossa”.

Oman elämänsä kohdalla edellä siteerattu Eino kertoi tyytyväisyydestään elämänsä kulkuun ja työuraansa, mutta elämän menestyksellinen eteenpäin vieminen oli vaatinut paljon päättäväisyyttä ja tahdonvoimaa sekä epävarmuuden sietämistä. Tutkimusaineiston sotainvalideille vaikutti olevan yhteistä pidättyvyys puhuttaessa odotuksista kanssaihminen ja yhteiskunnan suhteen. Oman työnteon merkitystä ja oman yritteliäisyyden kautta selviytymistä korostettiin. Vallalla oli päällisin puolin katsottuna ajatus siitä, että toisilta ihmisiltä ja yhteiskunnalta ei haluttu mitään. Tämä osoittautui kuitenkin osittain harhaksi, sillä toinen puoli toimeen tulemisessa laskettiin oman selviytymisen varaan ja toinen puoli yhteiskunnalta tulevaan tukeen tarvittaessa. Yhteiskunnalta tarvittavaa tukea perusteltiin sotavuosilla, sotavammoilla ja sodan jälkeisen yhteiskunnan rakentamisella. Sotainvalidien oman panoksen oltua näin merkittävä omien mahdollisuuksien ja voimien vähetessä kompensatiota odotettiin yhteiskunnalta.

Yhteiskunnassa todettiin esiintyvän vieläkin sotainvalideja kohtaan sellaista suhtautumista, mikä ei ollut tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien itsensä mielestä oikein. Heidän kokemuksensa oli, että he olivat tehneet elämäntyönsä *”melko lailla hyvin”*. Kuitenkaan kaikki ihmiset eivät osanneet arvostaa heidän elämäntyötään, vaikka jokainen päivä oli muistuttanut heitä sodasta ja haavoittumisista. Vammoistaan ja vaikeuksistaan huolimatta he olivat olleet rakentamassa yhteiskuntaa niin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Sotainvalidina olossa ei ollut mitään hävettävää, vaikka sodan jälkeen tällaista mielialaa esiintyikin. Sotainvalidit olivat saaneet kuulla 1950–1970 -luvulla *”mitäs sinne menitte”* -huomautuksia. Näitä huomautuksia ei enää kuultu, vaan nykyisin puhuttiin mieluumminkin kunniakansalaisista. Kriittisimmät kertojat pitivät kunniakansalainen-nimikettä *”juhlapuheterminä”*, jolla ei ollut mitään erityisempää merkitystä heille. Todellisen merkityksen kunniakansalainen-nimikkeelle esitettiin tulevan siitä, kuinka valtio pitää heistä huolen heidän elämänsä loppuun saakka. Valtion nähtiin *”pihistelevän”* ja suhtautuvan kitsaasti sotainvalideihin, vaikka sotainvalidien kuolleisuus oli jo suurta. Luonnollisen poistuman kautta vuosittain vapautuvien varojen toivottiin näkyvän sotainvalidien korvausten korottamisina sekä iän mukana kasvaneen hoidon ja avun tarpeen määrän lisääntymisen mukaisina palveluina. Valtion toimiin suhtauduttiin kriittisesti, vaikka sotainvalidien perusasioiden

katsottiinkin olevan *"melko hyvin hoidetut"*. Mielenkiintoista edellä esitetyissä kriittisissä ajatuksissa oli se, että kritiikin esittäjien joukko ei ollut homogeeninen eikä yhteiskunnalle annettu kritiikki ollut yhteneväistä kaikilta osin. Niin kriittisen palautteen antajia kuin myös tyytyväisyytensä ilmaiseita oli sotainvaliditoiminnan aktiiveiksi katsottavissa henkilöissä sekä ns. rivijäsenissä. Koulutuksella eikä myöskään varallisuustasolla näyttänyt olevan suoranaista yhteyttä edellä esitettyihin kokemuksiin ja kannanottoihin. Varovaisesti arvioiden kuitenkin hyväksi katsottava koulutus ja riittävä toimeentulo liittyivät suurempaan tyytyväisyyden tunteeseen ja toisaalta järjestöaktiivisuus sotainvalidien asioissa lisäsi kriittisyyttä.

Muutamien sotavammaosaston korotustoiveissa elävien sotainvalidien kohdalla oli pääteltävissä, että korotustoiveet olivat ennen aikaisia. Toivetta korkeammasta sotavammaosastosta perusteltiin sillä, että sotainvalideille *"korvamerkittyä"* rahaa vapautuu entistä useammin sotainvalidien ikäkuolleisuuden vuoksi. Henkilökohtainen näkökulma korotuksen saamiseksi oli realistinen, kuten esimerkiksi oikeus ateria- tai siivousapuun. Heidän kerronnastaan tuli esille kuitenkin epäily hakemuksen hyväksymisestä samanaikaisen toiveikkuuden rinnalla. Epäilystään kielteisen päätöksen saamisesta he perustelivat aiemmilla kokemuksillaan sotavammaosaston korottamiseksi.

Painetta yksittäisten kertojien osalta kohdistui myös kuusikymmentälukulaisiin, joilla tarkoitettiin aineiston keräämisen aikana olleita eduskunnan jäseniä. Nimeltä mainittujen tuolloin *"vallassa olleiden poliitikkojen"* toimintaa ei katsottu edelleenkaan suojeasti.

"Mää en kuusikymmentä lukua anna koskaan anteeksi. En ikinä! Ja nythän ne on siellä eduskunnassa, niin en minä anna niillekään anteeksi. Ne kuusikymmentä on siellä nyt remmissä. Ne ei usko, että yrittäjyyttä tarvitaan. Ne huutaa sitä, että yrittäjä, yrittäjä, yrittäjä ja sitten ne, kun yrittäjäks rupee, ne lyö piiskalla perseelle. Että semmosta se on tää Suomen touhu."

Edellä oleva lainaus on liitettävissä sen kertojan henkilökohtaiseen kokemukseen sodan jälkeisestä yrittämisestä, jonka hän oli kokenut mieluisana, mutta myös voimia kuluttavana. Lainaus kuvasti myös kertojan tuntemaa epäluottamusta eduskuntaa kohtaan Suomen asioiden hoitamisessa.

Oma mielenkiintoinen ilmiönsä oli myös se, että muutama tutkimusaineiston sotainvalideista oli saanut sotainvalidin statuksen vasta 1990-luvulla. Esimerkiksi sotaperäisiä kuulovammoja oli todettu vasta 1980-luvulla, jolloin kuulovammojen tutkimuksessa oli edetty merkittävästi. Kaksi tutkimusaineiston miehistä kertoi jääneensä vaille sotainvaliditeettiprosenttia. On tiedossa, että 1950–70 -luvulla vahinkopäätöksiä hakeneiden joukossa on myös sellaisia henkilöitä, joilla oli saattanut *"mennä sukset ristiin valtionkonttorin tai lääkärin kanssa"*. Lääketiede on kehittynyt merkittävästi 1980-luvulla, jolloin on voitu todeta ja hyväksyä tiettyjä vammoja sotaperäisiksi. *"Suksien ristiin meneminen lääkärin kanssa"* on ollut omiaan luomaan osaan miesten keskuudessa *"koskaan en mitään enää pyydä"* -tyyppistä ajattelua (Elomaa,

kirjallinen tiedonanto 19.1.2005). Nämä molemmat huomiot tulivat selkeästi ilmi myös miesten omista kerrannoissa tässä tutkimusaineistossa.

6.4.2 Kiistattomat ja kiistanalaiset sotavammat

Kiistattomat sotavammat suhteessa kiistanalaisiin olivat yksi kertomuksissa esille tuleva ja joidenkin kertojien kohdalla erityisen kipeä asia heidän kokiessaan tullessa ohitetuksi sotavammoihinsa liittyvissä asioissa. Kertajat eivät tutkimukseen liittyvissä haastatteluisissa menneet keskenään henkilökohtaisuuksiin puhuessaan kiistanalaisista sotavammoista suhteessa kiistattomiin sotavammoihin. He eivät vertailleet oma tilannettaan toisen sotainvalidin tilanteeseen, vaan esittivät arvionsa lähinnä vertikaalisessa tasossa, alhaalta ylöspäin. Kuten kohdassa 6.4.1 todettiin, niin harmistumisen kohteena olivat erityisesti sotavammojen haitta-astetta koskevia päätöksiä tekevät vahinkovakuutuslääkärit, mutta myös valtiovalta oli kritisoinnin kohteena. Kokemus väärinymmärretyksi tulemisesta aiheutti mielipahaa. Tällaisista kokemuksista kertoneet olivat kokeneet elämänmittaista inhimillistä kärsimystään aliarvioitavan. He kokivat itseensä kohdistettavan toimenpiteitä ja päätöksiä, joidenka edessä he tunsivat olevansa avuttomia ja neuvottomia (Toivanen 2009).

Ongelmallisuutta sotavamman aiheuttaman haitta-asteen ja sitä määrittelevän prosentin suhteen esiintyi kahdenlaista. Sitä saattoi olla alun perin väärinymmärretyksi tulemisen kokemus, mikä tarkoitti käytännössä viranomaistahojen kieltävää päätöstä, mitä sotavammaksi koettuun vammaan tai sairauteen tuli. Varsinkin jos vamma tai sairaus hankaloitti jokapäiväistä elämää, niin tällöin mielipaha, kiukku ja jopa katkeruus nousivat esille. Toinen vaihtoehto, mahdollisesti yhdessä edellä kerrotun kanssa, oli kokemus Suomen valtion tavasta hoitaa sotavammaisensa. Tosin tässä yhteydessä saatettiin myöntää valtion hoitaneen sotainvalidien perusasiat ”jokseenkin” kuntoon. Parantamiseen olisi kuitenkin varaa muun muassa huomioimalla sotainvalidien korkea ikä ja sen myötä lisääntynyt avun- ja hoidontarve. Varsinkin sotainvalidien järjestöaktiivit ja pidemmän koulutuksen saaneet kertajat esittivät näkemyksensä, että sotavammat ovat Suomen valtion aiheuttamia:

”Kyl ne vajavaisuudet, mitä nyt sotainvalidilla on, niin kun jos nyt aattelee itseään, että mulla nyt on tämä jalka, niin se on valtion tekemä”.

Kiistanalaisiin sotavammoihin ja sairauksiin kuuluivat sotainvalidien mukaan myös esimerkiksi sellainen sairaus kuin keripukki. Kertojien antaman tiedon mukaan Suomen Armeijan kanta on ollut, ettei keripukkia ole esiintynyt suomalaisten sotilaiden keskuudessa. Kertajat arvelivat vanhemmiten voimistuneiden ja enemmän itsestään muistuttavien sydän- ja verisuonisairauksien, reumasairauksien tai mahdollisten yksilöllisempien vaivojen olevan sodanaikaista perua ja tulosta huonoista elinolosuhteista sodassa. Kertajat pitivät luonnollisena sitä, että sotaolot olivat monin tavoin puutteellisia ja että seuraamuksia tällaisista oloista tulee väistämättä.

Harmistumista ja mielipahaa aiheuttivat kuitenkin tällaisten vammojen ja sairauksien sivuuttaminen tai niiden sotaperäisyyden kieltäminen. Kuten aiemmin on mainittu, niin pääosin kertojat olivat perillä edellä mainittujen sairauksien esiintymisestä myös muussa ikäisessään väestössä. He kuitenkin arvelivat omalla kohdallaan sodan ja sen olosuhteiden vaikuttaneen sairastumiseen, vammautumiseen ja ilman epäilystä jokapäiväiseen kipuun. Kauko kertoi sotavammaprosenttiaan miettiessään jokapäiväisestä särystä, sen takia valvotuista öistä ja sen seurauksena yleisestä väsymyksestään:

”Kyllähän tosiaankin niin paljon on ollu niin kun sellasta vaivaa, jotka on ihan sotaperäisiä asioita. Niistä johtuvia. Mul on viistoista prosenttia. Se on sikäli vähän olematon, että kahdestakymmenestä prosentista saattais olla niin kun jotakin hyötyä, mutta tästä viidestätoista ei ole oikeestaan mitään.”

Tutkimusaineistossa muutama sotainvalidi toi esille toisenlaisen näkökulman kuin mitä edellä on kerrottu. Tällaiset kertojat katsoivat, että vanhuuden turva oli hankittu omalla ansiotyöllä ja tyytymisellä sellaisiin oloihin kuin mitä ne elämän eri vaiheissa olivat olleet:

”Kun eläkepäätös tehään, niin sehän antaa loppuelämälle valtakirjan virkamiehen toimentulon. Eläkehän on sitten, kun virasta luopuu. Kun kuukausittain tulee eläke, niin siinä ei ole huolta enää sitten.”

Edellä siteerattu Ilpo ei kuitenkaan ajatellut kaikilla ihmisillä olevan välttämättä yhtä hyväksi koettu tilanne kuin minkälaiseksi hän oman tilanteensa koki, vaan hän totesi:

”En tiedä saako kaikki kansalaiset riittävän toimentulon. Minä kun en enää ole niin tekemisissä muiden ulkopuolisten tahojen kanssa. Ett meil ei niin kovin sitä semmosta ahdingossa olevien ihmisten tietoutta ole.”

Tällaisen ajattelun taustalla saattoi olla myös ajatus siitä, ettei haluttu vastaanottaa ”*almuja*”, vaan haluttiin tulla toimeen omin avuin niin kauan kuin se vain oli mahdollista. Menetetystä terveydestä ja omin avuin toimeen tulemisesta kertomiselle tyypillistä oli Antin esittämä ajatus:

”Tähänkin on oppinut sillä tavalla, että kun on tyytynyt siihen, mitä on ollu ja pyrkinyt tekemään ja elämään niissä puitteissa, mitä on pystynyt. Ja niinkö tänäkin päivänä on sillä tavalla, kun sitä on tässäkin kunnossa. Se on siinä, että ei oo jäänyt olemaan. Hyvin harvoin tulee mieleen, että jonkun pitäis jollakin tavalla auttaa. Kyllä se on ensimmäisenä mielessä aina, että pystynkö minä ite sen tekemään. Me oomme vierastaneet sitä, että me sitä käyttäisimme hyväks silloin, kun kerta pysytymme ite tekemään. Se saattaa tulla vielä se aika, että tarvitaankin apua. Eihän sitä koskaan tiedä, milloin sitten tulee semmonen tilanne, että on apua pyydettävä, mutta nyt ainakin toistaiseksi on tilanne se, että hoidetaan vielä ite asiamme. Minusta on aina tuntunu siltä, että se on niinkö ite jollakin tavalla ansaittava. Lahjaksi ei saa mitään. Pitää ite olla valmis uhraamaan, jos jotakin haluaapi. Ei niinkö semmosilla armopaloilla eläminen ja semmonen oo kuulunu kuvioon. Kyllä siinä on pitänyt työtä tehdä. Se on tietysti niin, että kun työnteon on elämänsä aikana oppinu, niin se on tuntunu niinkö luonnolliselta.”

Tällaiset kommentit kuvastivat kertojien saamaa kasvatusta, elämänolosuhteita ja jo varhain sisäistettyä työn teon eetosta, mutta myös realistisuutta koko elämänkaarta ajatellen.

Myöskään ajatus vieraasta henkilöstä toimimassa omassa kodissa ei tuntunut miellyttävältä. Se oli yksi syy kieltäytyttyessä vastaanottamasta ulkopuolista apua niin kauan kuin vain oli mahdollista tulla toimeen omin neuvoin. Arvo huomautti paineista, joita saattaa syntyä, kun hän ei ottanut vastaan tarjottua apua suhteellisen hyväksi kokemassaan elämäntilanteessa:

”Saisin, mutta mä en halua! Mul on parikin kertaa tuolta veljien taholta vähän niin kun tökätty siihen, että ku sää et käytä mahdollisuuksia hyväkses. Että se ei oo niin kun kokonaiskuvaa ajatellen hyvä, kun on saatu aikaiseks tämmönen. Pitäshän niitä käyttää, mutta mitä helvettiä mie teen vieraalla akalla sähläämässä, kun joutuu joka paikassa neuvoo sitä mitä pitää tehdä minuun nähen. Jos se on kerran viikossa tai kaks kertaa kuukauussa, niin välillä mun täytyy kuitenkin jollakin tappaa hoitaa huusholli. Se on sama, jos mua tänä päivänä väsyttää ja mä en jaksa kun imuroija, niin imuroin tänään ja huomenna pyyhin pölyt sitten. Että jos tuolta tulee ventovieras ihminen tähän, vaik se ois kuinka hyvä huusholli-ihminen, niin kun sanotaan siivoamaan ja muuta tekemään, mutta kun se tekee sen eri tavalla, kun mihin itse on tottunu. Tuntuu, ettei mikään pelaa sen jälkeen.”

Sotainvalidien kertomuskokonaisuuksien taustaa vasten tarkasteltuna tällaiset itsenäisesti elämiseen liittyvät pyrkimykset olivat voimakkaimpia ja tulivat useammin esille sellaisilla sotainvalideilla, joiden vammoista oli kiistelty ja jotka olivat saaneet sotainvalidi-statuksensa vasta 1980- tai 1990-luvulla. Heidän elämäänsä oli hallinnut kokemus kärsimyksestä, joka ilmeni pääasiassa kivun muodossa. He eivät halunneet edelleenkään osakseen toisten apua. Heidän kertomuksensa herättivät kysymyksen siitä, oliko toteamisen vaikeus ja pitkäaikaisuus kiistanalaisista sotavammoista kiistattomiksi kasvattanut heitä edellä kuvatunlaiseen itsellisyteen?

Sotavammaprosentinmäärällä oli merkitystä kaikille kertojille kuitenkin siinä mielessä, että se koettiin yhteiskunnallisena arvostuksen mittarina. Se ei merkinnyt automaattisesti palveluiden hyväksi käyttämistä, vaikka sotavammaprosentti oikeutti erilaisiin palveluihin. Koulutetut ja hyvän yhteiskunnallisen aseman saavuttaneet tai pitkän ja tyydyttäväksi koetun työuran tehneet olivat muita tyytyväisempiä nykyiseen elintasoonsa, jota he eivät kytkeneet sotavammaprosentin tuottamiin etuuksiin.

6.4.3 Itsestään muistuttava sota

Konkreettisimmin sodan vaikutukset tuntuivat fyysisinä vaivoina ja vammoina, jotka muistuttivat joka päivä olemassa olollaan sodasta. Sodan aiheuttamien vammojen kanssa oli alkanut uusi vaihe. Vanhuusvaihe oli tuonut tullessaan kokemuksen vammojen uudesta tulemisesta. Tosin lähes kaikki tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista huomauttivat, ettei elämässä sodan jälkeen ole kivutonta päivää ollutkaan. Tutkimusaineistossa useimmin esille tullut vaiva oli voimakas päänsärky. Sitä ei pidetty vaikeimpana sodasta saatuna vaivana, mutta hyvänä esimerkkinä sodan jälkeensä jättämästä kivusta. Päänsärky kuvattiin oireistoltaan migreenityyppiseksi, jolloin se migreenille tyypillisine

oireineen teki tavanomaisen arkisen toiminnan hankalaksi tai mahdottomaksi. Tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien mieltä askarrutti päänsärky-diagnoosin puuttuminen. He itse arvelivat migreenityyppiselle päänsärkyllään syyksi päähän osuneita ammuksia ja niiden jälkeensä jättämiä sirpaleita, joita oli pään ja kasvojen alueella.

Päänsärlyn lisäksi selkä- sekä kuulovammat olivat yleisiä ja niiden koettiin alkaneen haitata vanhemmiten päivittäisessä selviytymisessä. Kuulovammojen sotaperäisyyttä on diagnosoitu vasta 1980-luvulla alan tutkimusmenetelmien kehityttyä (Elomaa 2005, kirjallinen tiedonanto 19.1.2005). Kuulovammojen yhteys sotaan ja vanhenemisen aiheuttamaan kuulon heikkenemiseen askarrutti monen tutkimukseen osallistuneen sotainvalidin mieltä. Kuulovammat olivat saattaneet haitata kuulemista sodasta lähtien, mutta vanhetessa kuulo oli heikentynyt entisestään. Sairauksissa eniten huolta ja epätietoisuutta aiheuttivat kyseenalaisiksi luokitellut sisätautialaan kuuluvat sairaudet, kuten sydän- ja verisuonisairaudet sekä reumasairaudet. Myös joitakin muita iän mukanaan tuomiksi arvioituja sairauksia saatettiin arvuutella, olivatko ne sotaperäisiä, perimästä johtuvaa, iän mukanaan tuomia vai kaikista em. tekijöistä johtuvia. Sairaudet ja vammat vaivasivat mieltä suhteessa niiden määrään ja niiden aiheuttamiin ongelmiin. Sairauksista ja vammoista puhuttiin, ne todettiin sellaisina kuin ne koettiin, mutta lopuksi useimmat kertojista totesivat, että kenelläpä tämän ikäisellä ihmisellä ei olisi vaivoja ja sairauksia.

Sodan vaikutus sotainvalidien elämässä tuli selvimmin esille siinä, millaisena sota kulki tuntuvimmin ja näkyvimmin vielä haastatteluhetkellä elämässä mukana. Monet muut sotaan ja aiempaan elämään liittyvät asiat olivat vähemmän koskettavia, vaivaavia tai ajankohtaisia enää elämän nykyvaiheessa. Terveiden olemassaolo tai sen puute koettiin kokonaisvaltaisemmin kuin vain fyysinen terveys. Kokemus terveydestä kertoi sopeutumisesta sodassa saatuihin vammoihin ja mahdollisiin sairauksiin. Terveys oli suhteellinen käsite jopa silloin, kun se oli kaikesta päätellen menetetty tai selvästi uhattuna. Sotainvalidien vammoilla varustettuna se ei merkinnyt täydellistä eikä edes osittaista vapautusta kivuista ja sairauksista. Sairauksien ja vammojen vakavuusaste ymmärrettiin eikä niiden olemassa oloa kiistetty, mutta lähtökohta terveyden kokemukselliselle määrittämiselle oli erilainen kuin terveellä ja vammautumattomalla ihmisellä. Tämä tuli ilmi esimerkiksi siinä, miten vaikeasti vammautunut ja jo huonossa kunnossa ollut sotainvalidi määritteli itsellään olevan *”hyviä päiviä ja vähän huonompia päiviä”*, mutta yleisemmin ottaen hän koki saaneensa olla terve. Terveiden toivottiin säilyvän edes kerronnan hetken tasolla ja terveyden eteen yritettiin tehdä kaikki voitava. Tulevaisuuden toiveetkin kiertyivät sen ympärille, että säilyisi terveenä ja että saisi pitää liikuntakykynsä ja järkensä.

Terveiden merkitys sotainvalideille oli konkreettista selviytymistä elämässä kuten tähänkin asti. Sotainvalidien käsitys terveydestä on tulkittavissa joustavaksi kompromissien tekemisiksi oman itsen ja sairauksien sekä vammojen kanssa. Terveydellisten kompromissien tekeminen on ollut elinikäistä. Se, mikä terveydellisissä kysymyksissä sotainvalideja ahdisti eniten

heidän elämänsä tässä vaiheessa, oli huoli omatoimisesta selviytymisestä kotona. Epätietoisuus tulevaisuudesta aiheutti huolta.

7 ELÄMÄN ALOITTAMINEN TYHJÄSTÄ

Pääkategoria III muodostuu sodan jälkeisen elämän aloittamisesta tyhjästä. Kysymys oli tilanteesta, jossa sodasta palattiin vammautuneena, vailla koulutusta ja työtä. Pääkategorian III alakategorioista ensimmäinen muodostuu mutkikkaasta polusta työelämään, johon vaikuttivat sodanjälkeiset vaikeudet yhteiskunnassa. Samoin siihen vaikutti kokemus sotainvalidien merkityksen ja vastuuntunnon unohtamisesta maamme rakentajina (1). Toinen alakategoria kertoo sotainvalidin avioliitosta ja perheestä, jotka ovat olleet sotainvalidin sodan jälkeisen elämän mahdollistajia (2).

Sodan jälkeisen elämän aloittamista koskevaa kerrontaa sävytti kaikista vaikeiksi koetuista asioista huolimatta usko siihen, että pärjää ja että yksinkertaisesti sitä vain on pärjättävä sekä toisaalta ajatus siitä, että kova yrittäminen ja sinnikkyys vielä palkitaan jossakin vaiheessa elämää. Vaihtoehtoja pärjäämisen ja pärjäämättömyyden lisäksi ei ollut tarjolla. Sodan jälkeisen elämän eteenpäin menemisen uskoa sävytti ajatus paremmasta tulevaisuudesta, kunhan vain teki kovasti töitä sen eteen. ”Elämme sen keskellä mitä on. Tulevaisuus kasvaa siitä miten elämme.” (Fried 1999, 79). Em. tyyppinen ajattelu piti paikkansa sotainvalidien elämässä. Sotainvalidien pärjäämistä olivat rajoittaneet terveempiä kansalaisia enemmän vammautumiset sodassa. Heidän oli ollut todella elettävä, Friediä siteeraten, sen keskellä, mitä heillä tuolloin oli. Heidän tulevaisuutensa oli kasvanut kovasta yrittämisestä. Kerrontahetkellä tutkimusaineiston sotainvalidit katselivat tulevaisuuden sijasta menneisyyttään; millä tavoin ja millaiseksi tuo mennyt tulevaisuus eli tähänastinen elämä oli muodostunut.

7.1 Mutkikas polku työelämään

7.1.1 Sodan jälkeisen elämän aloittamisen vaikeus

Sotainvalidien elämän aloittamisen vaikeus sodan jälkeen oli hyvin monikerroksinen tapahtuma. Sitä sävyttivät terveydelliset menetykset, sotainvalidien keskinäiset suhteet, kanssaihminen reaktiot sotainvalideihin sekä valtiolta, joka säänteli pitkälle sotainvalidien elämää erilaisten tukitoimien, säätelymekanismien ja korvausten muodossa (vrt. Hännikäinen 1982, Kosunen 1961, Kosunen 1966, Ranta-Knuuttila 1962, Ranta-Knuuttila 1967). Koulunkäymiset olivat jääneet kesken sotien vuoksi ja työelämään hankkiutuminen vaikeutui koulutuksen puuttuessa. Myöskään pulavuosien ja nuoren iän takia työtä ei ollut tarjolla. Työttömyys oli noina vuosina yleistä ja jopa sellainen perusasia kuin vaatteiden puute saattoi olla este työhön menemiselle. Sodan jälkeistä tilannetta kuvaavat Vilhon ja Ension ajatukset:

”Silloin kolmekymmentä, kolmekymmentäkolme ol ne pulavuojet. Se olkii kiitollinen, joka työhön pääs kiinni. Ja palakat ol se, mitä ol. Siihen sai ruisjauhosäkkiin viiskymmenkiloseen tehä viikkotolokun töitä ennen ku sen sai irti. Ett se ol kaikki tämmöstä.”

”Siinä oli jo ensimmäinen ehto se, että vaatteitahan ei ollu eivätkä ne sopinna päälle. Sehän ol nyt tää koti eikä sitä nyt vielä ollu sitä ikkää, että ei siinä paljon osannu.”

Kodilla Ensio tarkoitti kotitalouden ja maanviljelyksen vaatimaa työpanosta kaikilta perheen jäseniltä. Ikää eikä työhön vaadittavia taitoja ollut myöskään riittävästi.

Keskeisiksi ja perustavaa laatua oleviksi asioiksi nousivat kolme toimeen tulemiseen pääasiallisesti vaikuttavaa elämän perusedellytystä: sodan vuoksi keskeytyneen oppivelvollisuuden loppuunsaattaminen tai täydentäminen, ammatillisen koulutuksen hankkiminen ja/tai työelämään kiinnipääseminen sekä avioliitto. Em. tekijöiden voidaan katsoa olevan ne kolme tukipilaria, joiden varassa sotainvalidien siviilielämä saattoi alkaa. Neljäs omanlaisensa ja oleellinen toimeen tulemiseen vaikuttava perusedellytys oli joustava ja monipuolinen asenne, jonka avulla sotainvalidit olivat kyenneet sopeutumaan elämän erivaiheiden ehtoihin ja vaatimuksiin.

7.1.2 Ihmissuhteet

Pitkän uran Sotainvalidien Veljesliiton paikallisosastossa päivätyönsä ohella tehnyt Hannes arvioi sotainvalidien selviytymisen moninaisuutta välittömästi sodan jälkeen. Hänen arvionsa mukaan ongelmakohdat sodasta selviytymisessä olivat tulleet esille sotainvalidien keskinäisissä suhteissa, kanssaihminen asenteissa sekä ei aina kovin myötämieliseksi koetussa valtiollan suhtautumisessa sotainvalideihin.

Sotainvalidien keskeytyneen oppivelvollisuuden loppuunsaattaminen, työelämään tai ammatilliseen koulutukseen hankkiutuminen sekä perheen perustaminen olivat ne tekijät, joiden avulla oli mahdollista arvioida heidän sodasta selviytymistään. Kuitenkin ulospäin hyvin menestyvältä vaikuttavan pinnan alle saattoi kätkeytyä vaikeita henkilökohtaisia asioita ja kokemuksia. Tutkimusaineiston sotainvalidit kuvasivat sodanjälkeisen elämän aloittamisen rinnalla henkilökohtaisia, kipeiksi kokemiaan tunteita ja vaikeuksia. Tällaisia asioita olivat mm. fyysiset ja psyykkiset vammat sekä oireet, joihin liittyi henkilökohtaista kärsimystä, häpeää ja pahoitettua mieltä.

Sodan jälkeensä jättämät ristiriidat saattoivat näkyä myös työsuhteiden perusteettomilta tuntuvina katkeamisina. Suojeluskuntataustan omaava Arvo kertoi ensimmäisestä sodan jälkeen saamastaan työpaikasta sotatekniseltä varikolta. Parin työssäolokuukauden jälkeen Arvo oli kutsuttu päällikön puheille joka oli kertonut työsuhteen loppumisesta:

”Tää mejän yhteistyö loppuu melko lyhyeen. Se loppuu nyt tähän sitten. Mie kysyin syytä, että mistä tää johtuu. Se sano, että hän ei tiedä, voiko hää sitä kokonaisuudessaan kertoa, mutta käsky on tullu muualta erottaa minut.”

Arvo selvitti tapahtunutta kertomalla jonkun tietyn ”*kommunistin*” saaneen tietää hänen suojeluskuntataustastaan ja tehneen ilmiannon valvontakomissiolle.

7.1.3 Elämän aloittaminen tyhjästä

Sodan jälkeen ylioppilaaksi kirjoittanut ja myöhemmin akateemisen tutkinnon suorittanut Olavi määritteli sodanjälkeistä elämäntilannettaan hyvin havainnollisesti. Hän kulki pieneltä paikkakunnalta Pohjois-Savosta kohti pohjoisempaa Suomea työtä hakemassa. Sekalaista työtä löytyi yrittävälle miehelle, mutta jatkuva sodasta jäänyt päänsärky ja muut sotavammat vaikeuttivat ruumiillisen työn tekemistä. Elämä sodan jälkeen aloitettiin todella tyhjästä. Olavi kuvasi aloittamisen vaikeutta kertomalla kosimakirjeensä sisällöstä tulevalle vaimolleen.

”Ko mul ei ollu, se ties, että mulla ei oo yhtään mitään; ei oo terve eikä oo rahhaa eikä oo vaatteita kunnolla, pussihousut vaan.”

Työelämän kautta hyvän taloudellisen ja yhteiskunnallisen aseman aikaa myöten saavuttanut Seppo kertoi alkaneensa pohtia sodasta toipumisensa ja pidempien sairauslomiensa aikana heikoksi jäänyttä koulupohjaansa. Hän totesi vaikeata olleen kaikin puolin:

”Mutta vaikeeta se oli. Ja sit kun vielä menimme siinä naimisiinkin. Semmosia maalaispaikan lapsia. Me olimme ihan tyhjiä ihmisiä. Siin oli ihan tarpeeks tietämistä.”

Sepon tulkinnan mukaan sotainvalideilla oli kuitenkin *”halu päästä pinnalle”*. Heidän ajatuksensa oli ollut se, että *”sitä täytyy pärjätä ja usko siihen, että myös pärjää”*.

Välittömästi sodan jälkeen sotainvalideilla oli ollut myös epätietoisuutta omista oikeuksistaan. Elämän rakentaminen sodan jälkeen oli koettu kaikin puolin raskaaksi. Omista oikeuksista tietämättömyys oli saattanut kostautua myöhemmin. Näin oli tapahtunut sodassa jalkansa menettäneelle Sepolle. Hän ei ollut ymmärtänyt kouluja käymättömänä maansaantianomuksen tekemättä jättämisen merkitystä. Hän oli ajatellut järkipäisesti, että mitä hän, naimaton ja *”vaivainen mies”* maapalstalla tekisi, kun ei pystyisi sitä edes viljelemään. Myöhemmin kaupunkiin muutettuaan hän huomasi jääneensä ilman muutakin kompensatiota. Asia harmitti häntä vieläkin. Hänen ei auttanut muu kuin hankkia asunto hakemalla pankkilaina ja takaajat. Sotavammalain ja korvauskäytäntöjen hän totesi *”niin kieroiksi loppujen lopuksi”*, ettei niitä oppinut kuin kokemuksen kautta. Myöhemmin Seppo oli paneutunutkin sotainvalidien asioihin muita auttaakseen sellaisella tarmolla, että oli saanut siitä merkittävää julkista tunnustusta.

Sotainvalidien Veljesliitto sotainvalidien edunvalvojana osallistui erilaisin tukitoimenpitein sotainvalidien arkeen helpottamalla sitä esimerkiksi tarvittaessa kotiin annettavalla avulla. Irmeli Hännikäisen (Hännikäinen 1998) mukaan vuonna 1940 perustettu Sotainvalidien Veljesliitto on ollut alusta alkaen virallistettuna toimielimenä sotainvalidien huollon järjestämisessä. Sotainvalidien Veljesliiton ideologiaan on kuulunut pyrkimys sopeuttaa vaikeastikin vammautuneet sotainvalidit täyttämään mahdollisimman hyvin yhteiskunnassa vallitsevat yleiset rooliodotukset. Em. lähtökohdista käsin sotainvalidien erityishuolto on rakennettu aktivoinnin, sopeuttamisen ja yksilöllisen vaativuuden periaatteelle (Hännikäinen 1998, 28). Tällä hetkellä Sotainvalidien Veljesliiton keskeisenä tehtävänä on antaa vanhuuden tukea sotainvalideille, jotta nämä voisivat asua omissa kodeissaan mahdollisimman pitkään. Sodan jälkeen Sotainvalidien Veljesliiton tehtävä oli luoda elämisen edellytykset sekä ajaa sotainvalidien lakisääteisiä etuuksia ja valvoa niiden toteutumista. Tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien yleinen mielipide oli, että Sotainvalidien Veljesliiton johdossa on ollut päteviä miehiä ajamassa sotainvalidien asioita.

Sodan jälkeisen elämän aloittamisen epävakautta ilmensivät myös kertomukset koulutukseen liittyneistä käytännön ongelmista. Jo ennen sodan alkamista kauppakoulun aloittanut Pekka palasi sodasta aloittamaan viimeistä opiskeluvuottaan. Rehtori oli ollut närkästynyt Pekalle ja parille muulle hänen opiskelukavereistaan sen vuoksi, etteivät nämä olleet ilmoittaneet etukäteen paluustaan opintojen pariin. Pekkaa se ihmetytti vieläkin:

”Se ei oikein tykänny meistä ja kyseli, miksette oo ilimottanu, että työ tulette. Eihän myö hyvänen aika tietty, kun edellisenä päivänä sanottiin, että nyt siviiliin. Eihän sitä kukaan tienny eeltäpäin.”

Opiskelun aloittaminen tai jatkaminen oli saattanut viivästyä sodan päätyttyä moninaisista syistä. Eino oli ollut yhtämittaisesti sodassa ja asepalvelustaan suorittamassa tammikuusta 1940 sotasairaalaan vapautumiseensa vuoteen 1946 saakka.

”Kun ei oikeastaan ollu elämässä mitään, kun sota loppui ja sotasairaala tuli. Piti miettiä hetken aikaa, ett ei helkkari, mitäs nyt? Sitä tuli sitten jo sellanen tunne, että kun elämässä nyt ei ollu oikeestaan mitään tehny muuta, kun vähän koulunpenkkiä hankannut. Siitä tuli niin kun työmaa tavallaan; että elämä on tällaista. Ettei se muuta ookkaan.”

Oman koulunkäymisen ja opiskelumahdollisuuksien ollessa rajattuja kertojat arvostivat ja iloitsivat erityisen paljon omien lastensa menestymisistä ja toisenlaisista koulutusmahdollisuuksista, kuten Ilpon kertomasta ilmenee:

”Minähän oon lähteny sodan jälkeen vasta opiskelemaan kansakoulun jälkeen, koska silloin ei ollu mahdollisuutta opiskella. Mäkin olin neljä vuotta yhtä kyytiä armeijassa. Sen jälkeen mä lähin sitten niin kun yksityisesti opiskelemaan. Se tuntuu nyt niin mukavalta, kun nuo lapset pääsevät semmosille alueille, kun he haluavat.”

Ilpo iloitsi hyvin koulutettujen lastensa menestymisistä niin ammateissaan kuin yksityiselämässään. Vastaavasti itsekkin ammatillista koulutusta vaille jäänyt Ensio oli harmissaan lastensa haluttomuudesta käydä kouluja, vaikka hän olisi ollut valmis kustantamaan opiskelut.

”Meikäläinen olis vielä kaiken lisäksi kouluuttanut ne nyt sitte, ettei olis tarvinna ottaa koulutuslainaa eikä muuta. Ei ne semmoselle paljon anna arvoa. Se on kyllä ihmeellistä. Joskus joutuu ihan riitelemään siitä, että niitä lainoja ei oteta. Kyllä mä oon niille koittanut sanna, että kyllä teijät olis koulutettu.”

Ension kertomus jatkui yksityiskohtaisemmilla pohdinnoilla lasten kouluasioiden kariutumisista. Perheessä tuntui vaikuttavan molemmilla ikäpolvilla samantyyppiset ongelmat yksityiselämässä. Ensio suhde aikuisiin lapsiinsa oli etäinen. Etäisyys ja keskinäinen ymmärryksen puute olivat korostuneet entisestään vaimon kuoleman jälkeen, mikä suretti Ensioa.

Kaksi tämän tutkimusaineiston sotainvalideista otti esille haluttomuutensa kouluttautua sodan jälkeen. Kouluttautumisen sijasta he olivat halunneet työelämään niin pian kuin mahdollista. Ammatillisen koulutuksen puuttuminen ja heikko koulupohja harmittivat heitä. Arvo kertoi menetettyään varmalta vaikuttaneen työpaikan:

”Joku sano, että eihän siinä mittään, ruppee lukemaan. Minusta ei oo enää lukumieheks ja sen mitä mä luen, mä luen vaan omaks ilokseni, mutta mihinkään muuhun mä en lähe. Töitä pitää löytyä.”

Mikon kohdalla lapsuusaikaiset kokemukset ”latistamisesta” ja ”alaspainamisesta” olivat liittyneet kokemukseen koulunkäynnin epäonnistumisesta ja sen seurauksena halusta itsenäistyä mahdollisimman pian.

”Minä ko epäonnistuin siin koulussa, niin isäukko hommas sen maapaikan. Sit ku mie olin aina toisena, kun kaikki aika uhrattiin siskolle, siskon koulunkäyntiin ja jollain tavalla minua latistettiin.”

Epäonnistumisen kokemus jätti Mikkoon pysyvät jäljet. Syyt koulutusta vaille jäämiseen olivat mitä moninaisimpia. Vilhon kohdalla koulutie oli kariutunut jo 12-vuotiaana siihen, kun hän oli ollut lähdeittävä isän kanssa metsätöihin. Vastuu vanhemmista oli esteenä myöhemminkin hänen kouluttautumiselleen, kun isä oli vastustanut Vilholle tarjottuja mahdollisuuksia poliisikoulutukseen tai työhön rajavartiostossa.

7.1.4 Työelämään siirtyminen, sitoutuneisuus ansiotyöhön

Keskeistä sotainvalidien elämässä oli omillaan toimeen tulemisen korostaminen työtä ahkerasti tekemällä. Työn tekeminen oli opittu jo lapsuudessa.

”Työtähän siinä aika paljon joutu tekemään vanhimpana lapsena ja eikä se tietysti pahitteeks ollu. Kyllä ihminen pitäs niin kun pienestä pitäen opettaa tekemään työtä.”

Tyypillistä lähes poikkeuksetta tutkimusaineiston sotainvalideille oli se, että heidän sijoituttuaan sodan jälkeen työhön, työsuhteet olivat olleet kestoiltaan pitkiä, usein koko työuran mittaisia. Sen lisäksi, varsinkin ammatillisen koulutuksen saaneet, olivat olleet hyvin sitoutuneita työhönsä. Koulutetut sotainvalidit saattoivat työskennellä kokopäiväisenä työntekijänä ulkopuolisen työnantajan palveluksessa, mutta tehdä työtä myös sivutoimisesti omassa yrityksessä tai tilanteen mukaan siirtyä palkkatyöntekijästä yksityisyrittäjäksi ja päinvastoin. Yritteliäisyys ja sitoutuneisuus työhön tulivat jokaisen kertojan kohdalla korostetusti esille. Nykykielelle vapaasti käännettynä heistä löytyi sisäistä yrittäjyyttä koulutuksesta tai sen puuttumisesta riippumatta. Varsinkin koulutettujen sotainvalidien kohdalla työhön sitoutuneisuus, motivoituneisuus ja työkeskeisyys tulivat selkeästi esille heidän työelämää koskevissa kuvauksissaan. Työelämä oli mahdollistanut näyttöjen antamisen mm. ulkoisesta suorittamisesta, mikä oli ollut aineiston miehille oleellinen osa miehenä olemisen hallitsevaa mallia ja ideologiaa (Hänninen 2006).

Tutkimusaineiston sotainvalidien työhön kohdistuneessa ja työn kautta tapahtuvassa elämän kerronnassa heijastui myönteisen ”elämäntunteen aistiminen” työteliäisyyden ja päämäärätietoisien tavoitteellisuuden muodossa. Tällaiset tavoitteelliset kohteet olivat saattaneet olla joko hyvin konkreettisia tai abstrakteja, kuten esimies tai muutoin arvovaltainen henkilö sekä heidän antamansa tunnustus (Molander 1999, 192). Työelämässä saadun tunnustuksen lisäksi sodassa esimiehiltä saadusta myönteisestä palautteesta kerrottiin mielellään. Omakohtainen tunne ja kokemus menestyksellisesti suoritetusta työstä antoivat tyydytystä vieläkin taaksejäänyttä elämää pohdittaessa.

7.1.5 Asumishistoria elintason nousun mittarina

Työpaikan saamisen ohella tarvittiin asunto, minkä löytäminen sodan jälkeen ei ollut helppoa. Asumishistoria kuvasti hyvin elintason kehitystä ja kulkua, minkä nousujohteisuus oli selvästi havaittavissa tutkimusaineistossa. Perheen toimeentulon parantuessa vuokra-asunnoista siirryttiin vähitellen omistusasuntoon tai itse rakennettuun taloon. Talon rakentaneista sotainvalideista Kauko kuvasi talon rakentamiseen tarvittavaa yrittämistä toteamalla, että *”sellast ei voi sanoa, etteikö ois yritetty”*. Utteruutta vaatineen ja molempia puolisoita sitoneen rakentamisprojektin aikana Kaukon perheeseen syntyi lapsi, vaimo sairastui vakavasti ja joutui puoleksi vuodeksi sairaalaan. Vauva jäi työssä käyvän ja taloa rakentavan isän kanssa kotiin. Puolisoiden tapaamiset vaimon sairaalassa oloaikana oli hankala toteuttaa, kun kulkuyhteydet yleisillä kulkuneuvoilla kotoa sairaalaan olivat huonot ja aikaa vievät.

Sotainvalidit muistelivat mielellään ja elävästi asumishistorioittensa kulkua. Kauko korosti sitä, kuinka vaikea sodan jälkeen oli saada asuntoa erityisesti siinä tapauksessa, jos pariskunta oli lapseton:

”Mutta kun siihen aikaanhan oli niin, että asuntoja ei saanu varsinkaan nuoret parit. Niillä ois pitäny olla paljon lapsia. Muuten ei ollut toivoakaan saada asuntoa.”

Arvon kohdalla oli käynyt niin onnellisesti, että juuri avioituneena parina he olivat saaneet vuokrattua hellahuoneen:

”Oltiin äärimmäisen onnellisia! Me saatiin hellahuone Katajatie 8:sta Niemisen Akun talosta. Siellä Aku oli lankannut hellahuoneen omasta asunnostaan. Se oli uus talo. Perimmäiseen huoneeseen oli vedetty umpiseinä ja sitten oli käytävä yhteiseen eteiseen, josta pääsi ommaan asuntoon. Kantovesi haettiin sieltä mäenharjanteen toiselta puolelta kapeeta polkua pitkin ja sitten puut piti hankkia, pilkkoa ja kantaa. Mutta se oli kuitenkin, ett se oli oma.”

Arvon seuraava asunto oli ollut ensimmäisen kodin lähistöllä oleva huone ja keittiö uudessa ns. kalliin vuokran talossa. Tässä kodissa oli jo vesijohtovesi, vaikka lämmityksenä oli edelleen *”uunilämmitys”*. Kolmas koti oli työsuhdeasunto työpaikan yhteydessä:

”Se sitten taas edusti sen ajan meikäläisen elämisen tason huippuluokkaa, että oli kylpyhuoneet ja oli kaikenmaailman, mitä tuskin oli uskaltanu kuvitellakaan, että sellaista olisi omassa elämässä.”

7.2 Perheen merkitys

7.2.1 Vaimo ja perhe

Tutkimusaineiston kaikki sotainvalidit olivat avioliitossa yhtä avioeron kokenutta lukuun ottamatta. Miehistä neljä kertojaa olivat kokeneet leskeyden

vanhemmalla iällä. Yksi leskistä oli avioitunut uudelleen ja yhdellä oli ystävätär. Kertojat toivat esille vaimon kiistattoman merkityksen elämässään ja arjessaan selviytymisessä. (vrt. Hännikäinen 1991, Hännikäinen 1998).

Sotien aikana ja niiden jälkeen solmitut avioliitot vaikuttivat paljon myös naisten elämään. Ilman minkäänlaista omaisuuden tai varallisuuden elämälle tuomaa vakautta avioitunut Olavi totesi sota-ajan naisen asemasta ja mahdollisuuksista näin:

”Oikeastaan ne vaihtoehdot olivat tämmöset naisenkin kohalla päättää”.

Sotien jälkeen naisillakaan ei ollut liiemmästi valinnanvaraa tulevan aviopuolison suhteen. Avioliiton solmiminen oli usein pitkälle käytännön sanelema valinta, jos sitä vertaa nykyajan romanttisen rakkauden perusteella tehtyihin valintoihin. Vaimoista oltiin kiitollisia ja rakkauden tunteita saatettiin ilmaista. Useimmiten puhe oli kuitenkin lähinnä asiallista kertomusta yhteen kasvamisesta, elämässä selviytymisestä ja nykyisestä elämänvaiheesta. Neljä tutkimuksessa mukana olleiden sotainvalidien vaimoista oli läsnä haastattelutilanteessa miestensä kertoessa elämästään. Vaimot saattoivat kommentoida miestensä kertomaa. Avioituminen oli avain sodan jälkeiseen hyvään elämään. Vaimo ja avioliitto olivat kuin toistensa synonyymeja:

”Ja sittenhän sitä tuli mentyä tän Siirin kanssa naimisiin ja siitä alako sitten tää elämä, mikä nyt on ollu.”

Vaimoista kerrottiin nykyhetkestä käsin. Jos pyysin kertojaa palauttamaan mieleen avioitumisen alkuajat, siihen vastattiin vihkimisen ajankohdalla päivämäärän ja vuosiluvun tarkkuudella. Sen sijaan tapaamisen tai seurusteluajan vaiheista sisällöllisesti ei kerrottu. Tai jos kerrottiin, niin kerronta oli asiallista ja arkista kuvausta. Ilpo kertoi tulevan vaimonsa tapaamisesta ja pitkän seurusteluajan tapahtumista. Kuvauksensa lopuksi hän totesi paikalla ollutta vaimoaan lempeästi katsellen:

”Kyllä se semmonen tapahtuma on ollu. Se on niin kun mukavin muisto, kun menttiin kirkossa vihille”.

Olavi muisteli ensimmäisen vaimonsa Mirjan kanssa hieman arkisesti alkanutta seurustelua, joka johti kerronnasta päätellen hyväksi koettuun yhteiseen elämään. Olavi oli menettänyt ensimmäisen vaimonsa 40 avioliittovuoden jälkeen. Se oli ollut shokki, mutta Olavi toipui tavattuaan Annikin, jonka kanssa hän avioitui.

”Jos ajattelee näitä elämäntovereita, niin molemmat vaimot, Mirja ja Annikki, on sattunu mulle niin hyviä. Siihen se minun elämäni perustuu, ett mul on ollu täällä elämäntoveri, on todella ollu! Kyllähän se on tämmöselle miehelle tärkeä asia, tämmöselle ihmiselle, jota on vähän murjottu. Sitä osaa asettaa ne asiat keulille.”

Vaimojen keskeinen asema sotainvalidien elämässä ilmeni lyhyehköinä mainintoina vaimon merkityksestä avunantajana, mutta ei niinkään kuvattuna tai pääteltävissä olevana tunnesuhteena.

Välittömästi sodan jälkeisistä vuosista ja vaimon senaikaisesta merkityksestä ei juurikaan kerrottu. Kerronnoissa vaimo liitettiin puheeseen vanhenemisesta ja sen mukanaan tuomiin arjesta selviytymisstrategioihin. Yhteinen elämän kokemus saatettiin pukea sanoiksi, kuten Ilpo sen teki:

”Kun ajattelee elämää taaksepäin tähän päivään, niin se on aika mukavasti järjestetty. Me on tunnettu kiintymystä toisiimme ja lapset on luottaneet ja kiintyneet meihin. Ovat tosi kunnollisia kaikki.”

Ilpo korosti vaimonsa tasavertaiselta ja itsenäiseltä vaikuttavaa asemaa kertomalla perheessä toteutettua ”*vanhaa periaatetta*”:

”Minä oon antanut vapaan vallan Ellille kasvatuksessa. Ett isä tienaa perheen toimeentulon ja äiti kasvattaa lapset. Ett näin siin on meillä tapahtunu”.

Vaikka myös vaimot olivat puolisoittensa tavoin ikääntyneet, olivat he edelleen usein sotainvalidimiestensä kotona elämisen mahdollistajia. Miehet kantoivat huolta vaimojensa jaksamisesta ja sairauksista. Pariskuntien yhteisenä huolenaiheena saattoi olla se, kuinka he tulevat selviytymään jatkossa kotona ja mitä sitten tulee tapahtumaan, jos he eivät selviydy. Selviytymättömyyden näkökulma tulee esille myös toisessa vanhoja pariskuntia koskevassa tutkimuksessa (Andersson 2007).

Myös sotainvalideista itsestään oli voinut tulla vaimojensa hoitajia. Tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista kolmella oli omaishoitajatausta. Heidän omaishoitajuuttaan ei ollut virallistettu siten, että he olisivat saaneet omaishoidon tukea. Omaishoitajista Ension vaimo oli jo kuollut. Mikko eli parhaillaan raskasta vaihetta dementoituvan vaimonsa kanssa. Vaimon mielialojen vaihtelut olivat voimakkaita ja käytös ennalta arvaamatonta. Mikon ja hänen vaimonsa luona kävi osa-aikaisia avustajia Sotainvalidien Sairaskodilta. Viime kädessä päävastuu vaimon hoitamisesta ja elämästä oli kuitenkin Mikolla. Pariskunnan tilanne vaikutti kaikin puolin vaikealta ja Mikko uupuneelta. Myös Mikolla itsellään oli monia sairauksia ja ikää melkein 90 vuotta. Matin tilanne vaikutti edellä kerrottuja omaishoitotilanteita helpommalta, koska vaimon dementoituminen oli vasta alkuvaiheessa ja ilmeni lähinnä asioiden unohteluina. Tapasin Mikon ja Matin vaimot haastatteluja tehdessäni ja saatoin todeta miesten kertomusten yhtäpitävyyden haastattelutilanteessa näkemäni ja kokemani perusteella.

Kahden haastateltavan perheessä oli aistittavissa syvä huoli vaimon terveydestä. Kummassakin perheessä vaimoilla oli ollut hiljattain vakavia sairauksia ja sairauskohtauksia. Molemmat aviomiehet olivat sotavammaprofessoreiltaan aineiston korkeimmat ja he eivät olisi voineet tulla toimeen omassa kodissaan ilman puolison antamaa jatkuvaa apua. Haastattelun aikoihin myös Olavin ja Annikin kummankin terveys oli horjunut. Kymmenisen vuotta avioliitossa ollut ja toisiinsa kiintynyt pariskunta oli

huolissaan yhteisestä tulevaisuudestaan kotona. Huoli oli aiheellinen, sillä sain kuulla Annikilta nelisen kuukautta haastattelun jälkeen Olavin sairauskohtauksesta, minkä vuoksi Olavi oli siirtynyt pysyvästi laitoshoitoon.

Omista lapsista kerrottiin melko pidättyvästi ja vaihtelevalla intensiteetillä. Kahdesta asiasta ei omista lapsista kyseen ollen puhuttu: heidän varhaislapsuudestaan eikä kysymättä siitä, kuinka paljon sotainvalidi-isät olivat kertoneet lapsilleen sodasta ja omasta lapsuudestaan. Kertojien sivutessa tai ottaessa esille puheessa lapsensa saatoen esittää tarkentavan kysymyksen, kuten esimerkiksi: ”Ootteko te lastenne kanssa puhunu näistä sotamuistoista tai sota-asioista?”, jolloin esimerkiksi Eino vastasi ykskantaan:

”Aika vähän. Emmä tiedä tosiaankaan mistä se johtuu.”

Eino kertoi vuosia sitten tehneensä jotakin tilaisuutta varten lyhyen katsauksen sodasta, haavoittumisista ja ”tästä vaiheesta” -elämäänsä. Teksti oli joutunut jossakin vaiheessa Einon poikien käsiin, jolloin he olivat lukeneet kuvauksen ja todenneet isälleen: ”Ai, näiäks se on tapahtunu”. Yleensä kertojat totesivat puheissaan spontaanisti, että ”meidän lapset ovat säästyneet näiltä kertomuksilta”. Lapsia oli siis haluttu säästää siten, ettei heille kerrottu sodasta ja omaa elämää koetelleista vaikeuksista.

”Säästyminen” isien sotakokemusten kuulemiselta saattoi olla isiltä itseltään aivan looginen teko siinä mielessä, että he todella halusivat säästää lapsiaan kuulemasta sodan karuudesta ja sen aiheuttamasta kärsimyksestä. Omasta puutteen sävyttämästä lapsuudestaankaan he eivät olleet innostuneita kertomaan omille lapsilleen:

”Tätä ei minun omat lapset eikä tiiä monien muitten lapset, mitä se silloin meikäläisellä ol”.

Puhumattomuuden näkökulma tulee esille myös Erkki Kujalan väitöskirjatutkimuksessa ”Sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta”. Kujalan mukaan ”Isien muuttumisesta sodassa ja puhumattomuudesta sota-asioista sen jälkeen on kansan keskuudessa paljon eri yhteyksissä puhuttu. Haastattelututkimus osoitti, että tilanne ei tässäkään suhteessa ole kaikkien rintamamiesten osalta yhteneväinen. Tulos kallistuu kuitenkin selkeästi puhumattomuuden puolelle, sillä puolet ei muista tai ovat varmoja, ettei isä koskaan puhunut kotona sodasta.” (Kujala 2003, 112). Toisaalta sotainvalidi-isät olivat saaneet huomata, etteivät omat lapset olleet niinkään kiinnostuneita sotaan liittyvistä asioista kuin lastenlapset. Pekan kokemuksen mukaan ”lapsenlapset on niin kun paljon kiinnostuneempia, kun tää välisukupolvi omat lapset ja sellaset.”

Kujala arvioi tutkimusaineistonsa perusteella puhumattomuuden syyksi sodan olleen niin syvän kokemuksen sen läpikäyneille miehille, ettei heillä ollut sanoja kuvaamaan kokemuksiaan. Kertomattomuudella saatettiin myös yrittää suojella kotiväkeä suuremmalta pelolta kuin mikä kodeissa oli läsnä sota-aikoina (Kujala 2003, 64). Ville Kivimäki puhuu sodan rampauttamasta

vanhemmuudesta (Kivimäki 2007) sekä haavoittuneesta vanhemmuudesta (Kivimäki 2007). Kivimäki kirjoittaa haavoittuneen vanhemmuuden perintönä koteihin kapseloituneen kivuliaan ja käsittelemättömän kokemuksen, kun sotakokemuksien ja vaikeiksi koettujen tunteiden käsittelyyn ei ollut sanoja, aikaa eikä voimia (Kivimäki 2007).

Se, mitä omista lapsista kerrottiin, liittyi heidän menestymiseensä opinnoissa ja elämässä. Menestyminen tuotti suurta iloa isille ja siitä kerrottiin myös isän ylpeydellä. Tällaisista myönteisistä kokemuksista ja suhteista nyt jo keski-ikäisiin lapsiin oli mukavampi ja helpompi kertoa kuin päinvastaisista tilanteista. Menestyminen opinnoissa tuli esille kohdassa 7.1.3 Elämän aloittaminen tyhjästä, (ss. 93–96). Positiiviseksi tai negatiiviseksi koetut tilanteet lasten kouluttautumisen suhteen olivat verrannollisilta sotainvalidi-isien omiin kokemuksiin koulutusmahdollisuuksien puuttumisesta. Omien lasten koulutus nousi isien ajatuksissa erityisen keskeiseen asemaan.

Tutkimusaineistossa oli kolme sotainvalidi-isää, jotka kertoivat vilpittömästi iloisen ja tyytyväisen oloisina omien lastensa menestymisistä niin näiden saaman koulutuksen kuin myös hyvän työelämään sijoittumisen suhteen. Kaksi näistä isistä itse olivat akateemisen loppututkinnon suorittaneita. Heistä toisen lapsista kaksi oli suorittanut tohtorintutkinnon.

”Kyllä sitä ainakin isästä tuntuu kun olin tohtorin väitöstilaisuuksissa molempien lasteni, niin tuntuuhan se juhlalliselta ja niin mukavalta, kun lapset pääsevät semmosille alueille, kun haluavat.”

Näiden sotainvalidi-isien kertomuksista ilmenee myös vanhempien ja lasten molemminpuolinen arvostus sekä tiivis yhteydenpito, vaikka kertojien lapset olivat työskennelleet ulkomailla.

Ei-akateemisen tutkinnon suorittaneet tai muutoin hyvin työelämään itse sijoittuneet isät kertoivat myös innostuneesti lastensa menestymisistä elämässä joko spontaanisti tai esittämäni kysymyksen perusteella. Isien itsensä saaman koulutuksen perusteella ei voi luonnollisestikaan tehdä mitään yleistäviä johtopäätöksiä esimerkiksi isien ammatillisista odotuksista lastensa suhteen tai isien ja lasten välisistä suhteista. Tässä tutkimusaineistossa ilmeni, että mitä enemmän sotainvalidi-isällä itsellään oli koulutusta, sitä enemmän hän korosti koulutuksen merkitystä, arvosti sitä ja piti luonnollisena, että omat lapsetkin hankkiutuvat koulutukseen. Ero kouluttamattomiin isiin näkyi siinä, etteivät koulutusta vaille jääneet isät korostaneet koulutettujen isien tavoin koulutuksen merkitystä tai eivät kertoneet ohjanneensa lapsiaan hakeutumaan koulutukseen. Lasten haluttomuus kouluttautua kuitenkin harmitti ja suretti. Paremman koulutustason omaavien sotainvalidien perheessä koulutukseen hakeutuminen oli mitä ilmeisimmin luonnollinen valinta ja lähtökohta, jota sotainvalidi-isät osasivat myös tukea ja johon kannustettiin.

Sairastelevan ja monenlaisten vaikeuksien keskellä elävän Einon kohdalla oli arveltavissa henkiseksi väkivallaksi luokiteltavaa kohtelua lasten taholta. Einon mukaan lasten ei-toivottu käyttäytyminen oli alkanut korostumaan vaimon kuoltua.

”Kun nyt vaimo kuol ja minä jäin tähän yksinän. Siinä tahtoo tulla sitten erimielisyyttä. Ne tahtoo lapsetkin tänä päivänä olla semmosia, ett ne käy jopa vanhempien kimppuun. Kyllä on paljon sitä niin, että kotoa otetaan kaikki, mitä ikinä.”

Eino antoi ymmärtää myös muiden nykyiseen elämäntilanteeseensa vaikuttaneiden asioiden yhteydessä pelkäävänsä keski-ikäisiä lapsiaan. Tapaamis- ja yhteydenpitokertojen määrien perusteella tulkittuna Einon suhteet lapsiinsa olivat etäiset ja kerronta heistä oli kielteisyyden sävyttämää sekä vivahteetonta. Tosin samanlaista vivahteettomuutta saattoi havaita Einon puheista edesmenneestä vaimostaan riuskana työihmisenä ja muina vastaavanlaisina kuvauksina. Eino ahdistui silmin nähden puhuessaan lapsistaan, mutta hän oli myös huolissaan heistä.

Tunteet omia perheenjäseniä kohtaan eivät tulleet esille erityisen tunnepitoisella tavalla kerrottuna tai osoitettuina. Kerrontaa leimasi enemmänkin asiallisuus. Puhe lastenlapsista sitä vastoin tuntui herkistävän sotainvalidi-isoisät helpommin myös sanallisella tasolla. Lastenlapsia, jo nuoria aikuisia pienimmistä puhumattakaan, kuvattiin helposti suorastaan ylisanoilla ja mitä suurimmalla ylpeydellä. Isoisät saattoivat rinnastaa lapsenlapsensa vastaavan ikä- ja kehitysvaiheen omaan sotaan lähtemisensä ikään. He totesivat, kuinka onnetonta olisi lähettää senikäinen lapsenlapsi sotaan. He pitivät lastenlapsiaan myös huomattavasti itseään fiksumpina ja näppärämpinä. Kun en malttanut olla ottamatta esille tällaisessa tilanteessa kertojan ja tämän lastenlasten erilaiset nuoruudet ja kehittymismahdollisuudet, kertojat myönsivät erilaisilla lapsuuksilla olevan merkitystä. Kuitenkin jo seuraavassa lauseessa he saattoivat ihastella lastenlastensa tiedollisia valmiuksia ja pätevyyskäsiä esimerkiksi tietotekniikassa unohtaen sen tosiasian, että heidän omassa nuoruudessaan nykymittapuun mukaisesta tietotekniikan kehityksestä ei ollut vielä tietoakaan. He arvelivat omaksi edukseen kuitenkin sen, että heillä oli samanikäisinä lastensa lapsia enemmän sitkeyttä ja fyysistä kestävyyttä sekä taitoja selvitä vaikeissa olosuhteissa.

Kertojista neljä sotainvalidia oli kokenut leskeyden ja kolme oli menettänyt aikuisiässä olevan lapsensa. Aikuisten lasten kuolemista ei kerrottu samalla tavoin kuin vaimon kuolemasta. Aikuisten lasten kuolemat todettiin lyhyesti tai niitä kommentoitiin muutamalla sanalla. Vaimon menetys sitä vastoin oli tuntunut erityisen ankaralta ja vaikealta asialta. Siitä kerrottiin ja sitä kerrattiin haastattelun aikana perusteellisesti.

8 OMAN TILAN LÖYTYMINEN

Pääkategoria IV kuvaa sotainvalidien kokemusta oman tilan ja elämän löytymisenä eläkevuosina. Vaikka sotainvalidit kertoivat innostuneesti parhaista työvuosistaan, niin kuitenkin vasta työelämästä vapautuminen antoi mahdollisuuden ensimmäistä kertaa elämässä olla oma itsensä ja oman elämänsä valtias. Pääkategorian IV ensimmäinen alakategoria (1) kuvaa aikaa eläkevuosista varsinaiseen vanhuuteen. Toinen alakategoria on sotainvalidien kokemuksellisen vanhenemisen kuvausta (2). Kuvaavaa pääkategoria IV alakategorioiden muodostumisille on, että niissä tehdään katsausta menneisyyteen ja ne kertovat seestyneestä elämästä. Tätä kautta myös sota ja elämä ovat saaneet uuden merkityksen, kun lopultakin on ollut aikaa ajatella omaa elämäänsä.

8.1 Aika eläkevuosista vanhuuteen

8.1.1 Katse menneisyyteen

Tutkimusaineiston sotainvalidien kertomuksellista kokonaisuutta rytmitti usein huomaamattomasti esille tuleva kahtiajako aikaan ennen sotaa ja aikaan sodan jälkeen. Verrattaessa kertojien koko elämänkaarta sodan jälkeiseen aikaan nuoren aikuisuuden ja varsinaisen aikuisiän vuosia ennen sotaa ennätti olla vähän. Kertomuksissa esiintyi myös selkeä painotus kokonaisuuksiin sota ja sodan jälkeinen aika, *"sodan jälkeinen elämä"*, kuten he itse asian ilmaisivat: *"Että kyllähän sota nyt jotakin veikin tietysti, mutta kun näin paljon on jälellä"* tai *"jos sodan pitää vaan semmonen pätjänä hankalaa elämää"*. Toisin sanoen kertojat suhteuttivat sotavuosiensa määrän tähänastisten elinvuosiensa määrään. Kahtiajako tapahtui ajanjaksojen aika ennen ja jälkeen sotavuosien sekä elämänjaksojen sota ja sodan jälkeinen aika välillä. Elämänjakso-ilmaus kuvaa aikaa paremmin elämänsisällöllisesti merkityksellisiä elämänvaiheita ja niiden tapahtumia. Aika ennen sotavuosia sisällytettiin pääsääntöisesti ajatuksellisesti

ja kerronnallisesti itse asiassa sotavuosiin. Kertojathan kuvasivat nuoruuden menneen sotaa odotellessa. Sota oli ollut läsnä jo ennen sodan varsinaista alkamista ja sotaan menemistä.

Pääkategoriassa II todettiin sodan kulkevan kertojien elämässä edelleen mukana. Tuntuvimmin ja näkyvimmin sota ja sen vaikutukset ilmenivät vielä kuvauksissa vaivoista ja vammoista, kivuista sekä henkisistä traumoista, kuten esimerkiksi painajaisunista. Monet muut sotaan liittyvät asiat olivat kertojille vähemmän koskettavia, vaivaavia tai ajankohtaisia enää elämän tässä vaiheessa. Tätä näkemystä tukivat myös sotainvalidien elämänvaiheita kuvaavat janat, jotka tein analysointivaiheessa litteroitujen kerrontojen pohjalta. Toimenpide oli ennalta suunnittelemaan. Janat havainnollistivat mitä, mistä ja miten kerrottiin. Esille tulivat kertojien omat painotukset merkityksellisiksi koetuista asioista, kuten esimerkiksi sotaan lähtö, avioituminen, muutokset perhesuhteissa, ammattiin valmistuminen, mahdolliset muutot paikkakunnalta toiselle ja työelämää koskevat tiedot. Näistä elämänvaiheita kuvaavista janoista merkintöineen saattoi havaita sen, kuinka tällaiset näkyvät ja konkreettisiksi tapahtumiksi luokiteltavat muutokset kertojien elämässä ajoittuivat pääsääntöisesti heidän tähänastisen elämänsä ensimmäiselle puoliskolle. Elämän toisella puoliskolla merkittävimmäksi tapahtumaksi nousivat pääasiassa eläkkeelle jääminen ja puolison kuolema. Myös tasainen arki nousi tapahtumien sijasta etusijalle. Tasainen arki käsitteenä oli tulkittavissa positiiviseksi ilmiöksi. Se piti sisällään kokemuksen ja toiveen elämän jatkumisesta siten, ettei mitään odottamatonta elämää rajoittavaa tapahtuisi. Se sisälsi toiveen siitä, että voisi pysyä kohtalaisessa kunnossa ja että saisi elää kotona mahdollisimman pitkään yhdessä puolison kanssa.

Sotavammaisista on esitetty arvio, että viimeistään 1990-luvun kuluessa he olisivat tulleet elämänsä vaikeimpaan vaiheeseensa haavoittumistaan lukuun ottamatta. Samaisessa arviossa on otettu esille olettamus sodanaikaisissa oloissa koettujen pelon, ahdistuksen, surun ja tuskan saattavan palata mieliin painajaisunina sekä psykosomaattisina oireina (Honkasalo 2000, 453). Tämän tutkimusaineiston sotainvalidien omasta kertomasta päätellen näin ei ole käynyt, vaan monet pelot ja painajaiset olivat heidän kertomansa mukaan vähentyneet ja elämä oli seestynyt. Sen sijaan he tunnistivat itseään koskevan samat vanhenemisen lainalaisuudet ja prosessit kuin mitä he havaitsivat muilla ikätovereillaan. Tietoisuudella omasta vanhenemisestä selitettiin ja kompensoitiin sotaperäisiä asioita ja päinvastoin.

8.1.2 Eläkkeelle siirtymisen ihanuus

Eläkkeelle siirtymisestä kerrottaessa esille tuli usein, kuinka eläkkeelle työelämästä oli haluttu siirtyä heti, kun se vain oli ollut mahdollista. Eläkkeelle ”pääseminen” merkitsi vapautusta ja helpotusta, vaikka työelämä oli ollut mieluista ja siitä kerrottiin elämän yhtenä merkittävimmistä asioista. Olavi ilmaisi asian näin:

”Se oli minun yhtiöni, siellä minä olin parikymmentä vuotta ja läksin omasta tahdosta eläkkeelle. Mä sanoin, että annan nuoremmille paikkani, että en mä enää jaksa. Minä sanoin, että mä pääsen joka tapauksessa eläkkeelle sillon, kun mä haluan. Mulla on sotavamma ja mulla on siviilivamma.”

Mitä merkityksellisemmäksi työ oli koettu, sitä varmemmin noin paristakymmenestä eläkkeellä olovuodesta huolimatta entisen työnantajan toimia seurattiin, mikäli yritys tai työnantaja oli vielä olemassa. Työnantaja oli saattanut olla tuollainen em. *”minun yhtiöni”*, joka sykähdetti kertojan mieltä edelleenkin mutta josta eläkkeelle siirtyminen oli koettu todellisena vapautuksena ja avauksena uudelleenlaiselle omalle elämälle.

Arvo kertoi omasta eläkkeelle jäämisestään:

”Minä rupesin lähentelemään tätä niin sanottua ansiotuloista eläkevuosi-ikärajaa, että oli mahdollisuus täydelle eläkkeelle. Meillä rintamamiehillä oli se mahdollisuus. Minä sanoin, että minähän en anna päivääkään ilmatteeks mihinkään enää, että se on ilmasta työtä kaikki se, mitä minä teen sen jälkeen, kun mulla on mahdollisuus eläkkeeseen. Ennenhän mä otan pikkuisen pienemmän eläkkeen, kun se, että mä lähen täyellä palkalla tekemään. Erotus ei ole niin paljon mulle merkitsevää siinä, että mä läksin heti sillon pois. Nauttinu oon suunnattomasti eläkkeestä. Mä oon ollu yli kaksikytä vuotta eläkkeellä ja mä sanon, että päivääkään en vaihtas pois.”

Kaikesta päätellen Arvo osasi todella nauttia eläkevuosistaan, vaikka hän oli menettänyt eläkevuosiensa aikana vaimonsa ja surun yli oli ollut vaikea päästä. Arvolla oli kaunis ja hyvin hoidettu koti. Hän oli tiiviisti yhteydessä ulkomailla asuviin lapsiinsa ja hänen seuraelämänsä oli vilkasta. Hän vaikutti varsin aktiiviselta ja elämästään innostuneelta mieheltä.

Edellä olevat esimerkit eläkkeelle jäämisistä olivat tyypillisiä tässä tutkimusaineistossa eläkkeelle siirtymisestä kerrottaessa. Ne edustivat positiivista näkökulmaa uudelleenlaiseen vapauteen työelämän velvollisuuksien, erilaisten elämää sitoneiden asioiden ja sotavuosien jälkeen. Ilpo muisteli ensimmäisiä tunnelmiaan eläkkeelle jäämisensä jälkeen:

”Tammikuun yks päivänä lähti, anto viran seuraajalle. Tuntu niin vapaalta niin että... Samalla alko hirvenmetsästys, jatkometsästys kaksi viikkoa, ja se oli kuin juhlaa, kun sai hangilla oikein kauniina iltapäivinä käydä, hangilla vapaasti metästämässä hirviä.”

Kysymys vaikutti olevan nimenomaan vapaalle jäämisestä ja sen myötä oman henkilökohtaisen elämän hallintavallan lisääntymisestä. Eläkkeelle siirtyminen merkitsi astumista elämän sellaiselle toiselle puoliskolle, jolloin koko mennyt elämä ja myös sota omana lukunaan saivat uuden merkityksen. Lopultakin sai olla oman itsensä herra ja sai aikaa alkaa ajatella oman elämänsä asioita ja tapahtumia.

Oman työpaikan ja ammattialan tapahtumia seuraamalla elämään tuli vielä eläkkeellä ollessa kiinnostavia asioita, jotka veivät kertojansa moniin tilanteisiin kodin ulkopuolisessa elämässä. Oma ammatti ja työelämä loivat vielä eläkevuosina positiiviseksi koetun varjon kertojan ylle. Kokonaisuudessaan elämän todettiin menevän päivä kerrallaan: *”Tää, tää menee päivä kerrallaan. Ei tässä mitään.”* Ajan nopeaa kulkua jaksettiin hämmästellä,

mutta myös sitä, kuinka kaikki on nykymaailmassa muuttunut *”hyvin kiireelliseksi”*. Kiirettä ja työtä oli ollut ennenkin, kun monet asiat tehtiin ruumiillisena työnä. Asiaa pohtinut Ossi hämmästeli nykyistä työelämän kiirettä kehittyneen teknologian näkökulmasta. Hänen mukaansa uuden teknologian olisi voinut olettaa helpottaneen kiirettä työelämässä, kun kaikkea ei tehdä enää ruumiillisena työnä. Työelämä ei ollut Ossin mukaan ollut *”hullumpata”* silloinkaan, kun hän itse oli ollut vielä työssä. Kuitenkin työelämää koskevat muutokset olivat alkaneet rasittaa niin paljon, että eläkkeelle pääsy oli tuntunut helpotukselta. Oman entisen työpaikan ja ammattialan tapahtumia oli mukava seurata, mutta huomattavaa kaikissa kertomuksissa oli se, ettei työelämään olisi haluttu enää palata.

Puhuessaan eläkkeelle jäämisestään sotainvalidit muistuttivat lähes poikkeuksetta mahdollisuudestaan jäädä eläkkeelle sotavammojensa perusteella lakisääteistä vanhuuseläkkeelle jäämisen ikää aiemmin. Tätä mahdollisuutta oli käytetty erityisesti silloin, kun kertojat olivat kokeneet työnteon vaikeutuneen tai muuttuneen liian raskaaksi. Vielä 25 vuotta eläkkeelle siirtymisensä jälkeen heistä kaksi empi sitä, oliko varhainen eläkkeelle jääminen ollut sittenkään hyvä ratkaisu. He miettivät tätä ratkaisuaan eläkkeittensä pienuuden näkökulmasta. Kummankin sotainvalidin kohdalla kysymys oli ollut sairauteen perustuvasta syystä jäädä eläkkeelle. Sairauksien aiheuttamien rajoitusten vuoksi he eivät olleet voineet jatkaa fyysisiä voimia vaativia töitään.

Tyytyväisyys eläkkeelle siirtymisestä on nähtävissä myös Ylikarjalan tutkimuksen (Ylikarjula 1998) 69–80 -vuotiaiden tutkittavien kohdalla. Tutkimuksen aineiston muodostivat 16 miestä ja 16 naista. Tutkimuksen johtopäätöksenä esitetään, että työn merkittävyyden takia eläkkeelle jääminen oli ollut monelle osallistujista ongelmallista. Tutkimuksen mukaan eläkkeelle siirtyminen aiheutti erityisen työkeskeisille henkilöille psykosomaattisia oireita, kun sen sijaan sisäisen elämänsä hallitsevat ja energiset nauttivat uudesta vapaudestaan omistautua itselleen tärkeiksi koettuihin asioihin (Ylikarjula 1998, 231). Työn keskeisyyden takia eläkkeelle jääminen oli ollut tutkimukseen osallistuneille merkittävä käännekohta. Helpointa se oli ollut niille, jotka olivat tunteneet tyytyväisyyttä täysipainoisesta elämästään. Tällaiset henkilöt olivat saattaneet kokea eläkkeelle siirtymisensä muita useammin elämänsä parhaaksi vaiheeksi. Helpotuksena sen olivat kokeneet myös sellaiset henkilöt, jotka olivat siirtyneet eläkkeelle työn rasittavuuden tai terveysongelmien vuoksi (Ylikarjula 1998, 92). Tässä tutkimusaineistossa työlleen omistautuneimpienkin sotainvalidien kohdalla eläkkeelle siirtyminen oli ollut merkittävä, odotettu ja positiivinen käännekohta elämässä. Riippumatta kerrotusta sen suhteen, olivatko sotainvalidit kokeneet elämänsä täysipainoisena, eläkkeelle siirtyminen ja eläkevuodet oli koettu elämän parhaimmaksi ajaksi. Tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista neljä ei maininnut mitään eläkkeelle jäämisestään. Kun muiden kertomukset eläkkeelle siirtymisestäään ja jo noin paristakymmenestä eläkevuodesta olivat varsin positiivisia, herätti tämä kertomattomuus kysymyksen, miksi em. neljä sotainvalidia eivät kertoneet

eläkevuosistaan? Yksi muista kertojista heidät erottava tekijä oli, että heillä oli haastattelun aikaan meneillään raskaaksi koettu elämänvaihe. Tällöin kysymyksessä oli oma tai vaimon vaikea sairaus.

Kaksi pitkän ja vaikuttavan työuran tehnyttä sotainvalidia puolestaan kertoivat, etteivät he ole oikeastaan jääneetkään eläkkeelle, kuten Reino asian ilmaisi:

”Emmää oikeestaan oo eläkkeelle jääny muuta kun, että eläke on ruvennut juoksemaan pikku hiljaa”.

Reino lähestyi 86-vuotissyntymäpäiväänsä. Hän oli vielä hyvin aktiivisesti mukana sotainvalidien paikallisissa rakentamisprojekteissa, kuten myös toinen edellä mainituista sotainvalideista. He kumpikin tiedostivat työnsä vapaaehtoisen luonteen, mutta myös sen mielekkyyden alueen muita sotainvalideja ajatellen. He kertoivat osallistuneensa rakentamishankkeiden ohella *”heikommassa asemassa”* olevien sotainvalidien auttamiseen.

Eläkkeelle siirtyminen koettiin sitä tasapainoisempänä, mitä tyytyväisempiä oltiin omaan työhönsä. Oman työelämässä positiiviseksi koetun merkityksen tiedostaminen oli keskeistä tässä kokemuksessa. Tutkimusaineiston perusteella oli pääteltävissä, että mitä parempi koulutus tai arvostetummaksi koettu työ, sitä tyytyväisempänä työtä ja sen sattumuksia muisteltiin. Koulutusta yksinään ei voinut kuitenkaan pitää ratkaisevana tekijänä tässä kokemuksessa.

Yksi iäkkäimmistä tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista työskenteli edelleen omistamassaan yhtiössä, joskin hän totesi käsillä olevan *”jäähdyttelyvaiheen”*. Hänen kertoessaan aktiivisesta toiminnastaan yhtiössään, sivullisen oli kyllä vaikea huomata jäähdyttelyvaiheen olevan menossa.

8.1.3 Eläkevuodet elämän parasta aikaa

Eläkkeelle oli jääty hyvillä mielin ja se oli ollut odotettu tapahtuma elämässä. Eläkkeelle jääminen oli ollut siirtymä uuteen tilanteeseen, jossa ensimmäisen kerran elämässä oli ollut mahdollisuus määrittää itse oman elämänsä rajat ilman sodan, toisten ihmisten ja työelämän vaatimuksia. Tämä oli koettu merkittävänä asiana ja suoranaisten helpotuksena. Ilpon haastattelutilanteessa mukana ollut vaimo tokaisikin paljon puhuvasti *”kuin taivaaseen olisi tullut”* miehensä eläkkeelle jäämisestä. Kaikesta huolimatta sodan vaikutukset tuntuivat edelleen elämässä. Sodan vammauttavat vaikutukset saattoivat fyysisten vammojen osalta tuntua aiempia vuosia enemmän. Elämä koettiin päivän kerrallaan elämiseksi. Sota oli kuulunut kertojien elämään oleellisena ja pakollisena osana. Sitä ei ollut voinut kyseenalaistaa eikä muunlaista vaihtoehtoa ollut. Tämä oli lähtökohtana kertojien elämänsä kaarta pohdittaessa ja myös eläkevuosista kerrottaessa.

”Sota oli meille semmonen välttämätön ja pakko tämän tilan säilymiseen, että nyt tänä päivänä täällä eletään ja ollaan.”

Tästä lähtökohdasta käsin tutkimusaineiston sotainvalidit lähtivät muovaamaan kertomuksiaan niin työvuosien aikaisesta elämästään kuin elämästään eläkkeellä. Kertomuksista oli huomattavissa suora siirtyminen eläkkeelle jäämisen aktiivisiksi kuvatuista alkuvuosista tähän päivään. Siirtymästä eläkevuosien aktiivisen alun ja tähän päivään tulemisen kokemusten välille jäi kerronnallisesti tyhjä tila. Eläkkeelle jääminen oli ollut vapauttava kokemus ja se oli suonut mahdollisuuden toteuttaa itseään monin eri tavoin. Kertajat antoivat ymmärtää haastattelun aikaan vuonna 2003 monien mahdollisuuksiensa olevan kulutetut loppuun. Eläkevuosista puhuttiin siten kuin ne olisivat jo olleet ja menneet. Nyt elettiin elämävaihetta, jota ei kutsuttu vanhuudeksi ja jolla ei ollut mitään erityistä nimeä tai kuvaavaa määritelmää.

Mennyttä elämää tarkasteltaessa sodan sekä vanhuuden hidastumisen ja haurastumisen kontrastina olivat usein fyysiset ominaisuudet ja kokemukset, joita kuvailtiin esimerkiksi sanomalla: *”silloin minulla oli vielä vahvat jalat”* tai *”siihen aikaan olin vielä yllättävän vahva mies”*. Vaikka sota osattiin ottaa pakollisena osana omaa ja omien aikalaisten elämää, sodan haitallisiksi koetut vaikutukset ja seuraamukset tulivat tällaisessa puheessa väistämättömästi ilmi. Omassa terveydentilassa esiintyvien muutosten alkuperä askarrutti mieltä sen suhteen, aiheutuiko jokin heikkous, sairaus tai muutos sodasta kokonaan, osittain vai kuuluiko se selkeästi käsillä olevaan ikään. Epätietoisuus vaivasi mieltä ja tällaisen epätietoisuuden aiheuttaman huolen ja pelontunteen kerrottiin lieventyvän sitä mukaan, kun todennäköisen eliniän koettiin lyhenevän.

Eläkevuosien alku oli ollut aktiivista fyysisen toiminnan sekä osallistumisen aikaa ja sitä ne olivat vieläkin mahdollisuuksien mukaan. Kuvausten pääpaino eläkevuosista oli sotainvaliditoimintaan osallistumisessa, harrastuksissa ja kodin piiriin kuuluvissa asioissa. Eläkevuosia luonnehdittiin toiseksi elämäksi, vaikka näennäisesti elämä näyttäytyi tapahtumiltaan ulospäin vähämerkityksellisemmältä kuin työssäolon vuosina. Kuvaukset eläkevuosista tehtiin taannehtivasti ja ne pysäytettiin kerronnan hetkeen. Tulevaisuutta koskevat puheet kohdentuivat eläkkeelle jäämisen hetkestä nähtyyn tulevaisuuteen. Se oli puhetta menneisyydestä, menneisyyden tulevaisuudesta ja nykyisyydestä. Tällaista puhetta oli paljon. Sen sijaan puhe tulevasta tulevaisuudesta typistyi muutaman kertojan toteamukseen siitä, että vanhojahan tässä aletaan jo olla.

8.1.4 Harrastustoiminta eläkevuosina

Aktiivinen sotainvaliditoimintaan osallistuminen tarkoitti pääasiassa Sotainvalidien Veljesliiton toimintaan osallistumista. Kolmen sotainvalidin toimintaan voi katsoa liittyneen jokaisella jonkinlaisen ansiotyöhön rinnastettavan toiminnallisen funktion, kuten esimerkiksi konkreettisen *”veljien auttamistyön”* tai *”sotainvalideja hyödyttävään rakennustoimintaan osallistumisen”*.

Tällainen toiminta oli ollut enemmän kuin henkireikä tai pelkkä harrastus, kuten Einon puheesta oli pääteltävissä:

”Osastoon tulin joskus viiskytluvulla ja siitä saakka minä tunsin sitten kyllä tän työn sikäli läheiseksi, että koska todellisuudessa haavottumiseni oli molemmat sellasia, että ei olis mitään mahdollisuutta ollu päästä pois ilman apua. Niin katsoin, että tällä tavalla voi niin kun sitä velkaa maksaa tavallaan.”

Einon kohdalla oli kysymys monipuoliseksi luonnehdittavasta ”*veljien auttamistyöstä*”.

Tutkimusaineiston sotainvalidit olivat aktiivisia Sotainvalidien Veljesliiton toiminnassa vointinsa mukaan. Vain kaksi tutkimuksessa mukana ollutta sotainvalidia ilmaisivat, etteivät he ole olleet mukana Sotainvalidien Veljesliiton toiminnassa. Kauko oli pettynyt Sotainvalidien Veljesliiton toimintaan sieltä apua hakiessaan eikä tilanne ollut korjaantunut myöhemminkään. Antti osallistui vain sattumanvaraisesti joihinkin tilaisuuksiin, koska hänellä ei ollut aikaa eikä mielenkiintoa muutoinkaan perheen ulkopuolisiin kontakteihin. Kahdella sotainvalidilla heikentynyt terveydentila ja pitkä välimatka estivät osallistumisen sotainvalidien toimintaan. Heistä Ension kohdalla se ei merkinnyt kuitenkaan sitä, ettei häneen olisi pidetty yhteyttä paikallisesta Sotainvalidien Veljesliiton toimipisteestä, joten tällä tavoin yhteys toisiin veljiin säilyi jollakin tavalla.

Toiminta Sotainvalidien Veljesliiton paikallisosastossa voidaan tulkita suurimman osan tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien pääharrastukseksi, suoranaiseksi elämäntavaksi. Sotainvalidien Veljesliiton koettiin ajaneen ansioituneesti sotainvalidien asiaa laajassa mittakaavassa ja erityisesti juuri sotien jälkeen. Sotien jälkeisen perustyön tarpeet olivat täyttyneet. Paikallisella tasolla toimintaa koskevista kertomuksista oli havaittavissa karkeasti arvioiden kaksi pääryhmää: aktiiviset toimijat, jotka olivat huonompiosaisille veljilleen avun antajina sekä mukana olijat, jotka itse saattoivat olla myös avun saajina. Sotainvalidien Veljesliiton rooli koettiin edelleenkin veljiä kokoavana. Sen toiminnassa on painotettu viime vuosina sotainvalidien vanhuudenaikaisen huollon järjestämistä ja ylläpitämistä siten, että sotainvalidit voisivat asua mahdollisimman pitkään omassa kodissaan.

Sotainvalidien Veljesliiton positiivinen merkitys kertojille oli kiistaton. Sotainvalidien ollessa nuorempia ja erityisesti sotien jälkeisinä vuosina liiton kerrottiin olleen sotainvalidien etujen ajaja ja olojen vakauttaja. Sotainvalidien Veljesliiton toiminta etujen ajajana ja elämän olojen vakauttajana ei ollut kuitenkaan ilman muuta selvää silloin, kun se aloitteli toimintaansa ja sen tuottamaa apua tarvittiin kipeimmin. Sotainvalidien Veljesliittoa, sotainvalideja itseään sekä koko sodan jälkeistä yhteiskuntaa ravistelivat erimielisyydet ja monenlaiset hajaannukset. Pettymystä veljiin koettiin mm. siinä, että 1950-luvulla kerrottiin olleen vielä miehiä, joiden ei tiedetty olevan sotainvalideja. Kyseisten miesten kerrottiin vaienneen sotainvaliditeetistään, vaikka juuri tuolloin jokaista olisi tarvittu sotainvalidien etuja ajamaan. Joitakin kertojista harmitti näiden samojen miesten ilmaantuminen vähitellen sotainvalideiksi

asenteiden, näkemysten ja arvostusten muututtua positiivisemmiksi sotainvalideja kohtaan:

”On paljon kavereita, jotka todella on antaneet sydämensä sotainvalidityölle, mutta on paljon kavereita, jotka mieluummin kerää niitä pisteitä, että on sotainvalidi eikä mitään muuta. Jos ajatellaan viiskytälukua, niin silloinhan oli paljon semmosia kavereita, joita ei tienny ensinkään, että ne on sotainvalideja millään tavallaan. Nyt vuosien mittaan, nyt kun elämännäkemykset ja arvostukset ovat muuttuneet, nyt ne on ilmestyneet sotainvalideiksi vähitellen sitten. He pysyivät visusti hiljaa aikoinaan silloin, jolloin ois todella tarvittu enemmän tämmöstä aktiivista toimintaa sotainvalidityössä.”

Sotainvalidien Veljesliiton toimintaan osallistumisen tärkeys tuli esille sotainvalidien kertomuksissa ymmärrettävästi siksi, että heti sotien jälkeen sotainvalideihin kohdistuva pilkka ja halveksunta olivat olleet kiivainta ja satuttavinta. Tällaisessa tilanteessa keskinäisen tuen merkitys oli korostunut. Tutkimusaineistossa ei tullut esille se, että osa sotainvalideista pelkäsi sotavammojensa estävän työnsaannin ja vaikenivat niistä tästä syystä.

Tällaisista Sotainvalidien Veljesliiton paikallisen toiminnan kielteisiksi koetuista asioista kerrottiin harvakseltaan oletettavasti siitä syystä, että näin monien vuosien päästä ikävät asiat alkoivat unohtua sekä saada kokonaisen ihmisen elämänmittaisen näkökulman. Sotainvalidien Veljesliiton toiminnan nähtiin selkiytyneen aikaa myöten. Aktiivisinta sotainvalidien toiminnan aikaa olivat olleet eläkkeelle jäämisen alkuvuodet, joskin osa tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista koki tehneensä merkityksellistä työtä jo työvuosinaan *”veljien hyväksi”*. Moni heistä koki oman toimintansa Sotainvalidiliitossa olleen merkityksellistä. Tällöin kysymys oli ollut liikunta- ja virkistystoimintaan liittyvästä toiminnasta. Kertojista kolme oli ollut Sotainvalidien Veljesliiton paikallisen piirin toiminnassa vastuullisissa tehtävissä sekä mukana Sotainvalidien Sairaskodin toiminnassa. Heistä kaksi oli ollut mukana myös valtakunnallisella tasolla Sotainvalidien Veljesliiton toiminnassa. Tämän perusteella voi tehdä sen johtopäätöksen, että useampi sotainvalidi oli ollut mukana harrastukseksi luonnehdittavassa toiminnassa ja niihin liittyvissä erilaisissa tehtävissä. Harvempi sotainvalidi oli ollut mukana hallinto- ja päätöksenteon tasolla Sotainvalidien Veljesliitossa paikallisella tai valtakunnallisella tasolla. Tätä johtopäätöstä ei tule kuitenkaan tulkita siten, että harrastusluonteiseksi kuvattu toiminta olisi ollut vähempiarvoista kuin toiminta hallinto- ja päätöksentekotasolla. Toimiminen liitossa koettiin merkitykselliseksi niin kertojille itselleen kuin myös Sotainvalidien Veljesliitolle.

Sotainvalidien Veljesliiton toiminnassa järjestötasolla vaikuttamassa ja päättämässä olleet sotainvalidit kertoivat toimintansa motiiveiksi mm. sen, että he saattoivat näin maksaa velkaansa toisille sotainvalideille. Yksittäisenä motiivina saattoi olla kokemus siitä, ettei kertoja olisi selvinnyt haavoittumistilanteestaan ilman toisten apua. Toinen yksittäinen motiivi oli halu auttaa itseään heikommassa asemassa olevia veljiä. Tällöin painotettiin veljiin kohdistuvaa auttamisen ja hyvän tekemisen halua. *”Kova halu heti mennä auttamaan ja laittamaan asiat kuntoon”* tai että *”oli halu mennä auttamaan, jos huomasi voivansa tehdä toiselle jotakin hyvää”*. Reino oli paneutunut jo ammattinsa

puolesta Sotainvalidien Sairaskodin ja muiden vastaavien rakennusten suunnittelemiseen ja rakentamiseen. Veljien auttamistyössä ahkerasti mukana ollut Eino oli organisoitunut taloudellista puolta hankkimalla varoja sekä antamalla apuaan suunnitteluun ja rakentamisiin liittyvissä paperitöissä.

Sotainvalidien Veljesliitto kokoaa sotainvalideja yhteisiin virkistäytymistilaisuuksiin, yhteisille matkoille sekä urheilukilpailuihin. Tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista moni kertoi innostuneesti osallistumisistaan em. tilaisuuksiin. Matkoille sen sijaan ei enää jaksettu osallistua huonoksi tai arvaamattomaksi koetun terveydentilan vuoksi. Matkoja ei myöskään järjestetty enää siinä määrin kuin aiempina vuosina. Sotainvalidien Veljesliiton merkitys vertaistukena ja rinnalla kulkijana koettiin merkitykselliseksi. Samoin liiton paikallistoiminnan merkitys veljien keskinäisessä yhteydenpidossa yhteyksien mahdollistajana ja ylläpitäjänä koettiin tärkeäksi. Kerrotusta päätellen sotainvalidien jo harvenevassa joukossa korostui tunne siitä, että Sotainvalidien Veljesliiton toiminnassa mukana olemalla oltiin omien joukossa, kuten sanonta kuului. Veljien merkitys oli voimistunut uudelleen sitten sotavuosien ja sodan jälkeisten vuosien, kun heidän rivinsä olivat harvenneet. Sitä vastoin Sotainvalidien Veljesliiton virallisesta organisaatio- ja hallintorakenteesta oli vieraannuttu. Toiminnan luonteen kerrottiin muuttuneen itselle vieraammaksi sitä mukaan, kun sodan läpikäyneet järjestön johtomiehet olivat jääneet pois toiminnasta.

Hämmentäväksi Sotainvalidien Veljesliiton nykyisessä toiminnassa koettiin *”uusien ja nuorempien työntekijöiden virkamiesmäisyys”*. Tällaisen arvion esitti seitsemän tutkimukseen osallistunutta sotainvalidia. Heistä kuusi sotainvalidia arvioi virkamiesmäisyyden koskevan paikallista toimintaa ja yksi sotainvalidi esitti arvionsa myös valtakunnallista toimintaa koskevana. Virkamiesmäisyyttä selitettiin tietämättömyydellä, kokemattomuudella ja ymmärtämättömyydellä. Virkamiesmäisyys tulkittiin virkamiesmäisen käytöksen taakse menemisestä tilanteissa, joissa työntekijä oli uusi ja kokematon. Tällöin tiedettiin itse jo työntekijää enemmän ja kuulematta jäämisen tunne tällaisissa tilanteissa rasitti. Virkamiesmäisyyttä selitettiin myös vertaamalla sitä Sotainvalidien Veljesliiton toiminnan alkuaikoihin. Tällöin erityisesti valtakunnallisella tasolla tehtäviä olivat hoitaneet sodan itsekin läpikäyneet, koulutetut ja *”kokeneet”* miehet. Sotainvalidien Veljesliiton pääasiassa läheiseksi ja tärkeäksi sekä lämpimästi kuvattu merkitys sai tällä kohdin ainoan särönsä. Muutoin liiton merkitys koettiin viranomaistahoja läheisemmäksi ja omaksi, *”kotoiseksi”* veljien keskinäiseksi liitoksi.

Ykkösharrastukseksi mainittiin liikunta. Liikunnan merkitys – samoin kuin tässä yhteydessä rinnasteiseksi luonnehdittava työn tekemisen eetoskin – lävisti kertojien koko elämää. Liikunta oli ollut tärkeäksi koettu harrastus sotainvalidien nuoruudessa. Liikunta oli ollut ajalle ominainen, mieluinen sekä suosittu harrastus, joka kokosi nuoria yhteen ja antoi mielekästä tekemistä työpainotteisen muun elämän vastapainoksi. Hyvää fyysistä kuntoa pidettiin kansalaiskuntoisuuden mittarina. Urheilun merkitystä korostettiin yhteiskunnan taholta samoin kuin sen vaikutusta terveiden ja hyväkuntoisten

kansalaisten kasvattamisessa isänmaallisessa ilmapiirissä (Turtiainen 2008, 181). Urheilulajeista useimmin mainittu laji oli juoksu. Kävelyn kerrottiin olleen lapsuudessa ja nuoruudessa nykykielellä ilmaistuna hyötyliikuntaa. Kun yleisiä kulkuvälineitä ei ollut käytettävissä tai niitä ei ollut mahdollisuus käyttää, niin tällöin pitkät koulumatkat taitettiin lumettomina vuodenaikoina kävellen ja talvisin hiihtäen. Tällaisen pakon saneleman liikunnan arveltiin kasvattaneen kestävyyttä, jota oli tarvittu erityisesti sotaolosuhteissa. Juoksukilpailuissa saavutetuista hyvistä tuloksista mainittiin ja haikein mielin todettiin mahdollisena pidetyn hyvän kilpailu-uran kariutumisen sodan ja sittemmin sodan aiheuttamien vammojen vuoksi.

Nykyisessä elämänvaiheessa lähes ainoaksi mahdolliseksi liikuntamuodoksi oli jäänyt kävely. Kävelyn välttämättömyyttä edes jonkinlaisen toimintakyvyn ylläpitämiseksi korostettiin. Liikuntakyvyn ylläpitämisen päämäärä saattoi olla siis *”toiminnallisen kunnon”* ylläpitäminen, kuten kertojista Seppo sitä kutsui. Hänen kohdallaan se merkitsi sitä, että hän pystyi pukeutumaan vielä ilman toisen ihmisen apua. Liikuntakyvyn menettämistä osattiin pelätä, koska se merkitsi laitokseen joutumista, lopullista toisten apuun turvautumista ja itsenäisyyden menetystä. Tärkeimmiksi koetut odotukset ja toiveet liittyivät nimenomaan terveyteen ja sen säilymiseen. Liikunta nähtiin sellaiseksi oman terveyden edistämisen muodoksi, minkä kautta saattoi vaikuttaa omaan toimintakykyynsä ja terveydentilaansa. Eläkevuosien alussa ja myös myöhemmin erilaiset palloilulajit ja ylipäätään joukkuelajit olivat kertojien suosiossa. Liikuntakyvyn ollessa vielä hyvä tai kohtalainen palloilulajeista lentopallo ja vesipallo olivat olleet suosittuja. Myöhemmin yhteiseksi peliksi monelle oli tullut boccia. Lentopallosta oli kehitetty myös ns. istumapalloversio, jonka kehittäjistä Seppo kertoi amputoitujen sotainvalidien aloittaneen sen kehittämistyön kuntoutumislaitoksessa Kaskisaareissa. Kohtalaista fyysistä kuntoa vaativat harrastukset kalastus, metsästys ja yleensäkin luonnossa liikkuminen olivat olleet sotainvalideille mieluisia ja miehiseksi koettuja harrastuksia. Niistä oli pitänyt luopua varhaisemmassa vaiheessa kuin oli toivottu sotavammojen alettua haitata liikkumista vanhetessa. Luonnossa liikkumiseen oli saattanut liittyä valokuvausharrastus, josta oli myös jouduttu luopumaan. Näiden harrastusten perustaksi arveltiin lapsuudesta peräisin olevaa rakkautta luontoon.

Henkisemmistä harrastuksista musiikkia oli harrastettu paremman terveyden omaavina konserteissa käymisen muodossa. Myöhemmin pääasiassa klassista musiikkia kuunneltiin kotona. Taiteet tarkoittivat kerronnoissa lähinnä kuvataiteita. Kertojien joukossa oli tasokas harrastelijamaalari, joka myös entisöi huonekaluja. Aineiston vanhin sotainvalidi teki erityisen taidokkaita puutöitä, kuten vaakunoita ja rukinlapoja. Edellä mainitut taidelajit vaativat vakaan käden ja sorminäppäryyden lisäksi toimivaa kuulo- sekä näköaistia. Heikentynyt näkökyky samoin kuin heikentynyt kuulo aiheuttivat luopumisen surua, koska näiden aistien heikkeneminen estivät rakkaiksi tulleiden harrastusten ylläpitämistä.

Seurakuntaelämään osallistumiset, jos ne voi rinnastaa harrastusten piiriin kuluviksi, eivät tulleet kerronnoissa esille niin usein kuin muut harrastusmuodot. Seurakuntaelämään osallistuminen oli ollut kuitenkin melko yleistä sotainvalidien keskuudessa niin kauan kuin se liikkumisen ja jaksamisen puolesta oli ollut mahdollista. Sotainvalidien keskuudessa hengellisiä asioita kunnioitettiin ja pidettiin arvossa. Voimien vähennettyä ja liikkumisen vaikeuduttua seurakunnan tilaisuuksiin pääsemättömyyttä kompensoitiin radio- tai TV-jumalanpalveluksia seuraamalla. Radio ja televisio olivat ahkerassa käytössä virikkeellisessä ajankulussa, mutta myös yleisluonteisen tiedon hankkimisessa ja saamisessa. Lukeminen koettiin myös hyvänä ja mukavana ajankuluna, jos vain heikentynyt näkökyky ei ollut esteenä lukemiselle.

Poliittinen toiminta vanhemmalla iällä oli saattanut muuttua poliittisen järjestön piirissä olevaksi harrastustoiminnaksi. Poliitiikka oli alue, jota sotainvalidit sivusivat puheissaan harvoin ja varsin harkitusti silloinkin. Tällaiseksi poliittisperustaiseksi harrastustoiminnaksi olivat tulleet esimerkiksi näytelmäpiirit, joissa esitettiin itse kirjoitettuja historioitteja, sekä erilaisten iltamatyyppisten juhlien järjestäminen. Matkustaminen harrastuksena oli enää harvalla mahdollista Suomen rajojen ulkopuolelle. Se oli ollut kuitenkin joidenkin kohdalla mukavaksi koettua harrastus- ja virkistystoimintaa. Nyt kun matkustaminen ei enää ollut mahdollista, muistot matkoista matkapäiväkirjoina tai valokuva-albumeina olivat aktiivisessa käytössä. Muistot matkoista kiehtoivat mieltä ja matkoista kerrottiin mielellään.

Musiikista, taiteista eikä osallistumisesta seurakuntaelämään harrastuksina kerrottu niin paljon kuin liikuntaharrastuksista. Kerrotun perusteella ne eivät olleet yhtä yleisiä kuin liikuntaan liittyvät harrastukset. Liikunta oli ollut luonnollinen osa tutkimusaineiston sotainvalidien elämää aina ja sitä harrastettiin edelleen mahdollisuuksien mukaan. Taideharrastusten suhteen näytti olevan niin, että sen eri muotoihin tarvittiin jonkinlaista erityistä vetoa tai paloa ennen kuin niitä ryhdyttiin harrastamaan.

Harrastuksilla oli virkistävä vaikutus ja ne antoivat voimia elää. Elämänvoiman ylläpitäminen tuli usein esille sotainvalidien puheissa. Elämänvoiman ylläpitämistä oli vaalittava tietoisesti. Kaikilla tämän tutkimusaineiston sotainvalideista oli erilaisia harrastuksia, jotka toimivat ikkunoina ja kontaktiverkkoina muuhun maailmaan ja toisiin ihmisiin. Harrastusten virkistävää merkitystä jaksettiin korostaa vastakohtanaan paikoilleen jääminen, josta arveltiin *"lähtölaskennan"* alkavan. Tosin on hyvä ottaa huomioon se, että tutkimusaineiston sotainvalidit elivät omissa kodeissaan, mikä kertoi jonkinasteisesta itsenäisestä tai tuetusta selviytymisestä kotiolosuhteissa. He pyrkivät myös tietoisesti pitämään yllä yhteyksiä toisiin ihmisiin. Kanssakäyminen toisten ihmisten kanssa ei ole luokiteltavissa varsinaisesti harrastuksiksi, mutta se vaikutti kertojien mielenvireyteen ja elämässä mukana pysymisen kokemuksiin.

Sotainvalideille järjestetyt kuntoutusjaksot eri kuntoutumislaitoksissa koettiin niin henkisesti kuin fyysisestikin erityisen piristäviksi. Laaja-alaiset

kuntoutusjaksot saattoi pitää yhdessä neljän viikon jaksossa tai sitten kaksi kertaa kahden viikon jaksoissa. Kuntoutusjaksot olivat asia, josta kerrottiin useampaan otteeseen haastattelun aikana. Erityisen tarpeelliseksi sen koki esimerkiksi vaimoansa kotona hoitava Mikko, jolla itselläänkin olisi ollut korkeaan ikään ehtineenä tarve lepoon ja virkistykseen. Hänellä olisi ollut jo omien sairautsiensa kanssa riittävästi mietittävää arjesta selviytymiseksi. Mikko piti erityisen tärkeänä henkistä irtiottoa ahdistavaksi kokemassaan kotitilanteessa:

”Mie pääsen tästä kotioloista irti.”

Muiden omaistaan hoitavien tapaan lomalle pääseminen oli aina kuitenkin kovia ponnistuksia vaativien erillisjärjestelyiden takana. Järjestelyiden vaikeus rasitti joka kerta ennen kuntoutusjaksolle lähtemistä. Mikko kertoi tunnoistaan toteamalla:

”Kyllä se joskus, kun se menee niin kireeks, ett tekis miel hypätä johonkin... Mennä... kauvaks.”

Hän jatkaa puolisonsa sanattomien vaatimusten taakasta kertomalla:

”Hänelläkin on nyt siinä pistees, ett ei hän vaadi, mutta kun aina pitäs olla läsnä. Sehän siinä onkin justiin”.

Myös itselle esitetty jatkuva vaatimus ”*koeta ymmärtää!*” rasitti.

8.1.5 Kodin merkitys vanhuudessa

Koti oli kertojille hyvin monimerkityksellinen asia ja sana, jonka sisältö vaikutti muuttuvan oman olotilan muuttuessa ja erityisesti voinnin heiketessä. Koti oli rauhan tyyssija ja turvapaikka, joka saattoi olla uhattuna terveydentilan heikentymisen myötä. Se synnytti ristiriitaa luomalla paradoksin: turvattomuuden tunteen kasvaessa kodin antaman suojan merkitys ja tarve korostuivat samanaikaisesti, kun uhkien ja vaaratekijöiden koettiin siellä lisääntyvän. Kodista oli tullut kuin loukku, josta ei kuitenkaan haluttu muuttaa pois. Kodin merkitykseen turvapaikkana liittyivät myös sotainvalidien kokemukset ympäristöstä. He olivat eläneet ja vanhentuneet tutuksi käyneessä persoonallisia, sosiaalisia, yhteisöllisiä ja fyysisiä ominaisuuksia sisällään pitävässä asuinympäristössään. Sotainvalidien pitkäkestoinen asumishistoria kodeissaan oli kiinnittänyt heidät lähiympäristöönsä ja sen sosiaalisiin suhteisiin. Asumisen kestolla on vaikutusta vanhan ihmisen selviytymiseen ja positiiviseen mielialaan. Tutkimuksen mukaan positiivisesti mielialaan vaikuttavia tekijöitä ovat pysyvyys, ennustettavuus, varmuus, yksiselitteisyys, järjestys ja jatkuvuus. Tällöin esimerkiksi oman pätevyyden kokemukset voivat säilyä, kun vuorovaikutus tutun ympäristön kanssa tuottaa ja uudistaa näitä tunteita (Sarola 1994).

Koti koettiin oman itsenäisen elämän symbolina. Se oli yleensä lähes kirjaimellisesti synnytetty omalla kovalla työnteolla ja taloudellisesti lähes olemattomista lähtökohdista aloittamalla. Monen sotainvalidin tie nykyiseen kerros- tai rivitalokotiin oli kulkenut itse rakennetun tai heidän itsensä rakennuttaman omakotitalon kautta. Oman talon rakentamisesta kerrottiin elävästi erityisesti sen suhteen, kuinka pienestä rakentaminen oli aloitettu ja kuinka paljon talon rakentamisen eteen oli tehty työtä. Myös luopumisen haikeuden tunnot hyväksi koetun kodin ja kesäkodin kohdalta tulivat selkeästi ja elävästi kerrottuina esille. Kertojien elämässä oli meneillään se vaihe, jossa oltiin huolissaan kaikin mukavuuksinkin varustetuissa kodeissa toimeen tulemisen puolesta.

Vaimo oli sotainvalidin kodissa keskeisellä paikalla. Hän oli vastuunkantaja, joka mahdollisti sotainvalidin päivittäisen selviytymisen arkisissa asioissa, mutta myös vaimo vanheni eikä enää pystynytkään välttämättä tuottamaan sotainvalidipuolison tarvitsemää hoivaa. Vaimo oli saattanut muuttua hoivaajasta hoivattavaksi ja tällöin selviämättömyyden pelko tuli esille sotainvalidimiesten puheista. Vaimojen pelot kohdistuivat puolestaan enemmänkin siihen, että molemmat puoliset muuttuisivat avunsaajiksi. Tällainen tilanne johtaisi erilleen joutumiseen, jos kummankin avuntarpeen vuoksi asumis- ja elämisolosuhteisiin tulisi muutoksia. Tämänäyttöinen pelko tuli ilmi haastattelun aikana kotona olleiden 11 vaimon puheesta. Vaimoista oli havaittavissa heidän kertomansa ohella sairauksien ja heikkenemisen ohella yleistä väsymystä. Yleisestä väsymyksen tunteesta ei kerrottu suoraan, mutta epäsuoran kerronnan sairauksista saattoi tulkita kiertoilmausta koetulle väsymykselle. Kotityöt jakaantuivat siten, että jos molemmat puoliset olivat vielä elossa, kotiasioiden hoidosta vastasi pääasiallisesti vaimo. Kotiaskareiden suorittamisissa tyypillistä oli pariskunnalle ja perheelle ominaiset tavat toimia. Jako kotitöistä selviytymiseksi ei ollut kuitenkaan enää tarkkarajainen. Kotiaskareen teki puolisoista se, kumpi pystyi sen vielä tekemään.

Leskeytyneet sotainvalidit kuvasivat kotona selviytymistään ja päivänsä kulkua pariskuntia yksityiskohtaisemmin. Heidän oli selvittävä yksin kaikista kotitöistä ja hoidettavista asioista, mikä oli omiaan rytmittämään päivän kulkua siten, miten asianomainen arveli vointinsa ja vammojensa kanssa selviytyvänsä niistä. Yksinelävien kanssakäyminen toisten ihmisten kanssa vaikutti myös olevan vähäisempää kuin puolisoittensa kanssa elävien. Kotiaskareista, kuten ruuanlaitosta, selvittiin joko aiemman kokemuksen perusteella tai edesmenneen vaimon antaman mallin mukaisesti.

Kodin intiimiyden, mutta samalla myös oman päätäntävällän, uhkaksi koettiin kodin ulkopuolisen avun vastaanottaminen. Omaan kotiin ei haluttu ketään ulkopuolista henkilöä toimittamaan kodin arkisia askareita, vaan suurimmalla osalla tutkimusaineiston sotainvalideista tavoitteena oli selvittää kotona omin avuin niin pitkään kuin se on mahdollista. Kodin ulkopuolisia palveluita käyttävät puolestaan ilmaisivat tyytyväisyytensä saamiinsa palveluihin ja ennen muuta he ilmaisivat sen, kuinka hyvänä etuna he niitä

pitivät. Saaduista eduista mainittiin erikseen ateria- ja siivouspalvelut. Kodin ulkopuolisen avun torjuminen oli jossain määrin ristiriidassa sen tosiasian kanssa, että sotavammaprosentteihin toivottiin korotuksia juuri korotuksen suomien etuisuuksien vuoksi. Asia ei ollut kuitenkaan näin yksinkertainen. Tutkimusaineistosta oli pääteltävissä se, että sotavammaprosentin määrä koettiin yhteiskunnan antamana tai antamatta jääneenä tunnustuksena henkilökohtaisista uhrauksista Suomen eteen.

Sotavammaprosentin perusteella määräytyviä ja saatavia palveluita ruodittiin puolesta ja vastaan. Osalla sotainvalideja tarjotut palvelut eivät sopineet heidän toimintafilosofiaansa. He kyselivät sitä, kuinka he ottaisivat vastaan palveluita, kun kerran pystyivät toimimaan vielä itsenäisesti ja hoitamaan kotinsa itse? Vastakkainen ajattelutapa puolestaan merkitsi sitä, että palveluita olisi hyvä saada mahdollisimman paljon siitäkkin huolimatta, että palveluina tarjottavat asiat pystyisi hoitamaan itse. Tämä oli näkemys, mikä oli kertojien mukaan kirvoittanut joidenkin sotainvalidiveljien suhteissa keskinäistä närää.

8.2 Sotainvalidin kokemuksellinen vanheneminen

8.2.1 Vanhenemisen kokemuksista

Yleisin ja konkreettisin tapa puhua omasta vanhenemisestaan oli tyypillisimmillään puhetta liikunnan merkityksestä nuorempana ja nyt. Nuorena liikuntaa oli saatu fyysisiä voimia vaativissa töissä ja kävellen tehtyinä koulumatkoina. Sitä oli harrastettu omaksi iloksi, mutta myös kilpailumielessä. Liikunnasta oli saatu huvi ja hyöty. Nykyisessä elämänvaiheessa liikuntaa pidettiin välttämättömänä itsenäisesti kotona toimeen tulemisen kannalta. Liikunnan merkitys oli keskeisellä sijalla myös yhteydenpidossa muihin ”poikiin”; ts. kontakteissa kodin ulkopuolisiin ihmisiin, asioihin ja tapahtumiin. Usein tässä yhteydessä mainittiin ajatus elämässä mukana pysymisestä. Liikunnan avulla pyrittiin takaamaan ja ylläpitämään itselle niin aineellisia kuin aineettomia päämääriä, tyydyttämään näitä elämälle välttämättömiä tarpeita. Tällaisena päivittäisenä liikunnan muotona oli kävely:

”...jotain kuntoilua, niin kävelemään. Eihän sitä nyt meikäläiset enää muuta voi kun kävellä.”

Edellä esitetty tutkimusaineiston vanhimman kertojan, Mikon, toteamus oli yhteneväinen muiden kertojien kokemukseen liikkumisen tarpeellisuudesta. Mikon itsestään huolehtimiseen liittyi omaishoitajan perspektiivi:

”Mää tiijän, jos minäkin jään tähän, niin meitä on kaks tässä sitten hoijettavaa, että täytyy sen verran pitää vielä kuntoa yllä”.

Yleisesti esitetty mielipide oli se, että ei pidä vain jäädä oleilemaan, vaan on tehtävä jotakin, jos aikoo pysyä toimintakykyisenä tai edes jonkinlaisessa kunnossa.

Edellä kerrotussa kodin ja perheen ulkopuolisen avun torjunnasta samoin kuin fyysisen kunnon ylläpitämisen välttämättömyydestä oli tulkittavissa sotainvalidien ajatus siitä, miten heidän tulisi ikääntyä. Anneli Sarvimäki on kirjoittanut geroetiikasta, eettisestä näkökulmasta ikääntymiseen ja vanhenemiseen: "Ikäihmisen oman vastuun korostaminen omasta terveydestä ja toimintakyvystä määrittelee ikääntymisen eettiseksi prosessiksi. 'Hyvä vanheneminen' ja 'hyvä vanhuus' eivät näin ollen viittaa pelkästään ikääntyvän ihmisen elämänlaatuun vaan myös eettisesti hyvään tapaan vanheta ja olla vanha. Hieman yksinkertaistetusti voidaan sanoa, että yhteiskunnan strategioiden mukaan eettisesti hyvään vanhenemiseen kuuluu oma-aloitteisuus, aktiivisuus, osallistuminen, vapaaehtoistoiminta ja omaishoitajuus." (Sarvimäki 2007, 259). Sarvimäki käsittelee asiaa sellaisten eettisten käsitteiden kautta kuten vapaus ja vastuu, velvollisuus, omatunto ja hyvä elämä (Sarvimäki 2007). Sotainvalidien kohdalla nämä käsitteet tulivat esille heidän pohtiessaan elämänsä kulkua heille itselleen tärkeinä periaatteina ja heidän elämäänsä kantaneina avainasioina.

Mistä sitten alkoi sotainvalidin vanhuus? Kuinka he itse sitä arvioivat? Heidän kertomuksissaan tuli esille vanhenemisessä kaksi vaihetta, joita ei varsinaisesti ilmaistu sanallisesti, mutta ne olivat pääteltävissä kerronnoista. Eläkkeelle jääminen oli koettu vanhenemisen aluksi, mutta se ei ollut vielä varsinaista vanhuutta sellaisena kuin sen ajateltiin olevan kronologinen ikä sekä oma ikäkokemus huomioon ottaen. Eläkkeelle siirryttäessä ajatus ja kokemus vanhuudesta olivat vielä teoreettisella tasolla, pääasiassa fyysisissä voimavaroissa koettu ja sen mukaisesti luokiteltu vaihe. Muutamat kertojista olivat lähteneet eläkkeelle niin pian kuin se oli ollut heille lakisääteisesti mahdollista. Se oli merkinnyt ikävuosissa konkreettisesti lakisääteistä eläkkeelle jäämisen ikää tavanomaista aikaisempaa työelämästä poistumista. Syynä varhaisempiin eläkkeelle jäämisiin olivat olleet väsyminen ja sotavammat, jotka olivat alkaneet vaivata ajan kuluessa enenevässä määrin. Eläkevuosien alkupää oli merkinnyt ainakin jälkeinpäin muisteltuna kokemusta vapauden ja varsinaisen toiminnan ajasta, jolloin oli saanut toteuttaa itseään kokopäivätoimisesti ja tulla enemmän omaksi itsekseen. Monen sotainvalidin kohdalla se oli merkinnyt monia hyviä toiminnan vuosia ja entistä aktiivisempaa osallistumista Sotainvalidien Veljesliiton toimintaan.

Sotainvalidien kerronnoissa oli kysymys myös kerronnan suuntautuneisuudesta. Tutkimushetkellä he katselivat kronologisen ikänsä puolesta huomattavasti ikääntyneempinä eläkkeelle siirtymisensä aikaa. Eläkkeelle siirtymisen vaihe kerronnan hetkestä käsin muisteltuna oli ollut vielä varsin aktiivista omaa aikaa, vaikka työstä oli saatettu jäädä pois sotavammojen ja työn aiheuttamien rasisitusten perusteella. Elämän eri vaiheilla ja tapahtumilla ei ole välttämättä tarkkarajaista siirtymävaihetta tapahtumasta toiseen, vaan muutokset tapahtuvat usein huomaamatta. Näin näytti tapahtuneen myös

sotainvalidien elämässä. Pohtiessaan elämänsä kulkua tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit kertoivat työelämän aloittamisen ajoista, työvuosista, kodin rakentamisesta ja monista muista elämän aktiiviseen vaiheeseen kuuluvista ajoista kuin eilispäivästä. He tekivät sen innostuneesti ja elävästi; siten kuin kerronnan hetken ja tapahtuneen välillä ei olisikaan ollut tosiasiallisesti kymmeniä vuosia. Muistoissa asioita saatettiin elää uudestaan kuin hiljattain taakse jäänyttä aikaa tai tapahtumaa. Eläkkeelle pääsy ja sitä seuranneet vuodet oli koettu hyväksi ja toimintasuuntautuneeksi ajaksi. Eläkkeelle pääsyä kuvattiin helpotuksena.

Anne Fried on kirjoittanut vanhenemisen olevan ”pitkän ja hitaan kehityksen tulos” ja että ”ennemmin tai myöhemmin vanhuus nousee tajuntaan”, jolloin ”tiedän olevani vanha” (Fried 1997, 99). Friedin kokemuksen mukaan ”Eriytyisen riipaisevaa on todeta menettävänsä vähä vähältä itsenäisyytensä. Jokapäiväisen elämän yksinkertaiset asiat eivät enää suju ilman apua. Tavarat muuttuvat niin raskaiksi, ettei niitä jaksaa nostaa, hyllyt ovat liian korkealla tai matalalla, ennen niin lyhyet matkat pitenevät ylivoimaisiksi. Joutuu pyytämään apua.” (Fried 1997, 100). Friedin kuvaus vastaa hyvin tässä tutkimuksessa esille tulleita ajatuksia ja kokemuksia vanhenemisestä. Vanhenemisestä kerrottiin lähinnä siihen liittyviksi koettujen fyysisten ominaisuuksien, ”remppojen”, kautta. Sodan aiheuttamia vammoja ja vaivoja ei kutsuttu rempoiksi, vaan niistä kerrottiin pääsääntöisesti niiden asianmukaisilla nimillä ja diagnooseilla. Yksi vertauskuvallinen ilmaisu ja vastakkainasettelu vanhuuden ja nuoruuden välillä oli jo aiemmin esille tuotu Matin toteamus nuoruuden ajasta, jolloin hänellä oli ollut ”vielä terveet jalat”. Allegoria oli hyvin kuvaava juuri sotainvalidien kohdalla, koska heillä oli sotavammojen vuoksi liikkumiseen liittyviä rajoituksia ja vaikeuksia, kuten nimenomaisesti vertauksen esittäneellä Matilla. Vain kerran tässä tutkimusaineistossa yksi kertoja totesi sanallisesti sotainvalidien keski-ikästä puhuessamme, että ”vanhojahan täs ruvetaan oleen”. Kodin ulkopuolisiin toimiin vielä ahkerasti suuntautuva Eino kertoi olevansa pitkäikäistä sukua. Hän totesi ajan kulusta, vuosien kertymisestä sekä aktiivisesta otteestaan elämään näin:

”Nyt alkaa tuntee jo, ett kyl kait se ikä rupee vähitellen rasittamaan. Ennen kaikkea tuntee ittensä. Tulee kömpelyyttä ja sellasta, että ei enää. Mökille mennessä, jos lähtee työntään veneen järvelle ja lähtee veneeseen menemään, huomaa että ahaa, tässähan täytyy olla varovainen! Se on muuttunu tietysti ja kait sitä nyt jo tässä iässä, vaikkakin minulla on niin kun suvun kautta tuommoset geenit, että eletään aika pitkään. Niin ett tässä tuntee itsensä vielä nuoreks, nuoreks etenkin, kun on perheen nuorin ja meitä on vielä neljä sisarusta hengissä.”

Kuopuksen asemastaan hän mainitsee juuri 82 vuotta täyttäneenä iloisen naurahduksen säestämänä.

”Rempat” olivat oma lukunsa sotainvalidien elämässä, mutta sitä oli myös kiire, mikä mainittiin sanallisesti tai sitten se ilmeni kerronnassa esille tulleiden asioiden yhteydessä kielteisenä kokemuksena. Kysymyksessä vaikutti olevan enemmänkin kokemusperäinen tunne kiireestä kuin kiireestä sanan perimmäisessä merkityksessä. Kiireen vastakohtana saatettiin korostaa

päivittäistä rauhan vaalimista, mihin sisältyi tunne kiireettömyydestä. Se saattoi olla omissa oloissaan puuhailua, musiikin kuuntelua, ajattelemista. Koettujen remppojen ja kiireen voi tulkita ruokkineen toinen toistaan ja muodostaneen näin ei-toivotun kokonaisuuden. Tällaisessa kokonaisuudessa rempat hidastivat kaikkinaista toimintaa ja toisaalta kiire ei ollut hyväksi remppojen kanssa toimeen tulemisessa.

Vanhetessa yleisen väsyneisyyden tunteen ja vaivojen kerrottiin lisääntyneen, jolloin ne oli otettu ikään kuuluvina eikä niitä ollut pyrittykään enää niin erittelemään. Vanhenemiseen kuuluviksi oletettujen vaivojen ja vammojen hyväksyminen saattoi olla näin helpompaa, kun ne otettiin osana ikääntymiseen liittyvää muutosta. Kokemukset heikentyneestä tai menetetyistä terveydestä kiteytyivät kokemuksiin sotaperäisten vammojen ja vaivojen aktivoitumisesta, erilaisiksi sotaperäisiksi tai iän mukanaan tuomiksi sairauksiksi. Iän mukanaan tuomiksi vaivoiksi arveltiin tasapainon heikentymistä, väsymystä ja voimattomuuden kokemuksia sekä kokemusta yleisestä kömpelöitymisestä. *"Huonot jalat"* ja huimaus mainittiin usein. Urheilumiehiä kun oltiin oltu, niin nuoruuden symboliksi puheissa nousi ajatus terveestä kehosta ja sen mukana juoksu- ja muista urheiluharrastuksista. Vanhuudessa koko kehossa koettiin olevan jo monenlaista vaivaa, edellä kuvattuja remppoja, eikä mikään fysiikassa toiminut niin kuin nuorena tai parhaassa miehuudessa. Vaikka sota oli saattanut vaurioittaa koko fyysistä terveyttä, niin keho koettiin vanhuudessa vielä toimimattommaksi kuin vielä muutama vuosi taaksepäin.

Oman elämän päättymisestä tai omien ikätoverien kuolemista ei juurikaan puhuttu vanhenemispuheiden yhteyksissä. Kuolema sinänsä oli kerrontojen yhteydessä usein toistettu sana ja kuvattu tilanne sotapuheissa. Vain yksi sotainvalideista, Ossi, kertoi korsukaverinsa hiljakkoin olleista loppuvaiheista ja kuolemasta konkreettisenä kuolemapuheena. Ossin ystävyys oli uudistunut sodassa läheiseksi käyneen korsukaverin kanssa tämän sairastuttua peruuttamattomasti. Miehet olivat alkaneet pitää yhteyttä uudelleen. Kuoleman pohdiskelulla saattoi olla tässä tilanteessa selkeä yhteys Ossin omaan vakavaan sairauteen, josta pääsääntöisesti ei toivuta, vaan menehtyminen sairauteen on yleistä. Hiljattain tapahtuneiden korsukavereiden kuolemat kirvoittivat kertojiltaan toisenlaista puhetta kuin sodanaikaisista kuolemista puhuminen tai niiden muisteleminen. Sodan jälkeen tapahtuneisiin kuolemiin eläydyttiin hillitymmin ulkonaisin surun ilmaisuin kuin sodan aikaisiin kuolemiin. Puhetta sodanaikaisista kuolemista voisi kuvata käyttäen vapaasti viivästyneen surun – käsitettä (Gothóni 2007). Sodanaikaisten kuolemien aiheuttama suru tuli kerronnoissa esille toisaalta niin tuoreentuntuisesti kuin kuolema olisi tapahtunut aivan lähimenneisyydessä ja toisaalta niihin oli saatu kuitenkin ajallisen etäisyyden tuomaa tasoitusta. Ajatella niitä piti kuitenkin vielä aktiivisesti. Tässä vaiheessa elämää myös oman elämän päättymisen alkoi tulla todelliseksi, mikä oli omiaan lisäämään surun ja elämästä luopumisen ajatuksia. Ajatus oman elämän päättymisestä oli hyväksyty, mutta sen ajattelemiseen ja

saati kuvaamiseen toiselle ihmiselle ei ollut sanoja niin runsaasti kuin sodassa kohdattuihin veljien kuolemiin (vrt. Reed & Suutama 2005).

Ajatus tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien viivästyneen surun - käsitteestä syntyi tavasta, jolla he surivat sodassa kuolleita *"veljiään"*. Kaatuneita veljiä ikävöitiin ja surtiin monin eri tavoin surua osoittamalla. Kanssani jaettiin huokauksia, kyyneleitä, muistoja ja ajatuksia siitä, mitä nämä kaatuneet veljet olivat olleet ja mitä heistä olisikaan voinut tulla, jos he olisivat saaneet elää. Näissä muistoissa viivähdettiin pidempiä toveja, vaikka kuolemista oli kulunut kymmeniä vuosia. Tulkitsin viivästyneen surun leikkauspisteen syntyvän rakenteellisesti kuvattuna kolmiossa kertoja, kuollut ja kuolema. Tällöin kolmion kärjessä on kuolema ja alakulmat on varattu kulmakohteisesti kertojalle ja kertojan muistelemalle sodassa kuolleelle *"veljelle"*. Kolmion sisällä ovat kertojan ja kuolleen elämäntarinat: kertojan tähänastinen elämä ja kuolleen lyhyempi elämä sekä kuvitelmat kuolleen elämästä, jos se olisi saanut jatkua. Kertojakin kokee jo olevansa lähellä kolmion kuolema-huippua. Kertojan kokema kuoleman läheisyys ja vanhuuden mukanaan tuoma pysähtyneisyys antavat mahdollisuuden surra se suru, jota ei ole ennättänyt oman sodasta toipumisen, elämän ja yhteiskunnan rakentamisen ohella tehdä. Nyt on tullut surunaika tällekin asialle. Viivästyneeseen suruun sisältyy myös surua oman elämän päättymisestä ja tilinpäätöstä omasta elämästä.

Lähestyvä 83. syntymäpäivä ja lähitulevaisuudessa odottava sairaalakäynti kirvoittivat puhetta omasta kuolemasta Vilholta, kun hän lämpimästi naurahtaen totesi: *"jos nyt syntymäpäivään asti pärjää vielä"*. Vilholla oli ongelmia hankalaksi kuvaamansa sydämen kanssa. Sydäntä ei voinut leikata, koska hänelle ei voitu antaa narkoosia aivovammojen vuoksi. Kuitenkin hän sanoi em. asiat todettuaan, että *"ihminen elää sen, minkä elää ja kiitollinen saa olla jokaisesta päivästä, minkä elää"*. Hän oli läpikäynyt varsin vaiheikkaan elämän, jonka monia tapahtumia hän piti kohtalonaan ja sellaisena hän elämänsä näki ja otti. Hänestä oli havaittavissa voimakas kiitollisuus käsillä olevasta päivästä, mutta myös jo jonkinasteiseksi luonnehdittava elämänväsymys, joka ilmeni koko olemuksesta ja puheesta. Ajatus omasta kuolemasta peilautui elettyyn elämään ja ajatus elämän päättymisestä oli hyväksytty.

Se, että sotainvalidien oli kaikesta päätellen helpompaa kertoa kuolemasta sotapuheissaan kuin nyt, liittyyneen pitkään ajalliseen välimatkaan sodan kirjaimellisesti tappavista tapahtumista. He itse olivat selvinneet sodasta elävinä. Vaikka he näkivät vielä painajaisunia rinnaltaan kaatuneista sankarivainajista ja sodan kauhuista, niin he itse olivat kuitenkin saaneet päivittäin herätä uuteen aamuun. Oman kuoleman ajattelemisen ja siitä puhuminen eivät olleet päällimmäisinä ajatusten kohteina, mutta kuolema oli kuitenkin sanattomasti läsnä sotainvalidien elämässä. Läheisten ihmisten kuolemat ja omat sairaudet olivat tuoneet kuoleman konkreettisemmaksi ja ajatusta kuolemasta oli ollut alettava työstämään jo nuorena. Kuolema oli koskettanut heitä koko heidän elämänsä ajan. Elisabeth Kübler-Ross on esittänyt ajatuksen, että kuolemasta tulisi voida puhua kiinteänä osana elämää

(Kübler-Ross 1970, 141). Hän on perustellut ajatustaan sillä, että näin kuolemasta puhuminen olisi luontevampaa ja kuolema olisi helpompi kohdata niin omalla kuin myös läheisten kohdalla. Sotainvalidien kerronnoista oli tulkittavissa kuolemapuhetta useiden läheiseksi koettujen ihmisten kuolemien kautta. Heidän kertomuksistaan ei voinut päätellä, että heidän olisi ollut helpompaa kohdata se kuin muiden ikätoveriensa. On luonnollista, että he puhuivat kuolemasta enemmän kuin esimerkiksi nuoremmat sukupolvet, jotka eivät ole kokeneet sota-aikoja ja joiden elämässä kuoleman kosketus ei heidän ikänsäkään vuoksi ole niin ajankohtainen kuin vanhemmilla ihmisillä. Kuolema koettiin kuolemana, joka kerta ainutkertaisena tapahtumana. Kuolema tuli esille sotainvalidien puheissa hyväksyttynä tosiasiana, mutta heidän kuolemapuheensa ei ollut kaikilta osin luontevaa eikä tuntunut helpottavan ajatusta oman kuoleman kohtaamisesta, kuten Kübler-Ross esittää.

8.2.2 Eletyn elämän uusi merkitys

Vanhuudessa sota ja koko eletty elämä olivat saaneet uuden merkityksen. Useat tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista esittivät ajatuksenaan, etteivät he osanneet ajatella, millaista heidän elämänsä olisi ollut, jos sotaa ei olisi ollut heidän elinaikanaan. Sota oli ollut heidän mukaansa historiallinen tosiasia. He pitivät kyseenalaistamattomana asiana sitä, että jokaisen sotaan kykenevän piti osallistua Suomen itsenäisyyden puolustamiseen. Evakkoon lähteneet ja sen vuoksi kotinsa valtakunnan rajan toiselle puolelle menettäneet sotainvalidit olivat sitä mieltä, että heidän elämänsä olisi kyllä mennyt aivan toisin, jos sotaa ei olisi ollut. Ilman sotaa he eivät olisi nykyisillä asuinsijoillaan, kuten Anssi arveli omalla kohdallaan. Anssi sanoi, että hän olisi asettunut isänsä eläkkeelle jäämisen jälkeen ilman muuta isän paikalle ja että olisi *”hoijettu yhdessä talo ja pellot, vaikka mehän hoijettiinkin viimeiset vuonet”*. Anssin ajatuksen mukaan kotona olisi ollut *”ihan kaikki”* eikä siellä olisi ollut mitään murhetta. *”Koko touhu”* oli mennyt hänen kertomansa mukaan sekaisin sodan vuoksi.

Vanhuus näkyi ehkä selvimmin siinä, mitä ei lausuttu ääneen tai mistä ei mainittu juurikaan: tulevaisuuden suhteen ei enää esitetty erityisempiä toiveita tai suunnitelmia. Vanhuus elämänvaiheena ja -kokemuksena vaikutti kertojien mielissä hiljaisesti hyväksytyltä tosiasialta, joka ilmeni tulevaisuudesta puhumisen sijasta menneisyyden läpikäymistä koskevana ja kuvaavana puheena. Tulevaisuutta koskevat näkymät ja odotukset puettiin korkeintaan siihen maltilliseksi luonnehdittavaan ajatukseen, ettei kertoja saattanut olla vielä kokenut tehneensä elämässään kaikkea. Jotakin oli vielä tekemättä. Näkökulmat oman elämän tapahtumiin olivat tuoreentuntuksia ja hioutuneenoloisia. Tuoreentuntuksia siten, etteivät aika ja vuodet olleet haalistaneet kaikkia muistoja ja kokemuksia vuosien varrelta. Tuoreentuntuksia myös siinä mielessä, ettei voinut puhua sellaisesta, mitä ei ollut vielä elämässä tapahtunut. Hioutuneenoloisia sen suhteen, että aika ja mahdollisuudet punnita oman elämän tapahtumia olivat hioneet ja muokanneet kertojien ajatuksia ja käsityksiä. Esimerkiksi monet vaikeiksi koetut asiat olivat saaneet uutta

näkökulmaa ja merkitystä, minkä myötä elämä oli voinut seestyä. Vanhuutta ei ollut odotettu tietoisesti, vaan sen todettiin tulleen huomaamatta.

Osittain jo eläkkeelle jäämisen vaiheista kerrottaessa esille tuli samansuuntainen ajatus kuin vanhuutta koskevassa puheessa. Vanhenemisen hyviksi koetuiksi puoliksi koettiin vapaus olla oma itsensä. Enää ei asetettu itselle vaatimuksia, kuten nuorempana. Elämä oli yksinkertaistunut ja sitä kautta sen koettiin helpottuneen. Kertojilla oli jo riittävästi vanhuuden tuomaa ymmärrystä ja viisautta, mikä auttoi erottamaan elämässä olennaisen epäolennaisesta (Tudor-Sandahl 2006, Ruoppila 2003). Elämän yksinkertaistumisen ja helpottumisen kokemuksiin vaikutti oleellisesti kokemus kiireettömyydestä, jota voi kuvata ajatuksella siitä, että on päästy tekemisestä olemiseen (Sariola 2008, 46). Kokemuksellisen vanhenemisen ydin ja vastaus siihen, mistä sotainvalidin vanhuus alkaa, on tämän tutkimuksen valossa se, että vanheneminen ei tapahdu ajallisesti nopeasti, vaan se vaatii nimenomaan ajankulun tuoman kokemuksen vanhenemisestä. Vanhuus ja vanheneminen prosessina tulevat elämään ja olemiseen huomaamatta. (vrt. Sariola 2008, 13; Andersson 2007, 107).

Risto kuvasi ajatuksiaan vanhenemisestään tilanteena, jolloin suurin osa elämää on jo elettyä:

”Minusta tuntuu niin että se on mulle helepotus. Sitähän ei tiiä, kuinka monta vuotta annetaan vai annetaanko vain päivä tai pari. Kyllä minä olen tyytyväinen. Ei mulla siinä ole mittään hättäilystä eikä niin valittamistakaan, vaikka kaikkiaan kaikenlaista on ollu.”

Ristolla oli päävamman seurauksena mm. vaikeuksia puheen tuottamisessa. Sodan jälkeinen elämä oli ollut kokemuksellisesti hänelle hyvin rankkaa, mutta katsellessaan elettyä elämäänsä hän kertoi levollisuutensa perustaksi nyt vanhuudessa ja lähestyvässä kuolemassa itsensä ja menneisyydessä tapahtuneen hyväksymisen. Hänen kohdallaan oli havaittavissa kuoleman edessä koettu mielenkyvyneys, jonka voi saavuttaa itseensä ja elämäänsä tyytymisen kautta (Molander 1999). Risto kertoi aineiston sotainvalideista henkilökohtaisimman ja merkityksellisimmän kuvauksen ajatuksistaan oman kuolemansa suhteen.

8.2.3 Sotainvalidien Veljesliiton merkitys vanhuudessa

Sotainvalidien Veljesliitto osallistuu erilaisin tukitoimenpitein sotainvalidien arkeen helpottamalla sitä esimerkiksi tarvittaessa kotiin annettavalla avulla. Sotainvalidien Veljesliitto on ollut alusta alkaen virallistettuna toimielimenä sotainvalidien huollon järjestämisessä (Hännikäinen 1998, 28). Sotainvalidien Veljesliiton ideologiaan on kuulunut yhtenä tavoitteena ajatus vaikeasti vammautuneiden sotainvalidien täyttävän mahdollisimman hyvin yhteiskunnassa vallitsevat yleiset rooliodotukset. Sotainvalidit olivat omaksuneet ns. normalisoitumisen periaatteen, jonka mukaan vaikeavammainenkin sotainvalidi pyrki jatkamaan elämäänsä samalla tavalla kuin ennen vammautumistaan. Tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit olivat

omaksuneet tämän ideologian niin hyvin, että he kertoivat siitä itsestään lähtevänä pyrkimyksenä eikä suinkaan Sotainvalidien Veljesliiton heille asettamana vaatimuksena. Sotainvalidien erityishuolto on rakennettu aktivoinnin, sopeuttamisen ja yksilöllisen vaativuuden periaatteelle (Hännikäinen 1998, 28). Ajatuksellisesti vaikeasti vammautuneiden sotainvalidien sopeuttaminen yhteiskunnassa kulloinkin vallitseviin rooliodotuksiin oli yhteneväinen sen kanssa, mitä tämän tutkimusaineiston sotainvalidit kertoivat. Lähtökohdissa oli kuitenkin eroa. Eroavaisuus tämän tutkimusaineiston sotainvalidien ja Sotainvalidien Veljesliiton ideologisen pyrkimyksen välillä oli se, että sotainvalidit itse toivat tämän näkökulman esille oman elämänhistoriansa ja elämäkokemuksensa pohjalta syntyneenä asenteena elämään eikä suinkaan heidän ulkopuoleltaan tulleen ja heihin kohdistuvana toimenpiteenä tai heille asetettuna vaatimuksena. Heidän oman käsityksensä mukaan he olivat jo lapsena kasvaneet elämän olosuhteittensa kautta elinikäiseen vastuuntuntoon ja omatoimiseen selviytymiseen. Tämä sama eetos oli jatkunut läpi elämän. Moni heistä kuvasikin tämäntyyppistä ajatteluaan välittömästi sodan jälkeen sillä, että oli uskottava omaan selviytymiseensä ja osoitettava oma pärjäämisensä työtä tekemällä. Ensimmäinen heidän tehtävistään sodan jälkeen oli ollut vastuunottaminen itsenäistyneen Suomen rakentamisesta ja sen ohella henkilökohtaisen elämän aloittamisesta. Sotainvalidit eivät olleet voineet kysyä elämältä sen tarkoitusta, vaan heidän oli ollut vastattava elämälle kantamalla vastuu niin omasta elämästään kuin myös Suomen tulevaisuudesta. Se on ollut heidän vastauksensa myös elämän tarkoituksellisuuden kysymykseen, johon he eivät ole voineet vastata sanoilla, vaan omilla teoillaan ja työllään (Frankl 1983, 166).

Sodan jälkeen Sotainvalidien Veljesliiton tehtävä oli ollut luoda elämisen edellytykset ja ajaa sotainvalidien lakisääteisiä etuuksia sekä valvoa niiden toteutumista. Paikallisen toiminnan näkökulmasta katsottuna Sotainvalidien Veljesliiton johdossa kerrottiin olleen sotien jälkeen ”*päteviä miehiä*” ajamassa sotainvalidien asioita. Näiden miesten koettiin olennaisesti vaikuttaneen siihen, että sotainvalidien asiat olivat tänään niinkin hyvin kuin olivat. Sotainvalidien Veljesliiton perustavaa laatua oleva merkitys nähtiin vielä nykyisinkin veljiä yhteen kokoavana tahona. Liiton merkitys keskinäisen henkisen tuen luojana ja antajana on voimistunut lakisääteisen neuvonnan osuuden vähentyessä ja veljien vanhetessa. Tämä näkökulma tuli selkeästi tutkimusaineistosta esille.

”Mää viihdyn veljien seurassa on ne miltä tasolta tahansa yhteiskunnasta. Ne on kaikki samanarvoisia ja minä tunnen olevani kotoisessa ympäristössä, kun minä olen poikien porukassa. Vuoskaudet oltiin sodassa samassa porukassa. Yksiköissä missä minä olin, olimme nuoria miehiä kaikki. Oltiin ympäri Suomea. Emme olleet mistään määrättyltä alueelta, vaan olimme nuoria miehiä ihan ympäri Suomea. Siinä tulee jo aikamoiset kavereussuhteet, vaikkakin ne ovat hajonneet sitten vuosien mittaan ja monet hyvistä kavereista kaatukin. Ei sitä enää sitten oo voinu sillä tapaa pitää yhteyksiä, mutta sodan jälkeenhän oli semmosia asioita, että tavattiin vanhoja kavereita.”

Vanhuus elämänvaiheena oli harventanut yhteyksiä pitävien veljien rivejä terveydellisten heikentymisten ja kuolemien kautta. Yhteydenpitäminen jäljellä olevien sotainvalidiveljien kanssa koettiin entistä merkityksellisempänä. Sotainvalideja ja -veteraaneja koskevien aiempien tutkimusten perusteella on esitetty arvio, että lievissä trauman reaktioissa taistelutovereiden ja muun lähiyhteisön tuella on ollut tervehdyttävä vaikutus (Ponteva 1993, 476). Traumaattisten kokemusten hoitaminen aikanaan oli tapahtunut pääasiallisesti omilla suljetuissa sotaveteraanien porukoissa ilman ammatillista apua (Ponteva 1993, 478). Myös tässä tutkimuksessa oli nähtävissä toisten veljien myönteinen vaikutus elämään niin välittömästi sotien jälkeen samoin kuin vanhuudessa. Sotainvalidien Veljesliiton yksi rooli on edelleen sotainvalideja yhteen kokoavana elimenä toimiminen ja tätä kautta sotainvalidien keskinäisen kanssakäymisen edistäminen, jota voi luonnehtia vertaistuen käsitteellä.

Sotainvalidit hakivat ensisijaisesti Sotainvalidien Sairaskodeilta vanhuuden aiheuttamien rajoitusten vuoksi tarvitsemansa palvelut. Yksi paikallisista aktiiveista arvioi sotainvalidien perusasioiden olevan kunnossa, mutta kaikkien sotainvalidien hän ei uskonut jaksavan olla enää itse aktiivisia omien etuuksiensa hakemisessa. Sen vuoksi etuusasioiden kunnossa olemisesta käytiin kyselemässä Sotainvalidien Veljesliiton toimesta sotainvalideilta heidän kodeissaan. Em. aktiivisia harmitti joidenkin sotainvalidien kieltäytyminen Sotainvalidien Veljesliiton toimesta tarjotusta avusta esimerkiksi sen perusteella, että joku toinen voisi tarvita apua kieltäytyjää enemmän. Mielenkiintoinen assosioituminen haavoittumistilanteisiin syntyy tällä kohdin. Moni rintamalla vammautunut sotainvalidi mainitsi haavoittumisestaan tai sotaolosuhteissa sairastelustaan kertoessaan, ettei vastaanottanut muuta kuin välttämättömän avun, koska arveli joukossa olevan muita enemmän apua tarvitsevia kuin mitä itse oli ollut. Tämä sama peruste päti joukkosidontapaikalle tai sotasairaalaan menemisessä sairauden vuoksi. Näihin paikkoihin apua saamaan ei haluttu mennä, koska ei oikein kehdattu. Joukossa oli aina joku kuumeisempi tai sairaampi mies kuin mitä kertoja mainitsi itse olleensa. Sama ajattelumalli avun vastaanottamisessa toistui siis vielä vanhuudessakin. Elämän asenteena tällaisilla henkilöillä oli itsenäinen selviytyminen niin kauan kuin se oli mahdollista.

Valtion merkitys sotainvalidien asioiden hoitamisessa oli pantu merkille siten, että valtio oli hoitanut sotainvalidien perusasiat kuntoon, mutta se ei ollut laittanut heidän asioitaan riittävän hyvään kuntoon. Perusteeksi asian pikaiselle korjaamiselle esitettiin sotainvalidien määrän vähenemistä luonnollisen poistuman kautta, jolloin varoja tulisi siirtää jäljellä olevien hyväksi. Asia tuli esille kertojien henkilökohtaisesti koetuista vastoinkäymisistä kerrottaessa sekä sotainvalidien ja sotavammaisten kuntoutuslaitosten supistamisiin ja lopettamisiin liittyvinä puheina. Sotavammojen ohella valtion aiheuttamiksi todettiin myös sodanaikaiset ansionmenetykset, jotka askarruttivat muutaman kertojan mieltä. Tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien oman käsityksensä mukaan vammoistaan huolimatta sotainvalidit olivat pyrkinet hoitamaan oman osuutensa yhteiskunnan rakentamisesta sotien jälkeen. Tämä

näkökulma oli omiaan puoltamaan heidän näkemystään siitä, että myös valtion tulisi hoitaa oma osuutensa paremmin loppuun saakka. Siitä, miten valtion olisi tullut hoitaa osuutensa loppuun, ei puhuttu eikä sitä kuvattu yksityiskohtaisesti.

8.2.4 Vaimo vanhuuden turvana

Arkea ja elämää vaikeuttavat asiat koskivat tavanomaisia jokapäiväisiä askareita ja asioita. Näitä asioita hoiti usein sotainvalidin vaimo vielä silloinkin, kun asioiden hoitaminen alkoi olla myös hänen kohdallaan vaikeaa tai lähes mahdotonta. Arjesta selviytymisestä kertoivat tässä tutkimuksessa kuitenkin sotainvalidit itse. Heidän näkökulmansa oli realistinen siinä mielessä, että suurin osa heistä ymmärsi myös vaimojen vanhenevan ja väsyvän. Toinen ajatus oli se, että ulkopuolista apua ei tarvita. Tällaisen ajatuksen esittäneet kolme sotainvalidia vaikuttivat olevan hieman ylpeitäkin omasta itsenäisestä kokemastaan toimeen tulemisestaan. He eivät huomanneet tai halunneet tunnustaa sitä tosiasiaa, että ratkaiseva toimeen tulemisen mahdollistaja oli vaimo. He saattoivat tällä tavoin torjua kodin ulkopuolelta saatavan avun mahdollisuuden. Em. kolmesta sotainvalidista kodin ulkopuoliseen apuun suhtautui erityisen kielteisesti vaimon avun varassa elävä Taito. Hän ei nähnyt mitään tarvetta kodin ulkopuolelta saatavan avun hakemiselle, koska kaikki kotona toimi ja asiat tulivat hoidetuiksi. Tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien vaimoista osa oli haastattelujen aikana kotona ja tutkimuksen ulkopuolella käydyissä keskusteluissa he saattoivat myös ilmaista haluttomuutensa ottaa ulkopuolista apua kotiinsa. Sama päti leskeksi jääneisiin sotainvalideihin. He saattoivat ilmaista varsin voimakkaastikin ajatuksensa siitä, että niin kauan kuin mahdollista, he eivät halua vierasta ihmistä niin intiimille alueelle kuin koti. Oman itsenäisyyden säilyttäminen mahdollisimman pitkään arkisissa asioissa koettiin erityisen tärkeäksi. Jos sotainvalidin vaimo oli vielä elossa, hän hoiti pääasiallisesti ruokatalouden ja kotiin liittyvät työt. Kuitenkin myös yksin jääneet sotainvalidit vakuuttivat selviytyvänsä hyvin kotiasioiden hoitamisesta. Työnjako puolisoitten välillä ei näyttänyt tuottavan ongelmia kummallekaan osapuolelle. Siihen oli mitä ilmeisimmin kasvettu ja opittu vuosien mittaan. Osa pariskunnista sai suursiivoukset ja ikkunanpesut kodin ulkopuolelta tulevana palveluina miehen sotavammaprozentin perusteella. Puolison sotavammaprozentin suomista etuisuuksista tai niiden puuttumisesta riippumatta myös vaimoille alkoivat suuremmat fyysiset ponnistukset olla iän, terveyden ja voimavarojen puolesta mahdottomia. Tällöin kodin ulkopuolelta tullut apu koettiin arvokkaana.

Vanhetessa arkisten asioiden hoitaminen oli hidastunut ja vaikeutunut. Oli kuitenkin nähtävissä, että pääasiallisesti tämän tutkimusaineiston sotainvalidien kompensaaation aste kotiasioiden hoitamisessa oli korkealla. Heidän oma arvionsa omasta kotona toimeen tulemisestaan oli kuvattavissa sanoilla melko hyvin, tyydyttävästi tai riittävästi. Tällaiseen tulokseen kotiolosuhteissa päästiin pääasiassa vaimon ja harvemmin osa-aikaisten avustajien tuella. Tämä saattoi kyllä olla tarkemmin ajatellen tietyllä tapaa vääristynyt tulos. Vaimo antamaa apua ja tukea korostettiin sekä kiiteltiin,

mutta vain harvempi kertojista konkretisoi vaimon antaman avun merkitystä. Vaimon apu kuului luonnollisena osana elämisen ja olemisen mahdollisuuksiin, joten sitä ei kaikissa tilanteissa mielletty itsen ulkopuolelta tulevaksi avuksi. Tämä toteamus vaimojen merkityksestä luonnollisena osana sotainvalidien toimeen tulemisen strategiaa ei merkinnyt kuitenkaan sitä, että eikö kiitollisuus vaimoja kohtaan olisi ollut aitoa ja vilpitöntä. Kerronnoissa selviytymiseen liittyvät asiat ilmaistiin ja kuvattiin kuitenkin pääasiassa minä-muodossa. Kerrotuissa tilanteissa toimijaksi mainittiin useimmiten kertoja itse sen sijasta, että vaimo mahdollisti joko kokonaan tai osittain toiminnan tai siihen tarvittavan avun saamisen. Kertojina olleille sotainvalideille tämä merkitsi laajemmasta näkökulmasta ajateltuna heidän rajoituksistaan huolimatta autonomiaa, joustavaa mahdollisuutta saada tarve- ja tilannekohtaisesti kohdistettua apua. Tämä mahdollisuus oli osittain omiaan luomaan kokemusta omasta itsenäisestä toiminnasta ja selviytymisestä niissä puitteissa, jotka kertojilla olivat käytettävissään (Wilson 2000, 107).

Vaimo oli edelleen tärkein avunantaja, kun sotainvalidi vanhetessaan tarvitsi lisääntyvästi apua. Ensimmäisen vaimonsa menettänyt Olavi kiitteli tämän uhrautumista ja urheutta Olavin hoitamisessa. Samoin hän antoi positiivista palautetta nykyisestä vaimostaan. Hän oli kiitollinen molemmista huolehtivaisiksi kokemistaan vaimoista, jotka olivat mahdollistaneet hänelle vammoista huolimatta hyväksi koetun elämän ja toimeen tulemisen kotona. Samoin jalka-amputoitu Eino osoitti kiitoksen sanansa kotona selviytymisestään vaimolleen, jota ilman hän ei omien sanojensa mukaan olisi tiennyt, missä olisi parhaillaan. Sepon kohdalla vaimon konkreettinen merkitys tuli ilmi ongelmallisessa ruokavaliassa. Vaimo oli talousalan ammattilaisia ja saattoi tehdä erilaisten dieettien vaatimat ruuat, joita mikään julkinen taho ei ollut alkanut tehdä maksupalvelunakaan. Seppo oli huolissaan siitä, kuinka kauan lähimenneisyydessä monet vakavat sairaudet läpikäynyt vaimo jaksaa käydä kaupassa ja laittaa Sepon dieetin mukaiset ruuat.

Puolison menetys vaikeasti vammautuneelle sotainvalidille toi arjen askareista selviytymisen lisäksi myös yksinäisyyden. Arvo kertoi vaimon kuoleman olleen sellaisen surun paikan, mistä ei tahtonut millään toipua. Vaimon kuolemasta oli aineiston keruun aikoihin kulunut useampi vuosi ja Arvo kertoi surun helpottaneen ja elämän alkaneen voittamaan. Hän hoiti itsenäisesti oman kotinsa, matkusti lastensa luokse ulkomaille ja tapasi leskeksi omalla tahollaan jäänyttä ystävätärtään. Arvo kävi myös mökillään puuhailemassa kaikenlaista ja totesi, ettei hän kokenut vielä tehneensä omaa osuuttaan loppuun saakka ja että vielä olisi jotakin tehtävää jäljellä. Kokemus yksinäisyydestä oli monen sotainvalidin seurana kotioiloissa. Se tuli esille myös siinä, kuinka odotettu vieras olin ja kuinka mielellään sotainvalidit kertoivat elämästään. Yksinäisyydestä ja yksinjäamisestä kerrottiin vähemmän selkokielisessä muodossa, koska sotainvalidit eivät kaikesta päätellen halunneet luoda sitä kuvaa, että he valittavat. Yksinäisyys koettiin arkaluonteisena ja herkkänä asiana, josta oli vaikea puhua. Nimesin tämän ilmiön käsitteellä yksinäisyys eteisessä. Se ilmeni pääasiassa eteisessä tapahtuneina

lähtöaikeitten viivyttämisenä, haastateltavan ylle laskeutuvana apeutena tai sanallisesti esitettynä toiveena rupattelun jatkumisesta.

8.2.5 Avuttomuuden kokemuksia

Simo Koskinen on todennut vanhusasiakkuuden erityisyyden olevan niitä samoja yksilöllisiä ongelmia ja vaikeita elämäntilanteita kuin nuoremmilla ihmisillä. Hän toteaa vanhojen ihmisten arvostavan huomioonottamisen voivan toteutua vasta sitten, kun vanhusten kanssa työskentelevät henkilöt ovat oppineet jäsentämään omaa elämäänsä ja sen kriisejä. Koskisen mukaan vanhustyön eettiset kysymykset on sivuutettu puhuttaessa palvelujen laadun parantamisesta. Vanhustyön etiikan hän toteaa olevan arkipäivän etiikkaa, jossa vanhan ihmisen ihmisyyks maksimoidaan ammattilaisten käytännön työssä. Asian ydin kiteytyy Koskisen esittämään ajatukseen siitä, että eettiset periaatteet realisoituvat vasta siinä vaiheessa, kun vanhus itse antaa niille merkityksen (Koskinen 1997). Eettiset periaatteet voivat toteutua vain hyväksymällä moniarvoisuus, yksilöllisyys ja itsenäisyys. Autonomia merkitsee sitä, että ihminen itse valitsee omat arvonsa ja määrittää itse sen, mikä on hänelle hyvää (Hautamäki 1997). Viime kädessä kysymys on ihmisen arvosta ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta (Pursiainen 1997).

Arkisissa askareissa selviytymisissä varsinaisiksi ongelmiksi ei muotoutunut niinkään itse vanhuus ja heikkeneminen, vaan yhteiskunnan tarjoamien palveluiden koettu epätarkoituksenmukaisuus. Aivan ensimmäisinä ongelmina tulivat esille aistien heikkenemisten aiheuttamat vaikeudet. Näkeminen ja kuuleminen heiketessään tuottivat ongelmia, joita ei tutkimusaineiston kertojien mukaan tarvitsisi olla. Kertajat esittivät varsin spontaanisti ja välillä myös tuohtuneina, että tällainen aistivammaisten epätasa-arvoa edistävä toiminta estettäisiin mm. tekemällä luettavia ja selkokielisiä asiakirjoja ja ohjevihkosia. Suullisen kommunikoinnin suhteen esitettiin niin yksinkertainen toivomus kuin se, että viranomaisen huomaisi puhua selkeästi ja keskittyisi asiakkaaseen katsomalla tätä kohti. Ensio katseli keittiönsä pöydälle kertyneitä kirjekuori- ja paperipinoja toteamalla ääni harmistumisesta kohoten: *"ehän minä nää näitä lukee!"* Hän oli todennut juuri tätä huudahdustaan ennen hyvin painokkaasti paperipinoaan naputellen, kuinka kyseiset paperit pitäisi täyttää, mutta *"ei, en pysty millään enkä jaksa, vaikka nyt jotenkin pääsen vielä liikkumaan, mutta en jaksa näijien kanssa."*

Pienitekstiset, vaikeaselkoisiksi havaitut ohjeet ja vierasperäiset termit yhdessä vaadittavien lisäselvitysten hankkimisen ja vapisevan kirjoituskäden kanssa koettiin ylivoimaisiksi esteiksi asioita hoidettaessa. Myös lähikauppojen, pankkien ja postien lakkauttamiset harmittivat ja saattoivat tehdä asioimisen joidenkin sotainvalidien kohdalla mahdottomaksi. Heidän oman käsityksensä mukaan he olisivat pystyneet asioimisissaan omatoimisuuteen, jos palvelut olisivat olleet parin kilometrin säteellä kotoa. Omatoimisuus koettiin osaksi oman itsenäisyyden säilyttämistä ja asioimisessa haluttiin säilyttää omien valintojen tekemisen mahdollisuus. Kauppa- ja asioimisreissujen positiivisiksi koetut sosiaaliset merkitykset puettiin sanalliseen muotoon useimmiten niiden

puuttumisen muodossa. Elämä oli saattanut muuttua olosuhteiden ja terveydentilan heikkenemisen vuoksi hyvin kotikeskeiseksi. Kauppa- ja asioimisreissut olisivat merkinneet itsenäisten valinnanmahdollisuuksien lisäksi toisten ihmisten tapaamisia, asioimisten tuottamaa vuorovaikutusta, liikkumista ja ulospääsyä kodin seinien ulkopuolelle. Tämän tutkimusaineiston 20 sotainvalidista viidellä oli se tilanne, että liikkuminen kotiympäristöstä, kauppa-asioiden hoitamisista puhumattakaan, oli jo erityisen vaikeaa. Tämä arvio perustuu heidän koko haastattelun aikana kertomaansa sekä heidän omaan spontaaniin arvioonsa omasta toimintakyvystään.

E erityisen hankaliksi koettiin viranomaisten luona asioitaessa luukulta toiselle siirtyminen. Eri viranomaisten toimipisteiden välillä saattoi olla välimatkaa muutamasta sadasta metrillä muutamaan kilometriin. Vaikka osalla sotainvalideista oli vapaaliikenteeseen oikeuttava taksikortti, sekään ei auttanut, koska taksi ei voinut ilman lisälaskua jäädä odottamaan seuraavaan toimipisteeseen siirtymistä. Usein myös liikkuminen taksilla koettiin vaikeaksi ja vastenmieliseksi, koska vammat, joiden vuoksi taksilla kuljettiin, vaikeuttivat autoon menemistä ja sieltä poistumista. Taksikortin kerrottiin edellyttävän melko pitkälle itsenäisesti toimeen tuleminen kykyä niin näköaistin kuin liikuntakyvyn suhteen.

Aistivammat tuottivat myös ulkopuoliseksi jäämisen tunnetta ja huolta siitä, pidetäänkö kertojaa täyttä ymmärrystä vailla olevana. Näkökyvyn ja kuulon heikkeneminen tai menettäminen sulkivat pois mahdollisuuden keskustella tasavertaisesti. Väärinkuulemiset ja niiden mukaiset vastaukset tuntuivat erityisen kiusallisilta ja nolottavilta. Näkövamma puolestaan saattoi vaikeuttaa tai estää liikkumisen itsenäisesti kodin ulkopuolella ja edistää masentuneisuutta ja haluttomuutta elää. Aistivammat rajasivat myös itselle tärkeiden asioiden ylläpitämistä, kuten musiikin kuuntelua, lukemista ja käsillä askartelemista. Tällaisista rakkaiksi käyneistä harrastuksista puhuttiin tässä tutkimuksessa elämänvoiman antajina. Kun nämä harrastukset alkoivat yksi toisensa jälkeen joko osittain tai kokonaan jäädä pois, koettiin niiden menetys vaikeana asiana. Tällaisesta tilanteesta kertonut sotainvalidi totesi oman elämänvoimansa ammentamisen tulevan niin yksinkertaisista lähteistä kuin rauhallinen kotona oleilu ja lepo, luonnon kauneuden katseleminen ja kirkollisen musiikin kuuntelu.

”Mä tykkään kotona rauhallisessa olossa levätä, katsoo kaunista luontoa, kuunnella lähinnä kirkollista musiikkia. Se on mulle miellyttävä homma ja näistä sitä saa voimaa jatkaa.”

Hän kertoi myös muista sairauksistaan, joita alkoi ilmaantua samanaikaisesti aistien heikkenemisen kanssa. Pari vuotta aiemmin hänelle oli tullut

”semmonen masennus, että eihän tästä elämästä tule mitään, kun ei jaksa eikä kohta näe ja kuulee väärin eikä pysty kommunikoimaan ihmisten kanssa sillä tavalla kun pitäs. Tulee väärin ymmärretyksi ja antaa väärä vastauksia, sitten rupee hävettämään. Se tuntui vähän semmoselta, että onko elämässä enää mitään merkitystä”.

Hänen kotinsa seinillä oli toinen toistaan kauniimpia hänen itsensä maalaamia tauluja. Hänen kohdallaan näkö- ja kuulokyvyn heikkenemisillä oli arkisten toimien lisäksi toisenlainenkin merkitys mielihyvää ja elämän voimaa antavien harrastusmahdollisuuksien vähenemisen muodossa. Hän oli jaksanut käydä läpi terveydellisten menetystensä tuomat vaikeudet ja surun. Hän oli sopeutunut tilanteeseen jatkamalla musiikin kuunteluaan kodin hiljaisuudessa siinä määrin kuin se oli hänelle mahdollista. Rauhallisesta kotona vietetystä ajasta oli tullut entistä merkityksellisempää.

Asiat voivat näin kriisiytyä, mistä edellä kerrottu on esimerkkinä. Kriisien kautta ihminen hakee uutta tapaa elää, olla ja toimia niillä edellytyksillä, joita hän kokee itsellään vielä olevan. Regina Santamäki Fischer mainitsee väitöskirjassaan ruotsalaisen 80-vuotiaan psykologi Emmy Gut'in, joka omaan kokemukseensa nojautuen esittää kahden asian hallitsevan vanhenemista: kriisien ja mukautumisen tai ylipäätään sopeutumiskyvyn. Gut'in mukaan kriisikokemukset syntyvät muutoksista elämässä ja ruumiissa. Mukautuminen puolestaan on kehityksellinen tapahtumasarja, joka antaa merkityksen vanhenemisprosessille (Santamäki Fischer 2007, 11). Myös toinen mielenkiintoinen huomio, joka tulee esille niin Santamäki Fischerin tutkimuksessa kuin myös edellä esitetyssä elämäkerronnassa, on musiikin suoma lohdutus. Santamäki Fischer on tutkinut lohdutuksen merkitystä vanhimmilla ikäpolvilla (85 vuotta tai sitä enemmän täyttäneillä) ja viitannut tutkimuksessaan myös muihin tutkimuksiin musiikin lohdutusta tuottavista vaikutuksista (Santamäki Fischer 2007, 15).

8.2.6 Kokemus Jumalasta

Sotainvalidit kertoivat sodasta selviytymistensä yhteydessä siitä, kuinka he olivat kokeneet Jumalan olevan sodassa mukana erityisesti vaikeiksi ja vaarallisiksi kokemisissaan tilanteissa ja hetkissä. Samassa yhteydessä he myös totesivat, että tällaisia kokemuksia oli vaikea selittää. Niitä ei koettu voitavan selittää ainakaan kovin julkisesti, koska kysymyksessä oli henkilökohtaisuudessaan herkkä asia. Kuitenkin useimmilla tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista oli ollut kokemuksia Jumalasta tai Korkeimmasta, jonka läsnäolo oli ollut koettavissa. Tämä kokemus tiivistyi ajatukseen, että ihminen ei selviydy elämässä yksin. Sodasta elävänä pois pääseminen oli koettu ihmeenä, missä Jumalalla arveltiin olleen aivan ratkaiseva osuutensa. Myös se, että Suomi oli sotien kautta itsenäinen maa ja kansakunta, oli Jumalan ihme, johon oli osuutensa Jumalan lisäksi motivoituneella kansan armeijalla. Jumala ei ollut jäänyt sotainvalideille Jumalaksi, joka oli mukana ainoastaan sodassa. Luottamus Jumalaan oli vahvistunut omalla hiljaisella tavallaan pitkän elämän aikana. Vaikutti siltä, etteivät kertojat yksinkertaisesti voineet olla muistamatta ja antamatta tunnustusta Jumalalle siitä, että olivat selvinneet sodasta ja elossa edelleen *”tässäkin kunnossa”*.

Jumalan läsnäolon kokemusta yksilön elämässä on uskaliasta käydä arvioimaan. Kuitenkin tapoja, joilla tutkimusaineiston sotainvalidit puhuivat

Jumalasta, ei voi jättää huomiotta. Katsellessaan elettyä elämäänsä Risto kertoi levollisuutensa perustaksi nyt vanhuudessa ja lähestyvässä kuolemassa uskonsa armolliseen Jumalaan: *”sitä on tehty väärin monta asiata, mutta kaikkea tapahtuu, ei ole täydellistä.”* Vapaasti tulkittuna Jumalan avulla hän oli voinut työstää onnistumisensa ja epäonnistumisensa kokemukset, oman heikkouden ja ulkopäin itseensä kohdistuneen vääryyden. Sotien jälkeen Risto oli elämää rajoittavien vammojensa vuoksi kokenut syrjintää ja halveksuntaa. Pahimpana ja loukkaavimpana hän piti vammojensa takia itseensä kohdistettua ivaa, jonka kautta häntä pidettiin epäuskottavana työkyvyttömyytensä ja arkisista asioista suoriutumattomuutensa vuoksi.

Jumala-suhteesta kertominen oli vaikeaa, mutta siitä haluttiin kuitenkin puhua. Kertomisen pelon takana oli huoli väärinymmärretyksi tulemisesta eikä niinkään enää tässä elämän vaiheessa miehisyyden tai sotilaallisuuden menettämisen pelosta. Sotainvalidit totesivat, etteivät he halunneet kertoa Jumala-kokemuksistaan eikä yleensääkään yliluonnollisiksi asioiksi kokemistaan tapahtumista leimautumisen ja aiemmin kokemansa ymmärtämättömyyden vuoksi. Ymmärtämättömyydellä he tarkoittivat muitakin asioita ja kokemuksia kuin vain suhdettaan Jumalaan. Myös osallistuminen sotaan sinänsä ja sotaan liittyvät asiat koettiin arkaluonteisiksi asioiksi, joiden kohdalla ei vielä kukaan koettu saatavan riittävästi ymmärrystä. Kuitenkin ylimaallisiksi luokiteltavia kokemuksia jaettiin edelleen veljien keskinäisissä tapaamisissa, joissa näitä asioita ei kertojien mukaan tarvinnut selitellä eikä puolustella.

Jumalan ja uskon maanpäällinen ilmentymä oli kirkko, jonka merkitystä Anssi kuvasi monien muiden tutkimukseen osallistuneiden tapaan:

”...kyllähän se ku ajattelloo oikein tuon elämän, niin kyllähän sitä ilimankin tulis, mutta kyllä se vaan aina sinne kirkkoon pyrkii.”

Tutkimusaineiston koon huomioon ottaen sen perusteella ei voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä sotainvalidien hengellisestä elämästä eikä Jumala-suhteesta. Kuitenkin sodan- ja pulan vuodet läpikäyneinä sekä monesta mahdottomalta näyttäneestä tilanteesta selvinneinä he arvelivat, että ilman Jumalaa he eivät olisi selvinneet elämässään. He tunnustivat ajatuksensa ja kokemuksensa omista rajoistaan ja rajallisuudestaan: sodassa ja elämässä selviytymiseen oli tarvittu yliluonnolliseksi koettua voimaa ja apua. Tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien kokemusta voisi luonnehtia läpi elämän mukana seuranneena ymmärryksenä ja kokemuksena Jumalan myönteisestä, jopa ratkaisevasta, vaikutuksesta elämänkulkuun. Vanhuudessa usko Jumalaan näyttäytyi heidän puheissaan juuri tuon menneen elämän varjeluksena niin sodassa kuin pitkäksi koetussa siviilielämässä, jonka he kokivat saaneensa sodasta huolimatta. Elämä ei ole ollut missään vaiheessa itsestään selvyys. Jumala tuli esille myös sairauksista ja elinpäivien määrästä puhuttaessa mm. siten, että yksin Jumalan arveltiin ja ajateltiin tietävän kertojan elinpäivien määrän. Siihen oli tyytyminen ja siihen haluttiin tyytyä (vrt. Spännari 2008).

Tapa kertoa hengellisistä asioista oli asiallista ja vapautunutta, kun kerronta oli päässyt alkuun. Kertojat jaksoivat ihmetellä hämmentyneen ja kiitollisen oloisina osaansa Jumalan varjeluksessa. Henkilökohtaista uskoaan Jumalaan painottivat viisi sotainvalidia, jotka kertoivat Raamatun lukemisestaan ja rukouselämästään sekä osallistumisestaan seurakunnalliseen toimintaan vointinsa mukaan. Henkilökohtainen usko Jumalaan tai Korkeimpaan elämän nykyisessä vaiheessa painottui ajatukseen elinpäivien määrän olemisena Jumalan kädessä sekä anteeksiantamisen ja -saamisen kokemuksiin niin toisia ihmisiä kuin itseä kohtaan. Koettu henkilökohtainen usko oli pienelle paikalle ja omaksi itseksi tulemista. Se oli ollut armahdusta sodasta, nykyisellään se oli armoa ja armollisuutta niin itseä kuin toisia ihmisiä kohtaan. Se oli myös lohdutusta kipujen, yksinäisyyden ja erilaisten vanhenemisen mukanaan tuomien sekä epävarmuutta aiheuttavien asioiden keskellä (vrt. Santamäki Fischer 2007, Krause 2006).

9 ELÄMÄNMITTAINEN TAISTELU HENKILÖKOHTAISEN VAPAUDEN SAAVUTTAMISEKSI

Tässä luvussa kuvataan tutkimustuloksena saatua ydinkategoriaa suomalaisten sotainvalidien elämänmittaisesta taistelusta henkilökohtaisen vapauden saavuttamiseksi. Suomalaisten sotainvalidien sota ei ollut loppunut Suomen konkreettisesti käymien sotien päättymiseen, vaan he olivat käyneet elämänsä mittaista taistelua henkilökohtaisen vapautensa saavuttamiseksi. Sodan läpikäyneinä, eri tavoin vammautuneina ja monenlaisten yhteiskunnallisten ristiriitojen sekä ulkopäin heihin kohdistuneiden paineiden alaisina sotainvalidien oli ollut aloitettava elämänsä täysin tyhjästä. Heidän elämänsä oli jaksotettavissa sotaan, maamme rakentamiseen sekä sotainvalidien eliniän kestäneeseen oman elämänsä tilan raivaamiseen ja löytymiseen.

9.1 Sotainvalidin elämänsä

Elämänsä kuvataan usein puolikaarenmuotoisena. Kaaren katsotaan symboloivan elämän nousujohteisuutta syntymästä kohti keski-iässä olevaksi ajateltua elämisen huippua, mistä se lähtee laskeutumaan kohti vanhuutta. Laskeva osa puolikaarta on omiaan luomaan mielikuvaa vanhuudesta elämänsävaiheena, mikä ei olisi enää niin hyvää aikaa kuin esimerkiksi lapsuuden ja nuoruuden nousujohteisiksi kuvatut ajanjaksot. Toinen neutraalimpi tapa kuvata ihmisen elämänsä on piirtää jana ja merkitä sille elämänsäkuuluun liittyviä tapahtumia. Kuvataanpa elämänsäkuuluun puolikaarella tai elämänsäkuuluun liittyvinä merkintöinä jana, sotainvalidien elämät osoittavat kaikilla heidän elämänsävaiheellaan olleen omat nousu- ja laskukautensa. Se, mikä heistä oli saattanut tuntua tapahtumahetkellä erityisen hyvältä tai pahalta, oli voinut saada uuden tai toisenlaisen merkityksen elämän ja sen tapahtumien kokonaisuutta vasten vanhuudesta käsin tarkasteltuna.

Sotainvalidien kokemus elämästään osoittaa, että myös vaikeista ja hankalista olosuhteista sekä vammauttavien kokemustenkin jälkeen elämästä voi saada kiinni. Elämästä kiinni saaminen oli vaatinut sotainvalideilta kuitenkin tietoista sekä tarkoitushakuista halua, yrittämistä ja sisua. Elämän oltua ennalta arvaamatonta määrätietoisella yrittämisellä ja lannistumattomuudella vaikeistakin tilanteista oli selvitty ja päästy eteenpäin.

Tutkimusaineiston sotainvalidien kokemus lapsuudestaan ja nuoruudestaan oli se, että heillä ei ollut mahdollisuutta lapsuuden- ja nuoruudenvaiheisiin sellaisina kuin he olivat odottaneet ja ajatelleet niiden olevan. Lapsuus- ja nuoruusvaiheet olivat olleet kytketyt isänmaan moninaiisiin vaiheisiin eivätkä he olleet kyseenalaistaneet vanhuudessakaan oman osuutensa tekemistä Suomen itsenäisyyden säilyttämiseksi. Ne lapsuusmuistot, joita heillä oli, liittyivät työntekoon, koulun keskeytymiseen, perheen niukkaan toimeentuloon ja mahdollisiin vanhempien sairastamisiin tai menetyksiin. Lapsuutta he eivät olleet voineet kokea huolettomana ja leikkivänä lapsuutena kuin vain pieninä pilkahduksenomaisina tuokioina ja kokemuksina. Nuoruuden ja sotaan joutumisen välillä oli havaittavissa yhtäläisyysmerkki, niin yksi ja sama asia ne olivat olleet kertojille. Sotaan lähteminen oli merkinnyt myös omaan itselliseen aikuisen elämään astumista, sillä harva sotainvalideista oli palannut enää pysyvästi lapsuuskotiinsa sodan päätyttyä. Nuoruudesta kerrottiin vain sodan ja siihen liittyvien asioiden yhteydessä eikä nuoruus-sanaa käytetty usein. Siinä missä lapsuutta kuvattiin työn tekemisenä, nuoruutta kuvattiin sotaan menemisenä ja sodassa olemisena. Kaikilla näillä vaiheilla oli ollut merkittävä vaikutus sotainvalidien elämään. Ne näkyivät vahvana työnteon eetoksena, kovana yrittämisenä elämässä ja omien lasten koulutuksen painottamisina, jotta näiden elämä olisi ollut helpompaa kuin mitä oma elämä oli ollut aikoinaan.

Sotainvalidien sodasta selviytymisen kasvot näyttäytyivät yhtä moninlaisina kuin kertojansakin. Yhteistä oli kokemus sodasta. Sota oli vienyt lapsuuden, joka oli opettanut tekemään työtä; sota oli hukannut nuoruuden, jonka täyttivät sodan aiheuttamat fyysiset ja henkiset kärsimykset sekä pelko. Sota oli yhdistänyt toinen toisilleen entuudestaan täysin vieraita nuorukaisia biologisia veljiä läheisimmiksi, mutta se oli aiheuttanut myös vaikeita keskinäisiä ihmissuhteita ja aiheuttanut väärin kohdelluksi tulemisen kokemuksia. Sota oli vienyt terveyden, aiheuttanut vaivoja ja vammoja, vaikeuttanut työnsaantia ja oman elämän suunnittelemista, rakentamista ja omien unelmien toteuttamista. Omat unelmat jäivät sotavaiheessa unelmoimatta. Arkisen elämän unelmat syntyivät ja saivat täyttymyksensä hiljaisessa sodan jälkeisessä oman elämän ja kodin rakentamisissa, sodan vammoja parannellessa ja parempia aikoja kohti ponnisteltaessa. Fyysiset ja henkiset vammat eivät kuitenkaan jättäneet rauhaan. Ne olivat saattaneet helpottua, mutta täyttä vapautta eivät amputoitu raaja eikä järkkynyt mieli kuitenkaan suoneet, vaikka sota oli jäänyt menneisyyteen.

Kovalla työllä ja yrittämisellä oli menty eteenpäin. Tutkimusaineistosta saattoi havaita, että sotainvalidien nousujohteinen asumishistoria osoittautui

hyväksi heidän elämäänsä havainnollisesti kuvaavaksi mittariksi. Samansuuntaisesti se tuli esille myös sotainvalidien etenemisessä työelämässä. Etenemisestä työelämässä kerrottiin päämäärätietoisesti ja määrällisesti enemmän kuin asumishistoriasta. Näillä mittareilla kuvattu menestyminen niin työ- kuin myös henkilökohtaisessa elämässä olivat antaneet kokemuksen itsemääräämisoikeudesta ja omasta tilasta, vapaudesta ja tasavertaisuudesta toisten ihmisten kanssa. Kuvaavaa sodanjälkeisen elämään asennoitumiselle oli pyrkimys siihen, ettei antanut vammojensa eikä toisten ihmisten kahlita itseään, kuten Eino asian ilmaisi:

”Kyllä sitä täytyy siis niin kun asennoitua sillä tavalla, että minä elän normaalia elämää. Se on edellytys. Jos jää ruikuttamaan itsesääliin, niin silloin on menetetty jo ote elämään. On lähdettävä siitä, että minä täytän paikkani.”

Sodan vammojen vuoksi lakisääteistä eläkeikää aiemmasta *”eläkkeelle pääsemisestä”* kerrottiin erityisen vapauttavana ja miellyttävänä asiana. Sodan aiheuttamilla vammoilla oli osansa koetun helpotuksen tunteen voimakkuudessa, koska sotavammat muistuttivat päivittäin sodasta ja rajoittivat sodan jälkeistä elämää ja työn tekemistä. Eläkkeelle jäämistä ei kuvattu mahdollisena koetun vanhuuden alkuna, vaan nimenomaisesti oman henkilökohtaisen vapauden saavuttamisena. Eläkevuosien alkamisen aikoja kuvattiin aktiivisen osallistumisen ja toiminnan aikana.

Kantavana ajatuksena tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien elämäkulussa oli kokemus elämästä, josta selviytyäkseen heidän oli ollut ponnisteltava. He olivat kiitollisia elämänsä kokonaisuutta ajatellen itse elämästä eikä niinkään siitä, mitä kaikkea elämä oli sodan ja monien muiden asioiden muodossa vaatinut heiltä. Valinnanvaraa ei ollut, joten parhaiten olivat selviytyneet ne sotainvalidit, jotka olivat jaksaneet ottaa elämän sellaisena kuin se oli eteen tullut. Oma paikka oli pitänyt lunastaa kovalla yrittämisellä eikä valittamaan ollut voinut jäädä.

9.2 Ulkoinen vapaus suhteessa vanhemmiten koettuun sisäiseen vapautumiseen

Keskeisimmäksi ja sotainvalidien elämää kuvaavaksi ydinkategoriaksi tämän tutkimuksen valossa muodostui käsitys sotainvalidien elämänmittaisesta taistelusta henkilökohtaisen vapautensa saavuttamiseksi. Vapaustaistelua lähemmin tarkasteltaessa se tuotti substantiivisen teorian sotainvalidien yksityisestä ja yksinäisestä taistelusta oman autonomian saavuttamiseksi. Heidän oikeudestaan vaikuttaa itse omista lähtökohdistaan käsin omaan elämään ja itsemääräämisoikeuteen. Se oli kokemusta oman sisäisen ja ulkoisen reviirin puolustamisesta, itsestä käsin lähtevän elämisrauhan tavoittelemista. Sotainvalidit kokivat itseensä kohdistettavan odotuksia ja vaatimuksia, jotka ylläpitivät kokemusta taistelu-asemissa olemisesta. Taistelu-sana on

ilmaisullisesti voimakas, mutta sopii mielestäni erityisen hyvin kuvattaessa sodissamme vammautuneiden miesten elämää.

Sotainvalidien mukaan heidän elämänsä menneisyysnäkökulmasta käsin tarkasteltuna oli mennyt jokseenkin samalla tavalla kuin muillakin ihmisillä. Tämä oli heidän käsityksensä siitä huolimatta, että he kertoivat monista omista ja erilaisista vaikeuksistaan verrattuna siviiliväestöön tai sellaisiin ihmisiin, jotka eivät olleet vammautuneet tai eivät olleet lainkaan sodassa. Käsitys perustuu aiemmin esille tuotuun ajatukseen siitä, että sotainvalidien oli ollut osattava asennoitua elämään normaalia elämää kaikista vammoistaan ja jatkuvista kivuistaan huolimatta. Ainoaksi vaihtoehdoksi sotainvalideille jäi heidän itse itselleen valtion ohella asettama pyrkimys täyttää mahdollisimman hyvin oma paikkansa elämässä.

Henkilökohtaisen elämän taso yksityiselämässä selviytymisessä on kuvattavissa ajatuksella mikrotasosta, johon oli pyritty vaikuttamaan kaikin mahdollisin tavoin. Nuorena välittömästi sodan jälkeen ja nyt iäkkäänä, elämä lähes elettyinä, nousi kerronnassa esille makrotaso. Makrotaso, kodin ja yksityiselämän mikrotason vastakohtana, edusti ympäröivää yhteiskuntaa ja erityisesti nimettynä valtiovaltaa. Valtiovallan rooli aiheuttamiensa sotavammojen hoitamisessa koettiin kaksijakoisena: toisaalta valtio oli hoitanut *”perusasiat jokseenkin kuntoon”*, mutta laiminlyönyt kuitenkin aiheuttamiensa sotavammojen hoitamisen. Kokemus valtion sotavammojen hoitamatta jättämisestä on tulkittavissa kokemuksena vammojen loppuun asti hoitamatta jättämisestä. Tätä ei ilmaistu kaikissa tilanteissa sanallisesti, mutta hoitamattomuuden kokemus kerronnoissa liittyi pääosin viimeaikaisiin sotaperäisiksi arveltuihin sairauksiin, kipuihin ja vaivoihin. Mikro- ja makrotason rajamaastossa olivat kanssaihmiset, joiden suhtautuminen ja toiminta sotien aikana ja välittömästi sotien jälkeen oli koettu kyseenalaisena. Tällä hetkellä yleisen ymmärryksen sotainvalidien uhrauksia kohtaan koettiin kasvaneen.

Pääasiassa juhlapuheissa esiintyvän kunniakansalainen-nimityksen koettiin kuuluvan pääasiassa juhlapuheiden retoriikkaan. Siihen suhtauduttiin varauksellisesti. Sen käyttäminen sai tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit olemaan varuillaan ja kuulostelemaan tarkemmin, missä mielessä kunniakansalainen-nimitystä käytettiin. Ikävimmässä tapauksessa he kokivat sen itsensä ja ymmärryksensä kyseenalaistamisena. Kunniakansalainen-nimikkeen käytön arveltiin olevan yksi osoitus yhteiskunnan halusta ohjailla sotainvalideja vieläkin. Parhaimmillaan sen koettiin olevan sitä, mitä se sanana merkitsee. He itse ymmärsivät Suomen itsenäisyyden eteen tekemänsä työn arvon, mutta olivat huolissaan siitä, ymmärtävätkö jälkipolvet heidän työnsä merkityksen? Vähäiseksi määrältään kutistuvien sotainvalidien joukon olojen kohentaminen olisi ollut heidän mielestään konkreettista osoitusta heidän Suomen eteen tekemänsä työn ja antamansa uhrin arvostamisesta, kunniakansalaisuudesta. Ajatus valtiiovallan *”rahallisista pihistelyistä”* ja *”vanhenevien sotainvalidien yhä vaativamman hoidon puutteesta”* huolestutti. Arvostuskokemusten kyseenalaistaminen ja tekojen välinen ristiriita aiheutti

pelkoa ja tunteen taisteluasemissa olemisesta. Ulkoisen vapauden puuttumisen kokemusten ei annettu kuitenkaan haitata elämää. Vaikuttikin siltä, että sisäisen vapauden määrä kasvoi sitä mukaan, kun oma ikä lisääntyi. Sotainvalidit olivat tulleet ikään, jossa he saattoivat katsella mennyttä elämäänsä taannehtivasta näkökulmasta käsin ja todeta selvinneensä sittenkin. Sota kaikkine kokemuksineen ei ollut hävinnyt heidän elämästään eikä sisimmästään, mutta he tiesivät tehneensä osansa Suomen vapauden ja sen kehityksen eteen. Se oli heille se *"totuuden siemen"*, jonka tiedostamalla he kokivat jaksavansa. Sotainvalidien kokemus ulkonaisesta vapaudesta oli kokemusta sen hitaasta kehittämisestä. Ulkonaisen vapauden kehittymisen edellytykseksi oli tulkittavissa kokemus kuulluksi ja huomioon otetuksi tulemisesta.

9.3 Sotainvalidin kokemuksellinen vanheneminen tämän tutkimuksen valossa

Kokemuksellisesta vanhenemisesta kerrottiin lähinnä siihen liittyviksi koettujen fyysisten vaivojen, *"remppojen"*, kautta. Nämä rempat rajoittivat elämää jossain määrin, niihin oli pitänyt oppia suhtautumaan ja jollakin tavoin kehittämään niiden aiheuttamien vajeiden kompensointia. Fyysiset sairaudet, vaivat ja kömpelöitymisen kokemukset rajoittivat osittain tai kokonaan osallistumisia kodin ulkopuolisiin tapahtumiin ja asioiden hoitamisiin, samoin kuin omassa kodissa oleviin asioihin ja tekemisiin. Ne aiheuttivat myös jossakin määrin huolta sekä pelkoa tulevasta esimerkiksi omassa kodissa asumisen jatkumisen ja siellä selviytymisen suhteen. Toisaalta kuitenkin yhdeksi sotainvalidien keskeisimmäksi tyytyväisyyden aiheeksi nousi terveydentila sellaisena kuin sen koettiin olevan kerronnan hetkellä. Tätä tyytyväisyyttä selittivät vertailunkohteena olevat sotavammat, korkea ikä ja toiset ikätoverit. Ikätovereihin omaa terveydentilaansa vertailemalla muuhun lopputulokseen kuin tyytyväisyys ei voinut tulla. Kertojat vaikuttivat olevan tiedollisesti valveutuneita mahdollisista terveydellisistä muutoksista vanhetessa. Sairauksista ja menetetyistä terveydestä kerrottiin pääosin aina fyysisistä sotavammoista käsin. Fyysisten vaivojen ja vammojen arveltiin *"nuortuneen miehen vanhetessa"* ja yleinen toteamus oli, että *"kenelläpä tämänikäisellä ihmisellä ei jo jotakin vaivaa tai sairautta olisi"*. Tulkinnallisesti tätä taustaa vasten katsottuna osa totuutta näin kerrottaessa oli se, että vanhemmiten väsyneisyyden tunteen ja sairauksien lisääntyessä niitä ei pyrittykään enää erittelemään niin kuin nuorempana. Niistä oli tullut pysyvä olotila ja vain mahdolliset poikkeamat vakiintuneiksi koetuista oloiloista herättivät ajatuksen sairaudesta. Toisaalta sairauksien kohdalla pohdintaa aiheutti epätietoisuus siitä, oliko kysymyksessä sotaperäinen sairaus, vaiva tai vamma, joka nyt vanhetessa oli aktivoitunut tai puhjennut varsinaiseksi sairaudeksi. Vai oliko kysymyksessä sittenkin vain iän mukanaan tuoma vaiva tai sairaus. Tämä oli sikäli mielenkiintoinen ilmiö siinä mielessä, että sotavammat olivat kuitenkin

kerronnallisesti muihin iän tuomiin vaivoihin ja vammoihin nähden oma erillinen lukunsa. Psykkisistä traumoista kerrottiin vähemmän tai ylimalkaisemmin kuin fyysisistä traumoista. Aiemmin tehtyjen tutkimusten mukaan psyykkiset traumat voivat aktivoitua uudelleen vanhuudessa (Bender 1997).

Vanheneminen ja vanhuus näkyivät sotainvalidien elämässä siinä, mistä he eivät puhuneet juuri lainkaan. Nimittäin tulevaisuuden suhteen ei enää esitetty muita erityisempiä toiveita tai suunnitelmia kuin se, että saisi pysyä mahdollisimman terveenä. Mahdollisimman terveenä pysyminen piti sisällään ajatuksen siitä, että kertoja saisi säilyttää loppuun asti järkensä ja liikuntakykynsä. Toinen tulevaisuutta koskeva puhe saatettiin ilmaista ajatuksena siitä, ettei kertoja ollut kokenut vielä tehneensä elämässä kaikkea; että jotakin omaksi koetusta elämäntehtävästä oli vielä tekemättä. Pääosin tulevaisuuden sijasta puhuttiin menneisyydestä, jonka asioita ja tapahtumia oli ollut viimeinkin aikaa ajatella ja käsitellä. Monet asiat olivat saaneet tätä kautta uutta näkökulmaa ja merkitystä, mikä oli puolestaan selkiinnyttänyt ja tehnyt elämästä seesteisempää. Vanhenemisen myötä elämän yksinkertaistuminen oli helpottanut monella tapaa elämää, kun oli koettu opitun erottamaan olennainen epäolennaisesta.

Jo kerronnoissa eläkkeelle pääsemisestä tuli esille samansuuntainen ajatus kuin nyt vanhuutta koskevassa puheessa. Vanhuuden oli koettu antaneen mahdollisuuden toteuttaa omia suunnitelmia. Vanhuus ja omien suunnitelmien toteuttaminen olivat antaneet kokemuksen vapaudesta olla oma itsensä. Itselle ei asetettu enää vaatimuksia eikä toistenkaan annettu asettaa niitä. Tämän seikan koettiin helpottaneen elämää oleellisesti. Koko elämä aina lapsuudesta sodan jälkeiseen aikaan saakka oli ollut sanatonta, mutta myös sanallista, itsen ulkopuolelta tulevaa vaatimusta. Elämä oli helpottunut tässä suhteessa jonkin verran siinä vaiheessa, kun sotainvalidien perhe- ja työelämä olivat vakiintuneet ja he olivat saavuttaneet taloudellista vakautta sekä vaurautta. Eläkkeelle pääseminen oli vahvistanut tätä kokemusta ja myös pyrkimystä henkilökohtaiseen arvostuksen saamiseen ja omanarvontunnon kohottamiseen. Tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit eivät olleet täysin tyytyväisiä valtiovallan suhtautumiseen heidän vanhuudentarpeisiinsa. Kanssaihminen nykyisin antama arvostus koettiin aitona, rehellisenä ja hyvää mieltä tuottavana.

Sotainvalidien kokemuksellisesta vanhenemisestä voidaan tämän tutkimuksen perusteella todeta, että heidän kokemuksensa mukaan vanheneminen ei ollut tapahtunut ajallisesti mitattuna nopeasti. Vanheneminen oli vaatinut ajan mukanaan tuoman kokemuksen vanhenemisestä. Se oli ollut oma pitkäällä aikavälillä toteutuvaksi koettu prosessinsa eikä mikään muusta elämästä selvärajaisesti erottuva elämänvaihe. Vanhuutta ei ajateltu siten, että nyt olen vanha, vaan kertojat elivät käsillä olevaa elämänvaihettaan ja nykyistä aikaansa tässä ja nyt. Omien ikävuosien määrä tuli mieleen lähinnä silloin, kun oma tai läheisen ihmisen terveys horjui tai oma ikätoveri kuoli. Se havahdutti ajattelemaan myös omaa ikää sekä ajankulkua ja muistutti tällä tavoin parhailtaan ellettävästä omasta vanhusvaiheesta. Vanhuus oli läsnä, mutta missä

välissä se oli tullut osaksi omaa elämää, sitä ei osattu sanoa (Nikkanen 2005, 87). Kuitenkin tästä hetkestä ja omasta elossa olostas osattiin iloita. Elämän koettiin yksinkertaistuneen ja helpottuneen vanhuudessa ja sen ohella muuttuneen kiireettömäksi.

10 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

10.1 Tulosten pohdinta

Tutkimustulokseksi muodostui käsitys suomalaisten sotainvalidien elämänmittaisesta taistelusta henkilökohtaisen vapautensa saavuttamiseksi. Tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien elämässä selviytymiselle keskeistä oli ollut lannistumattomuus mitä erilaisimpien tilanteiden edessä sekä määrätietoinen toiminta ratkaisujen löytämiseksi kulloiseenkin tilanteeseen. Heidän oli ollut osattava asennoitua elämään ns. normaalia elämää vammoistaan ja vaikeuksistaan huolimatta. Tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien kerronnasta ilmeni, etteivät he kokeneet vielääkään saaneensa täysin itselleen kuuluvaa arvostusta ja apua. Avunsaamisen tai sen saamatta jäämisen kokemukset olivat sidottuja kertojan elämäntilanteeseen. Noin puolet tutkimuksessa mukana olleista sotainvalideista totesi perusasioiden olevan jokseenkin tyydyttävällä tasolla. Sotainvalideihin kohdistunut arvostuksen puute näkyi kertojien mielestä valtiovallan rahallisina säästämisinä ja tätä kautta vanhenevien sotainvalidien yhä vaativamman hoidon puutteena.

Täysimittaiseksi koettavan ulkoisen vapauden puuttumisen ei ollut annettu haitata elämää. Vaikuttikin siltä, että sisäisen vapauden määrä oli kasvanut ikävuosien lisääntyttyä. Sotainvalidit olivat tulleet ikään, jossa he saattoivat katsella mennyttä elämäänsä taannehtivasta näkökulmasta käsin ja todeta selvinneensä sittenkin. Sota kaikkine kokemuksineen ei ollut hävinnyt heidän elämästään, mutta he tiesivät tehneensä osuutensa Suomen vapauden ja kehityksen eteen. Se oli heille se lopputulos, jonka tiedostaminen oli ollut välttämätöntä elämässä jaksamisen ja selviytymisen kannalta.

10.1.1 Elämänmittaista selviytymistä

Kokonaisuutena ajatellen sotainvalidien elämään päti tyytyväisyys tähän päivään ja sen suomiin oloihin, joiden kontrastina pidettiin sota-aikaa. Sotainvalidit tarkastelivat elämäänsä omien lapsuus- ja sota-ajan

kokemuksiensa näkökulmasta ja niiden kautta syntyvinä näkemyksinä. Tällaisen kerronnan ohessa saatettiin mainita esimerkiksi leskeksi jääneen äidin työnpaljoudesta ja kovasta yrittämisestä lasten ja kodin eteen, mutta oma elämänkokemus oli kuitenkin vertailukohtana tämän päivän kokemuksiin ja näkemyksiin. Sodan pituus, suhteutettuna sodan jälkeisen elämän pituuteen, oli koettu vain lyhyeksi ajanjaksoksi hankalaa aikaa ja elämää. Elämän hyvyttä ja kantavaa voimaa tuotiin tällä tavoin esille korostamalla elämän menneen koko ajan parempaan suuntaan. Tärkein jäljellä oleva toive liittyi yleisen toimintakykyisyyden säilymisestä loppuun saakka. Tällaisen puheen saattoi nähdä lohdutus- ja kompensatiopuheeksi kertojalle itselleen, menetetyille ja merkityksellisiksi koetuille vuosille.

Tutkimustuloksissa merkityksellisenä mukana olleiden sotainvalidien elämänmittaisen selviytymisen kannalta voidaan pitää viisautta, jonka tunnusomaisia piirteitä olivat ristiriitojen sietäminen ja sitkeys ratkaisujen etsimisessä. Nämä ominaispiirteet ovat osa viisauden ja luovuuden tunnusomaisia persoonallisuuden piirteitä. Niitä ovat myös avoimuus uusille kokemuksille ja uuden oppimiselle (Ruoppila 2003). Sotainvalideilla ei ollut mahdollisuutta itsenäisesti, omista lähtökohdistaan käsin olla avoimia uusille kokemuksille eikä aina edes systemaattiselle uuden oppimiselle. Jo se historiallinen konteksti, johon he syntyivät, oli omiaan rajaamaan heidän elämänsä mahdollisuuksia (Settersten 2006). Tässä yhteydessä oli nähtävissä myös heidän kokemuksensa heidän ulkopuoleltaan tulleeseen ja heihin kohdistuneeseen paineeseen, mitä he muiden mielestä ovat olleet ja ovat tälläkin hetkellä. Suurimman osan tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien kerronnoista ilmeni väsyneisyys jatkuvaksi koetun arvioinnin ja mielipiteiden kohteena olemiseen. He olivat kyllästyneitä siihen, ettei heillä ollut mahdollisuutta määritellä itse itseänsä ja omia rajojaan. Se häiritsi kokemusta omasta itsenäisyydestä. Kuitenkin tätä tunnetta ja kokemusta, etenkin oman henkilökohtaisen itsenäisyyden, yksilöllisyyden ja vapauden näkökulmasta, olivat eläkevuodet kompensoineet mukavaksi koetulla tavalla. Tästä kokemuksesta huolimatta kerronnoista selvisi, että edelleenkin oli parempi mieluummin vaieta kuin esittää omat näkemyksensä sotaan liittyvistä ja henkilökohtaisesti läpikäytyistä asioista. Vaikeneminen oli selkeä valinta sodan aikana ja välittömästi sodan jälkeen, mutta sitä se oli jossain määrin vielä kerronnan hetkelläkin.

Mennyt elämä koettiin voimanantajaksi mikä eroaa nykyisyydessä hyväksi koetusta elämästä siinä, että mennyttä elämää saattoi katsella taannehtivasti niin analyyttisesti kuin tunteellakin. Uusia voimia nykyisyyteen antava vaikutus syntyi menneen elämän selviytymisen kokemuksista ja sen hyväksymisestä sellaisena kuin se oli eteen tullut. Se ei ollut vain jokin yleisluontoinen tunne hyväksi koetusta tai ajatellusta elämästä, vaan se oli useimmiten saavutettu vaikeiden kokemusten ja elämänvaiheiden kautta. Keskeistä selviytymisessä oli ollut se, että vaikeisiin kokemuksiin ei ollut voinut eikä saanut jäädä. Optimistiseksi koetun luonteenlaadun merkitystä henkisenä perusvireenä korostettiin elämänvoiman antajana ja yleensäkin

elämänmittaisesta selviytymisestä kerrottaessa. Optimistisuus merkitsi sotainvalideille samaa kuin elämänmyönteisyys. Kaikki muistot ja kokemukset omasta elämästä sekä itsestä eivät olleet tuntuneet luonnollisestikaan kaikkina aikoina hyviltä, mutta kokonaisvaltainen kokemus ja käsitys omasta elämästä lähentelivät kokemusta hyvästä mielestä ja kiitollisuudesta.

Sodan läpikäyneiden miesten kertomuksissa asioiden tai tapahtumien kipeys saattoi olla varsin tuoreentuntukseltaan. Tällaisten kertojen puheesta oli kuultavissa oma voimattomuuden kokemus tapahtuneen edessä. Muistoihin liittyi erilaisia tunteita, jotka saattoivat aktivoitua muisteltaessa jotakin tiettyä tapahtumaa. Vielä näin vuosikymmenien päästä kertojat vaikuttivat saavuttavan samanlaisen tunnetilan, mikä heillä oli ollut kerrotun tapahtuman hetkellä (Lanér 2006). Tällaisessa tilanteessa kerronnoista ei välittynyt katkeroitumisen tunnetta, vaan katkeroitumisen sijasta purettiin oman asian tuntevan kritiikin kautta mieltä rasittavia tunteita. Vaikeuksia tulkittiin *”minun osakseni”* elämässä, *”minun kohtalokserni”*. Tällaiset tunnot saattoivat liittyä henkilökohtaisen elämän vääriksi valinnoiksi koettuihin ratkaisuihin, jotka koettiin senaikaisten elämän olosuhteiden ja valinnan mahdollisuuksien vähäisyyden sanelemiksi. Elämänuralle ohjautuminen oli tapahtunut sotainvalidien osalta lähinnä siten, miten elämän ja toimeen tuleminen suomat mahdollisuudet olivat auenneet heille. Tullakseen taloudellisesti toimeen valinnan mahdollisuuksia ei sodan jälkeen ollut tarjolla nykyajan tavoin. Työelämän osalta ei tullut ilmi ajatuksia kokemuksista, jotka olisivat osoittaneet työuran tai ammatillisen suuntautuneisuuden olleen väärän valinnan. Työelämään liittyvissä kysymyksissä oli voinut yrittää myöhemmin korjata tai muuttaa tilannetta, mutta ihmissuhteissa se oli ollut jo huomattavasti vaikeampaa.

Sotainvalidien Veljesliiton keskeinen merkitys sotainvalidien elämässä tuli tutkimukseen osallistuneiden miesten kertomuksissa selkeästi esille. Se koettiin vielä elossa olevia veljiä yhteen kokoavaksi tahoksi. Sotainvalidit antoivat tunnustusta liitolleen erityisesti sotien jälkeen tehdystä työstä, mutta korostivat sitä, että normaaliin elämään kaikista vammoista, vaikeuksista ja sodan jälkeisistä oloista huolimatta vaadittiin sotainvalideilta itseltään päättäväistä luonteensa laatua. Heidän piti uskoa itseensä ja siihen, että selviävät sodasta ja kaikista sen aiheuttamista sekä sen jälkeisistä vastoinkäymisistä huolimatta. Siihen vaadittiin tahdonvoimaa ja ylenmääräistä positiivisuutta, jota ilman ei olisi selvitty:

”Sotainvalideille tuli semmonen sisu... ja semmonen voima, että ne halus päästä pinnalle.”

Sodan aiheuttamat psyykkiset ja fyysiset traumat olivat merkittävä osa sotainvalidien kerrontaa elämänsä kulusta. Ymmärrettävistä syistä fyysisistä traumoista oli helpompaa kertoa kuin psyykkisistä traumoista. Psyykkiset traumat tulivat esille vaihtelevalla intensiteetillä joko omien henkilökohtaisten tai toisten sotainvalidiveljien kokemusten kautta kerrottuina. Vanhuudesta käsin omasta elämästä ja sen tapahtumista todettiin, ettei enää ole mitään

suurempaa taakkaa ja että elämä on jo suurimmaksi osaksi eletty. Kuitenkin sodanaikainen ja sen jälkeen koettu pilkka ja suoranainen iva olivat tuoreina mielissä. *"Mitäs menit sinne"* -toteamukset rasittivat vielä mieltä muistoissa. Asian muistelemisen aiheutti pahaa mieltä, vaikka tuntemukset pilkan kohteena olemisesta olivat laimentuneet vuosien saatossa ja olosuhteiden muuttuessa.

Sota on pahin onnettomuus, mikä voi maata kohdata. Sotainvalidien yhteinen näkemys oli se, että asiat pitäisi voida sopia sotimatta. Sotaa ei hyväksytty. Sota puhututti sotainvalideja jo sen vuoksi, että tutkimusaineiston keruun aloittamisen aikana aseellisen yhteenoton vaara USA:n ja Irakin välillä oli olemassa. Sota alkoi 20.3.2003 ja se kirvoitti runsaasti spontaania puhetta ja ajatuksia sodista ja sodankäynnistä. USA:n ja Irakin välinen aseellinen selkkaus sai yhtä sotainvalidia lukuun ottamatta ankaran kielteisen tuomion. Eri mieltä ollut sotainvalidi ei ajatellut tilannetta niinkään sodan näkökulmasta, vaan hän perusteli näkemystään Irakin kansan, ja etenkin Irakin naisten, alistamisella diktatuurin alle monin ikävin seurauksin. Sodan käyntitapojen lisääntynyt, myös siviiliväestöä koskettava, totaalinen tuhoavuus huolestutti sotainvalideja. Ylipäätään maailman sekavaksi koettu tilanne huolestutti. Maailmaa juuri nyt kuvattiin *"hirveäksi"*. Nykymaailmassa käytäviä sotia pidettiin *"tappelemisina"*, joita edistivät ja edustivat vierailta ja tuntemattomilta, siis epäluotettavilta, tuntuvat sotilasliittoutumat (NATO) ja muut liitot (EU). Suomen ei pitäisi liittyä tällaisiin liittoutumiin, oli useamman sotainvalidin epäilevä ja kielteiseksi tulkittava kanta. Sotilas- ja muita liittoutumia suuremmaksi uhkaksi koettiin kuitenkin Venäjä. Sen suhteen oltiin yleisesti sitä mieltä, että se on jatkuva uhka Suomelle ja että Venäjän kanssa on oltava aina varuillaan. Suomen tilanne ja olosuhteet tällä hetkellä nähtiin kuitenkin varsin positiivisesti. Näkemystä Suomen positiivisiksi koetuista olosuhteista voidaan pitää realistisina ja oikeutettuina varsinkin, jos tilannetta verrataan kertojien käymien sotien aikoihin. Tällaisen näkemyksen takana saattoi olla tulkittavissa omaan ikään ja omiin sotakokemuksiin perustuva haluttomuus kohdata yleismaailmallinen epävakaus. Suomen olosuhteisiin liittyi myös näkemys yhteiskunnallisen elämän menemisestä parempaan suuntaan. Omiin oloihin oltiin tyytyväisiä. Henkilökohtaisesti koettu hyväosaisuus osattiin nähdä laajempaa taustaa vasten. Oman kunnan ja voimien heiketessä arveltiin yleisesti itsen vieraantumista monista yhteiskunnallisista asioista. Oman elinpiirin tiedostettiin kaventuneen hyvin pieneen ja sen olevan omiaan vieraannuttamaan jo monista asioista.

Edellä esitettyjä tutkimustuloksina saatuja sotainvalidien elämänmittaisen selviytymisen strategioita selvitellessä tutkimuksessa pyrittiin tutkittavien oman kokemuksellisen näkökulman esille tuomiseen mahdollisimman autenttisesti ja holistisesti. Holistisuus tässä tutkimuksessa on merkinnyt mahdollisimman kokonaisvaltaista tapaa ensiksikin kuunnella sotainvalidien omaa kertomaa elämänsä kulusta ja toiseksi pyrkimystä analyysivaiheessa antaa heidän oman äänensä kuulua niin alkuperäisessä muodossa kuin se on ollut mahdollista.

Ritva Tuomaalan joulukuussa 2008 julkaistu väitöskirjatutkimus (Tuomaala 2008) lappilaisten huutolaisten, sotavankien ja partisaanien uhrien elämänkulusta, voimavaroista, terveydestä ja sairaudesta on tuloksiltaan samansuuntainen tämän sotainvalideja koskevan tutkimuksen kanssa. Tuomaala oli haastatellut tutkimukseensa Suomen sotiin vuosina 1939–1945 osallistuneita miehiä sekä naisia, jotka olivat saaneet rintamapalvelutunnuksen. Hän käyttää tutkimukseen osallistuneista veteraani-nimikettä. Tuomaala kuvaa tutkimuksessaan em. kohderyhmiensä elämänvaiheita, jotka hän on jaotellut esimerkiksi huutolaisten kohdalla lapsuuteen, nuoruuteen ennen sotaa, sotaväki- ja sota-aikaan, sodanjälkeiseen aikaan sekä ikääntymisen aikaan. Nykysuomen sanakirja määrittelee huutolaisen henkilöksi, jonka kunta vanhan köyhäinhuoltolainsäädännön mukaan antoi huutokaupassa vähimmin vaativalle huollettavaksi (Nykysuomen sanakirja 1983, 551). Tuomaala käyttää kahden muun tutkimansa ryhmän kohdalla sisällöllisesti samaa otsikointiajatusta, mutta käyttää kohteena olevan ryhmän kohdalla enemmän tätä ryhmää kuvaavaa sanaa tai käsitettä. Elämänvaiheiden lisäksi tutkimustuloksina Tuomaala kuvaa tutkittavien voimavaroja ja selviytymistä sekä terveyttä ja sairautta. Lääkäriin koulutuksen saaneena tutkijana Tuomaalan näkökulma kohderyhmiensä terveyden ja sairauden suhteen on mielenkiintoista luettavaa, mutta sitä on myös hänen pitkäaikainen harrastuksensa perinteiden tallentamisessa. Hän on toiminut Rovaniemen Veljes-sairaskodin lääkäriä, mikä on avannut omanlaisensa perspektiivin veteraanien tutkimiselle ja heidän elämänsä ymmärtämiselle. Tuomaalan tutkimuksen kirjallisuuskatsauksessa on havaittavissa sama piirre kuin omassa tutkimuksessani: myös veteraanien kohdalla tutkimukset ovat sairaus-terveys -painoitteisia.

Suomessa sotainvalideja ja -veteraaneja koskeva tutkimus pysyi pitkän aikaa lääketieteellisen tutkimuksen sekä fyysisen että psyykkisen tutkimuksen ja kuntoutuksen piirissä. Tämä olikin ymmärrettävää, jos katsotaan vammautuneiden ja haavoittuneiden lukumääriä. Matti Pontevan mukaan Suomen vuosina 1939–1945 käymissä sodissa oli eriasteisissa sairaaloissa haavoittuneita ja muun sotatapaturman kohdanneita arviolta yli 200 000 ja muita sairaustapauksia yli 900 000 (Ponteva, 1993). Markku Honkasalon esittämien tilastotietojen mukaan Suomen vuosina 1939–1945 käymissä sodissa vammautui 152 196 henkilöä (Honkasalo 2001, 15). Fyysisten vammojen ja erilaisten sairauksien hoitaminen elämän jatkumisen ja normaalista arjesta selviytymisen perspektiivistä oli tuolloin oltavakin keskeisellä sijalla.

Ponteva mainitsee myös sodan aiheuttamista psyykkisistä syistä sota- ja kenttäsairaloissa hoidetun 18 000 miestä. Hän toteaa olleen erityisen vaikeaa selvittää jälkeensä psyykkisten traumojen aiheuttamien stressireaktioiden todellista määrää, kun nykyiset käsitykset stressireaktioista olivat aiemmin mainittujen Suomen sotien aikana vielä tuntemattomia (Ponteva 1993). Jorma Heikkinen on arvioinut lähes kaksikymmentä vuotta sitten julkaistussa artikkelissaan sotavammaista vanhusta siten, ettei hänen arvionsa mukaan sotavammaiset eroa lääketieteellisesti muista vanhuksista lukuun ottamatta heidän sotavammojaan (Heikkinen, J. 1990, 12). Parikymmentä vuotta

myöhemmin Heikkisen arvio siitä, etteivät sotavammaiset eroa lääketieteellisesti katsottuna muista vanhuksista heidän sotavammojaan lukuun ottamatta, pitää paikkansa tämän tutkimuksen valossa. Tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit olivat oppineet elämään vammojensa kanssa ja tulkitsivat fyysisiä vaivojaan, olivatko ne mahdollisesti vanhenemisestä aiheutuvia, vanhenemisen vaikutusta sotaperäisiin vaivoihin vai oliko kysymyksessä mahdollisesti jokin sairaus. Psykkisten häiriötilojen aktivoitumista tai mahdollista uutta tuleamista ei tästä aineistosta voinut havaita. Useampi sotainvalidi kertoi psyykkisistä ongelmistaan nyt ja aiemmin toteamalla, että aikanaan työnteko ja nykyisellään etäisyys tapahtuneeseen olivat auttaneet sekä helpottaneet psyykkisten traumojen suhteen. Fyysiset ”rempat” koettiin psyykkisiä ongelmia hankalammiksi ja elämää rajoittavimmiksi.

Monet kansainvälisistä veteraanitutkimuksista painottuvat psyykkisten sotavammojen käsittelyyn. Tämä tutkimusaineisto ja koulutukseni huomioon ottaen en ole seulonut tehdyistä tutkimuksista fyysisten vammojen vaikutuksia esitteleviä tutkimuksia. Psyykkisiä sotavammoja koskevista tutkimuksista PTSD-oireyhtymä (Post-Traumatic Stress Disorder) on ollut viime vuosina yhtenä tutkimusten kohteena (esim. Hautamäki & Coleman 2001, Seal ym. 2007, West ym. 2006). Edellä mainituista tutkimuksista Karen H. Sealin tutkimusaineisto muodostuu 104 000 Irakista ja Afganistanista palanneesta sotilaasta. Sealin tutkimustuloksen mukaan sodasta palaavien amerikkalaisotilaiden mielenterveydelliset sairaudet ja psykososiaaliset ongelmat olisivat olleet ehkäistävissä, jos niihin olisi puututtu ajoissa (Seal ym. 2007). Alan N. West vastaavasti on tutkinut henkistä uupumista Irakin ja Afganistanin taisteluista palanneiden amerikkalaisten sotilaiden keskuudessa. Westin mukaan PTSD-oireyhtymän esiintyvyys lisääntyi ja se näkyi muun muassa ahdistuneisuutena, merkittävänä masentuneisuutena ja alkoholi-ongelmina. Tutkituista nuoremmat veteraanipotilaat kertoivat mielenterveydellisesti heikoimmista ajoista, joita olivat Irakin sodan valmisteluvaihe, maahan hyökkäyksen aika sekä myöhemmin koettu vastarinnan vahvistuminen maataisteluissa. Samanaikaisesti kertojien fyysisessä terveydessä ei ollut havaittavissa muutoksia (West ym. 2006).

Vaikka PTSD-oireyhtymä on yksi mahdollinen näkökulma sotainvalidien elämään, niin keskeistä sotainvalidien itsensä esille tuomana on heidän oma käsityksensä elämänmittaisesta selviytymisestään ja heidän oma kokemuksensa elämästään. Psykkiset ja fyysiset sotavammat ovat sotainvalideille tosiasioita, joiden kanssa heidän on pitänyt oppia elämään ja tulemaan toimeen. Ne ovat edelleen merkittävä osa heidän elämäänsä ja kokemustaan, mutta haastattelemieni sotainvalidien kohdalla ne eivät olleet koko elämä. Sotainvalidit sisällytetään usein veteraanien kanssa samaan tutkimukselliseen kategoriaan ja heidän elämänkulkunsa nähdään samankaltaisina. Kuitenkin Sotainvalidin ja sotaveteraanin elämänkuluissa ja selviytymisissä voidaan olettaa olevan eroa heitä yhdistävästä sotakokemuksesta huolimatta. Tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit ilmaisivat tyytyväisyytensä, kun heitä

haluttiin kuulla henkilökohtaisesti ja omana ryhmänään tässä tutkimuksessa. Kuulijan osassa mielikuvaksi muodostui lähes poikkeuksetta käsitys tukahdutetuista tunteista, joille oli kaivattu kuulijaa. Osa kertojista totesi itselleen riittävän, kun itse tiesi eläneensä vammoistaan huolimatta suurin piirtein samanlaisen elämän kuin sodan läpikäymättömät tai sodassa vammautumattomat.

10.1.2 Elämäntehtävän tietämistä

Sotainvalidien oman elämän pohdinta, eletyn elämän näkeminen ja käsittäminen tästä päivästä käsin sisälsi ajatuksen oman elämäntehtävän tietämisestä. Ydinasioiksi nousivat vastuu ja vapaus. Sotilaat olivat ottaneet konkreettisesti vastuun Suomen itsenäisyyden puolustamisesta, oman osan tekemisestä sodan jälkeisen yhteiskunnan ja oman elämän rakentamisesta. Vastuullisuuden kautta he olivat pyrkineet Suomen vapauteen ja sitä kautta henkilökohtaiseen vapauteen, joka heidän puheistaan päätellen on ollut huipussaan eläkevuosina. Kertojat rakensivat kuvaa ja käsitystä elämästään, josta muotoutui kertomus tutkijan ollessa sen kuulijana. Kertomuksista muodostui erilaisia elämän episodeja yhdistelemällä kuva kokonaisesta elämästä. Nämä elämäkertomukset muodostivat kunkin kertojan kohdalla jonkinasteisen käsityksen ja tilinpäätöksen sen osalta, minkälaiseksi itse kukin kertoja koki tai oli kokenut oman elämäntehtävänsä. Voidakseen tiedostaa oman elämäntehtävänsä vaatii se korkean iän lisäksi myös mahdollisuutta vastavuoroiseen kanssakäymiseen toisten ihmisten kanssa. Kertomuksista oli havaittavissa, samoin kuin sotakontekstin kautta oli nähtävissä, että elämän merkitystä oli jouduttu pohtimaan läpi elämän, kun mikään sotainvalidien elämänvaiheista ei ollut sujunut ongelmitta. Elämän merkityksen löytyminen oli ollut läpi elämän jatkuva prosessi. Se oli ollut päättymätön tehtävä elämän erilaisten ja usein varsin vaikuttavien vaiheiden synnyttämistä tilanteista käsin.

Victor E. Franklin mukaan elämä voi jossakin vaiheessa kyseenalaistua, jolloin elämän merkitystä on alettava pohtia. Frankl toteaa ihmisen olevan vapaa, mutta myös vastuullisen. Hän korostaa, ettei ihmisen vapaus ole vapautta jostakin, vaan se on vapautta johonkin. Se ei ole vapautta olosuhteista, vaan vapautta valita sen suhteen, miten olosuhteisiinsa suhtautuu. Franklin mukaan ihminen ratkaisee joka tilanteessa omilla valinnoillaan (Frankl 2005, 196). Sotainvalidien elämät kyseenalaistuivat heidän ollessaan hyvin nuoria. Heidän elämisen vapauteensa on kuulunut vastuu mitä suurimmassa määrin niin sodassa kuin sen jälkeen itsenäisen Suomen rakentamisessa. Franklin ajattelutavan mukaan sotainvalideilla olisi ollut myös vapautensa valita sen suhteen, miten he ovat suhtautuneet olosuhteisiinsa. Tutkijana kuulemani perusteella en voi välttyä kuitenkaan ajatukselta, ettei heillä ole ollut juurikaan muuta mahdollisuutta kuin hyväksyä olosuhteensa, olivatpa ne olleet millaiset tahansa. Todellisesta vapaudesta tässä yhteydessä on vaikea puhua; raskaasta vastuusta sitäkin enemmän.

Oman elämäntehtävän tietämiseen liittyy kokemus ajankulun ja iän lisääntymisen myötä koetusta itsetuntemuksen lisääntymisestä.

Itsetuntemuksen lisääntyminen on tullut esille tässä tutkimuksessa jo aiemmin fyysisenä itsetuntemuksena. Omien vammojen, vaivojen ja sairauksien kanssa oli tultu sinuiksi ja ne oli otettu osaksi omaa elämää ja elämäkokemusta. Itsetuntemuksen oli koettu lisääntyneen fyysisestä olemuksesta syntyvien kokemusten ohella myös henkisellä ja hengellisellä tasolla. Sota jo sinänsä oli laittanut monen silloisen nuorukaisen elämän ja sen arvot uusiksi, vaikka heidän elämänsä ei ollut vielä päässyt kunnolla edes alkuun. He toivat tätä näkökulmaa esille punnitessaan menneen elämänsä kokonaisuutta. Toisin sanoen he kokivat aikaa myöten ymmärtäneensä, mitä heille oli tapahtunut, miten he olivat elämänsä hahmottaneet ja mistä oli tullut tai mikä oli ollut elämässä keskeistä ja tärkeää. Tämä tuli ilmi mm. yksittäisten asioiden tai tapahtumien hahmottamisessa, mutta myös usein pitkähkönä, elämänmittaisena arviona kuin jonkinasteisena itseen kohdistuvana analyysinä. Koko tämä prosessi oli ollut heidän ihmisen matkaa omaksi itsekseen ja sitä kautta siihen sisältyi tietoisuus omasta elämäntehtävästä. Elämäntehtävänsä sotainvalidit eivät olleet voineet tietää eivätkä hahmottaa yleisellä tasolla, ennen kuin se oli käytännössä tapahtunut oman elämän vastuullisuuden ymmärtämisen kautta. Tähän kokemukseen ja oivallukseen oli tarvittu ajan mukanaan tuomaa kokemusta ja näkemystä. Myönteinen näkökulma vanhenemiseen oli positiiviseksi luokiteltu kokemus itsetuntemuksen lisääntymisestä vanhetessa. Itsetuntemus oman kehon ja mielen suhteen vaikutti olevan hyvä peruspilari vanhenemiseen mukautumiselle.

Oman elämäntehtävän ja -merkityksen tietäminen sekä ymmärtäminen eivät olleet sattumoisin kertojille valjennut asia, vaan se oli pitkän ajan ja elämäkokemuksen aikaansaamaa viisautta. Tutkimusten mukaan viisauden on todettu lisääntyvän iän ja elämäkokemusten lisääntyessä (Ruoppila 2003). Ruoppila on lainannut Paul B. Baltesilta ”elämän asiantuntijuuden” - käsitteen. ”Elämän asiantuntijuuden” -käsite määrittelee viisauden sen arkielämän merkityssisällön kautta. Ruoppilan mukaan Baltesin tutkimus perustuu ihmisten arkielämän moninaisten ongelmien ratkaisemiseksi antamista vastauksista. Mainitun tutkimuksen mukaan vastaukset arvioidaan sellaisten tunnusmerkkien kautta, kuten runsas tosiasiatieto elämäkulusta; runsas ja monipuolinen menettelytapoja koskeva tieto elämäkysymysten ratkaisustrategioista; elämäkulun kontekstuaalisuuden huomioonotto eli tieto elämänympäristöistä, niiden ajallisista, paikallisista sekä kehityksellisistä piirteistä; ihmisten arvojen ja tavoitteiden suhteellisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen sekä epävarmuuden havaitseminen ja sietäminen. (Ruoppila 2003). Sotainvalidien kohdalla erityisesti epävarmuuden havaitseminen ja sietäminen tulivat selkeästi esille koko heidän elämänsä kaartaan koskettavana asiana. Elämän epävarmuus, keskeneräisyys ja ennustamattomuus sodan aikana ja vielä vuosia sodan jälkeen vaati taitoa tulla toimeen tämän epävarmuuden kanssa, sietää sitä.

Elämäntehtävän tietäminen ja itsetuntemuksen lisääntyminen hahmottuivat elämäkulullisissa pohdiskeluissa aina sotavuosista tähän päivään saakka. Sota ei ollut enää päällimmäisenä ajatuksissa, mutta läsnä

mielessä ja koko olemuksessa. Niin sodan kuin monen muun elämänvaiheen osalta tiedettiin jo paljon unohtuneen. Kipeiden asioiden ajateltiin ainakin osittain unohtuneen *”niin kuin kaikki muukin unohtuu”*. Elämän keskeisimmiksi asioiksi olivat muotoutuneet perhe ja oma työ. Elämästä osattiin olla kiitollisia, mutta masentumisiltakaan ei ollut välttytty. Vanhuudenaikaista masennusta oli saattanut edeltää erinäiset sairaudet sekä kuulo- ja näköaistin heikkeneminen. Masennus oli saattanut toimia sulatusuunin tavoin aiemman ja nykyisen elämänvaiheen välillä, jolloin tästä kokemuksesta oli syntynyt uusi seesteisempi vaihe. Elämäntehtävän tietäminen ja hahmottaminen saattoi tulla ilmi myös siten, että kokemus omasta elämästä oli aivan kuin vajaa. Tällöin kysymys oli kokemuksesta, jolloin kertoja saattoi todeta, ettei ollut kokenut tehneensä vielä täysin omaa osuuttaan elämässään, jotakin oli vielä tekemättä. Perheen suhteen koettiin jo tehdyn oma osuus, mutta ei välttämättä oman elämän. Perhe-elämä oli koettu hyvänä ja rikkaana aikana elämässä, mutta se oli taaksejäänyttä aikaa aktiivisen perhe-elämän muodossa. Eläkkeelle siirtyminen oli ollut uudenlainen elämäntilanne, jota oli ollut opeteltava. Oli tullut uudenlainen vapaus, joka tuntui hyvältä ja josta osattiin nauttia. Tässä vaiheessa elämää, kun sitä oli huomattavasti enemmän takana kuin edessä, oli aistittavissa uudenlainen huoli sen suhteen, miten kaikki jatkuu tästä eteenpäin? Huolet kohdistuivat lähinnä arjesta selviytymiseen, mutta kyky sietää epävarmuutta oli nähtävissä edelleen keskeisenä voimavarana ja selviytymisstrategiana sotainvalidien elämässä.

Eläkkeelle jäämisikä ei ollut sama asia kuin astuminen vanhuuteen. Vanhuutta koskevissa tutkimuksissa on havaittu, etteivät vielä 73–79 -vuotiaat koe olevansa vanhoja (Uutela 1994, Öberg & Ruth 1994). Vaikka osa tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista oli jäänyt eläkkeelle niin pian kuin se oli ollut mahdollista väsymykseensä ja vammoihinsa vedoten, se ei ollut merkinnyt kuitenkaan kokemusta vanhuuden vaiheeseen tulemisesta. Tutkimusaineiston sotainvalideista oletettavasti ainakin osa oli saanut 50-vuotissyntymäpäivänään lahjaksi kävelykepin. Kävelykeppi oli ollut tuolloin symbolina miehen ikään tulemisesta. Se muistutti myös – yhden sotainvalidin vanhuudelle antamaa nimitystä lainaten – *”keppi-ian”* eli apuvälineiden käyttöönottoian lähestymisestä.

Sotainvalidien elämäkulullista ja kertojien henkilökohtaista, mutta myös yhteistä, kokemusta elämäkulustaan vanhenemisen näkökulmasta ilmentää edesmennyt arkkipiispa Mikko Juva. Hän kuvaa omaa käsitystään ajatuksella elämän opetuksista sen suhteen, millaiset tekijät ovat määränneet sen, millainen hänen elämästään ja hänestä itsestään miehenä tuli. *”Elämäni luonnehtiessani olen viipynyt pääasiassa niissä vaiheissa, jolloin olen ollut tiukoilla, joskus peräti voimieni ääri rajoilla ja joutunut tosissani taistelemaan oikeana pitämieni asioiden ja arvojen puolesta. Elämässäni on todella ollut aika sodalla ja rauhalla. Sodan, sekä aseelliset että aseettomat, ovat paljolti määränneet, millaiseksi elämäni tuli ja millainen mies minusta itsestäni tuli.”* (Juva 2001, 110).

10.2 Elämänmittaisen taistelun luonne

Asetettuihin tutkimustehtäviin vastaamista pidetään yhtenä kriteerinä sille, miten hyvin tutkimus on onnistunut täyttämään sille asetetut tavoitteet (Spännäri 2008, 274). Tämän tutkimuksen tutkimustehtäviksi asetettiin sotainvalidien

1. itsensä tuottama kuvaus ja kokemus elämästään;
2. henkilökohtainen/oma käsitys sodan vaikutuksista elämäänsä;
3. ajatukset ja kokemukset elämästään nyt, kun se alkaa olla elettyinä ja
4. suhde ympäröivään yhteiskuntaan.

Mielestäni olen onnistunut vastaamaan tutkimukselle asettamiini tutkimustehtäviin hyvin. Tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit tuottivat kerronnallisen aineiston, jota olen voinut hyödyntää laajasti. He kertoivat elämästään ja kuvasivat sitä lapsuudesta haastattelun hetkeen (1). Heidän kerronnassaan elämänsä eri vaiheista sota kulki kaikessa mukana. Se oli vaikuttanut monin eri tavoin koko heidän elämäänsä (2). Elämän eri episodien kuvaukset alkoivat nykyhetkestä tai päättyivät siihen. Nykyhetkeä ja omia ikävuosia ei kuvattu kerronnassa suoranaisesti sanalla vanhuus. Vanhusvaihe oli tulkittavissa kokemuksina asioiden hoidosta selviämättömytenä, herkempänä väsymisenä, *”remppoina”* ja esille tuotuina mietteinä elämän päättymisestä (2-3). Suhde ympäröivään yhteiskuntaan nyt ja aiemmin elämässä tuli esille puheena sodan jälkeisistä ajoista kerrottaessa. Kerronnoissa korostuivat aika välittömästi sodan jälkeen, eläkevuodet ja nyt käsillä oleva vanhuus (4).

Aika sodan päätyttyä oli koettu ahdistavaksi, kun sotaan joutuneet miehet olivat kuulleet *”mitäs menitte sinne”* -huomautuksia. Elämä oli ollut aloitettava aivan tyhjästä. Eläkevuodet kuvattiin elämän parhaimmaksi ajaksi, jolloin suhde ympäröivään yhteiskuntaan oli tulkittavissa harmoniseksi. Eläkevuosina kysymys oli hyväksi koetusta omasta ajasta ja elämästä sekä vielä voimissaan olemisen kokemuksista. Suhde ympäröivään yhteiskuntaan nousi esille erityisesti sodan jälkeisen elämän aloittamiseen liittyvissä asioissa ja nyt vanhuuden huoltoon liittyvinä kysymyksinä. Molempiin edellä mainittuihin vaiheisiin liittyi kokemus tietämättömydestä ja sen aiheuttamasta hämmentyneisyydestä uusien asioiden edessä sillä erotuksella, että sodan jälkeen oltiin nuoria ja nyt vanhoja. Nuoruus näyttäytyi kerronnanhetkestä käsin nuoruuden voimana, rohkeutena ja toiveikkuutena; aikana, jolloin saattoi luottaa omaan selviytymiseensä sodanjälkeisistä vaikeuksista huolimatta. Nyt vanhuudessa koetut ja konkreettiset olosuhteet olivat paremmat kuin välittömästi sodan jälkeen, mutta omat voimat olivat alkaneet ehtyä. Elämään oli tullut elämänmittaista perspektiiviä. Nyt osattiin jo kertoa, mitä oli tapahtunut ja miten elämä oli mennyt. Kertojien ajatuksia askarrutti nykyisessä elämänvaiheessa huoli vanhuuden turvasta, mikä näyttäytyi epä tietoisuutena

tulevaisuudesta. Pelkona oli vaivalla hankitun henkilökohtaisen itsenäisyyden menettäminen. Mitä heikommaksi oma tilanne arvioitiin, sitä uhatummaksi oma olemassa olo koettiin.

Tutkimusaineiston perusteella ydinkategoriaksi muodostui käsitys sotainvalidien elämänmittaisesta taistelusta henkilökohtaisen vapauden saavuttamiseksi. Taistelu sanallisena ilmaisuna liitettiin sotavaiheisiin. Sen sijaan elämänmittainen taistelu oli tulkittavissa ja analysoitavissa elämänkulusta ja -kokemuksista kerrottaessa. Tutkimusaineistolle esitettiin vielä yksi kysymys elämänmittaisen taistelun luonteesta henkilökohtaisen vapauden saavuttamiseksi (5). Vastauksena aineistolle esitettyyn kysymykseen muodostui käsitys sotainvalidien yksityisestä ja yksinäisestä taistelusta. Vaikka monet taisteltavat asiat ja kysymykset koettiin ja tiedostettiin sotainvalideille yhteisiksi, niin merkittävin taistelu käytiin oman itsen kanssa. Jos taisteluissa oman itsen kanssa oli päästy vuosien kuluessa itselle myönteiseen tulokseen, se oli antanut tyyneyttä kohdata ja selvittää eteen tulevat asiat. Teoriassa näin ajateltuna sotainvalidi olisi voinut olla myös oman itsensä vihollinen. Tällaista johtopäätöstä ei tämän aineiston perusteella voinut tehdä, vaikka kokemukset omasta itsestä eivät olleet aina tuntuneetkaan itseä tyydyttäviltä.

Luonteeltaan taistelut olivat olleet moninaisia. Sodanaikaiset viholliset oli kohdattu taisteluissa rintamalla, mutta viholliseksi koettu henkilö oli saattanut olla myös joku oman komppanian miehistä. Todellisista vihollisista ei kerrottu yksilöinä, kun sitä vastoin ongelmallisiksi koetut tilanteet omassa komppaniassa henkilöityvät ongelman aiheuttaneeseen sotilaaseen. Tällaisesta "kaverista" ja hankalasta tilanteesta kerrottiin yksityiskohtaisesti. Erimielisyydet ratkottiin tilannekohtaisesti. Ratkaisut olivat mitä moninaisimpia aina anteeksi pyynnöstä pyrkimykseen ymmärtää tapahtuneet myös toisen osapuolen näkökulmasta. Kolmen sotainvalidin mieltä vaivasi edelleen jokin kielteinen asia tai yhteenotto oman komppanian jäsenen kanssa. Kaksi heistä oli ratkaissut esimiesasemassa olevien kanssa koetut erimielisyydet anomalla siirtoa toiseen komppaniaan. Kolmas kertoi esimiehen kyvyttömyyden ja epäasiallisuuden kostautuneen kertojalle olemattoman sotavammaprocentin saamisena ja tätä kautta taloudellisina menetyksinä. Riitatilanteesta lähtenyt epäoikeudenmukaisuus jatkui kertojasta annetuista vääristä tiedoista johtuvina epäasiallisina päätöksinä. Metsäkaartilaiset askarruttivat muutaman kertojan mieltä. Kerronta metsäkaartilaisista sekä sotaa vältelleistä oli tuhtunutta ja kiivasta. Tällaisissa tilanteissa oli koettu voimattomuutta varsinkin, jos metsäkaartilaiset olivat jääneet vaille rangaistusta tai rangaistus oli koettu liian lieväksi. Yhden sotainvalidin kohdalla sotaa vältelleiden naapurin miesten kanssa sodan jälkeistä molemminpuolista halveksuntaa oli selvitelty toistuvasti väkivaltaisoin keinoin. Myöhemmin tilanne oli sovittu ja tilanne oli aikaa myöten rauhoittunut.

Sodan päätyttyä oli alkanut konkreettinen taistelu Suomen ja oman elämän rakentamisina. Samalla oli alkanut sotainvalidien yhteinen taistelu asemansa parantamiseksi. Sotainvalidien aseman parantaminen ja vakiinnuttaminen näkyivät sotainvalidien omina pyrkimyksinä keskinäisen

veljesavun, valtion ja kansalaisten tuella mahdollisimman kokonaisvaltaiseen kuntoutumiseen (vrt. Ranta-Knuutila 1967). Vuonna 1940 perustetusta Sotainvalidien Veljesliitosta tuli sotainvalidien oma etujärjestö. Henkilökohtaisen elämän rakentaminen näkyi työelämään hakeutumisena, perheen perustamisena ja oman kodin hankkimisena. Samanaikaisesti sodan taistelut olivat jatkuneet painajaisunina, pelkotiloina, kipuina ja traumoina. Sodanjälkeinen taistelu oman itsen kanssa oli alkanut. Tästä taistelusta pyrittiin selviytymään *”lujasti työtä tekemällä”*. Työnteko oli ollut käyttökelpoinen *”lääke”* painajaisiin ja ahdistaviksi koettuihin asioihin. Vaimo ja perhe olivat ensisijaiseksi koettu henkinen tuki ja käytännöllinen apu sodan päätyttyä. Kotiinpaluu sodasta ei ollut siinä mielessä juhlaa, että toipuminen sodasta oli vienyt aikaa. Väsymyksestä ja kivuista huolimatta elämästä siviilissä oli ollut yritettävä saada ote.

Sodan jälkeinen henkilökohtainen taistelu oli saattanut alkaa siitä, ettei ollut tervetullut jatkamaan ennen sotia aloittamia opintoja. Myös sodan aiheuttamat vammat olivat vaivanneet, mutta asianmukaista hoitoa eivät kaikki olleet saaneet tai sitä ei ollut tarjolla. Tällaista itselle hankalaa tilannetta selitettiin avuntarvitsijoiden suurella määrällä. Omista oikeuksista oli ollut alettava taistelemaan henkilökohtaisella tasolla, mutta myös toisten sodassa vammautuneiden kanssa. Kaikki tämä oli vaatinut yrittämistä ja uskoa siihen, että tulee selviytymään. Sotavammoja oli saatettu yrittää piilotella toisten ihmisten vammoista huomauttelun pelosta ja työnsaantimahdollisuuksiin vaikuttavana haittatekijänä. Omista oikeuksista oli ollut vaikea pitää kiinni, koska niistä ei oltu tietoisia. Työpaikan saaminen ja avioituminen olivat olleet ne tekijät, joiden kautta elämä oli lähtenyt myönteiseen suuntaan.

Suhteesta ympäröivään yhteiskuntaan oli helpompi puhua kuin omista sisäisistä tunnoista ja kokemuksista. Ympäröivä yhteiskunta näyttäytyi kerronnoissa puheina valtiovallasta, Sotainvalidien Veljesliitosta ja kokemuksina kanssaihminen suhtautumisista kertojiin heidän elämänsä eri vaiheissa. Em. yhteyksissä keskeisimmäksi asiaksi nousi oikeudenmukaisuuden kokemus tai sen puuttuminen kertojaa tai kaikkia sotainvalideja kohtaan. Tällä kohdin oli havaittavissa sotainvalidin henkilökohtaisen taistelun ydin: asennoituminen tilanteeseen ja oman sisäisen taistelun voittaminen. Yksityisen taistelun kokemuksia voitiin jakaa toisten saman kokeneiden kanssa, mutta yksinäisestä taistelusta oli jokaisen pyrittävä selviytymään itse. Yksityinen taistelu oli kertomusta omasta sodan- ja elämänsästä, omista tunnoista eri asioiden suhteen. Siitä oli löydettävistä samankaltaisuutta toisten sotainvalidien kertomuksien ja kokemusten kanssa, mutta silti se oli kertojalleen ainutlaatuinen ja henkilökohtainen. Sitä jaettiin vain valikoiduin osin toisten veljien kanssa. Keskinäisestä jakamisesta haettiin, saatiin ja annettiin tukea tiettyyn rajaan saakka. Sen ylimenevä osa kuului yksinäisen taistelun piiriin. Yksinäinen taistelu oli toimeen tulemista itsen kanssa ja elämän keskeneräisyyden sietämistä. Se oli myös henkilökohtaisten ratkaisujen tekemistä koti- ja työelämässä sekä yhteyttä ympäröivään yhteiskuntaan vaihtuvissa olosuhteissa. Yksinäinen taistelu käytiin oman pään sisällä; siinä oli

mies itse itseään vastassa. Yksinäisen taistelun näkyviä muotoja olivat erilaiset elämänaikaiset valinnat ja tehdyt ratkaisut. Yksinäistä taistelua painajaisten, traumojen, murheellisten muistojen ja elämässä kohdattujen surujen kanssa ei voinut ymmärtää eikä niitä vastaan taistella kukaan muu kuin asianomainen sotainvalidi itse. Vaikeneminen kipeimmiksi koetuista asioista oli opittu jo sodan aikana ja välittömästi sodan jälkeen.

Eläkeläiselämä, erityisesti sen alku, oli ollut vapauttava kokemus. Pääasiallisesti eläkkeelle oli haluttu jäädä sotavammojen aiheuttamien ongelmien vuoksi niin pian kuin se oli ollut mahdollista. Eläkevuodet olivat antaneet mahdollisuuden oman ajan vaalimiseen, itselle mieluisiin asioihin ja harrastuksiin sekä oman itsen tutkimiseen. Elämäkokemuksen ja varallisuuden kertyminen sekä perhe antoivat tasapainoa ja rauhaa elämään. Kokemus mielenrauhasta kohotti itsetuntoa ja sen voi katsoa olleen keskeinen osa sotainvalidin yksinäisen taistelun voittamista; kasvamista siksi mieheksi, jollaiseksi itsensä koki ja näki. Vaivatta tähän tilanteeseen ei ollut päästy. Kun aktiivisimmiksi koetut eläkkeelle siirtymisen jälkeiset vuodet olivat ohi, olivat sairaudet, herkempi väsyminen ja aistivammat alkaneet hidastaa eläkevuosien menemisiä. Fyysiset rajoitukset olivat alkaneet supistaa elinpiiriä ja tällaisesta tilanteesta selviytymättömyyden kokemus oli voinut johtaa alakuloon ja masentumiseen. Kun masennuksesta oli selvitty, se oli ymmärretty uuteen ja erilaiseen elämänvaiheeseen siirtymisenä. Em. kokemuksen voi tulkita masennuskokemuksen jälkeisenä suostumisena muuttuneeseen tilanteeseen – voitoksi taisteluissa. Monista itselle mukaviksi ja tärkeiksi koetuista asioista ei ollut kuitenkaan luovuttu, vaan ne oli sopeutettu mahdollisuuksien mukaan vallitseviin olosuhteisiin.

10.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tarkastelun kohteena tulee olla koko tutkimusprosessin. Tutkimuksen tavoitteena tulisi olla mahdollisimman hyvä vastaavuus tulosten ja todellisuuden välillä (Hirsjärvi ja Hurme 1991, 128). Kvalitatiivisen tutkimuksen tuloksia ei voida mitata eikä tehdä näkyviksi kvantitatiivisen tutkimuksen tavoin, mutta tuloksia voidaan arvioida kriittisesti koko tutkimusprosessin valossa. Luotettavuuskysymykset kvalitatiivisessa tutkimuksessa liitetään usein tutkijan persoonallisuuteen tutkimusaineiston ollessa tutkijan keräämää ja tulkitsemää. Luotettavuuskysymykset tutkijan persoonallisuuteen liitettyinä ovat mielestäni väistämättä läsnä tutkimusta tehtäessä. Tutkimustulokset ovat sidottuja tutkijaan, tutkimukseen ja tutkimuksesta tehtävään tulkintaan. Yksi tutkimuksen luotettavuuden mittareista on tutkimusprosessin tarkka ja huolellinen kuvaus sekä tutkijan rehellisyys tulkitsemansa aineiston kanssa.

Noreksen (Nores 1997) mukaan Grounded Theory -tutkimusmenetelmän kehittäjät Glaser ja Strauss ovat esittäneet laadullisen tutkimuksen arviointikriteereiksi sopivuuden, ymmärrettävyyden, yleistettävyyden ja

uskottavuuden. *Sopivuudessa* (fitness) on kysymys teoreettisen viitekehyksen soveltuvuudesta käytännön ilmiöiden tarkastelussa ja käsitteiden tuottamisessa. Tiivistetysti sanottuna kysymys on käytännön ja teorian yhteensopivuudesta. *Ymmärrettävyys* (understanding) merkitsee tulosten esittämistä ymmärrettävällä tavalla. *Yleistettävyys* (generality) pitää sisällään ajatuksen riittävästä abstraktiudesta sekä siitä, että tulokset ovat sovellettavissa muihin vastaaviin tilanteisiin. *Uskottavuus* (credibility) merkitsee tutkimusraportin tulosten esilletuomista: kuinka hyvin ja luotettavasti tutkimusraportissa on esitetty tutkimusprosessin eri vaiheet sekä perusteltu tulokset (Nores 1997, 56–57).

Tässä tutkimuksessa edellä esitetyistä laadullisen tutkimuksen arviointikriteereistä *sopivuus* (fitness) toteutuu käytännön ja teorian yhteensopivuudessa tutkimuksen tarkoituksen ohjattua tutkimusstrategisia valintoja. Grounded Theory -menetelmä antoi mahdollisuuden rakentaa tulkintoja suoraan aineistosta käsin. Esitettyjen arviointikriteerien kautta *ymmärrettävyys* (understanding) vastaa sille asetettuja vaatimuksia tulosten ymmärrettävistä esitystavasta. Ymmärrettävyyttä olen pyrkinyt vahvistamaan suorilla lainauksilla kuvaamaan esille tuotua asiaa sekä yksityiskohtaisilla kuvauksilla tutkimuksen kulusta. Tutkimustulosten *yleistettävyys* (generality) muihin vastaaviin tutkimuksiin ja tilanteisiin sovellettavuuden suhteen on mahdollista. Tutkimukseen rinnastettavaa suomalaisen sotainvalidin kokemuksellista vanhenemista koskevaa tutkimusta en ole löytänyt, mutta samansuuntaisia tutkimustuloksia on esittänyt Katja Nikkanen ”Veteraanikuntoutus sosiaalisena ja muistelullisena maailmana” – pro gradu tutkimuksessaan (Nikkanen 2005). Ulla Riutta on haastatellut sodassa vammautuneita kirjassaan ”Sodan arvet” (Riutta 2002). Riutan kirjan haastateltujen esille tuomat asiat ovat suurelta osin yhteneväisiä oman tutkimukseni sotainvalidien kerrontojen kanssa. *Uskottavuus* (credibility) aineistossa nousee aivan erityisesti tutkimukseen osallistuneiden sotainvalidien elämäkerronnasta heidän itsensä kuvaamana heidän ollessa oman elämänsä parhaita asiantuntijoita.

Sotilasvammalain mukaisen vahinkopäätöksen saaneista sotainvalideista 99 %:a on Sotainvalidien Veljesliiton jäsenenä (Elomaa 2005, kirjallinen tiedonanto 19.1.2005). Tutkimukseen osallistuneet 20 vapaaehtoista sotainvalidia tulivat tutkimukseen mukaan Sotainvalidien Veljesliiton Sisä-Suomi piiri ry:n jäsenilleen lähettämän kyselykirjeen kautta. Otoksesta kahta sotainvalidia lukuun ottamatta kerrottiin omasta aktiivisuudestaan liiton paikallistoiminnassa jossakin vaiheessa elämää. Toimintaan osallistumattomuus kahden sotainvalidin kertoman mukaan johtui ensimmäisen kohdalla henkilökohtaisesta pettymyksestä Sotainvalidien Veljesliiton toimintaan. Toisen sotainvalidin elämänaikainen toiminta oli suuntautunut muualle kuin toimintaan ”*veljien parissa*”. Sopivan tilaisuuden tullen hän kuitenkin osallistui vaimonsa kanssa sotainvalidien yhteisiin tilaisuuksiin. Sen, että tutkimusaineiston sotainvalideista noin puolet oli sotainvalidien järjestön aktiivisia jäseniä, voidaan katsoa vaikuttavan tutkimustuloksiin. Oma vaikutuksensa tuloksiin oli oletettavasti myös

haastateltavien asumisella pääosin kaupunki- tai kaupunkimaisessa miljöössä ja omissa kodeissaan. Edellä kuvatunlaiset asumisolosuhteet eivät kuitenkaan olleet osoitus hyvinvoinnista, vauraudesta tai hyvistä olosuhteista kotona. Ainakin viidellä tutkimukseen osallistuneista sotainvalideista oli vakavia taloudellisia sekä terveydellisiä ongelmia Käsityksekseni vaikeavammaisemman sotainvalidin kotona asumisesta ja toimeen tulemisesta muodostui, että kotona asuminen koettiin laitosasumista myönteisemmäksi vaihtoehdoksi ja että kotona asuminen kertoi laitosasumista paremmasta selviytymisestä päivittäisistä toiminnoista (Laukkanen 1998, 22). Näillä havainnoilla ei ole vaikutusta tämän tutkimuksen tulosten luotettavuuteen, mutta ne on otettava huomioon sovellettaessa tutkimustuloksia kaikkiin sotainvalideihin.

Kerronnallinen aineisto, mistä myös tässä tutkimuksessa on kysymys, voi olla puhetta, kirjoitettua tekstiä tai ei-kielellistä viestintää (Kujala, T. 2007, 17). Tämän tutkimuksen tulokset perustuvat sotainvalidien tuottamiin suullisiin kertomuksiin tutkijalle. Vaikka osani haastattelutilanteissa oli tutkijan rooli, en kokenut olevani haastattelija enkä tekeväni haastattelua siinä mielessä kuin haastattelun itse ymmärrän. Haastattelu sanana luo mielikuvan tilanteesta, jossa haastattelija johdattelee keskustelun kulkua kyselemällä tutkimaansa aiheeseen liittyvistä asioista. Oma pyrkimykseni oli tehdä tilaa sotainvalidien omille kerrannoille ja heille itselleen ominaisille tavoille olla tilanteessa läsnä, kertoa ja ilmaista itseään. Tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit määrittelivät itse sen, mistä, miten ja minkä verran he halusivat kertoa. Pysin tällä menettelytavalla vahvistamaan ja edistämään sellaisen informatiivisen ja luotettavan tutkimusaineiston syntymistä missä olisi mahdollisimman hyvä vastaavuus sotainvalidien todellisuuden ja aineistosta saamieni ja tulkitsemieni tulosten välillä. Luotettavuuden lisäämiseksi olen pyrkinyt osoittamaan myös kertomalla tuloksista niin laajasti ja tarkasti kuin se tämän raportin puitteissa on mahdollista, jotta myös lukijat voisivat itse arvioida tutkimuksen tuloksia. Haastattelu itsessään ei tuota autenttista tietoa tutkimuskohteesta (Hännikäinen 1998, 30–31).

Muisteltaessa ja tulkittaessa elämänkulkua eri vaiheineen ja kokemuksineen kerronta sidottiin kerronnan ajankohtaan ja menneisyyttä katsottiin nykyisyyden kautta. Elettyä elämää ei voitu saada takaisin sellaisenaan kuin se oli ollut tapahtumahetkellä. Todellisuus muistikuvissa muotoutui merkityssisältöjensä kautta ja muodosti subjektiivisen tulkinnan elämästä ja sen tapahtumista (Hännikäinen 1998, 34; Latvala 2005, 31). Kaikki kerrottu oli kuitenkin henkilökohtaisesti koettua, kertojensa kokemusmaailmaa ja elämää, minkä he halusivat tuoda esille tutkimustilanteessa. Haastattelun sijasta käytettyä menettelytapaa voisi kutsua kerronnalliseksi tutkimustavaksi, mikä on mielestäni lähempänä tapaani toimia tutkimustilanteessa (Kujala, T. 2007, 15). Näen käyttämäni tutkimustavan olevan vuorovaikutuksellinen, koska tutkijan roolissani ja ihmisenä myös minä olin tutkimukseni kohteiden, sotainvalidien, arvioitavana omana persoonanani; toisin sanoen se, mitä edustin haastattelemilleni sotainvalideille ja minkä perusteella sotainvalidit kaiken kaikkiaan kokivat voivansa kertoa elämästään minulle (Kujala, E. 2003, 215).

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta tärkeä haastateltavien ja tutkijan välinen luottamuksellisuus toteutui mielestäni hyvin. Mahdollisimman luotettavan kokemukseräisen tiedon saamiseksi myös minun oli oltava sataprosenttisesti läsnä haastattelutilanteessa niin tutkijan roolissani kuin omana itsenäni. Haastattelemieni sotainvalidien suhtautuminen tutkimukseen ja minuun sen tekijänä oli avointa ja mutkatonta, mikä ei sulkenut pois kuitenkaan kriittisyyttä oman itsen ja kerrotun suhteen. Kahden haastateltavan kohdalla oli havaittavissa muistisairauteen viittaavia oireita. Muutama vuosi sitten leskeksi jääneen sotainvalidin kohdalla esiintyi muistisairauteen viittaavien piirteiden lisäksi masentuneisuutta, joka tuli esille haastattelun aikana hänen itse siitä kertoessaan. Alakulo, yksinäisyys ja elämän merkityksettömästi kokeminen olivat alkaneet vaivata vaimon kuoleman jälkeen. Toisen, vaimonsa kanssa asuvan, sotainvalidin puheista oli pääteltävissä merkkejä lievistä muistisairaudesta.

Merkille pantavaa oli sotainvalideja yhdistävä piirre, minkä liitän kokemukseni perusteella myös muihin heidän ikätovereihinsa, oli kokemus heidän roolittomuudestaan. Oma intuitiivinen tulkintani on se, että heidän ikäluokkansa on vapautunut nuorempia sukupolvia vielä iän ja sen mukaisten roolien hallitsemasta ulkoisesta yrittämisestä ja näyttämisen tarpeesta. Kertojien luontevuus ja mutkattomuus kumpusivat itsetuntemuksesta sekä korkean iän ja velvollisuuksista vapautumisen myötä syntyneestä kokemuksesta omaksi itsekseen tulemisesta. He olivat positiivisessa mielessä riisuttuja; heillä oli jo varaa olla avoimia ja rehellisiä niin itselleen kuin minulle tutkijana.

Grounded Theory -tutkimusmenetelmä edellyttää asioiden tarkkaa ja huolellista muistiinmerkitsemistä, mikä on omiaan lisäämään tutkimuksen luotettavuutta. Muistiinpanojen avulla olen voinut palata tutkimuksen eri vaiheisiin ja sitä kautta olen tiennyt koko ajan, mitä olen tehnyt ja missä vaiheessa. Lisäksi koko tutkimusprosessin ajan pitämäni tutkimuspäiväkirjan kautta olen voinut palauttaa mieleeni tutkimuksen eri vaiheet, tapahtumat ja asiat. Tekemäni haastattelut ja autenttiseen muotoon itse litteroimani aineisto ovat vaikuttaneet syventävästi aineiston prosessointiini, koska edellä mainitut toimenpiteet vaikuttavuudessaan ja työläydessään jättävät merkittävät muistijäljet. Henkilökohtaisen käsitykseni mukaan tällainen tapa toimia ilman välikäsiä antaa erityisen hyvät lähtökohdat analyysin tekemiselle aineiston syvällisen tuntemisen muodossa. Olen raportoinut tutkimusprosessin eri vaiheet mahdollisimman yksityiskohtaisesti ymmärrettävyyden ja tulosten luotettavuuden lisäämiseksi. Olen tutkimusprosessin ajan pohtinut myös omaa olemistani haastattelutilanteista aina analysoinnin ja siitä tehtyjen tulkintojen tekemiseen asti. Subjektiiivisuuden olemassa oloa tutkimuksessa ei voi välttää siinä mielessä, että tulkinta on tehty ja kerrottu kauttani tutkijana. Myös se, mitä pidin tutkimukseni alkuvaiheissa haittana, on osoittautunut hyväksi asiaksi, nimittäin tutkimukseni ajallinen kesto. Tänä aikana julkinen keskustelu sotiiimme liittyvistä tapahtumista ja asioista on virinnyt vilkkaana. Aiheen eri puolia on käsitelty niin kirjallisuudessa kuin mediassa. On ollut mielenkiintoista seurata tätä kehitystä ja suhteuttaa omia käsityksiä sekä

tuloksia esitettyihin ajatuksiin ja käsityksiin. Kokemukseni mukaan tutkimukseni ajallinen venyminen on kypsyttänyt ajatuksiani, jolloin oma ymmärrykseni on lisääntynyt ja käsitykset saaneet muotoa tutkimani asian suhteen. Tällaisen kasvu on omiaan vaikuttamaan positiivisesti tutkimuksen luotettavuuteen. Myös jo Grounded Theory -tutkimusmenetelmän käyttäminen ja teorian kehittäminen itsessään ottavat oman aikansa (Glaser 1978).

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tarkastelun kohteena on oltava siis koko tutkimusprosessin. Kertojien yhtenäinen tulkinta ja kokemus elämästään voidaan katsoa myös osoitukseksi tutkimuksen luotettavuudesta. Ihmisten kokemuksia ja elämää arvioitaessa heidän oman kerrontansa perusteella niiden aitoutta ja totuudellisuutta ei ole syytä epäillä (Kujala, E. 2003).

10.4 Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet

Sotainvalideista puhuttaessa ja heidän elämänsä arvioitaessa ajatuksiin ja otsikoihin nousevat hakematta pääsääntöisesti heidän sodan aiheuttamat fyysiset vammansa ja psyykkiset traumansa. Sotainvalidien asiantuntemusta oman elämänsä parhaina asiantuntijoina tulisi käyttää nykyistä runsaammin hyväksi. Jo arkikokemus osoittaa, että haluamme yksilöinä tulla kuulluiksi ja nähdyiksi omana itsenämme, itsestämme käsin. Olla olemassa tästä lähtökohdasta käsin itsellemme ja kanssaihmisillemme.

Edellä esitetty näkökulma tulee esille selkeästi tutkimusaineiston sotainvalidien kertomuksista. Keskeistä tuloksissa on sotainvalidien tarve ja halu tuoda julki oma näkökulmansa ja kokemuksellinen asiantuntemuksensa elämänkulkujensa kuvauksiin, tutkimisiin ja pohdintoihin. Tätä kautta heidän elämänsähistoriansa pääsevät oikeuksiinsa ja tulevat ymmärretyiksi heistä itsestään käsin tehtyinä tulkintoina. Sotainvalidien elämänsähistoriasta nousevat esille selkeästi omina kokonaisuuksinaan lapsuus ja nuoruus, joita ei koettu olleen näille ikäkausille tyypillisinä elämänvaiheina. Lapsuutta kuvattiin tärkeiden ihmissuhteiden kautta tai niiden puuttumisina sekä varhaisena lapsen voimavaroihin nähden liian raskaaseen työhön osallistumisena. Nuoruutta, jolloin koetaan aikuiseksi kasvamisen vaihe, ei koettu olleen lainkaan, vaan mahdollisuus sen kokemiseen kadotettiin lopullisesti sodassa. Oman elämän ja Suomen sotien jälkeisen ajan rakentaminen kulkivat parhaassa miehuudessa rinnakkain. Molemmat rakentamiset oli ollut aloitettava tyhjästä. Eläkevuosista käsin elämää taaksepäin katsottaessa ja arvioitaessa elämän koettiin seestyneen vanhuudessa ja sodan koettiin olleen elämässä lyhyen ajan hankalaksi koettu aikaa.

Tutkimukseen osallistuneet sotainvalidit pitivät tärkeänä päästä itse kertomaan ja arvioimaan oman elämänsä kulkua. Heidän kertomuksensa tuottivat tutkimuksen tärkeänä antina sotainvalidien elämänkulkuun kuuluneen koko elämänajan kestänyt pyrkimys henkilökohtaisen vapauden saavuttamiseen sekä oman itsen kokoisen elämäntilan raivaamiseen. Oman

elämän ja sodan jälkeisen Suomen rakentamisen rinnalla sotainvalidit olivat käyneet henkilökohtaista taisteluaan oman itsenäisyytensä ja vapautensa saavuttamisen eteen. Henkilökohtaisimmat vapaustaistelut elämän eri vaiheissa ja tilanteissa käytiin kertojien omassa mielessä, missä mies itse oli itseään vastassa. Vain murto-osa henkilökohtaisiksi koetuista vapaustaisteluista voitiin jakaa toisten veljien kanssa. Heidän elämässään oli ollut aikansa ulkonaisille ja sisäisille taisteluille, joista vapautuminen oli ollut kokemusta elämän seestymisestä eläkevuosina. Ensimmäisiä eläkevuosia sävytti kokemus vapaudesta ja mahdollisuuksista omannäköiseen elämään. Kertojien viime vuosia olivat alkaneet sävyttää rajoitukset heikentyneen terveydentilan vuoksi. Vanhuus oli ajatuksissa ja olemuksessa, mutta siitä ei puhuttu erityisesti vanhuutta koskevaksi tulkittavana puheena. Uudenlainen huoli ja pelko lopullisesta oman itsenäisyyden ja henkilökohtaisen vapauden menettämisestä oli havaittavissa. Omaa lähestyvää kuolemaa pohdittiin ja surutyötä tehtiin sodassa kuolleiden veljien kuolemia ja elämänkohtaloita suremalla. Osalla kertojista eläkevuosien noin puoleen väliin sijoittunut masennuskokemus oli tulkittavissa siirtymänä vanhusvaiheeseen. Masennus oli toiminut kuin vedenjakajana tai sulatusuunina, kun oli jouduttu luopumaan itselle tärkeiksi koetuista asioista.

Tutkimuksen osallistuneiden sotainvalidien ja heidän puolisoittensa polttavaksi kysymykseksi käsillä olevaa vanhuuden vaihetta ja jäljellä olevaa aikaa ajatellen nousi huoli siitä, kuinka kauan elämä voi jatkua nykyisessä muodossaan? Monien elämään vaikuttavien muutosten koettiin ja ymmärrettiin olevan luonnollinen seuraus vanhenemisestä. Tutkijalle tuotetuissa puheissa tuotiin esille muutoksen normaalina ja toivottuna lopputuloksena pidettävän mahdollisimman hyväksi koettua terveydentilaa ja itsenäisesti toimeen tulemistä. Kuitenkin korkea ikä, lisääntyneet sairaudet ja vaikeudet liikkumisessa uhkasivat itsenäisesti toimeen tulemisen mahdollisuuksia. Kysymys ei ollut enää sotainvalidin itsensä terveydentilasta ja voinnista, vaan myös enenevässä määrin vaimon terveydentilasta ja jaksamisesta. Vaimon sairastuminen tai kuolema oli sotainvalidille katastrofi. Tällainen tilanne nähtiin usein varsin pelottavana tulevaisuuden visiona. Ahdistavaa oli ajatella myös sitä, että jompikumpi puolisoista joutuisi muuttamaan pois kotoa tai että vaimon sairastumisen vuoksi myös sotainvalidipuoliso joutuisi laitokseen. Tällaisten puolisoita, iäkästä perhettä, haavoittavat ja usein nopeasti ilmaantuvat muutokset ovat jo ajatuksen tasolla luhistavia kokemuksia (vrt. Bengtson & Kuypers 1985).

Tarpeelliseksi jatkotutkimusaiheeksi tämän tutkimuksen valossa näen sen, että olisi tärkeää selvittää, mitä vielä olisi tehtävissä. Tutkimustilanteissa tuli esille sotainvalidien tarve tulla näkyväksi omana itsenään. Omana itsenä näkyväksi tuleminen merkitsee asioiden kysymistä heiltä itseltään. Tutkimukseen liittyvä haastattelutilanne toimi omalta osaltaan myös terapeuttisena tilanteena, missä haastateltavat saivat määritellä itse omat rajansa ja oman olemisensa. Sotainvalidit ovat selviytyneet elämästään kovalla yrittämisellä, uskolla omaan selviämiseensä sekä vaimojensa ja perheensä

avulla. Myös toisten sotainvalidien merkitys heidän elämässään on ollut keskeinen. Heidän omat rivinsä harvenevat ja kuulijat vähenevät, jolloin heidän itsensä määrittelemä ja heidän tarpeisiinsa taipuva tukitoiminta on se viimeinen palvelus, jonka kansakuntana voidaan heille antaa.

Verrattuna Suomen käymiin sotiin vuosina 1939–1945 ovat sodankäyntitavat ja maailma muuttuneet huomattavasti. Olematta sodankäynnin ekspertti en voi välttyä tiedotusvälineiden kautta välittyvästä tietotulvasta, millaista nykyinen sodankäynti on verrattuna aikaan, jolloin Suomi kävi sotiaan. Suomalaiset sotilaat puolustivat omaa isänmaataan, kun sen sijasta esimerkiksi amerikkalainen sotilas osallistuu isänmaansa edustajana puolustamaan toista valtiota, sen turvallisuutta ja etua. Voiko hän motivoitua sodankäyntiin samoin kuin se, joka puolustaa omaa maataan? Kuka viime kädessä vastaa hänen turvallisuudestaan ja selviytymisestään niin sodassa kuin sodasta kotiin palattaessa? Kuinka hän selviytyy mahdollisten fyysisten ja henkisten vammojensa kanssa? Toisin sanoen mistä hän voi hakea jälkihoitoa ja tukea niin itselleen kuin myös läheisilleen? Myös Suomella on sotilaita Afganistanissa rauhanturvaamistehtävissä. Globaalinäkökulma sotaan ja sen vaikutuksiin yksilötasolla on ajankohtainen nyt ja myös tulevaisuudessa. Suomalaisen rauhanturvaamistehtävissä olleiden ja parhaillaan olevien sotilaiden kokemuksia tulisi kerätä, analysoida ja saatujen tulosten perusteella suunnitella heitä koskeva ennaltaehkäisevä- ja jälkihoitotyö. Suomalaisen rauhanturvaajien kokemuksia ei ole tutkittu riittävästi. Nopealla etsimisellä löytyi Libanonissa ja Bosniassa rauhanturvaamistehtävissä sotilaspastorina toimineen Timo Ryhäsen vuonna 2006 julkaistu väitöskirja suomalaisten rauhanturvaajien spiritualiteetista (Ryhänen 2006).

Edelleen väitöskirjatutkimukseni antaman informaation pohjalta olisi mielenkiintoista tehdä joidenkin teemojen yksityiskohtaisempaa tarkastelua, koska kaikkea aineistosta esille tullutta materiaalia en ole voinut mahdollistaa tähän yhteen tutkimukseen. Lähemmän tarkastelun kohteeksi nostaisin sotainvalidien perhedynamiikan. Sotainvalidien vaimojen asemaa miestensä rinnalla ja jaksamista (Hännikäinen 1998) on tutkittu, samoin sodassa olleiden miesten ja nyt jo keski-ikäisten ”sodanpoikien” näkökulmasta (Kujala 2003). Julkisessa sanassa on ajoittain esillä sodanaikaisten lasten asemaa koskevia kirjoituksia. Samoin julkisuuteen on tuotu sodanaikaisten lasten ja sotaorpojen itsensä organisoiman yhdistystoiminnan kautta tapahtuva vertaistuen antaminen ja saaminen. Perheen eri jäseniä kokoavaa tutkimusta sitä vastoin ei ole saatavilla siten, että perheenjäsenten äänet perhekohtaisesti tulisi esille. Tutkimuksessani sanallistettiin eniten suhdetta vaimoon ja vaimon asemaan haastateltavan sotainvalidin elämässä. Esille tulivat myös suhteet lapsiin. Sotainvalidit olivat kertomansa mukaan pyrkineet säästämään lapsiaan sotakokemusten kuulemiselta, mikä on varmasti ymmärrettävää sotainvalidien itsensä näkökulmasta katsottuna. Tutkimuksellisesti olisi mielenkiintoista päästä avaamaan kokemuksellisesta näkökulmasta käsin sitä kolminaisuutta, joka muodostaa perheen: isä, äiti ja lapset kaikki yhdessä.

Yksi keskeinen kysymys ja jatkotutkimusaihe on vanhusikään ehtineiden henkilöiden oman elämän asiantuntijuuden kuulemisen tärkeys, mikä tuli esille myös tässä sotainvalideja koskevassa tutkimuksessa. Aihe on esillä tiedotusvälineissä ajoittain paljon puheena, joka mielestäni – kysymyksen vaikeuden käsittäen ja huomioiden – ei ole johtanut kuitenkaan riittäviin toimenpiteisiin tämän epäkohdan poistamiseksi. Näin rohkenen sanoa vuosia kestäneen käytännön kokemukseni perusteella (Nivala 2006). Vanhukset vaikenivat, koska kukaan ei jaksanut jatkuvasti taistella omien oikeuksiensa puolesta varsinkaan silloin, kun omat käytettävissä olevat voimavarat hiipuvat. Jos vanhus joutuu kokemaan oman henkilökohtaisen elämänsä ja elämäkokemuksensa mitätöintiä, se ei voi olla vaikuttamatta hänen koko olemukseensa, mielialaansa ja käsitykseen itsestään. Valitettavasti liian paljon ajattelussa lähdetään siitä, että ihminen tulee toimeen omillaan ja jos näin ei ole, niin tällainen ihminen on helposti toisten armoilla. Merete Mazzarella on ilmaissut asian näin: ”Myös nykyaikaisessa moraalifilosofiassa moraalinen toiminta edellyttää yleensä, että ihminen on rationaalinen, terve ja riippumaton. Riippuvaisista tulee sen vuoksi aina ´toisia´, erityinen kategoria, joka voi parhaassa tapauksessa toivoa hitusen hyvää tahtoa.” (Mazzarella 2006, 47).

YHTEENVETO (SUMMARY)

Aim of the study

Conducting this piece of research has been greatly affected by the old age of the disabled war veterans. Soon they will not be here to talk about the course of their lives. Therefore it was time to ask them what they thought about their lives, the war, and the different stages of their lives. I have not found a single study on experiential ageing as told by the disabled war veterans themselves. Research on disabled war veterans has usually focused on the different contexts through which their lives have been studied. The subject of these studies has not been the war veterans' own thoughts or experiences on what has been researched; instead, they have been the subjects of outside assessment. The present study is based on the disabled war veterans' personal experiences and stories on how they have experienced their lives and ageing.

Data and methods

The data consist of the interviews of 20 disabled war veterans from spring 2003. The interviewees were found through the Inner Finland Division of the Disabled War Veterans' Association of Finland (Sotainvalidien Veljesliiton Sisä-Suomen piiri ry). Of the disabled war veterans who have been granted compensation in accordance with the Military Injuries Act virtually 99 percent are members of the Disabled War Veterans' Association of Finland. Therefore finding the interviewees through the association is justified. The year the data were collected, the youngest informant was 77 years old and the oldest 87 years old. The informants' mean age was nearly 81 (80.8) years, whereas the national mean age of disabled war veterans was 82 years. The interviews were carried out on the terms of the interviewees in their own homes. They lasted from one to three hours, and they were taped and transcribed in verbatim form by the researcher. Altogether, there were approximately 30 hours of taped interviews and 305 pages of transcribed text. The men participating in the research differed from each other in terms of health and degree of disability as well as ability to live independently. They were all family men, four of them widowers. If the wife was still alive, it did not necessarily mean she could enable her husband to live at home. The roles of the spouses might have changed in old age, in which case the disabled, aged and feeble war veteran could have been taking care of his wife. After the wars, the wives of the disabled war veterans had been a crucial help to their husbands, thus being responsible for the men as well as family life in general.

The Grounded Theory (GT) research method was chosen for the qualitative analysis and interpretation of the data. As the aim of the research acted as a guide for strategic research choices, the use of the GT method and its principle of constant comparison were justified. In addition to that, as the starting point of the research was to listen to the disabled war veterans themselves, the GT method made it possible to derive interpretations straight from the data. The GT research method is closely based on empirical data, which enabled the crea-

tion of one's own theory of the research subject. The GT method can also be called a theory based on empirical data, which does not, however, mean that other research methods could not be applied to create empirical theory. The GT research method can be used either alone or combined with other methodology, but in this study Grounded Theory was the only method used.

The research process often begins with a researcher who has a research question in mind. In the GT research method, however, the researcher is interested in a certain theme instead. During the process, the original research interest can deepen or remain unchanged. It is also possible that the original thoughts and formulations must be revised. In this research process, the interest deepened as the research proceeded. In my point of view, it was thanks to my own as well as the disabled war veterans' motivated attitude towards the research.

Results and conclusions

The research conducted using the Grounded Theory methodology resulted in four main categories:

1. The lost childhood and youth;
2. The burden of traumatic war experiences;
3. Starting over with nothing;
4. Finding one's own space.

The core category was identified as the Finnish disabled war veterans' lifelong battle for personal freedom. After this, a fifth question was asked of the data, namely that of the nature of the lifelong battles. Thus, the substantive theory of the disabled war veterans' private and lonely battle was formed. According to the substantive theory, the disabled war veterans' experience of their lifelong battles for freedom consisted of inner and outer battles. The word *battle* has a strong expressive power, but it is suitable for describing the lives of the men who were disabled in our wars. The battles at the front were for the most part a concrete, outer battle against the enemy. Life as a civilian was the cause of what could be considered as outer battles with the society and fellow citizens, but it also evoked the inner battles in the minds of the men who had lived through war.

The lives of the disabled war veterans proved to have had ups and downs on each of their life stages. An event which might have felt especially good or bad at the time could have been given a new meaning in old age when it was reassessed and compared with life and its events as a whole. The disabled war veterans' experience of their lives showed that it was possible to get a hold on life even after all the hardships, difficult conditions and being disabled. However, it had required perseverance, determination to try, and will to survive.

In the disabled war veterans' experience, their lives had had much the same course as everyone else's. This was their point of view despite the stories about their varied difficulties compared with civilians or those who had not

been disabled or even served in the war. The disabled war veterans had had to accept that they would have to live a so-called normal life in spite of their injuries and constant pain. They believed that if they had dwelled on self pity or troubles, they would have lost their hold on life. Therefore their only option was to try and fill their place in the world. The disabled war veterans had had to struggle to rebuild our country after the wars despite the disabilities that made it difficult for them to lead a normal life. They had learned to accept their lives to the extent they had been able to make them look like their own.

The disabled war veterans and how they coped with their private lives can be described as private life being a micro level which they had tried to influence in every possible way. In their youth, right after the war, and now, in their old age and life nearly at its end, a macro level was also found in their stories. The macro level, as opposed to home and private life, represents the surrounding society and, more specifically, the government. The war injuries were considered to have been caused by the State, and the disabled war veterans expected that the State take care of the injuries they had caused until the rest of the war veterans' lives. At the intersection of the micro and macro levels, there were the fellow citizens whose attitudes and actions during and right after the wars had been considered insulting. The current understanding of the disabled war veterans' sacrifices was experienced to have been grown in the society. The word *Honourable Citizen* evoked conflicting feelings, and it was believed to be merely a part of the rhetoric of festive occasions and speeches. The meaning of *Honourable Citizen* had to be evaluated situationally before it could be considered a real honour.

The disabled war veterans participating in this study experienced their outer freedom as a slow development. Instead of speeches at festivals, the thinning ranks of the war veterans would have preferred better conditions, which they thought would have been a concrete proof that the work they did and the sacrifices they made for Finland were appreciated. The experience of the lack of appreciation made the disabled war veterans feel as if they were still battling. Nevertheless, even though they lacked a full-scale outer freedom, they did not let it interfere with their lives, and it seemed that inner freedom increased as they grew older. The disabled war veterans had reached the age where they could look back on their lives, view it retroactively, and find that they had survived after all. They knew they had done their part and contributed to the freedom and development of Finland. This was their "*grain of truth*", the final outcome, and acknowledging its meaning was essential in surviving the personal battles.

Experiential ageing was described as experiences of "*aches*", which to a certain extent limited their lives. They had had to learn to live with these aches, as with everything else in their lives, and to develop ways to compensate for the deficits caused by them. Physical illnesses, ailments and experiences of getting clumsier partially or fully limited their participation in happenings outside their home and running errands. Physical limitations isolated the disabled war veterans from people outside their homes and reduced their contact with the

surrounding society. They were also a source of worry in terms of being able to manage at home.

Growing old and old age were silently manifested in the lives of the disabled war veterans in their wish for nothing else for their future than staying as healthy as possible. Staying healthy meant that they wished to be able to stay sane as well as capable of moving until the rest of their lives. This talk about the future also conveyed the idea that the informants felt they still had things to do in life; they had not yet fulfilled their purpose in life. Instead of the future, the war veterans spoke about their past, the events of which they had had time to think about and process during the years of retirement. They had found a new viewpoint on and a new meaning for many matters, which had made their lives more tranquil. As they grew older, life also became simpler, and it had made their lives easier now that they had learned to separate the important from the unimportant. In their stories, retirement appeared to have held a similar idea that old age held now: they had experienced it as a chance to realise their dreams and plans. This had also led to the experience of being free to be themselves. They no longer made demands on themselves and neither did they let others make them. Finding their own identity made them feel complete. From childhood until retirement, the life of the disabled war veterans had been a life torn between demands and pressures. Life had become easier as working and domestic life had become stable and the war veterans had attained financial stability. Not until the years of retirement had they had the chance for personal freedom and to live their life.

To conclude with, based on the present study of the disabled war veterans' experiential ageing, it can be said that the disabled war veterans had not experienced ageing as a fast process. It had required the experience of growing old, which could only be attained through ageing. It had been a long-term process, which had not been experienced as a separate stage of life. The old age in their stories did not appear as a concrete subject. They were conscious of it, but the disabled war veterans lived and described their life as taking place here and now. Their actual age became more real only when they or someone close to them felt their health declining or when an age-mate died. It awakened them to think about their own age and reminded them of the time passing, which had eventually brought old age into their lives as well. Nevertheless, they did find joy in the moment and their own lives "*even at this state of health*". Now, in their old age, the disabled war veterans experienced life as simpler and easier as well as more peaceful. To quote Bishop Emeritus Yrjö Sariola: Doing had been replaced by being.

LÄHTEET

- Andersson, S. 2007. Kahdestaan kotona. Tutkimus vanhoista pariskunnista. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 169. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino.
- Auvinen, R. 1982. Vanheneminen ja yhteiskunta. Teoksessa R. Auvinen & E. Hirsjärvi & M. Kumpulainen & A. Stenbäck & M-L. Vauhkonen Vanhenemisen voimavarat. Helsinki: Kirjayhtymä, 13–50.
- Baltes, P.B. & Freund, A.M. 2006. Ihmisen vahvuus ja viisaus. Teoksessa L.G. Aspinwall & U.M. Staudinger (toim.) Ihmisen vahvuuksien psykologia. Alkuteos A Psychology of Human Strengths Fundamental Questions and Future Directions for a Positive Psychology. Suomentanut Jukka Pöhlö. Helsinki: Edita, 34–46.
- Bender, M.P. 1997. Bitter harvest: the implications of continuing war-related stress on reminiscence theory and practice. *Aging and Society*, 3 (17), 337–348.
- Bengtson, V.L. & Kuypers, J. 1985. The Family Support Cycle: Psychosocial Issues in the Aging Family. Teoksessa J.M.A. Munnichs & P. Mussen & E. Olbrich & P.G. Coleman Life-Span and Change in a Gerontological Perspective. Orlando: Academic Press, Inc., 257–273.
- Birren, J.E. & Schroots J.J.F. 2006. Autobiographical Memory and the Narrative Self over the Life Span. Teoksessa James E. Birren & K. Warner (toim.) Schaie Handbook of the Psychology of Aging. 6 th Edition. Amsterdam: Academic Press, 477–498.
- Bryant, A. & Charmaz, K. 2007. Grounded Theory in Historical Perspective: An Epistemological Account. Teoksessa Antony Bryant & Kathy Charmaz (toim.) The Sage Handbook of Grounded Theory. London: Sage Publications, 31–57.
- Butler, A. 1990. Research Ethics and Older People. Teoksessa S.M. Peace (toim.) Research Social Gerontology. Concepts, Methods and Issues. London: SAGE Publications, 162–170.
- Carpelan, B. 2005. Kesän varjot. Alkuteos Berg. Suomentanut Oili Suominen. Viides painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Cohler, B.J. & Cole, T.R. 1996. Studying Older Lives: Reciprocal Acts of Telling and Listening. Teoksessa James E. Birren & Gary M. Kenyon & Jan-Erik Ruth & Johannes J.F. Schroots & Torbjörn Svensson (toim.) Aging and Biography. Explorations in Adult Development. N.Y.: Springer Publishing Company, Inc., 61–76.
- Coleman, P.G. 1999. Creating a Life Story: The Task of Reconciliation. *The Gerontologist*, 39 (2), 133–139.
- Coleman, P.G. & McCulloch, A.W. 1985. The Study of Psychosocial Change in Late Life: Some Conceptual and Methodological issues. Teoksessa J.M.A. Munnichs & P. Mussen & E. Olbrich & P.G. Coleman (toim.) Life-Span and Change in a Methodological Perspective. Orlando: Academic Press, 239–255.

- Cully, J.A. & LaVoie, D. & Gfeller, J.D. 2001. Reminiscence, Personality, and Psychological Functioning in Older Adults. *The Gerontologist*, 41 (1), 89-95.
- Dunderfelt, T. 1996. *Elämänkaaripsykologia*. Porvoo: WSOY, 1.-8. painos.
- Elder, G.H. Jr. & Johnson, M.K. & Crosnoe, R. 2003. The Emergence and Development of Life Course Theory. Teoksessa Jeylan T. Mortimer & Michael J. (toim.) *Shanahan Handbook of the Life Course*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 3-19.
- Elomaa, P. 2005. Kirjallinen tiedonanto 19.1.2005.
- Erikson, E.H. 1982. Lapsuus ja yhteiskunta. Alkuteos *Childhood and Society*. Suomentanut Esko Huttunen. Toinen painos. Jyväskylä. K.J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino.
- Erikson, E.H. 1994. *Identity and the Life Cycle*. New York: W.W. Norton & Company.
- Eriksson, K. & Leino-Kilpi, H. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2008. Hoitotiede ja tiede-etiikka. *Hoitotiede*. *Journal of Nursing Science* 6 (20), 296-303.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, K. & Peltonen, E. 1997. *Aina uusi muisto*. Jyväskylän yliopisto. *Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja* 54, 7-21.
- Field, P.A. & Morse, J. M. 1988. *Hoitotyön kvalitatiivinen tutkimus*. Alkuteos *Nursing Research. The Application of Qualitative Approaches*. Suomentanut Eila Sandborg. Helsinki: Kirjayhtymä. Hygieia. Terveyden- ja sairaanhoitajan kirjasto.
- Fontana, A. & Rosenheck, R. 1994. Traumatic war stressors and psychiatric symptoms among World War II, Korean, and Vietnam War veterans. *Psychology and Aging*, 1 (9), 27-33.
- Frankl, V.E. 1983. *Olemisen tarkoitus*. Alkuperäinen teos *Ärztliche Seelsorge. Grundlagen der Logotherapie und Existenzanalyse*, suomennos Eila Sandborg ja Osmo Jokinen. 9. painos. Keuruu: Otavan painolaitokset.
- Frankl, V.E. 2005. *Logoterapia - avain mielekkääseen elämään*. Alkuteos *The Will to Meaning*. Suomentanut Raija Viitanen. Asiantuntijatarkistus Risto Nurmela ja Leena Pystynen. Lyhytterapiainstituutti Oy. Juva: WS Bookwell.
- Fried, A. 1997. *Avoimin silmin. Ajatuksia ja artikkeleita 1990-luvulta*. Koonnut Maija Nyman. 3. painos. Helsinki: Kirjapaja.
- Fried, A. 1999. *Elämän värit. Lisälehtiä*. Suomentanut Oili Suominen. Helsinki: Otava.
- Glaser, B.G. 1978. *Theoretical sensitivity. Advances in the Methodology of Grounded Theory*. CA: University of California.
- Gothóni, R. 2007. *Vanhimmaksi sukupolveksi. Kun iäkkäät vanhemmat kuolevat*. Helsinki: Kirjapaja.
- Grönfors, M. 1982 *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. Juva: WSOY.

- Hallberg, Lillemor R-M. 2006: The "core category" of grounded theory: Making constant comparisons. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*. 1 (3), 141-148.
- Hautamäki, A. 1997. Saako asiakas itse valita omat palvelunsa? Teoksessa Tuula Salmela (toim.) *Autetaanko asiakasta - palvellaanko potilasta?* Jyväskylä: Atena, 96-123.
- Hautamäki, A. & Coleman, P.G. 2001. Explanation for low prevalence of PTSD among elder Finnish war veterans: social solidarity and continued significance given to wartime sufferings. *Aging & Mental Health* 5 (2), 165-174.
- Heikkinen, J. 1990. Sotavammaisen vanhuksena. *Sotainvalidi-lehti* nro 6.
- Heikkinen, R-L. 1994. Vanhenemisen koettu mysteeri. Koettu vanheneminen tutkimuskertomusten valossa. *Gerontologia* 8 (4), 227-236.
- Heikkinen, R-L. 2000. Ageing in a autobiographical context. *Ageing and Society* 20 (4), 467-483.
- Heikkinen, R-L. 2003. Kokemuksellinen vanheneminen. Teoksessa E. Heikkinen & T. Rantanen (toim.) *Gerontologia*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 193-201.
- Hervonen, A. & Pohjolainen, P. 1991. Gerontologian ja geriatrian perusteet. 2. muuttamaton painos. Tampere: Lääketieteellinen oppimateriaalikustantamo Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1995. Teemahaastattelu. 7. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. 6., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Honkasalo, M. 2000. Suomalainen sotainvalidi. Helsinki: Otava.
- Honkasalo, M. 2001. Suomalainen sotainvalidi. Tilasto-osa. Sotainvalidien Veljesliitto. Helsinki: Siniprint Oy.
- Hännikäinen, I. 1982. Suomalainen veteraani. Tutkimus vuosien 1939-1945 sotavammaisten ja muiden sotaveteraanien elinoloista ja niihin vaikuttamisesta yhteiskunnan säätelytoiminnan avulla. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 37. Helsinki: Helsingin Yliopiston Monistuspalvelu Painatusjaos.
- Hännikäinen, I. 1991 Sotavammaisen vaimo avoimuuden tukihenkilönä. Työraportteja No.12.1.1991. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hännikäinen, I. 1998. Vaimot sotainvalidien rinnalla. Elämäntehtävänä selviytyminen. Tampere: Gaudeamus.
- Hänninen, J. 2006. Vanhan miehen ruumis ja hegemoninen maskuliinisuus. *Gerontologia* 2 (20), 67-74.
- Ihanus, J. 2008. Mielisairaanhoidon toisen maailmansodan aikana Suomessa. Teoksessa M. Turtola & A-M. Huhtinen & T. Kinnunen & J. Mälkki & I.T. Seppinen & J. Strandberg (toim.) *Sodassa koettua. Arkea sodan varjossa*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 62-93.

- Isola, A. 1997. Grounded Theory –menetelmä hoitotieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa M. Paunonen & K. Vehviläinen-Julkunen (toim.) Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Juva: WSOY, 174–186.
- Juva, M. 2001. Aika on käydä sotaa ja aika tehdä sovinto. Teoksessa H. Koivunen Elämän viisaus. Kokemustietoa uusille sukupolville. Helsinki: Otava, 99–122.
- Jylhä, M. 1990. Vanheneminen, toiminta ja vuorovaikutus. Teoksessa P. Pohjolainen ja M. Jylhä (toim.) Vanheneminen ja elämäntietä. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin+Göös, 106–134.
- Jyrkämä, J. 1990. Vanhuus, vanheneminen ja yhteiskunta. Teoksessa P. Pohjolainen ja M. Jylhä (toim.) Vanheneminen ja elämäntietä. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin+Göös, 81–105.
- Jyrkämä, J. 2008. Kokemus ja kokemuksellisuus ikääntyessä. Seminaariesityksiä 26.–27.11.2007. Oraitia 2/2008. Helsinki: Ikäinstituutti, 14–19.
- Kalliokoski, I. 2007. Pauketta ja hiljaisuutta –kolumni Ilkka-lehdessä 5.12.2007.
- Karisto, A. 2009. Iäkkäiden ihmisten uskonnollinen viestintä. Gerontologia (23) 1, 37–40.
- Karisto, A. & Konttinen, R. 2004. Kotiruokaa, kotikatua, kaukomatkailua. Tutkimus ikääntyvien elämäntyyleistä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kayser-Jones, J. & Koenig, B. 2004. Ethical Issues. Teoksessa Jaber F. Gubrium ja Andrea Sankar (toim.) Qualitative Methods in Aging Research. CA: SAGE Publications, 15–32.
- Kenyon, G. 1994. Oman tarinan kertomisen merkityksestä. Suomentanut M. Saarenheimo. Gerontologia 6 (4), 196–204.
- Kiikeri, M. & Ylikoski, M. 2004. Tiede tutkimuskohteena. Filosofinen johdatus tieteentutkimukseen. Tampere, Gaudeamus.
- Kivimäki, V. 2007. Sodan rampauttama vanhemmuus. Teoksessa S. Näre & J. Kirves & J. Siltala & J. Strandberg (toim.) Sodassa koettua. Haavoitettu lapsuus. Porvoo: WS Bookwell Oy, 214–245.
- Kojonen, K. & Saari, J. 1983. Sotilasvammakorvaus. Lakiopas. Toinen painos. Sotainvalidien Veljesliiton julkaisuja. Hyrylä: Keski-Uusimaa Oy.
- Koskela, H. 2007. Grounded Theory. Opettajien opiskelijäkäsitysten analyysiä. Teoksessa Eija Syrjäläinen & Ari Eronen & Veli-Matti Värri (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 91–110.
- Koskinen, S. 1997. Vanhat ihmiset sosiaalipalvelujen asiakkaina. Teoksessa Tuula Salmela (toim.) Autetaanko asiakasta – palvellaanko potilasta? Jyväskylä: Atena, 36–51.
- Koskinen, S. 1999. Trauma vahvistaa otettaan vanhuudessakin. Mielenterveyslehti nro 4, 14–16.
- Koskinen, S. 2006. Kohtaaminen sosiaaligerontologisen tutkimuksen valossa. Elämän tarkoituksellisuuden kokemuksen merkitys vanhuudessa. Luento Validaatiosta TunteVaana –juhlaseminaarissa Tampereella 27.10.2006.
- Kosunen, E. 1961. Sotainvalidin lakiopas. Sotavammalaki. Helsinki: Sotainvalidien Veljesliiton julkaisuja.

- Kosunen, E. 1966. Sotainvalidin lakiopas. Sotavammalaki. Helsinki: Sotainvalidien Veljesliiton julkaisuja.
- Krause, N. 2006. Religion and Health in Late Life. Teoksessa James E. Birren & K. Warner (toim.) *Schaie Handbook of the Psychology of Aging*. 6 th Edition. Amsterdam: Academic Press, 499–518.
- Kujala, E. 2003. Sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 222. Väitöskirja.
- Kujala, T. 2007. Kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymisestä. Teoksessa E. Syrjäläinen & A. Eronen & V-M. Värri (toim.) *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 13–39.
- Kübler-Ross, E. 1970. Raportti kuolemista. Alkuteos *On Death and Dying*. Suomentanut Annukka Aikio. Helsinki: Otava.
- Lanér, A. 2006. Muisteleminen ja elämänkaari. Teoksessa A. Lanér, T. Sihvola & A. Sarvimäki (toim.) *Elämäni ikimuistoisin päivä*. Suomalaisten ikäihmisten kirjoituksia. Oraita 2/2006. Helsinki: Ikäinstituutti, 36–60.
- Larsen, J.T., Hemenover, S.H., Norris, C.J. & Cacioppo, J.T. 2006. Vastuksien kääntäminen eduksi. Teoksessa L.G. Aspiwall & U.M. Staudinger (toim.) *Ihmisen vahvuuksien psykologia*. Alkuteos *A Psychology of Human Strengths Fundamental Questions and Future Directions for a Positive Psychology*. Suomentanut Jukka Pöhlö. Helsinki: Edita, 216–231.
- Latvala, P. 2005. Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Väitöskirja.
- Laukkanen, P. 1998. Iäkkäiden henkilöiden selviytyminen päivittäisistä toiminnoista. Jyväskylän yliopisto. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 56. Väitöskirja.
- Leino-Kilpi, H. 1990. Grounded teoria -menetelmän käytöstä hoitotieteellisessä tutkimuksessa. *Hoitotiede* 3 (2), 199–204.
- Lehtonen, K. 2000. (toim.) *Sodan kokemuksellisuus*. Kirjeitä peruskoulutuksesta sankarikuolemaan. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. Koulutustaidon laitos.
- Lindqvist, M. 2002. Vanheneminen, etiikka ja elämänarvot. Teoksessa E. Heikkinen & M. Marin (toim.) *Vanhuuden voimavarat*. Helsinki: Tammi, 233–261.
- Locke, K. 2001. *Grounded Theory in Management Research*. London: Sage Publications.
- Mazzarella, M. 2000. Kun kesä kääntyy. Vanhenemisen taidosta. Alkuteos *Då svänger sig sommaren kring sin axel. Konsten att bli gammal*. Suomentanut Risto Hannula. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Mazzarella, M. 2006. Hyvä kosketus. Ihmisen kehosta, terveydestä, hoitamisesta ja kirjallisuudesta. Alkuteos *Sen goda beröringen, om kropp, hälsa, vård och literatur*. Suomentanut Raija Viitanen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Merleau-Ponty, M. 1962. *Phenomenology of Perception*. Käännös ranskankielestä englanniksi C. Smith. London: Routledge and Kegan Paul.

- Metsämuuronen, J. 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Viro: Jaabes OÜ, Võru.
- Molander, G. 1999. Askel lyhenee, maa kutsuu – yli 80-vuotiaiden kuolema eletyn elämän valossa. Helsinki: Suomen mielenterveysseura. Väitöskirja.
- Nikkanen, K. 2005. Veteraanikuntoutus sosiaalisena ja muistelullisena maailmana. Jyväskylän yliopisto: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Nivala, S. 2006. Kokemuksia ja ajatuksia omaisen hoitamisesta. *Gerontologia* 20 (1), 22–26.
- Nores, T. 1997. Hoitotyötä ohjaavat arviointimittarit – näkökulmana potilaan selviytymisen tukeminen. Lahden kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto. Hoitotieteellisiä tutkimuksia 2/1997. 2. tarkastettu painos.
- Nykysuomen sanakirja. 1983. Lyhentämätön kansanpainos. Osat I ja II. Porvoo: Werner Ströderströmin graafiset laitokset.
- Nykysuomen sanakirja. 1966. Lyhentämätön kansanpainos. Osat III ja IV. Porvoo: WSOY.
- Näre, S. 2008. Nuoruus sodan hävityksessä. Teoksessa S. Näre & J. Kirves & J. Siltala & J. Strandberg (toim.) Sodassa koettua. Uhrattu nuoruus. Porvoo: WS Bookwell Oy, 8–39.
- Olesen, V.L. 2007. Feminist Qualitative Research and Grounded Theory: Complexities, Criticism, and Opportunities. Teoksessa Antony Bryant & Kathy Charmaz (toim.) *The Sage Handbook of Grounded Theory*. London: Sage Publications, 417–435.
- Paju, I. 2006. Torjutut muistot. Suomenkoski Kaisa Lahikainen. Helsinki: Like.
- Palin, T. 1997. Kuvia menneisyydestä. Muistojen tuottamisesta 1800-luvun loppupuolen säätyläiskulttuurissa. Teoksessa K. Eskola & E. Peltonen (toim.) *Aina uusi muisto*. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54, 254–268.
- Palomäki, S-L. 2001. Elämäkerronta ja suhde vanhenemiseen – kuvaileva tutkimus iäkkäiden naisten elämäkulusta. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitos, gerontologia ja kansanterveystiede. Lisensiaatintyö.
- Palomäki, S-L. 2004. Suhde vanhenemiseen. Iäkkäät naiset elämänsä kertojina ja rakentajina. Jyväskylän yliopisto. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 94. Väitöskirja.
- Peltonen, E. 1997. Muistojen sodat – muistien sodat. Teoksessa Katariina Eskola & Eeva Peltonen (toim.) *Aina uusi muisto*. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54, 88–142.
- Pietarinen, J. & Launis, V. 2002. Etiikan luonne ja alueet. Teoksessa Sakari Karjalainen & Veikko Launis & Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Tampere: Gaudeamus, 42–57.
- Poikonen, P-L. 2003. ”Opetussuunnitelma on sitä elämää”. Päiväkoti-kouluyhteisö opetussuunnitelman kehittäjänä. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research*. Väitöskirja 230.

- Polkinghorne, D.E. 1996. Narrative Knowing and the Study on Lives. Teoksessa James E. Birren & Gary M. Kenyon & Jan-Erik Ruth & Johannes J.F. Schroots & Torbjörn Svensson (toim.) *Aging and Biography. Explorations in Adult Development*. N.Y.: Springer Publishing Company, Inc., 77-99.
- Ponteva, M. 1993. Sodan aiheuttamat psyykkiset vammat. *Suomen Lääkärilehti* 48 (6), 472-482.
- Pursiainen, T. 1997. Kun arvoja on yhteen sovitettava. Teoksessa Tuula Salmela (toim.) *Autetaanko asiakasta - palvellaanko potilasta?* Jyväskylä: Atena, 16-35.
- Pyhä Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos.
- Ranta-Knuuttila, J.J. 1962. Amputoitu sotavammaisen. Tutkimus Suomen sotien 1939-1945 amputoitujen ammatillisesta koulutuksesta. Helsinki: WSOY. Väitöskirja.
- Ranta-Knuuttila, J.J. 1967. Sotavammaisten huolto Suomessa. Porvoo: WSOY.
- Rauhala, L. 1993. Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä. Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepalvelu.
- Rauhasalo, A. 2003. Hoitoaika lyhenee - koti kutsuu. Lyhythoitoinen kirurginen toiminta vanhusten itsensä kokemana. Jyväskylän yliopisto: *Studies in Sport, Physical Education and Health* 93. Väitöskirja.
- Reed, S. & Suutama, T. 2008. Elämän tarkoituksellisuuden muutokset iäkkäillä ihmisillä 16 vuoden pitkäaistutkimuksessa. *Gerontologia* 22 (3), 130-139.
- Riutta, U. 2002. Sodan arvet. Sodassa vammautuneet kertovat. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Rolin, K. 2002. Tieteen etiikka metodologian näkökulmasta. Teoksessa Sakari Karjalainen & Veikko Launis & Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Tampere: Gaudeamus, 92-104.
- Ruoppila, I. 2003. Viisaus. Teoksessa E. Heikkinen & T. Rantanen (toim.) *Gerontologia*. Helsinki: Duodecim, 185-192.
- Ruth, J-E. 1995. Persoonallisuuden kehitys vanhuudessa. Teoksessa P. Lyytinen & M. Korkiakangas & H. Lyytinen (toim.) *Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan*. Porvoo: WSOY 440-453.
- Ruth, J-E. & Kenyon, G. 1996. Biography in Adult Development and Aging. Teoksessa James E. Birren & Gary M. Kenyon & Jan-Erik Ruth & Johannes J.F. Schroots & Torbjörn Svensson (toim.) *Aging and Biography. Explorations in Adult Development*. N.Y.: Springer Publishing Company, Inc., 1-20.
- Ruth, J-E. & Öberg, P. 1996. Ways of Life: Old Age in a Life History Perspective. Teoksessa James E. Birren & Gary M. Kenyon & Jan-Erik Ruth & Johannes J.F. Schroots & Torbjörn Svensson (toim.) *Aging and Biography. Explorations in Adult Development*. N.Y.: Springer Publishing Company, Inc., 167-186.

- Ryhänen, T. 2006. Spirituality of Finnish peacekeepers. Helsinki: University of Helsinki, Faculty of Theology, Practical Theology. Julkaistu verkossa ISBN 952-10-3482-463 kB.
- Saarenheimo, M. & Suutama, T. 1995. Elämänhallinta ja vanhuuteen sopeutuminen. Teoksessa P. Lyytinen & M. Korhokangas & H. Lyytinen (toim.). Näkökulmia kehityspsykologiaan. Porvoo. WSOY, 454–470.
- Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Tampere: Vastapaino.
- Saksa, M. 2007. Vietnamin veteraani: Ongelmat odottavat Irakista ja Afganistanista palaavia sotilaita. Artikkeliksi Helsingin Sanomissa 19.11.2007.
- Sand, H. 2003. Sateenkaaren päästä löytyy kultaa. Tutkimus suomalaisesta saattohoidosta. Tampere: Tampere University Press. Väitöskirja.
- Santamäki Fischer, R. 2007. Living in Consolation while growing very old. Umeå University Medical Dissertations. New Series No 1087. From the Department of Nursing, Umeå University, Umeå, Sweden. Väitöskirja.
- Sariola, Y. 2008. Lupa vanheta. Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö.
- Sarola, J.P. 1994. Asuinympäristön ja paikan merkitys vanhalle ihmiselle. Teoksessa A. Uutela & J-E. Ruth (toim.) Muuttuva vanhuus. Tampere: Gaudeamus, 116–131.
- Sarvimäki, A. 2007. Geroetiikka - eettinen näkökulma ikääntymiseen ja vanhenemiseen. Gerontologia 21 (3), 257–262.
- von Schoultz, Solveig. 2007. Sormiharjoitusta Teoksessa Puitten takaa kuulee meren. Valitut runot 1940–1996. Suomentanut Helena Anhava. Juva: WS Bookwell Oy, 167. Kolmas painos, 166–168.
- Seal, K.H. & Bertenthal, D. & Miner, C.R. & Saunak, S. & Marmar, C. 2007. Bringing the War Back Home. Archives of Internal Medicine 167 (5), 476–482.
- Seppälä, R. 1990. Veljeä ei jätetä. Työn ja rakentamisen vuosikymmenet. Sotainvalidien Veljesliitto 1940–1990. Keuruu: Otava.
- Settersten, R.A. Jr. 2006. Aging and the Life Course. Teoksessa Robert H. Binstock & Linda K. George (toim.) Handbook of Aging and the Social Sciences. Amsterdam: Academic Press. Sixth Edition, 3–19.
- Siikala, H. 1997. Kuunteleva lääkäri. Teoksessa Tuula Salmela (toim.) Autetaanko asiakasta – palvellaanko potilasta? Jyväskylä: Atena, 77–93.
- Siltala, P. 2004. Ruumiillisuus vanhuudessa. Teoksessa T. Raitanen, T. Hänninen, H. Pajunen & T. Suutama (toim.) Geropsykologia. Vanhenemisen ja vanhuuden psykologia. Porvoo: WSOY, 152–166.
- Sotainvalidien Veljesliitto 2003.
www.stellapolaris.com/sotainvalidit/main.html (Luettu 14.4.2003)
- Sotainvalidien Veljesliitto, julkaisematon tilastotieto 22.2.2010.
- Spännari, J. 2008. Rukous on perintöä suvusta sukuun: Ikääntyneet ja uskonto vuosituhaten vaihteen Suomessa. Helsingin yliopisto, Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 113. Väitöskirja.
- Strauss, A. 1987. Qualitative analysis for social scientist. Cambridge: Cambridge University Press.

- Strauss, A. & Corbin, J. 1991. *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. Third Printing. London: Sage Publications.
- Strauss, A. & Corbin, J. 1997. *Grounded Theory in Practice*. London: Sage Publications.
- Stuart-Hamilton, I. 2003. *Vanhenemisen psykologia*. Suomentanut Anne Toppi. Asiantuntijoina Arja Isola ja Timo Suutama. (painettu Suomessa): Oy UNIpress AB. 2. painos.
- Syrjälä, L. & Ahonen, S. & Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Takkinen, S. 2000. *Meaning in Life and its Relation to Functioning in Old Age*. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research*. Väitöskirja.
- Takkinen, S. 2003. *Elämän tarkoituksellisuuden tunne*. Teoksessa E. Heikkinen & T. Rantanen (toim.) *Gerontologia*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 210-219.
- Tepora, T. 2007. *Sota-ajan leikit ja koulu*. Teoksessa S. Näre & J. Kirves & J. Siltala & J. Strandberg (toim.) *Sodassa koettua. Haavoitettu lapsuus*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 30-67.
- Tikka, M. 1994. *Kalenteri-ikästä omakerralliseen ikään*. Teoksessa A. Uutela ja J-E. Ruth (toim.) *Muuttuva vanhuus*. Tampere: Gaudeamus, 81-101.
- Tilvis, R. 1993. *Vanhenemismuutokset*. Teoksessa R. Tilvis & L. Sourander (toim.) *Geriatría*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 41-47.
- Toivanen, K. 2009. *Käsite- ja argumentaatioanalyysi Katie Erikssonin kärsimystä koskevasta ajattelusta*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. *Yhteiskuntatieteet*. Väitöskirja.
- Tudor-Sandahl, P. 2006. *Kolmas ikä. Alkuteos Den tredje åldern*. Suomennos Oili Räsänen. Helsinki: Kirjapaja.
- Tuomaala, R. 2008. "Kyllähän nyt pitäis olla jo semmonen aika, että pääsis niin kö keskustelemhan näistä asioista." Tutkimus lappilaisten huutolaisten, sotavankien ja partisaanien uhrien elämäkulusta, voimavaroista, terveydestä ja sairauksista. Turun yliopisto. *Annales Universitatis Turkuensis. C-sarja, osa 274*. Väitöskirja.
- Turtiainen, J. 2008. *Liikunta nuorison kasvattajana*. Teoksessa S. Näre & J. Kirves & J. Siltala & J. Strandberg (toim.) *Sodassa koettua. Uhrattu nuoruus*. Porvoo: WS Bookwell, 180-211.
- Uotinen, V. 2005. *I'm as Old as I Feel. Subjective Age in Finnish Adults*. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research*. Väitöskirja.
- Uotinen, V. & Suutama, T. & Raitanen, T. 2004. *Persoonallisuuspsykologian näkökulmia ikääntymiseen*. Teoksessa T. Raitanen & T. Hänninen & H. Pajunen & T. Suutama (toim.) *Geropsykologia. Vanhenemisen ja vanhuuden psykologia*. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Uutela, A. & Palosuo, H. & Haukkala, A. 1994. *Vanhenemiseen liittyvät mielikuvat*. Teoksessa A. Uutela & J-E. Ruth (toim.) *Muuttuva vanhuus*. Tampere: Gaudeamus, 7-26.

- Vehviläinen-Julkunen, K. 1997. Hoitotieteellisen tutkimuksen etiikka. Teoksessa M. Paunonen ja K. Vehviläinen-Julkunen (toim.) Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Juva: WSOY, 26–34.
- Vilko, A. 2001. Elämänkulku ja elämäkerronta. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) Suomalainen elämänkulku. Helsinki: Tammi, 74–85.
- Virolainen, K. 1999. Elinikäinen taakka. Lapin yliopisto. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis. Väitöskirja.
- Wendisch, I. 2009. Me sotilaiden lapset. Ajatus Kirjat. Jyväskylä: Gummerus Kustannus Oy.
- Wilson, G. 2000. Understanding Old Age. Critical and Global Perspectives. London: SAGE Publications.
- West, A.N. & Weeks, W.B. 2006. Mental Distress Among Younger Veterans Before, During, and After the Invasion of Iraq. *Psychiatric Services*, 2 (57), 244–248.
- Ylikangas, M. 2009. Unileipää, kuolonvettä, spiidiä. Huumeet Suomessa 1800–1950. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Ylikarjula, S. 1998. Elämän sydänäänät. Elämän eheys iäkkäillä tahdistinpotilailla. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 213. (Vammala: Vammalan kirjapaino) Väitöskirja.
- Öberg, P. & Ruth, J-E. 1994. Hyvä vanhuus – kaikesta huolimatta. Teoksessa A. Uutela ja J-E. Ruth (toim.) Muuttuva vanhuus. Tampere: Gaudeamus 45–63.

LIITTEET

LIITE 1 Yhteenveto tuloksista

TAULUKKO 1 Alakategoriat ja pääkategoriat, ydinkategoria ja substantiivinen teoria

PÄÄKATEGORIAT I-IV	I MENETETTY LAPSUUS JA NUORUUS	II SODAN AIHEUTTAMISEN TRAUMOJEN PAINOLASTI	III ELÄMÄN ALOITTAMINEN TYHJÄSTÄ	IV OMAN TILAN LÖYTYMINEN
ALAKATEGORIA 1	5.1 Työn täyttämä lapsuus ja menetetty nuoruus	6.1 Sodan kipeys ja raadollisuus	7.1 Mutkikas polku työelämään	8.1 Aika eläkevuosista vanhuuteen
ALAKATEGORIA 2	5.2 Sota kaiken muuttavana riittinä aikuisuuteen	6.2 Haavoittumisen konteksti	7.2 Perheen merkitys	8.2 Sotainvalidin kokemuksellinen vanheneminen
ALAKATEGORIA 3		6.3 Sodasta selviytymisen monet kasvot		
ALAKATEGORIA 4		6.4 Sota osana sotainvalidin elämää sen loppuun saakka		
YDINKATEGORIA SUBSTANTIIVINEN TEORIA	ELÄMÄNMITTAINEN TAISTELU HENKILÖKOHTAISEN VAPAUDEN SAAVUTTAMISEKSI YKSITYINEN JA YKSINÄINEN TAISTELU			

Luvuissa 5-9 ovat kuvattuina tutkimustulokset, joista on muodostettu Grounded Theory -menetelmää hyväksi käyttäen yllä olevassa taulukossa 1 mainitut neljä pääkategoriaa: **I** Menetetty lapsuus ja nuoruus; **II** Sodan aiheuttamien traumojen painolasti; **III** Elämän aloittaminen tyhjästä ja **IV** Oman tilan löytyminen. Pääkategorioiden alakategoriat näkyvät kunkin pääkategorian alapuolella. Taulukkoon on merkitty lisäksi ydinkategoria: elämänmittainen taistelu henkilökohtaisen vapauden saavuttamiseksi sekä substantiivinen teoria Yksityinen ja yksinäinen taistelu.

TAULUKKO 2 Koodeista alakategorioiksi

PÄÄKATEGORIA I: MENETETTY LAPSUUS JA NUORUUS

Koodit	Alakategoriat
5.1.1 Lapsuus	5.1 Työn täyttämä lapsuus ja menetetty nuoruus
5.2.1 Nuoruus	5.2 Sota kaiken muuttavana riittinä aikuisuuteen
5.2.2 Sotaan lähtö	
5.2.3 Tavat kertoa sodasta	
5.2.4 Sotakokemukset muistoissa	
5.2.5 Kertoja sodassa	

PÄÄKATEGORIA II: SODAN AIHEUTTAMIEN TRAUMOJEN PAINOLASTI

Koodit	Alakategoriat
(6.3.1–6.3.2)*	6.1 Sodan kipeys ja raadollisuus
	6.2 Haavoittumisen konteksti
6.3.1 Ihmissuhteet sotaoloissa	6.3 Sodasta selviytymisen monet kasvot
6.3.2 Stressireaktiot ja traumat	
6.4.1 Sotavammaprosentin merkitys yhteiskunnan osoittaman arvostuksen mittana	6.4 Sota osana sotainvalidin elämää sen loppuun saakka
6.4.2 Kiistattomat ja kiistanalaiset sotavammat	
6.4.3 Itsestään muistuttava sota	

* koodit yhteneväisiä kohtien 6.3.1 ja 6.3.2 kanssa

PÄÄKATEGORIA III: ELÄMÄN ALOITTAMINEN TYHJÄSTÄ

Koodit

Alakategoriat

7.1.1 Sodan jälkeisen elämän aloittamisen vaikeus

7.1 Mutkikas polku työelämään

7.1.2 Ihmissuhteet

7.1.3 Elämän aloittaminen tyhjästä

7.1.4 Työelämään siirtyminen, sitoutuneisuus ansiotyöhön

7.1.5 Asumishistoria elintason nousun mittarina

7.2.1 Vaimo ja perhe

7.2 Perheen merkitys

PÄÄKATEGORIA IV: OMAN TILAN LÖYTYMINEN

Koodit

Alakategoriat

8.1.1 Katse menneisyyteen

8.1 Aika eläkevuosista vanhuuteen

8.1.2 Eläkkeelle siirtymisen ihanuus

8.1.3 Eläkevuodet elämän parasta aikaa

8.1.4 Harrastustoiminta eläkevuosina

8.1.5 Kodin merkitys vanhuudessa

8.2.1 Vanhenemisen kokemuksia

8.2 Sotainvalidin kokemuksellinen vanheneminen

8.2.2 Eletyn elämän uusi merkitys

8.2.3 Sotainvalidien Veljesliiton merkitys vanhuudessa

8.2.4 Vaimo vanhuuden turvana

8.2.5 Avuttomuuden kokemuksia

8.2.6 Kokemus Jumalasta

TAULUKKO 3 Pääkategorioista substantiiviseksi teoriaksi

YDINKATEGORIA: Elämän mittainen taistelu henkilökohtaisen vapauden saavuttamiseksi
SUBSTANTIIVINEN TEORIA: Yksityinen ja yksinäinen taistelu

- I Menetetty lapsuus ja nuoruus
- II Sodan traumojen aiheuttama painolasti
- III Elämän aloittaminen tyhjältä
- IV Oman tilan ja elämän löytyminen

LIITE 2

TAULUKKO 1 Yhteenveto sotainvalidien itsensä ilmoittamista sotavamma- ja sodan kestoista sekä ammatillisista ja koulutuksellisista taustoista (n=20)

Kertoja	Haitta-aste	Sodan kesto*	Ammatti
Sotainvalidi 1	0	<3 vuotta	Konealan yrittäjä (ei koulutusta)
Sotainvalidi 2	30	3 v. 4 kk 18 pv.	Metsänhoitaja (ylioppilas)
Sotainvalidi 3	85	n. 3 vuotta	Myyntimies (maatalousalan 2-v. koulutus ja useita alan kursseja)
Sotainvalidi 4	15	>3 vuotta	Kirjapainon esimies (alan koulutus)
Sotainvalidi 5	20	3 vuotta	Mylläri (isän jalan jäljissä, ei koulutusta)
Sotainvalidi 6	ei tietoa	ei tietoa	Työnjohtaja metsäkämpillä (ei koulutusta)
Sotainvalidi 7	25	n. 3 vuotta	Laivuri (isän peruja, ei koulutusta), myöhemmin koulun talonmies
Sotainvalidi 8	25	ei tietoa	Vanerityöntekijä (ei koulutusta)
Sotainvalidi 9	ei tietoa	vajaa 5 vuotta	Muurari (isän jalan jäljissä, ei koulutusta)
Sotainvalidi 10	40	ei tietoa	Korjausmies (ei koulutusta)
Sotainvalidi 11	20	3 vuotta	Tukkuliikkeen vastaava (merkonomi)
Sotainvalidi 12	60	3 vuotta	Rakennusinsinööri, rakennuspäällikkö, ollut yksityisyrittäjänä pääasiassa
Sotainvalidi 13	50	ei tietoa	Postimies, huoltomies (ei koulutusta)
Sotainvalidi 14	ei tietoa	6 vuotta	Konttoripäällikkö (merkonomi)
Sotainvalidi 15	85	4.5 vuotta	Poliisi, rakennusalan yksityisyrittäjä, liiketoimintaa, ammattikoulun opettaja, vesilaitoksen hoitaja (rakennusinsinööri), lopettelemassa työuraansa
Sotainvalidi 16	15	ei tietoa	Rahtiliikenteen palveluksessa (ei koulutusta)
Sotainvalidi 17	20	4 vuotta	Verojohtaja, kaupungin johtaja, kunnanjohtaja, kunnansihteeri (sosionomi [kunnallistutkinto] Tampereen yhteiskuntatieteellisestä korkeakoulusta)
Sotainvalidi 18	20	ei tietoa	LVI-alan yrittäjä (koulutus alalle)
Sotainvalidi 19	25	n. 3 vuotta	SOK:n palveluksessa, esimiestaso (kauppakoulu, osuuskauppakoulu)
Sotainvalidi 20	100	ei tietoa	yrittäjä (ei koulutusta)

* Sodan kestoajaan sisältyy monen kertojan kohdalla vaihtelevasti asepalvelusaika.

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH

- 1 KIRJONEN, JUHANI, On the description of a human movement and its psychophysical correlates under psychomotor loads. 48 p. 1971.
- 2 KIRJONEN, JUHANI JA RUSKO, HEIKKI, Liikkeen kinemaattisista ominaispiirteistä, niiden psykofyysisistä selitysyhteyksistä ja näiden muutoksista psykomotorisen kuormituksen ja kestävyysharjoittelun vaikutuksesta. - On the kinematic characteristics and psychophysical correlates of a human movement and their changes during psychomotor loading and endurance conditioning. 156 p. 1971.
- 3 SARVIHARJU, PEKKA J., Effects of psycho-physical loading and progressive endurance conditioning on selected biochemical correlates of adaptive responses in man. 95 p. 1973.
- 4 KIVIAHO, PEKKA, Sport organizations and the structure of society. 54 p. 1973.
- 5 KOMI, PAAVO V., NELSON, RICHARD C. AND PULLI, MATTI, Biomechanics of skijumping. 53 p. 1974.
- 6 METELI, Työolot, terveys ja liikuntakäyttämisen metallitehtaissa. Kartoittavan kyselyn aineistot ja toteuttaminen. 178 p. 1974.
- 7 TIAINEN, JORMA M., Increasing physical education students' creative thinking. 53 p. 1976.
- 8 RUSKO, HEIKKI, Physical performance characteristics in Finnish athletes. 40 p. 1976.
- 9 KIISKINEN, ANJA, Adaptation of connective tissues to physical training in young mice. 43 p. 1976.
- 10 VUOLLE, PAULI, Urheilu elämänsäältönä. Menestyneiden urheilijoiden elämänura kilpailuvuosina - Top sport as content of life. 227 p. 1977.
- 11 SUOMINEN, HARRI, Effects of physical training in middle-aged and elderly people with special regard to skeletal muscle, connective tissue, and functional aging. 40 p. 1978.
- 12 VIITASALO, JUKKA, Neuromuscular performance in voluntary and reflex contraction with special reference to muscle structure and fatigue. 59 p. 1980.
- 13 LUHTANEN, PEKKA, On the mechanics of human movement with special reference to walking, running and jumping. 58 p. 1980.
- 14 LAAKSO, LAURI, Lapsuuden ja nuoruuden kasvuympäristö aikuisiän liikuntaharrastusten selittäjänä: retrospektiivinen tutkimus. - Socialization environment in childhood and youth as determinant of adult-age sport involvement: a retrospective study. 295 p. 1981.
- 15 BOSCO, CARMELO, Stretch-shortening cycle inskeletal muscle function with special reference to elastic energy and potentiation of myoelectrical activity. 64 p. 1982.
- 16 OLIN, KALEVI, Päätöksentekijöiden viiteryhvät kaupunkien liikuntapolitiikassa. - Reference groups of decision-makers in the sport politics of cities. 155 p. 1982.
- 17 KANNAS, LASSE, Tupakointia koskeva terveystasvatus peruskoulussa. - Health education on smoking in the Finnish comprehensive school. 251 p. 1983.
- 18 Contribution of sociology to the study of sport. Festschrift Book in Honour of Professor Kalevi Heinilä. Ed. by OLIN, K. 243 p. 1984.
- 19 ALÉN, MARKKU, Effects of self-administered, high-dose testosterone and anabolic steroids on serum hormones, lipids, enzymes and on spermatogenesis in power athletes. 75 p. 1985.
- 20 HÄKKINEN, KEIJO, Training and detraining adaptations in electromyographic, muscle fibre and force production characteristics of human leg extensor muscles with special reference to prolonged heavy resistance and explosive type strength training. 106 p. 1986.
- 21 LAHTINEN, ULLA, Begåvningshandikappad ungdom i utveckling. En uppföljningstudie av funktionsförmåga och fysisk aktivitet hos begåvningshandikappade ungdomar i olika livsmiljöer. 300 p. 1986.
- 22 SILVENNOINEN, MARTTI, Koululainen liikunnanharrastajana: liikuntaharrastusten ja liikuntamotiivien sekä näiden yhteyksien muuttuminen iän mukana peruskoululaisilla ja lukiolaisilla. - Schoolchildren and physically active interests: The changes in interests in and motives for physical exercise related to age in Finnish comprehensive and upper secondary schools. 226 p. 1987.
- 23 POHJOLAINEN, PERTTI, Toimintakykyisyys, terveydentila ja elämäntyyli 71-75-vuotiailla miehillä. - Functional capacity, health status and life-style among 71-75 year-old men. 249 p. Summary 13 p. 1987.
- 24 MERO, ANTTI, Electromyographic activity, force and anaerobic energy production in sprint running; with special reference to different constant speeds ranging from submaximal to supramaximal. 112 p. Tiivistelmä 5 p. 1987.
- 25 PARKKATI, TERTTU, Self-rated and clinically measured functional capacity among women and men in two age groups in metal industry. 131 p. Tiivistelmä 2 p. 1990.
- 26 HOLOPAINEN, SINIKKA, Koululaisten liikunta-aidot. - The motor skills of schoolboys and girls. 217 p. Summary 6 p. 1990.
- 27 NUMMINEN, PIIRKKO, The role of imagery in physical education. 131 p. Tiivistelmä 10 p. 1991.
- 28 TALVITIE, ULLA, Aktiivisuuden ja omatoimivuuden kehittäminen fysioterapian tavoitteena. Kehittävän työntutkimuksen sovellus lääkintävoimistelijan työhön. - The development of activity and self-motivation as the aim of physiotherapy. The application of developmental work research in physiotherapy. 212 p. Summary 8 p. 1991.
- 29 KAHILA, SINIKKA, Opetusmenetelmän merkitys prososiaalisessa oppimisessä - auttamis-

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH

- käyttötymisen edistäminen yhteistyöskentelyn avulla koululiikunnassa. - The role of teaching method in prosocial learning - developing helping behavior by means of the cooperative teaching method in physical education. 132 p. Summary 2 p. 1993.
- 30 LIIMATAINEN-LAMBERG, ANNA-ESTER, Changes in student smoking habits at the vocational institutions and senior secondary schools and health education. 195 p. Yhteenveto 5 p. 1993.
- 31 KESKINEN, KARI LASSE, Stroking characteristics of front crawl swimming. 77 p. Yhteenveto 2 p. 1993.
- 32 RANTANEN, TAINA, Maximal isometric strength in older adults. Cross-national comparisons, background factors and association with Mobility. 87 p. Yhteenveto 4 p. 1994.
- 33 LUSA, SIRPA, Job demands and assessment of the physical work capacity of fire fighters. 91 p. Yhteenveto 4 p. 1994.
- 34 CHENG, SULIN, Bone mineral density and quality in older people. A study in relation to exercise and fracture occurrence, and the assessment of mechanical properties. 81 p. Tiivistelmä 1 p. 1994.
- 35 KOSKI, PASI, Liikuntaseura toimintaympäristönsään. - Sports club in its organizational environment. 220 p. Summary 6 p. 1994.
- 36 JUPPI, JOEL, Suomen julkinen liikuntapolitiikka valtionhallinnon näkökulmasta vuosina 1917-1994. - Public sport policy in Finland from the viewpoint of state administration in 1917-1994. 358 p. Summary 7 p. 1995.
- 37 KYRÖLÄINEN, HEIKKI, Neuromuscular performance among power- and endurance-trained athletes. 82 p. Tiivistelmä 3 p. 1995.
- 38 NYANDINDI, URSULINE S., Evaluation of a school oral health education programme in Tanzania: An ecological perspective. 88 p. Tiivistelmä 2 p. 1995.
- 39 HEIKINARO-JOHANSSON, PILVIKKI, Including students with special needs in physical education. 81 p. Yhteenveto 4 p. 1995.
- 40 SARLIN, EEVA-LIISA, Minäkokemuksen merkitys liikuntamotivaatiotekijänä. - The significance of self perception in the motivational orientation of physical education. 157 p. Summary 4 p. 1995.
- 41 LINTUNEN, TARU, Self-perceptions, fitness, and exercise in early adolescence: a four-year follow-up study. 87 p. Yhteenveto 5 p. 1995.
- 42 SIPIÄ, SARIANNA, Physical training and skeletal muscle in elderly women. A study of muscle mass, composition, fiber characteristics and isometric strength. 62 p. Tiivistelmä 3 p. 1996.
- 43 ILMANEN, KALERVO, Kunnat liikkeellä. Kunnallinen liikuntahallinto suomalaisen yhteiskunnan muutoksessa 1919-1994. - Municipalities in motion. Municipal sport administration in the changing Finnish society 1919-1994. 285 p. Summary 3 p. 1996.
- 44 NUMMELA, ARI, A new laboratory test method for estimating anaerobic performance characteristics with special reference to sprint running. 80 p. Yhteenveto 4 p. 1996.
- 45 VARSTALA, VÄINÖ, Opettajan toiminta ja oppilaiden liikunta-aktiivisuus koulun liikuntatunnilla. - Teacher behaviour and students' motor engagement time in school physical education classes. 138 p. Summary 4 p. 1996.
- 46 POSKIPARTA, MARITA, Terveysneuvonta, oppimaan oppimista. Videotallenteet hoitajien terveysneuvonnan ilmentäjinä ja vuorovaikutustaitojen kehittämismenetelmänä. - Health counselling, learning to learn. Videotapes expressing and developing nurses' communication skills. 159 p. Summary 6 p. 1997.
- 47 SIMONEN, RIIITA, Determinants of adult psychomotor speed. A study of monozygotic twins. - Psykomotorisen nopeuden determinantit identtisillä kaksosilla. 49 p. Yhteenveto 2 p. 1997.
- 48 NEVALA-PURANEN, NINA, Physical work and ergonomics in dairy farming. Effects of occupationally oriented medical rehabilitation and environmental measures. 80 p. (132 p.) 1997.
- 49 HEINONEN, ARI, Exercise as an Osteogenic Stimulus. 69 p. (160 p.) Tiivistelmä 1 p. 1997.
- 50 VUOLLE, PAULI (Ed.) Sport in social context by Kalevi Heinilä. Commemorative book in Honour of Professor Kalevi Heinilä. 200 p. 1997.
- 51 TUOMI, JOUNI, Suomalainen hoitotiedeskustelu. - The genesis of nursing and caring science in Finland. 218 p. Summary 7 p. 1997.
- 52 TOLVANEN, KAIJA, Terveyttä edistävän organisaation kehittäminen oppivaksi organisaatioksi. Kehitysnäytökset ja kehittämistehtävät terveyskeskuksen muutoksen virittäjänä. - Application of a learning organisation model to improve services in a community health centre. Development examples and development tasks are the key to converting a health care. 197 p. Summary 3 p. 1998.
- 53 OKSA, JUHA, Cooling and neuromuscular performance in man. 61 p. (121 p.) Yhteenveto 2 p. 1998.
- 54 GIBBONS, LAURA, Back function testing and paraspinal muscle magnetic resonance image parameters: their associations and determinants. A study on male, monozygotic twins. 67 p (128 p.) Yhteenveto 1p. 1998.
- 55 NIEMINEN, PIPSA, Four dances subcultures. A study of non-professional dancers' socialization, participation motives, attitudes and stereotypes. - Neljä tanssin alakulttuuria. Tutkimus tanssinharrastajien tanssiin sosiaalistumisesta, osallistumismotiveista, asenteista ja stereotyyppioista. 165 p. Yhteenveto 4 p. 1998.
- 56 LAUKKANEN, PIA, Iäkkäiden henkilöiden selviytyminen päivittäisistä toiminnoista. - Carrying

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH

- out the activities of daily living among elderly people. 130 p. (189 p.). Summary 3 p. 1998.
- 57 AVELA, JANNE, Stretch-reflex adaptation in man. Interaction between load, fatigue and muscle stiffness. 87 p. Yhteenveto 3 p. 1998.
- 58 SUOMI, KIMMO, Liikunnan yhteissuunnittelu-metodi. Metodin toimivuuden arviointi Jyväskylän Huhtasuo lähiössä. - Collaborative planning method of sports culture. Evaluation of the method in the Huhtasuo suburb of the city of Jyväskylä. 190 p. Summary 8 p. 1998.
- 59 PÖTSÖNEN, RIIKKA, Naiseksi, mieheksi, tietoiseksi. Koululaisten seksuaalinen kokeneisuus, HIV/AIDS-tiedot, -asenteet ja tiedonlähteet. - Growing as a woman, growing as a man, growing as a conscious citizen. 93 p. (171 p.). Summary 3 p. 1998.
- 60 HÄKKINEN, ARJA, Resistance training in patients with early inflammatory rheumatic diseases. Special reference to neuromuscular function, bone mineral density and disease activity. - Dynaamisen voimaharjoittelun vaikutukset nivelreumaa sairastavien potilaiden lihasvoimaan, luutiheyteen ja taudin aktiivisuuteen. 62 p. (119 p.) Yhteenveto 1 p. 1999.
- 61 TYNJÄLÄ, JORMA, Sleep habits, perceived sleep quality and tiredness among adolescents. A health behavioural approach. - Nuorten nukkumistottumukset, koettu unen laatu ja väsyneisyys. 104 p. (167 p.) Yhteenveto 3 p. 1999.
- 62 PÖNKKÖ, ANNELI, Vanhemmat ja lastentarhanopettajat päiväkotilasten minäkäsityksen tukena. - Parents' and teachers' role in self-perception of children in kindergartens. 138 p. Summary 4 p. 1999.
- 63 PAAVOLAINEN, LEENA, Neuromuscular characteristics and muscle power as determinants of running performance in endurance athletes with special reference to explosive-strength training. - Hermolihasjärjestelmän toimintakapasiteetti kestävyysuorituskykyä rajoittavana tekijänä. 88 p. (138 p.) Yhteenveto 4 p. 1999.
- 64 VIRTANEN, PAULA, Effects of physical activity and experimental diabetes on carbonic anhydrase III and markers of collagen synthesis in skeletal muscle and serum. 77 p. (123 p.) Yhteenveto 2 p. 1999.
- 65 KEPLER, KAILLI, Nuorten koettu terveys, terveystyötyminen ja sosiaalistumisympäristö Virossa. - Adolescents' perceived health, health behaviour and socialisation environment in Estonia. - Eesti noorte tervis, tervisekäitumine ja sotsiaalne keskkond. 203 p. Summary 4p. Kokkuvöte 4 p. 1999.
- 66 SUNI, JAANA, Health-related fitness test battery for middle-aged adults with emphasis on musculoskeletal and motor tests. 96 p. (165 p.) Yhteenveto 2 p. 2000.
- 67 SYRJÄ, PASI, Performance-related emotions in highly skilled soccer players. A longitudinal study based on the IZOF model. 158 p. Summary 3 p. 2000.
- 68 VÄLIMAA, RAILI, Nuorten koettu terveys kyselyaineistojen ja ryhmähaastattelujen valossa. - Adolescents' perceived health based on surveys and focus group discussions. 208 p. Summary 4 p. 2000.
- 69 KETTUNEN, JYRKI, Physical loading and later lower-limb function and findings. A study among male former elite athletes. - Fyysisen kuormituksen yhteydet alaraajojen toimintaan ja löydöksiin entisillä huippu-urheilijamiehillä. 68 p. (108 p.) Yhteenveto 2 p. 2000.
- 70 HORITA, TOMOKI, Stiffness regulation during stretch-shortening cycle exercise. 82 p. (170 p.) 2000.
- 71 HELIN, SATU, Iäkkäiden henkilöiden toimintakyvyn heikkeneminen ja sen kompensointiprosessi. - Functional decline and the process of compensation in elderly people. 226 p. Summary 10 p. 2000.
- 72 KUUKKANEN, TIINA, Therapeutic exercise programs and subjects with low back pain. A controlled study of changes in function, activity and participation. 92 p. (154 p.) Tiivistelmä 2 p. 2000.
- 73 VIRMAVIRTA, MIKKO, Limiting factors in ski jumping take-off. 64 p. (124 p.) Yhteenveto 2 p. 2000.
- 74 PELTOKALLIO, LIISA, Nyt olisi pysähtymisen paikka. Fysioterapian opettajien työhön liittyviä kokemuksia terveysalan ammatillisessa koulutuksessa. - Now it's time to stop. Physiotherapy teachers' work experiences in vocational health care education. 162 p. Summary 5 p. 2001.
- 75 KETTUNEN, TARJA, Neuvontakeskustelu. Tutkimus potilaan osallistumisesta ja sen tukemisesta sairaalan terveysneuvonnassa. - Health counseling conversation. A study of patient participation and its support by nurses during hospital counseling. 123 p. (222 p.) Summary 6 p. 2001.
- 76 PULLINEN, TEEMU, Sympathoadrenal response to resistance exercise in men, women and pubescent boys. With special reference to interaction with other hormones and neuromuscular performance. 76 p. (141 p.) Yhteenveto 2 p. 2001.
- 77 BLOMQVIST, MINNA, Game understanding and game performance in badminton. Development and validation of assessment instruments and their application to games teaching and coaching. 83 p. Yhteenveto 5 p. 2001.
- 78 FINNI, TAJA, Muscle mechanics during human movement revealed by *in vivo* measurements of tendon force and muscle length. 83 p. (161 p.) Yhteenveto 3 p. 2001.
- 79 KARIMÄKI, ARI, Sosiaalisten vaikutusten arviointi liikuntarakentamisessa. Esimerkkinä Äänekosken uimahalli. - Social impact

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH

- assessment method in sports planning. - The case of Äänekoski leisure pool. 194 p. Summary 3 p. 2001.
- 80 PELTONEN, JUHA, Effects of oxygen fraction in inspired air on cardiorespiratory responses and exercise performance. 86 p. (126 p.) Yhteenveto 2 p. 2002.
- 81 HEINILÄ, LIISA, Analysis of interaction processes in physical education. Development of an observation instrument, its application to teacher training and program evaluation. 406 p. Yhteenveto 11 p. 2002.
- 82 LINNAMO, VESA, Motor unit activation and force production during eccentric, concentric and isometric actions. - Motoristen yksiköiden aktivointi ja lihasten voimantuotto eksentrisessä, konsentrisessä ja isometrisessä lihastyössä. 77 p. (150 p.) Yhteenveto 2 p. 2002.
- 83 PERTTUNEN, JARMO, Foot loading in normal and pathological walking. 86 p. (213 p.) Yhteenveto 2 p. 2002.
- 84 LEINONEN, RAIIJA, Self-rated health in old age. A follow-up study of changes and determinants. 65 p. (122 p.) Yhteenveto 2 p. 2002.
- 85 GRETSCHER, ANU, Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. - The municipality as an involvement environment - an examination of the interactive relationship between youth groups and municipalities through the quality assessment of three sports facilities construction projects. 236 p. Summary 11 p. 2002.
- 86 PÖYHÖNEN, TAPANI, Neuromuscular function during knee exercises in water. With special reference to hydrodynamics and therapy. 77 p. (124 p.) Yhteenveto 2 p. 2002.
- 87 HIRVENSAHO, MIRJA, Liikuntaharrastus iäkkäänä. Yhteys kuolleisuuteen ja avuntarpeeseen sekä terveydenhuolto liikunnan edistäjänä. - Physical activity in old age - significance for public health and promotion strategies. 106 p. (196 p.) Summary 4 p. 2002.
- 88 KONTULAINEN, SAIJA, Training, detraining and bone - Effect of exercise on bone mass and structure with special reference to maintenance of exercise induced bone gain. 70 p. (117 p.) Yhteenveto 2 p. 2002.
- 89 PITKÄNEN, HANNU, Amino acid metabolism in athletes and non-athletes. - With Special reference to amino acid concentrations and protein balance in exercise, training and aging. 78 p. (167 p.) Yhteenveto 3 p. 2002.
- 90 LIIMATAINEN, LEENA, Kokemuksellisen oppimisen kautta kohti terveyden edistämisen asiantuntijuutta. Hoitotyön ammatti- korkeakouluopiskelijoiden terveyden edistämisen oppiminen hoitotyön harjoittelussa. - Towards health promotion expertise through experiential learning. Student nurses' health promotion learning during clinical practice. 93 p. (164 p.) Summary 4 p. 2002.
- 91 STÄHL, TIMO, Liikunnan toimintapolitiikan arviointia terveyden edistämisen kontekstissa. Sosiaalisen tuen, fyysisen ympäristön ja poliittisen ympäristön yhteys liikunta-aktiivisuuteen. - Evaluation of the Finnish sport policy in the context of health promotion. Relationships between social support, physical environment, policy environment and physical activity 102 p. (152 p.) Summary 3 p. 2003.
- 92 OGISO, KAZUYUKI, Stretch Reflex Modulation during Exercise and Fatigue. 88 p. (170 p.) Yhteenveto 1 p. 2003.
- 93 RAUHASALO, ANNELI, Hoitoaika lyhenee - koti kutsuu. Lyhythoitoinen kirurginen toiminta vanhusten itsensä kokemana. - Care-time shortens - home beckons. Short term surgical procedures as experienced by elderly patients. 194 p. Summary 12 p. 2003.
- 94 PALOMÄKI, SIRKKA-LIISA, Suhde vanhenemiseen. Iäkkäät naiset elämänsä kertojina ja rakentajina. - Relation to aging. Elderly women as narrators and constructors of their lives. 143 p. Summary 6 p. 2004.
- 95 SALMIKANGAS, ANNA-KATRIINA, Nakertamisesta hanketoimintaan. Tapaustutkimus Nakertaja-Hetkenmäen asuinalueen kehittämistoiminnasta ja liikunnan osuudesta yhteissuunnittelussa. - From togetherness to project activity. A case study on the development of a neighbourhood in Kainuu and the role of physical activity in joint planning. 269 p. Summary 8 p. 2004.
- 96 YLÖNEN, MAARIT E., Sanaton dialogi. Tanssi ruumiillisena tietona. - Dialogue without words. Dance as bodily knowledge. 45 p. (135 p.) Summary 5 p. 2004.
- 97 TUMMAVUORI, MARGAREETTA, Long-term effects of physical training on cardiac function and structure in adolescent cross-country skiers. A 6.5-year longitudinal echocardiographic study. 151 p. Summary 1 p. 2004.
- 98 SIROLA, KIRSI, Porilaisten yhdeksäsluokkalaisten ja kasvattajien käsityksiä nuorten alkoholinkäytöstä ja alkoholinkäytön ehkäisystä. - Views of ninth graders, educators and parents in Pori, Finland on adolescent alcohol use and on preventing alcohol use. 189 p. Summary 3 p. 2004.
- 99 LAMPINEN, PÄIVI, Fyysinen aktiivisuus, harrastustoiminta ja liikkumiskyky iäkkäiden ihmisten psyykkisen hyvinvoinnin ennustajina. 65-84-vuotiaiden jyvaskyläläisten 8-vuotisuuruututkimus. - Activity and mobility as associates and predictors of mental well-being among older adults. 94 p. (165 p.) Summary 2 p. 2004.

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH

- 100 RANTA, SARI, Vanhenemismuutosten eteneminen. 75-vuotiaiden henkilöiden antropometristen ominaisuuksien, fyysisen toimintakyvyn ja kognitiivisen kyvykkyyden muutokset viiden ja kymmenen vuoden seuranta-aikana. - The progress of aging processes. A 5- and 10-year follow-up study of the changes in anthropometrical characteristics and physical and cognitive capacities among 75-year-old persons. 186 p. Summary 2 p. 2004.
- 101 SIHVONEN, SANNA, Postural balance and aging. Cross-sectional comparative studies and a balance training intervention. - Ikääntyminen ja tasapaino. Eri ikäisten tasapaino ja tasapainoharjoittelun vaikuttavuus ikääntyneillä palvelukodissa asuvilla naisilla. 65 p. (106 p.) Yhteenveto 2 p. 2004.
- 102 RISSANEN, AARO, Back muscles and intensive rehabilitation of patients with chronic low back pain. Effects on back muscle structure and function and patient disability. - Selkälihaksen ja pitkäaikaista selkäkipua sairastavien potilaiden intensiivinen kuntoutus. Vaikutukset selkälihasten rakenteeseen ja toimintaan sekä potilaiden vajaakuntoisuuteen. 90 p. (124 p.) Yhteenveto 2 p. 2004.
- 103 KALLINEN, MAURI, Cardiovascular benefits and potential hazards of physical exercise in elderly people. - Liikunnan hyödylliset ja mahdolliset haitalliset vaikutukset ikääntyneiden verenkiertoelimistöön. 97 p. (135 p.) Yhteenveto 2 p. 2004.
- 104 SÄÄKSLAHTI, ARJA, Liikuntaintervention vaikutus 3-7-vuotiaiden lasten fyysiseen aktiivisuuteen ja motorisiin taitoihin sekä fyysisen aktiivisuuden yhteys sydän- ja verisuonitautien riskitekijöihin. - Effects of physical activity Intervention on physical activity and motor skills and relationships between physical activity and coronary heart disease risk factors in 3-7-year-old children. 153 p. Summary 3 p. 2005.
- 105 HÄMÄLÄINEN, PIIA, Oral health status as a predictor of changes in general health among elderly people. 76 p. (120 p.) Summary 2 p. 2005.
- 106 LIINAMO, ARJA, Suomalaisnuorten seksuaalikasvatus ja seksuaaliterveystiedot oppilaan ja koulun näkökulmasta. Arviointia terveyden edistämisen viitekehityksessä. - Sexual education and sexual health knowledge among Finnish adolescents at pupil and school level. Evaluation from the point of view of health promotion. 111 p. (176 p.) Summary 5 p. 2005.
- 107 ISHIKAWA, MASAKI, *In vivo* muscle mechanics during human locomotion. Fascicle-tendinous tissue interaction during stretch-shortening cycle exercises. - Venytysrefleksin muutokset liikkeessä ja väsymyksessä. 89 p. (228 p.) Yhteenveto 1 p. 2005.
- 108 KÄRKI, ANNE, Physiotherapy for the functioning of breast cancer patients. Studies of the effectiveness of physiotherapy methods and exercise, of the content and timing of post-operative education and of the experienced functioning and disability. - Rintasyöpäleikatujen toimintakyky ja siihen vaikuttaminen fysioterapiassa ja harjoittelussa. 70 p. (138 p.) Yhteenveto 3 p. 2005.
- 109 RAJANIEMI, VESA, Liikuntapaikkarakentaminen ja maankäytön suunnittelu. Tutkimus eri väestöryhmät tasapuolisesti huomioon ottavasta liikuntapaikkasuunnittelusta ja sen kytkemisestä maankäyttö- ja rakennuslain mukaiseen kaavoitukseen. - Sports area construction and land use planning - Study of sports area planning that considers all the population groups even-handedly and integrates sports area planning with land use planning under the land use and building act. 171 p. Summary 6 p. 2005.
- 110 WANG, QINGJU, Bone growth in pubertal girls. Cross-sectional and longitudinal investigation of the association of sex hormones, physical activity, body composition and muscle strength with bone mass and geometry. 75 p. (117 p.) Tiivistelmä 1 p. 2005.
- 111 ROPPONEN, ANNINA, The role of heredity, other constitutional structural and behavioral factors in back function tests. - Perimä, muut synnynnäiset rakenteelliset tekijät ja käyttäytymistekijät selän toimintakykytesteissä. 78 P. (125 p.) Tiivistelmä 1 p. 2006.
- 112 ARKELA-KAUTIAINEN, MARJA, Functioning and quality of life as perspectives of health in patients with juvenile idiopathic arthritis in early adulthood. Measurement and long-term outcome. - Toimintakyky ja elämänlaatu terveyden näkökulmina lastenreumaa sairastaneilla nuorilla aikuisilla. Mittaaminen ja pitkäaikaistulokset. 95 p. (134 p.) Tiivistelmä 2 p. 2006.
- 113 RAUTIO, NINA, Seuruu- ja vertailututkimus sosioekonomisen aseman yhteydestä toimintakykyyn iäkkäillä henkilöillä. - A follow-up and cross-country comparison study on socio-economic position and its relationship to functional capacity in elderly people. 114 p. (187 p.) Summary 3 p. 2006.
- 114 TIKKAINEN, PIIRJO, Vanhuusiän yksinäisyys. Seuruututkimus emotionaalista ja sosiaalista yksinäisyyttä määrittävästä tekijöistä. - Loneliness in old age - a follow-up study of determinants of emotional and social loneliness. 76 p. (128 p.) Summary 2 p. 2006.
- 115 AHTIAINEN, JUHA, Neuromuscular, hormonal and molecular responses to heavy resistance training in strength trained men; with special reference to various resistance exercise protocols, serum hormones and gene expression of androgen receptor and insulin-like growth factor-I. - Neuromuskulaariset,

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH

- hormonaaliset ja molekulaariset vasteet voimaharjoittelussa voimaurheilijoilla. 119 p. (204 p.) Yhteenveto 2 p. 2006.
- 116 PAJALA, SATU, Postural balance and susceptibility to falls in older women. Genetic and environmental influences in single and dual task situations. - Iäkkäiden naisten tasapainokyky yksinkertaisissa sekä huomion jakamista vaativissa tilanteissa ja kaatumisriskiperimän merkitys yksilöiden välisten erojen selittäjinä. 78 p. (120 p.) Yhteenveto 3 p. 2006.
- 117 TIAINEN, KRISTINA, Genetics of skeletal muscle characteristics and maximal walking speed among older female twins. - Lihasvoiman ja kävelynopeuden periytyvyys iäkkäillä naiskaksosilla. 77 p. (123 p.) Yhteenveto 2 p. 2006.
- 118 SJÖGREN, TUULIKKI, Effectiveness of a workplace physical exercise intervention on the functioning, work ability, and subjective well-being of office workers – a cluster randomised controlled cross-over trial with one-year follow-up. - Työpaikalla tapahtuvan fyysisen harjoitteluintervention vaikuttavuus toimistotyöntekijöiden toimintakykyyn, työkykyyn ja yleiseen subjektiiviseen elämänlaatuun – ryhmätasolla satunnaistettu vaihtovuorokoe ja vuoden seuranta. 100 p. (139 p.) Tiivistelmä 3 p. 2006.
- 119 LYYRA, TIINA-MARI, Predictors of mortality in old age. Contribution of self-rated health, physical functions, life satisfaction and social support on survival among older people. - Kuolleisuuden ennustetekijät iäkkäissä väestössä. Itsearvioidun terveyden, fyysisten toimintojen, elämään tyytyväisyyden ja sosiaalisen tuen yhteys iäkkäiden ihmisten eloonjäämiseen. 72 p. (106 p.) Tiivistelmä 2 p. 2006.
- 120 SOINI, MARKUS, Motivaatioilmaston yhteys yhdeksäsluokkalaisten fyysiseen aktiivisuuteen ja viihtymiseen koulun liikuntatunneilla. - The relationship of motivational climate to physical activity intensity and enjoyment within ninth grade pupils in school physical education lessons. 91 p. 2006.
- 121 VUORIMAA, TIMO, Neuromuscular, hormonal and oxidative stress responses to endurance running exercises in well trained runners. - Neuromuskulaariset, hormonaaliset ja hapettumisstressiin liittyvät vasteet kestävyysjuoksuharjoituksiin hyvin harjoitelleilla juoksijoilla. 93 p. (152 p.) Yhteenveto 3 p. 2007.
- 122 MONONEN, KAISU, The effects of augmented feedback on motor skill learning in shooting. A feedback training intervention among inexperienced rifle shooters. - Ulkoisen palautteen vaikutus motoriseen oppimiseen ammunnessa: Harjoittelututkimus koke-mattomilla kivääriampujilla. 63 p. Yhteenveto 4 p. 2007.
- 123 SALLINEN, JANNE, Dietary Intake and Strength Training Adaptation in 50–70 -year old Men and Women. With special reference to muscle mass, strength, serum anabolic hormone concentrations, blood pressure, blood lipids and lipoproteins and glycemic control. - Ravinnon merkitys voimaharjoittelussa 50–70 -vuotiailla miehillä ja naisilla. 103 p. (204 p.) Yhteenveto 3 p. 2007.
- 124 KASILA KIRSTI, Schoolchildren’s oral health counselling within the organisational context of public oral health care. Applying and developing theoretical and empirical perspectives. 96 p. (139 p.) Tiivistelmä 3 p. 2007.
- 125 PYÖRIÄ, OUTI, Reliable clinical assessment of stroke patients’ postural control and development of physiotherapy in stroke rehabilitation. - Aivoverenkiertohäiriöpotilaiden toimintakyvyn luotettava kliininen mittaaminen ja fysioterapian kehittäminen Itä-Savon sairaanhoitopiirin alueella. 94 p. (143 p.) Yhteenveto 6 p. 2007.
- 126 VALKEINEN, HELI, Physical fitness, pain and fatigue in postmenopausal women with fibromyalgia. Effects of strength training. - Fyysinen kunto, kipu- ja väsymysoireet ja säännöllisen voimaharjoittelun vaikutukset menopausi-ään ohittaneilla fibromyalgiaa sairastavilla naisilla. 101 p. (132 p.) Yhteenveto 2 p. 2007.
- 127 HÄMÄLÄINEN, KIRSI, Urheilija ja valmentaja urheilun maailmassa. Eetokset, ihanteet ja kasvatustarinoita urheilijoiden tarinoissa. - An athlete and a coach in the world of sports. Ethos, ideals and education in athletes’ narratives. 176 p. Tiivistelmä 2 p. 2008.
- 128 AITTASALO, MINNA, Promoting physical activity of working aged adults with selected personal approaches in primary health care. Feasibility, effectiveness and an example of nationwide dissemination. - Työikäisten liikunnan edistäminen avoterveydenhuollossa – työtapojen toteuttamiskelpoisuus ja vaikuttavuus sekä esimerkki yhden työtävän levittämisestä käytäntöön. 105 p. (161 p.) Yhteenveto 3 p. 2008.
- 129 PORTEGIJS, ERJA, Asymmetrical lower-limb muscle strength deficit in older people. - Alaraajojen lihasvoiman puoliero iäkkäillä ihmisillä. 105 p. (155 p.) Yhteenveto 3 p. 2008.
- 130 LAITINEN-VÄÄNÄNEN, SIRPA, The construction of supervision and physiotherapy expertise: A qualitative study of physiotherapy students’ learning sessions in clinical education. - Opiskelijan ohjauksen ja fysioterapian asiantuntijuuden rakentuminen: Laadullinen tutkimus fysioterapiaopiskelijan oppimistilanteista työharjoittelussa. 69 p. (118 p.) Yhteenveto 3 p. 2008.

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH

- 131 IIVONEN, SUSANNA, Early Steps -liikunta-ohjelman yhteydet 4–5-vuotiaiden päiväkotilasten motoristen perustaitojen kehitykseen. - The associations between an Early Steps physical education curriculum and the fundamental motor skills development of 4–5-year-old preschool children. 157 p. Summary 4 p. 2008.
- 132 ORTEGA-ALONSO, ALFREDO, Genetic effects on mobility, obesity and their association in older female twins. 87 p. 2009.
- 133 HULMI, JUHA, Molecular and hormonal responses and adaptation to resistance exercise and protein nutrition in young and older men. - Voimaharjoittelun fysiologiset ja molekyylibiologiset vaikutukset lihaskasvun-säätelyssä lisäproteiinia nautittaessa tai ilman. 109 p. (214 p.) Yhteenveto 2 p. 2009.
- 134 MARTINMÄKI, KAISU, Transient changes in heart rate variability in response to orthostatic task, endurance exercise and training. With special reference to autonomic blockades and time-frequency analysis. - Sykevaihdelun muutokset ortostaattisessa testissä, kestävyysliikunnassa ja kestävyys-harjoittelussa käyttäen hyväksi autonomisen säätelyn salpauskokeita ja aika-taajuusanalyysiä. 99 p. (151 p.) Yhteenveto 2 p. 2009.
- 135 SEDLIAK, MILAN, Neuromuscular and hormonal adaptations to resistance training. Special effects of time of day of training. 84 p. (175 p.) 2009.
- 136 NIKANDER, RIKU, Exercise loading and bone structure. 97 p. (141 p.) Yhteenveto 1 p. 2009.
- 137 KORHONEN, MARKO T., Effects of aging and training on sprint performance, muscle structure and contractile function in athletes. - Ikääntymisen ja harjoittelun vaikutukset nopeussuorituskykyyn, lihasten rakenteeseen ja voimantuotto-ominaisuuksiin urheilijoilla. 123 p. (211 p.) Tiivistelmä 5 p. 2009.
- 138 JAVANAINEN-LEVONEN, TARJA, Terveystoimijat liikunnanedistäjinä lastenneuvolatyössä. - Public Health Nurses as Physical Activity Promoters in Finnish Child Health Clinics. 104 p. (148 p.) Summary 6 p. 2009.
- 139 KLEMOLA, ULLA, Opettajaksi opiskelevien vuorovaikutustaitojen kehittäminen liikunnan aineopettajakoulutuksessa. - Developing student teachers' social interaction skills in physical education teacher education. 92 p. (138 p.) Summary 4 p. 2009.
- 140 NIEMI, REETTA, Onks tavallinen koe vai sellanen, missä pitää miettiä? Ympäristölähtöisen terveystaspedagogiikan kehittäminen narratiivisena toimintatutkimuksena. - Is this a normal test or do we have to think? Developing environmentally oriented health education pedagogy through narrative action research. 215 p. 2009.
- 141 VON BONSDORFF, MIKAELA, Physical activity as a predictor of disability and social and health service use in older people. - Fyysinen aktiivisuus toiminnanvajauden ja sosiaali- ja terveyspalvelujen käytön ennustajana iäkkäillä henkilöillä 101 p. (134 p.) Yhteenveto 2 p. 2009.
- 142 PALOMÄKI, SANNA, Opettajaksi opiskelevien pedagoginen ajattelu ja ammatillinen kehittyminen liikunnanopettajakoulutuksessa. - Pre-service teachers' pedagogical thinking and professional development in physical education teacher education. 118 p. (163 p.) Summary 3 p. 2009.
- 143 VEHMAS, HANNA, Liikuntamatkalla Suomessa. Vapaa-ajan valintoja jälkimodernissa yhteiskunnassa. - Sport tourism in Finland – leisure choices in the post-modern society. 205 p. Summary 10 p. 2010.
- 144 KOKKO, SAMI, Health promoting sports club. Youth sports clubs' health promotion profiles, guidance, and associated coaching practice, in Finland. 147 p. (230 p.) Yhteenveto 5 p. 2010.
- 145 KÄÄRIÄ, SANNA, Low back disorders in the long term among employees in the engineering industry. A study with 5-, 10- and 28-year follow-ups. - Metalliteollisuuden työntekijöiden alaselän sairaudet ikääntyessä: METELI-tutkimuksen 5-, 10- ja 28-vuotis seuranta tutkimus. 76 p. (102 p.) Yhteenveto 2 p. 2010.
- 146 SANTTILA, MATTI, Effects of added endurance or strength training on cardiovascular and neuromuscular performance of conscripts during the 8-week basic training period. - Lisätyn voima- ja kestävyys-harjoittelun vaikutukset varusmiesten hengitys- ja verenkiertoelimistön sekä hermo-lihas järjestelmän suorituskykyyn kahdeksan viikon peruskoulutuskautena aikana. 85 p. (129 p.) Yhteenveto 2 p. 2010.
- 147 MÄNTY, MINNA, Early signs of mobility decline and physical activity counseling as a preventive intervention in older people. - Liikkumiskyvyn heikkenemistä ennakoivat merkit ja liikuntaneuvonta liikkumisvaikeuksien ehkäisyssä iäkkäillä henkilöillä. 103 p. (149 p.) Yhteenveto 2 p. 2010.
- 148 RANTALAINEN, TIMO, Neuromuscular function and bone geometry and strength in aging. - Neuromuskulaarinen suorituskyky luun geometrian ja voiman selittäjänä ikääntymisen yhteydessä. 87 p. (120 p.) Yhteenveto 1 p. 2010.
- 149 KUITUNEN, SAMI, Muscle and joint stiffness regulation during normal and fatiguing stretch-shortening cycle exercise. - Lihas- ja niveljykkyyden säätely normaalien ja väsyttävien venymis-lyhenemisykli-tyyppisen harjoituksen aikana. 76 p. (142 p.) Yhteenveto 1 p. 2010.

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH

- 150 PITULAINEN, HARRI, Functional adaptation of sarcolemma to physical stress. - Lihassolukalvon toiminnallinen mukautuminen fyysiseen kuormitukseen. 103 p. (178 p.) Yhteenveto 2 p. 2010.
- 151 VIILJANEN, ANNE, Genetic and environmental effects on hearing acuity and the association between hearing acuity, mobility and falls in older women. - Kuulon tarkkuuden periytyvyys ja yhteys liikkumiskykyyn sekä kaatumisiin iäkkäillä naisilla. 85 p. (116 p.) Yhteenveto 2 p. 2010.
- 152 KULMALA, JENNI, Visual acuity in relation to functional performance, falls and mortality in old age. - Heikentyneen näöntarkkuuden vaikutus toimintakykyyn, kaatumisiin ja kuolleisuuteen iäkkäillä henkilöillä. 98 p. (140 p.) Yhteenveto 3 p. 2010.
- 153 NIVALA, SIRKKA, Kokemuksellinen vanheneminen sotainvalideilla. Suomalaisten sotainvalidien kokemus elämäkulustaan ja ikääntymisestäään. - Disabled war veterans and experiential ageing. Finnish disabled war veterans and their experience of the course of their lives and growing older. 178 p. Summary 4 p. 2010.